

**„Kincsesbánya”
A Fejér megyei bauxitbányászat
központjának és környezetének
története 1201-2000 között**

**„Kincsesbánya”
A Fejér megyei bauxitbányászat
központjának és környezetének
története 1201-2000 között**

Írta és összeállította, 2002. évben:

Tóth István ! és
nyugalmazott Bányász mérnök
a magyar bauxitbányászat
történetének kutatója

Bárdy Imréné
nyugalmazott pedagógus
a kincsesbányai helytörténet
krónikása

Budapest, 2002. március 15.

Tartalomjegyzék:

1. A szerzők előszava
2. Kincsesbánya és közvetlen környezetének őstörténete 1201-1940
3. A kincsesi bauxit-előfordulás felfedezése, kutatása, a külszíni bauxit-termelés előkészítése és indítása. (1922-1941)
4. A földalatti bauxitbányászat kezdete és a háborús évek, 1942-1945 között.
5. Kincses és Bittó bányatelepek építésének kezdete, a bauxitbányászok életkörülményei a háborús években 1941-1945 között.
6. Az újrakezdés és a MASZOBAL évek. (1945-1954)
7. A kincsesi és a bittói bányatelepek épülése, lakói kulturális, társadalmi és politikai életének alakulása. 1945-1965.
8. Kincsesbánya születése és csodálatos fejlődése. (1966-2000)
9. Az állami bauxitbányászat sikeres évtizedei. (1955-1992)
10. A magánosított kincsesi bauxitbányászat. (1992-1999)
11. Epilógus.
12. Mesél a múlt. Kincsesi bauxitbányászok vallomásai önmagukról, munkatársaikról, főnökeikről, munkájukról, életükről.
13. A Fejér megyei bauxitbányászatban halálos balesetet szenvedett dolgozók emlékére.
14. A Fejér megyei bauxitbányászat emlékei.
15. A kincsesi bauxitbányászat vezetői és kiváló szakemberei.
16. A kincsesi bauxitbányászat legfontosabb műszaki-gazdasági mutatóinak alakulása (1941-1999)
17. Irodalomjegyzék.
18. A kincsesi bauxitbányászat utódvállalkozásai.

1. Előszó

Tisztelt Olvasó! A szerzők ebben a munkájukban elsősorban nem a termelésről, a bányák műszaki fejlődéséről kívánnak írni, mert ezt már megtették mások. Hanem az emberről, a bauxitbányászokról, életkörülményeikről, lakóhelyük történetéről, társadalmi és politikai helyzetükről, vallomásaikról, visszaemlékezéseikről, vezetőkről, szakemberekről, eredményekről, a bauxitbányászok kemény munkája által összekovácsolódott és együvé tartozó emberek életéről. A távoli múltba is visszanyúló helytörténet sok kincsesi lakos számára eddig ismeretlen volt, ezért e könyv egyik célja ennek a gazdag múltnak a bemutatása, megismertetése. Az ő irántuk érzett tiszteletünk és szeretetünk jeleként gyűjtöttük össze évtizednyi időn át ezt a történetet, amelyben mindentről szólunk, amit megőrkítésre érdemesnek tartottunk a kincsesi bauxitbányászatról, a bányatelepről, az emberekről.

A szerzők ezzel a munkájukkal is emléket kívánnak állítani a kincsesi bauxitbányászatnak, ahová több mint négy évtizeden át kötődtek, ahol éltek, dolgoztak megelégedettségben.

Budapest, 2002. március 15.

Tisztelettel a szerzők:

Tóth István és Bárdy Imréné

2. Kincsesbánya és közvetlen környezetének őstörténete. (1201-1940)

„Kincsesbánya” az ország legfiatalabb községeinek, bányatelepeinek egyike, 1966. január 1-én született. Ez a kis Fejér megyei település Iszka-szentgyörgy, Guttamási és Fehérvárcsurgó községek határai között terül el, Székesfehérvártól ÉNy-ra, kb. 12 km-re, a 47o 15’ É-i szélességi és a 18o 16’ K-i hosszúsági koordinátákkal meghatározott földrajzi helyen, Szfvár – Mór között félúton a „Móri-árok” Ny-i peremén.

A szép természeti környezetű bányatelep és közvetlen környezetének; Iszka-szentgyörgy, Kincses, Bittó, Guttamási, Rákhegy története szoros és elválaszthatatlan egységet képez.

A mai Kincsesbánya területének őstelepülései, Kincses, Bittó, Rákhegy, Atya-major, valamint az egész Guttamási területe évszázadokon át az iszka-szentgyörgyi Amadé, Esterházy, Bajzáth, majd a Pappenheim grófok uradalmához tartoztak. Ezért kapcsolódik össze a történetünk is.

Kincsesbánya és a közigazgatása alá tartozó települések lakói magyarok. Guttamási az 1762. évi betelepítés óta német családok lakják. Ebből ered a környék régi helyneveinek kétnyelvűsége is.

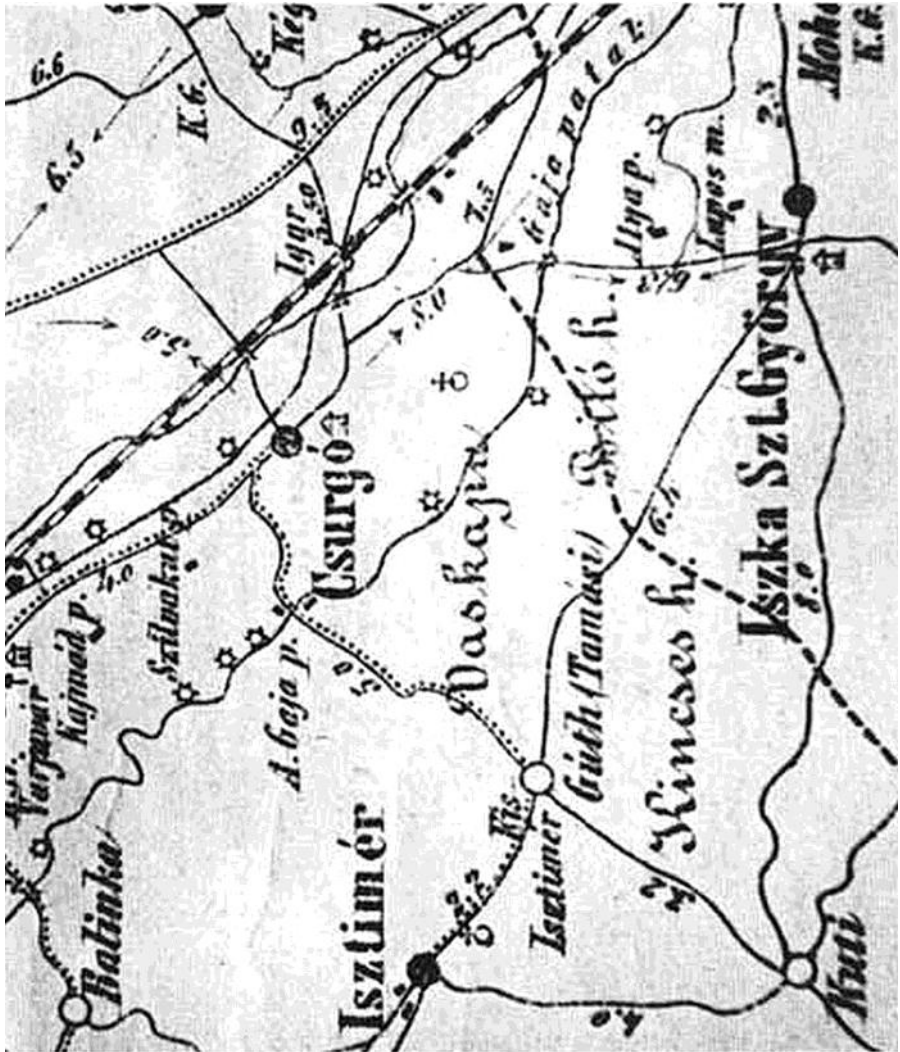
Kincsesbánya és környezetének bevándorolt bányászcsaládjai, de még a ma élő őslakosok közül sem mindenki ismeri a környék eredeti helyneveit, azoknak történeteit, de sokan még a kincsesi bauxitbányászat háború előtti eseményeit sem. Ezért ennek az összeállításnak sem lehet más a célja, mint a kedves olvasóval megismertetni Kincsesbánya és közvetlen környezetének történetét, az itt élő emberek életét.

FOTO HELY

1 sz. ábra. Kincsesbánya és környezetének térképvázlata

A térképvázlatokon ki nem írt helyneveket a térképen fekete számok jelzik.

1. szám Kincsesbánya	32. sz. Ódor kocsmá
10. sz. Bittói harangláb	33. sz. Varga Lencsés kocsmá
11.sz. Kincsesi harangláb	36. sz. Bittói bányató
12. sz. Rákhegyi kőharangláb	43. sz. Kiskút, Csikókút
13. sz. Rákhegyi régi iskola	72. sz. Berkes hegy
14. sz. Pokloskút (Povelnik ház mellett)	107. sz. Rákhegyi dűlő (kódistelep)
20. sz. Bittói pálinkaház	117. sz. Vaskapu
22. sz. Rákhegyi (Új-Guth) pálinkaház	120.sz. Atyai út
26. sz. Kincsesi főerdészlakás	121. sz. Bittói út
27. sz. Kincsesi erdőőrház	127. sz. Rákhegyi út
28. sz. Rákhegyi vadászház	128. sz. Rókaliki út
29. sz. Tatárhegyi őrház	129. sz. Török út
31. sz. Lothring kocsmá	

1/a. ábra. Környező települések (1879-es részlet)

Kincses és Bittó birtoklástörténete Iszkaszentgyörgy községhez kapcsolódik. 1650-ben III. Ferdinánd a Fejér megyei Moha és Szentgyörgy falvakat, Guth és Atya pusztákat Amadé Jánosnak ajándékozta. Ez időtől kezdve az Amadék voltak e terület gazdái egészen 1800-ig. Amadé László után Eszterházy Gábor nevéen volt a birtok, majd a Bajzáth családé 1869-ig, ezután pedig a Pappenheim grófok voltak e hely birtokosai.

A szőlőművelés volt az a tevékenység, amelynek Kincses, Bittó, Ó-Guth (a mai Rákhegy felső vége), Új-Guth (a mai Rákhegy alsó vége) az újra benépesülését köszönhette a 18. század közepén. Az írott források szerint a szőlőművelés 1757-ben és 1776-ban vette kezdetét, az Amadék, az Eszterházyak, a Bajzáth és a Pappenheim uralmak szőlőhegyeiként.

A mai Kincsesbánya területén és közvetlen környezetében található őstelepülések helyneveiről és történetéről röviden

A község, a bányatelep és közvetlen környezete már a honfoglalást megelőző időben is lakott hely volt. A környék természeti viszonyai, a változatos felszín, a védettséget nyújtó hegyek és völgyek, megélhetést nyújtó erdők, mezők, bővizű patakok, források kedvező életfeltételeket biztosítottak már az őskor emberének, az avaroknak, a rómaiaknak. Ezt bizonyítja a környéken feltárt gazdag régészeti leletanyag is, amelyről a későbbiekben részletesen szólnunk.

Kincses

A mai Kincsesbányától DNy-ra, kb. 1,5 km távolságban terül el. Nevét a közeli Kincses-hegytől kapta. Kincses-hegy első lakóit a 18. század végétől jegyzik az írott források. 1757-től egészen az 1900-as évek elején pusztító Juloxéva vészig, Kincses szőlőhegynek számított és az Iszkaszentgyörgyi uradalomhoz tartozó Atya-pusztája része volt, mintegy évszázadon át. A 19. század végétől nagyobb része Iszkaszentgyörgy, kisebb része pedig Guttamási határába esett. 1950-ben Guttamásihoz csatolták, 1966 óta pedig önálló.

Időközben neveztek Kintsesnek 1767-1786-ig, 1822-1864 Kintses-promontórium-nak, 1879-ben a neve már Kincses, 1883-ban Alt-Kincses, 1903-tól újra Kincses, 1950-től pedig Felső-Kincses, hogy meg lehessen különböztetni az új bittói településtől, Kincsesbányától.

A kincses-hegy és a hasonló hangzású őstelepülés neve furcsa módon

nem az itt megtalált hatalmas bauxitvagyonról eredezteti nevét, de ettől függetlenül nagyon találó és már jó ideje, 1941 óta igaz is.

Károly János a „Fejér Vármegye története” című könyvének IV: kötetében a 170. oldalon a következőket írja: „Ennek a Kincsesnek is megvan a maga története, ha nem is az oklevelekben, legalábbis a mondákban. Mert szőlejének savanykás termése, aligha érdemelte ki a „Kincses” nevet. Hanem közvetlen a hajlékok előtt, a Gut-Tamásiba vezető kocsíút keleti árka és környéke oly bőségben van a kővé vált lencsének és a kővé vált pénznek, hogy azt az ember marokkal szedheti. Az eső vájja ki újra meg újra ezeket a kisebb-nagyobb kőpénzeket a puha talajból, s mintegy tisztára mosva, ott megmutatja magát.

Két monda is szól ezekről a lapos és kerek kövekről:

Az egyik az apróbbakról mesél, és azt beszéli, hogy volt e föld-nek egyszer egy kegyetlen ura, aki a nagyon gazdag lencsetermést Úrnapiján arattatta le jobbjáival. Ezek megátkozták a vetést és az egész lencsetermés kővé változott.

A másik monda a nagyobb kövekről azt tartja, hogy amikor a tatár rontott szerencsétlen hazánkra és hegyen-völgyön átszágulva úzta a vidék lakóit, Szent-György (a későbbi Iszkaszentgyörgy) birtokosa magával vitte a pénzkészletét, és hogy a tatárokat az üldözésben némileg hátráltassa, elszórta a pénzét. S míg az ellenség annak összeszedésével volt elfoglalva, a birtokos tovább menekült, de a prédául dobott pénz a tatárok kezében kővé változott, akik megrémülve azokat eldobálták, és nem folytatták az üldözést.”

A Guttamási országút mellett, de a Bittó melletti „Tatárhegy és környéke (a hegy neve is egy mondára utal) még ma is olyan bővében van e kővé vált lencsének és pénzformájú lapos kövek, a föld-történeti eocéntenger egysejtű élőlényeknek, a „nummuliteknek” megkövesedett mészvázai. Nagyon valószínű, hogy a nummulitekre alapozott mondák voltak a „Kincses” helynév kialakulásának eredői. A kis lapos köveket Szent László pénzének is hitte, nevezte egykor a nép. Egy feljegyzés, a bittói kőfejtőben 1836-ban felszínre került gazdag aranyeletre vezet vissza a Kincses helynév eredetét, de ez nem valószínű, mert az egykor gazdag szőlőhegyet már a 18. századi gazdasági iratok is Kincsesnek nevezik.

Kincses östelepülés egyetlen kultúrtörténeti emléke az a faácsolatú harangláb, amelyet eredetileg a Német-dűlőben állítottak fel a 18. század második felében. Innen a település régi házai közé került az 1800-as évek elején. 1941-ben a bányaműveletek miatt a Csetényi úti lakóházak között állították fel. Az 1950-es évek végén Dene Károly, Felső-Kincses, Erdősor

2. sz. ábra: Kincsesi harangláb. 1985

úti lakos kertje végében található. A környék hasonló építményei közül ez és a Bittói harangláb áll az eredetihez közeli helyen. Harangján rövidített latin szöveg olvasható, amelynek magyar fordítása a következő: „Amadé Ferenc László, Antal fia, császári őfensége udvari kamarása és belső tanácsosa megrendelésére Szentgyörgyön,

Sütő Mihály plébános által megáldva Krisztus után 1751-ben.

A harangot egy Steinstock József nevű harangöntő készítette Budán, a Kincsesi szőlős gazdáknak Amadé László közbenjárásával a harangon feltüntetett évben.

Bittó

Kincsesbánya másik östelepülése a mai bányatelep helyén terült el egykor. Nevét az ugyanitt elterülő Bittó-hegytől kapta. E terület neve a 18. században Táborállás, Táborhegy volt, amely nevek a törökkor 1601-1602 évi eseményeire vezethetők vissza. „Régebben ez a hely Tábor-hegynek neveztetett, mert ezen hegyről pusztított el a vaskapui erősség” írja egy forrás 1718-ban. Ezt a forrást erősíti egy 1718-ban megszólaltatott tanú is, aki szerint „a török világban levágták a hajdúkat a sáncokon Csurgón felül.” Az is lehetséges, hogy a törökök ideiglenes táborhelyeül szolgálhattak a bittói dombok, a Székesfehérvár elleni hadműveletek előtt, a Belgrádból idevezényelt 60 ezres török sereg számára.

Egy levéltári forrás szerint a Bittó-hegy egy Sárosfalvi Bittó tisztartó személytől nyerte a nevét.

Személyének kilétét még nem sikerült tisztázni. A helynév eredetét más források a bitófával hozzák kapcsolatba. Ezek szerint valaha Bittó-hegyen embereket végeztek ki és a helyre kegyeletül egy fakeresztet, majd egy haranglábat állítottak fel. Ezek valóban ott álltak a Bittó-hegyen az 1950-

3 sz. ábra: Az újjáépült Bittói harangláb (1992) (múzeum)

es évek végéig. Ennek magam is szemtanúja voltam. A harangon, amely Iszkaszentgyörgyre került, a következő felirat olvasható: „Az Bittói szőlőhegyre Johann Goss mich in Stuhlweissenburg 1830.” E helyre 1992-ben egy új alumínium harangot állítottak fel új fából készült haranglábbal együtt, mementóként, emlékeztetve mindenkit a régen múlt eseményekre. A Bittó hegy név előfordulásai az idők folyamán: 1718-ban Táborhegy, 1722-ben Táborállás és Bittó, 1822-ben Bittó-promontórium, 1869-ben Öreg-Bittó és Kis-Bittó, 1879-ben Bittó-hegy.

Az 1883. évi kataszteri térkép szerint is, Bittó két részből állt. Kis-Bittó (a mai Somosmál alatti rész) és az Öreg-Bittó (a mai Kincsesbánya centruma).

Az őstelepülés nevét nem egységesen rögzítik a különböző források. Egyaránt előfordult a „Bittó” és a „Bitó” elnevezés is az iratokban. A szerző megjegyzése, hogy az 1940-es éveket követően pedig már egységesen csak a „Bitó” elnevezést találjuk, még a bauxitbányák hivatalos dokumentumaiban is.

Rákhegy

Már a 11. században létezett itt egy lakott település „Guth” néven, de ez a tatár és a török időkben teljesen elnéptelenedett. Akik a török elleni harcokban nem pusztultak el, azok a török csa-patok állandó portyázása idején haltak meg, vagy szóródtak szét. A Fehérvárt birtokló török sereg szüntelen harcban állt a közeli várak védőivel. Csókakő 1566-ig, Várpalota 1592-ig állt ellen. Székesfehérvár 1543-ban került török kézre.

1601-1602-ben több nagy csata zajlott le a környéken Vadkapu, Bittó, Szentgyörgy és Moha körzetében. A Mátyás főherceg vezetése alatt álló császári csapatok 10 nap tartó súlyos csaták után visszafoglalták Fehérvárt és Wathay Ferenc várkapitány csapataival bevonult a várba. Az ostromlott város megsegítésére egy 60 ezres török sereg indult el Belgrádból. A herceg hada kb. 15 ezer főt számlált.

A Rákhegy név az 1800-as évek közepétől ismert. Nevét a Gajapatak rákjairól kapta. Egy 1836-ban kelt forrás a következőket írja: „A Gajapatak jó ízű rákjai már régem ismeretesek és sok hasznot hajtanak a település lakóinak.”

Rákhegy előző neve Ó-Guth és Új-Guth volt. A ma már nem létező imaháztól, illetve a régi nádfedeles első iskolától nyugatra eső településrész Ó-Guthnak, a keletre esőt pedig Új Guth-nak hívták. A település eredeti nevét a Vaskapu környékén, a török kor előtt létezett „Guth” falutól kapta. A Guth név a 11-13. században itt élt „Guthkeledi” földbirtokos nevéből ered.

FOTO HELY

4. sz. ábra: Felső-Rákhegy (Ó-Guth) 1970. (Helynevek)

FOTO HELY

5. sz. ábra: Alsó-Rákhegy (Új-Guth) (Múzeum)

sze. A Rákhegy név először 1842-ben jelenik meg az írott forrásokban.

A környék török dúlás utáni benépesülése a 18. sz. közepén vette újra kezdetét, az 1744-ben és 1778-ban végrehajtott szerződéses szőlőtelepítéssel Ó-Guth területén, majd 1813-ban Új-Guth-on.

A kosárfonás is évszázados múltra tekint vissza Ó-Guth-on. A kosarakat fűzfából, sásból vagy szalmából készítették, amely jó jövedelem kiegészítést jelentett a családoknak. A kosarakat a környéken, de főleg a fehérvári vásárokon értékesítették.

FOTO HELY

6. sz. ábra: Ó-Guth régi pincesorja 1982-ben (Helynevek)

Ez a környék már a rómaiak idején (2.század) is lakott település volt híres fürdőhellyel.

A Guthkeled nemzetségről elnevezett birtokot először 1201-ben Villa-Guth néven említik. 1254-ben Terra-Guth, 1359-ben és 1462 évben Poss-Guth, 1558-ban Guthputaként írták ösz-

A környék települései közül hivatalos források szerint Rákhegy volt a legrégebbi Guth néven.

A szőlőtelepítés utáni időkben Ó-Guth és Új-Guth területét az iszkaszentgyörgyi uradalom részeként említik a források. A 19. század közepétől kezdve a Guttamási falu közigazgatása alá tartozott, 1921-ben Fehérvárurgóhoz kapcsolták, 1966-tól pedig Rákóczi utca néven, az önállóult Kincsesbánya része.

Kincses, Bittó, Rákhegy, Atya és Tatárhegy lakóit Iszkaszentgyörgyön anyakönyvezték, néhányukat egészen 1895-ig. a hovatarozások bonyolultságát jól fejezi ki az a század eleji Rákhegyi mondás is, mely szerint „szőlőhegyiek Rákhegyen tanultak, Guttamásinak adóztak és Szentgyörgyön imádkoztak.”

A „Guth” helynév német eredetű és magyarul, szebb jó, békést jelent. Nevét minden bizonnyal a Guthkeled német nemzetségtől kapta.

Rákhegy területén nem történt jelentős régészeti kutatás, de szinte elképzelhetetlen, hogy változatos felszíne alatt, főleg a Vaskapu környékén ne rejtőznének értékes a múltat idéző leletek.

Guttamási

Kincsesbányától kb. 5 km-re a csetényi út mentén fekvő, ma már csak mintegy 100 lelket számláló kis falu 1966-tól az isztiméri önkormányzathoz tartozik. 1966-ban még 173 lakosa volt.

FOTO HELY

Előnevének eredete a 11. századból ered. Károly János szerint Guth és Keled német lovagok a mai falu és Rákhegy nyugati részén (Ó-Guth) területén kaptak hűbérbirtokokat Péter királytól a 11. század közepén és innen származik a falu „Guth” előneve és Rákhegyé is.

7. sz. ábra: Guttamási Délről 1975-ben (Helynevek)

Fejér György szerint Guthkeled egy sze-

FOTO HELY

mély volt és ő volt névadója a törökkor előtti Guth falunak, így Guttamásinak is.

A német faluban a mai templom helyén egy harangláb állt, amelynek harangját Szent Tamás tiszteletére szentelték fel. Valószínű, hogy innen ered Guth-Tamási utóneve.

8. sz. ábra: Guttamási Északról 1975-ben (Helynevek)

ból és Tamási-ból alakult ki.

A falu neve 1898 óta Guttamási. Eredeti neve Guth, 1201-ben Villa-Guth, 1254-ben Terra-Guth, 1359-1462-ig Poss-Guth. Az 1762 évi betelepítéskor is Guth, 1822-ben Falu-Guth, a 19. századi iratokban végig Guth-Tamási.

A 20. századi források szerint Kincses, Atya-major, Ó-Guth, a Vaskapui-malom, a Gubacs-malom tartozott a falu határához.

Guth falu a 11. századtól a Guthkeled nemzetség birtoka volt a 12. század végéig. Később a Csákoké, majd ismét a Guthkeled nemzetségé, Guthkeled Istváné, aki visszavásárolta a területet. A vásárlást egy oklevélben IV. Béla királynak is megerősítette. A Guthkeled nemzetségnek 1205-1435 között 207 helyen volt birtoka. Ismertebb Guthkeled nemzetséghez tartozó családnak voltak a Marot, Abonyi, Rátkay, Homodeus és a Marcaltói.

Guth templomos hely volt már az 1200-as években. 1650. Fontos évszám Guth és a környező települések történetében, mert április 15-én III. Ferdinánd, Moha, Szentgyörgy, Guth, Atya településeket is Várkonyi Amadé Jánosnak adományozta. Guth urai voltak: Amadé János – Ádám – Antal – László – Thadeusz és Antal 150 éven át.

Az 1750-es években Amadé László (1703-1764) udvari tanácsos és költő, az uradalmat az Amadékkal rokon Eszterházy Gábornak adta (valószínű zálogba). 1762-ben Eszterházy Gábor német családokat telepített Guthba. A szőlőtelepítés még Amadé László nevéhez fűződik. Ezt folytatta Eszterházy Gábor gróf, aki még 1762-ben szerződést kötött az általa betelepített német családokkal. Néhány részlet a szerződésből: A földesúr erdeiből épületfát kaptak. A földesúri szolgáltatásai alól 2 évre felmentette a családokat. Földjeiket irtássá gyarapíthatták. Bort Szent Mihály napjától Szent György napjáig mérhettek. Minden lovasnak 12 napot kellett robotolnia a földesúrnak. A szabad évek elteltével minden terményből dézsmát kellett adni.

1767-1774 között úrbéri rendezést hajtottak végre. A szentgyörgyi uradalom földjeit a 2. osztályba sorolták. Ennek megfelelően egy egésztelkes jobbágy Guth-on 24 hold szántót és ehhez 10 kaszás rétet (10 magyar kishold). Az 1768. évi összeíráskor Guth-on két egésztelkes jobbágyat, 20 házas zsellért (3 holdnál nagyobb szántóval rendelkező), és 40 házatlan zsellért rögzített. A jobbágyok mellékjövedelme kizárólag a robot teljesítése útján volt lehetséges. Egy 1772. évi robotjegyzék alapján: „június 18-án a Guth-i réten a Kalló malomból 38 robotos és 16 pénzes kaszáló elkezdvén a kaszálást...” 1 nap fogatos munkáért 40 krajcár, a pénzes aratóknak 25 krajcár járt, a nők 6-9 krajcárt kaptak. 1776-ban Guth-on 217 lakos élt.

Guth lakói közül 1822-ben már 50 szőlősgazda volt, akik 367 akó és 16 itce bort termeltek. A bordézsmá ebből 46 akó volt.

A falunak már 1773-ban volt tanítója és a katolikus iskolában németül tanultak a gyerekek. 1783-ban Lajtig János a tanító, aki helyben lakott és 20 gyereket tanított németül. Javadalma bizonyos készpénz és természetbeni juttatás volt. Lakószobája az iskola tanterme volt. Az iskola leégett és az új egytantermes egytanítós iskola a templom mellett épült fel. 1897-ben már 77 tanköteles és 34 ismétlő tanulója volt az iskolának. 1949-ben már 20 fő alá csökkent a tanulók száma. 1961-ben pedig megszűnt a felső tagozat, mert azok már Isztimérre jártak.

Az Amadé család 1800-ig birtokolta Guth-ot, mert Amadé Antal eladta Bajzáth József veszprémi püspöknek. A Püspök utódai még több mint 100 évig birtokolták Guth-ot. 1911 után már a Pappenheim Sándor (Bajzáth Valéria férje), majd Szigfrid tulajdona lett Guttamási falu.

Atya

Kincsesbányától kb. 1,5 km-re fekvő ma már lakatlan terület. Az Atya helységnév egy Árpád kori falut jelölt. Atyát az első írott források 1190-ben jegyezték. A település neve személy és nemzettség névből ered. Németh Gyula szerint az ősi település nem a mai Atya-major területén fekt, hanem a Duzzogó-fürdőhöz közelebb eső, ún. Rákóczi-táblán. A település történelmi nevei voltak: 1339-ben Atha, 1489-ben Athya, 1542-ben Atya néven fehérvári káptalani birtok, 1772-ben Attya, 1856-ban Fényes-major, 1864-ben Zsiga-major. Az utóbbi két név eredetét nem ismerjük.

Az 1300-as években „Atha” néven a környék legnagyobb lakott települése volt. Az árpád-kori település környékén 1663-ban 3 hónapig vesztegelt a török sereg.

FOTO HELY

Kitört a pestis járvány és a népesség elpusztult. Legtöbbsen a mai napig is Atyapusztának nevezik a major területét. 1966-ig Iszkaszentgyörgy, ezután pedig Kincsesbánya közigazgatási területének része.

9. ábra. Atya-major lakatlan épületei 1979-ben.

Szerződéses szőlőtelepítés Kincses, Bittó és Ó-Guth területén

A szerződéses szőlőtelepítés ezen a területen 1735-ben vette kezdetét Somosmálban. Ezután 1744-ben Ó-Guthon, 1757-ben Kincsesen, 1778-ban Ó-Guthon és Új-Guthon, 1813-tól pedig Bátsóban kezdődtek szőlőtelepítések. (Bátsó, Bácsó, Felsőkincsestől délre mintegy 2 km-re fekszik. A Bátsó szó származása juhászt jelentett. A szerződés az alábbiak szerint határozta meg a szőlősgazdák kötelességeit és csekélyke jogait.

„...Ha valaki azon szőlőshegyen szőlőt akar felfogni és építeni, legelőször magát a szándékot az Iszkaszentgyörgyi Tisztelnak megjelentsé és

attul magának levelet vegyen. Hogy ki van szőlejének a szomszédságában? Mely esztendőekben, mely napon fogta fel a Gyöpöt? Hány ölnyi széleset és hosszút fogott fel? Hány esztendőre adatott neki szabadsága a Dézsmától. Csak mindezek után kezdjen hozzá az építéshez.

... Midőn a felfogott és építetni kezdett szőlő hatusztendős leszen, mindenkitől fél-fél akó ürmös bornak megfelelő mustot köteles adni minden szőlősgazda az Uraságnak.

...Ezekon felül, mely gazdának a szabad Esztendeje kitellik, a hegy meszteren kívül a szokott kilencedet az Uraságnak kiadni tartozik, amelyet az Uraság a maga szekeren fog haza hordatni.”

A második nagy szőlőtelepítésre Kincsesen 1776-ban került sor. A 416 hold kijelölt földterületet a szentgyörgyi gazdák kapták meg szőlőtelepítésre. A szőlőt telepítő gazdák 9 év mentességet kaptak a dézsma alól. A kincsesi és a bittói szőlők nem tartoztak az úrbéres földekhez. Ezen földek után a gazdák a bordézmán kívül más szolgáltatással nem tartoztak.

A feljegyzett szőlőbirtokosok 1781. évi bortermése 4170 urna volt, ami után 456 urna bordézmával (kilenced) tartoztak Szentgyörgy urának. (1 urna=1 akó=54,3 liter) 1810-ben Kincsesen már 110, Táborálláson, vagyis Bittón pedig 43 gazda rendelkezett szőlővel.

A szőlő azonban egymagában nem nyújtott megélhetést a gazdáknak. Ezért a szőlősgazdák jó része kötözőnek, venyigeszedőnek, karóhúzóknak, gyomlálónak, karóverőnek is vállalkozott. A napszám 1794-ben 9 krajcár volt.

A szőlőtelepítők az Amadé család tagjai voltak: Amadé László és Amadé Thadeusz. Az uraságok minden nagy szőlő területen hegybírókat neveztek ki, illetve minden szőlőhegyen bizonyos helyi önkormányzat létezett, amelynek a vezetője a hegymester volt. Hatásköre a falubíróéhoz volt hasonló. Ő volt a szőlőhegy rendjének a felügyelője, birtokcserék és építkezések csak az ő tudtával és engedélyével történhettek. Peres ügyekben a hegyközség elöljáróival együtt ítélkezett. A hegy mestert a szőlősgazdák választották a földesúr beleegyezésével.

Kincses híres mesterei voltak: Arthmann Henrik, Kassó Pál és Fischer György. Bittó hegy mesterei Izsó Mihály és Kádi Ferenc, Ó-Guthé Zámbo Mihály, Szabó János, Új-Guthé Vígh János Sólyom-hegyé pedig Komlósi Mihály voltak.

Bittóban 1856-ban már 53 volt a helyrajzi számon szereplő szőlőtelkek száma. Egy telek nagysága nem volt kisebb 300 □-ölnél, de általában nem haladta meg az 1200 □-ötlet.

A szőlőműveléshez, valamint az uraság jövedelemszerzésének egyik módjához tartozott a csapszékek és a pálinkaházak üzemeltetése. Bajzáth földesúr a bordézsmá mellé még vásárolt bort és jelentős jövedelemhez jutott az urasági kocsmákban kimért borokból is. Guth-on 1785-ben iccénként 2-4 krajcárért adták a szőlő levét.

A vaskapui csárda már 1783-ban üzemelt. Csak itt egyedül 56 akó bor fogyott el 1789-ben. Az úrbéri rendelet a borkimérést a jobbágyok részére is biztosította. A Szentgyörgyi uradalom jobbágjai Szent Mihály napjától (szept. 29.) Szent György napig (ápr.24.) a csapszékben árulhatták borukat. A bor hígítását, rontását az uraság szigorúan büntette, sőt arra is ügyelt, hogy a szőlőhegyek lakói, más uraság kocsmájában ne járjanak. Akadt olyan földesúr is, aki a fogyasztott bor mennyiségét is előírta jobbágyainak.

Az uradalom területén pálinkaházak is üzemeltek. A pálinkaházakból egy-egy üzemelt Kincsesen, Bittóban és Rákhegyen (Ó-Guth és Új-Guth) a régi iskola mellett az 1776-os évtől kezdődően.

Bajzáth György 1813-ban úgy rendelkezett, hogy a szőlőgazdák nem rendelkezhetnek szabadon a törköllyel, hanem az a pálinkaházakba kellett szállítani, és a kifőzött pálinkának az -része a földesurat illette meg. A pálinkás legényt az uraság fizette, de a főzéshez szükséges fáról a szőlősgazdának kellett gondoskodnia.

Amadé Thadeusz uraság például a pálinkafőzés és kimérés jogát árendába (haszonbérbe) adta Farkas Mihálynak az uradalom összes szőlőhegyén.

Az 1778-ban keletkezett írás szerint Báró Várkonyi Amadé Thadeusz az Iszkaszentgyörgyi Domíniumnak örökös földesura, a székesfehérvári lakosokkal kötött szőlőtelepítési szerződést. Ez a szerződés is bizonyítja az akkori szőlőtelepítés fontosságát, a rend és fegyelem megvalósításának módjait, valamint a már régimódi, körülményes, de gyönyörűségees nyelvezetét, amelyek okán érdemes a megőrzésre és a közreadásra. Idézet a szerződésből:

„...A maga szőlőjét kiki tehetsége szerint mind idő halasztás nélkül szőlővesszővel bérakni tartozik, ellenben ha ebbéli megteendő munkában

egyiknek, vagy másiknak restségét fogom tapasztalni abban bizonyos lehet, hogy már megtett másbéli munkájának jutalma nélkül a Szőlő Föld el fog tőle vetetni s másnak adni.

....Annak műveléséhez a Gazdáknak nagyobb kedv és ösztön adattassék, engedtetnek nyoltz szabad esztendő a végre, hogy a felfogott földeket kiki írthassa, plántálhassa, gyarapíthassa. Különben a Dézsma megadására köteles lészen. Midőn pedig hat Esztendősek lesznek a Szőlők, minden szőlős Gazda fél öreg akó mustot ürmösnek és minden Esztendőben egy Kosár Szőlőt köteles adni, ezután pedig a Kilentzed alá jönnek a szőlők.

...Ha pedig valaki egymással nyilvánvaló Veszekedésekben, Káromkodásban, Paráználkodásban, Pörlekedésben, vagy más Isten és Egek ellen való Vétekben, Ünnepszegésben ott a Hegyen tapasztaltatik, amennyiszer csak ezt cselekszi, 12 forintoknak az Uraság kezéhez tüstént való letételére megbüntessék, kit ha meg nem fizetne, szüretnek idején annyi mérő bora elfoglaltassék. A Hegyen történhető Gonoszságoknak, Gondtevőknek, úgysis mind Káromkodóknak, Veszekedőknek, Tolvajoknak és Fajtalanoknak büntetése és a Vértbírsága egyedül engem fognak illetni, úgy lészen ez Szőlős Gazdákon és Szőlejeken „

Kincses első lakói között szerepel egy Mayer György nevezetű mészégető mester, aki 1793-ban telepedett le családjával a Kincses-szőlőhegyen és szerződést kötött Amadé földesúrral. Az éledő településen ekkor vette kezdetét a mészégetés. A kincsesi mészégető kemencékből 1863-ban évente már 800 mérő mész került eladásra. Ezek a mészégető helyek még az 1950-es években is láthatók voltak Felső-Kincsesen a Guttamásiba vezető út mellett.

Kincses és Bittó lakóit Iszkaszentgyörgyön anyakönyvezték egészen 1950-ig.

Az anyakönyvi adatok szerint a szőlőhegyek első lakói az alábbi családneveket viselték:

Kincsesen: Lehota, Varga, Gabaritz, Mayer, Vizler, Bognár, Somogyi, Németh, Sumits, Merkl, Katona, Gazdag, Szabó, Zsédó, Miklós, Kiss, stb.

Bittóban: Ertl, Kovács, Horváth, Szabó, Varga, Beke, Kozma, Lendvai, Kiss, Major, Jani, Laki, Farkas, Müller, Fülöp, Bagdány, Csepi, Simon, Schweighardt, stb.

Rákhegyen: Kurucz, Ódor, Varga, Lencsés, Mocher, Csepi, Kiss, Sági, Govács, Vizler, Sramek, Szöllősi, Májer, Laki, Pinke, Kozma, Nemes, Belegrai, Jánosa, Zsédely, Sükösd, Klempai, Ivanics, stb.

Bajzáth György 1857-ben örökváltási szerződést kötött Bittó és Kincses gazdáival. Egy hold szőlőre eső váltásdíj 50 Pengő volt, 5 év részletfizetéssel. A földhöz juttatott gazdák többsége rákhegyi, fehérvárcsurgói, kincsesi lakos volt. A váltásdíj lefizetése után a föld a művelők tulajdonában ment át. A telekkönyv szerint a helybeli lakosok a szőlőkön és a kerteken kívül nem rendelkezhetek más művelési ágú (szántó, rét, legelő) földekkel.

A gazdasági statisztikák szerint Bittó, Somosmál felé eső, homokos talajú szőlőiből 30 akós holdankénti átlagtermés származott 1869-ben. A termesztett szőlőfajták a piros dinka, fehér hárslevelű, rak, kadarka, kolontár és a szőke juh-farkú voltak. Ez a terület Kis-Bittó néven szerepelt az 1860-as években. Bittónak, Guttamási határába eső, Öreg-Bittó nevű, homokos, kavicsos területen 1350 akó bor termett. Az átlagtermés megegyezett a Kis-Bittóéval. Kincses hegyen ugyanekkor a bortermés 4800 akó volt, az átlagtermés pedig 40 akó holdanként. Itt még makrafajta szőlőt is termeltek.

Bittó területén Bajzáth György uraság 1850 körül állattenyésztő majort létesített, az Égett-majorban. Szarvasmarha, juh és lótenyésztés folyt egészen az 1930-as évek végéig. Az Égett-majorhoz közvetlen csatlakozott a Ménes-major, amely az állatállomány részére biztosította a kaszálót és a legelőt, így a helybéli lakosok a szőlőművelésen kívül állattenyésztéssel és szántófölddel is foglalkozhattak, dolgozhattak napszámosként és béresként is.

Kincsesen csak katolikus, Bittóban pedig 3 református a többi katolikus lakos élt.

A nem helyben lakó szőlőművelők eleinte kijártak és úgy művelték a földjeiket, de a 19. sz. elejétől kezdve kitelepedtek és a század közepére fokozatosan népesítették be a szőlőhegyeket. (Kincses, Bittó, Somosmál, Ó-Guth, Új-Guth) 1822-ben Kincsesen már 117 helyben lakó, Bittóban pedig 49 helyben lakó gazda művelt szőlőt.

A mezőgazdaságból élő családokat teljesen kilátástalan helyzetbe hozta az 1900-as évek elején megjelenő és minden szőlőt elpusztító óriási filoxéravész. A szőlők teljes kipusztulása nemcsak a terméstől fosztotta meg

a gazdálkodókat, hanem a napszámos munka lehetőségétől is. A szőlők helyét az 1920-as évekre fokozatosan a szántók foglalták el. A présházak közül többet lakóházként hasznosítottak. A lakbért a bérlők napszámban dolgozták le a tulajdonosoknak, vagy a megvásárolt présházak, pincék vételárát részletekben több éven át fizették ki.

A bérelt földeken egyre több család kezdett el gazdálkodni, de a megélhetés jórészt továbbra is a nagybirtokosoktól függött. A fuvarokon kívül a makk és fenyőfaültetéseken végzett napszámos munka és a nyári részaratás, a betakarítás jelentette a megélhetés forrását. 1910 körül a férfiak napszámbére 137-177 fillér, a nőké 100-177 fillér, a gyermekeké 73-90 fillér volt. Hajtók a vadászat alkalmával 80 fillért kaptak.

Pappenheim gróf a nyári nagy munkák elvégzését aratási szerződések megkötésével biztosította. 1935-ben főleg kincsesi, bittői és rákhegyekből összeverbuvált aratóbanda pld 330 kh (kataszterhold, 1600□) búza, 152 kh rozs, 152 kh árpa, 75 kh zab, 162 kh borsó és 25 kh zabos –bükköny

10. Ábra: Aratóbanda az Iszkaszentgyörgyi uradalomban (Múzeum)

learatását vállalta. A szerződést az uradalom részéről az uraság, vagy az intézője, az aratók részéről pedig a megválasztott bandavezér kötötte meg, és írta alá. A 70 párral (70 kaszával, illetve kaszással rendelkező) kiálló aratóbanda a szemtermés 10%-át kapta, valamint ennek az un. Aratórésznek megfelelő szalmát és töreket.

A közös aratásban résztvevők más mezőgazdasági vagy erdei munkák vállalásánál előnyben részesültek. Az aratók páronként 2 kh. tengeriföldet (kukoricaföldet) is kaphattak részművelésre a termés 1 részéért. Az aratópároknak kötelessége volt még 1200□ (magyar hold) takarmánynövény levágása (lucerna, vörös here, rét), vagy bizonyos nagyságú cukorrépafield

betakarítása. Ezért az uradalom a kaszálásért holdanként 100 kg búzát és

20 kg rozstot, a répaszedésért pedig 75 kg/ mh búzát fizetett az aratóknak. Az aratók élelmezéséről az uradalom gondoskodott, ugyanúgy az aratórészek hazaszállításáról is. A szalma és törek hazaszállításáról azonban az aratóknak kellett gondoskodni.

11. ábra: Csépel az aratóbanda (Múzeum)

Kincsesbánya és közvetlen környezetének történelme és történeti értékű helynevei, építményei, vizei.

Tatárhegy

A név eredetét a hagyományok a tatárokkal kapcsolják össze. Egyik szerint a Fehérvárt a sok vizes árka miatt elfoglalni nem tudó tatársereg itt táborozott. Ez a hely hatalmas és önállóan beágyazódott kőtömbjeiről és apró kőpénzeiről híres. Ezekhez a hosszúkás, furcsa alakú kőóriásokhoz legendákat szőtt hajdan a környék népe. A tatárok elől az erdőbe menekült és leölt nép átka beteljesedett. A tatár sereg kővé vált, így e terület a tatár sereg temetője lett. A másik legenda azt meséli, hogy a feldühödött tatársereg „a Napot és az Istent is le akarta lőni az égből” és bűnhődésük lett a kővé válás.

Az igazság pedig az, hogy a földtörténeti harmadkor végén, az itt feltört kovasavas források vize és a homok-kavics összecementálódott és így keletkeztek ezek az emberi alakot formázó, hatalmas és hosszúkás egymástól elkülönülten elfekvő kövek. Ezekből a sziklából állítottunk fel 3 darabot a vállalat központ terén mementóként és a környezet díszítése céljából.

12. ábra: Tatárhegyi óriás kövek (Helynevek)

Más források szerint a tatárok kémlelő, megfigyelő helye volt, de ez nem valószínű, mert csak a vaskapui halmok alkalmasak a környék megfigyelésére Mór-tól-fehérvárig.

Tatárhegy legmagasabb pontján egy 4 m magas, négyzetes alapú faradott kőoszlop állt az 1960-as évekig. Az oszlop felállítása a

19. század elejére tehető. Levéltári feljegyzés szerint I. Ferenc József császár Fejér vármegyei látogatásának emlékére emelték. Szóbeli források szerint a tetején egy bronz sas állt. A kőoszlop ma a fehérvárcurgói kastély mellett fekszik (1985) de a bronz sas sorsa ismeretlen.

Bittói pálinkaház

A mai Kincsesi út mellett állt és a 19. században üzemelt.

Kincsesi pálinkaház

A német dűlőben üzemelt a 19. század végéig.

Rákhegyi pálinkaház

Az 1872-ben épített régi iskola mellett épült a szőlőhegyen. 1920-ban már csak lakóháznak használták. A falán az 1875-ös szám olvasható, valószínű az építés ideje. Ma már a romjai sem láthatók.

Gaja-völgy és Gaja-patak

Kincsesbánya közvetlen környezetének legszebb helye, a vadregényes Gaja-völgy és a Gaja-patak. Ez egy csodálatosan szép hely a sziklabérceivel, meredek hegyoldalaival, a fák sötét lombjai alatt a völgyben csobogó Gaja-patak örökös zenéjével. Jó magam is a hegyek között születtem és bejártam hazám sok szép táját, és ez alapján állítom, hogy ez az egyik legszebb. Kincsesbányára kerülésem után sokszor kirándultam errefelé ket-

tesben, családotul, barátaimmal, de soha sem tudtam betelni szépségével, jó levegőjével, nyugalmaival, csendjével.

FOTO HELY

13. sz. ábra: A völgyben folydogáló Gaja-patak

FOTO HELY

14. sz. ábra: A Gaja-völgy egyik legszebb része az Ördög szikla

FOTO HELY

15. sz. ábra: Az Ádám-Éva fa

15. sz. ábra: Az Ádám-Éva fa végzetében is szolgálja a természet szerelmeseit útjukon.

FOTO HELY

16. sz. ábra: Ez a barlang kitűnő óvó és rejtekhely volt a Bakony betyárjainak. Az utolsó bakonyi betyár Dér Ferkó búvóhelye is volt.

A Gaja-patak a festői szépségű Gaja-völgyből kilépve táplálja a Vaskapu víztározót. A „Gaj” erdőt jelent és a középkorban „Septer vizeként”, a 18. században „Jege” majd „Posza” folyónak nevezték a források.

A Gaja-patak a Vaskapu gátja alatt kettévált és az un. „Kis-Gaja”, amely átfolyt a Rákhegyi településen két malmot is működtetett:

Vaskapu (Gatter) malom.

A vaskapui szoros alatt kb. 200 méterre épült fel a kétkerekű szítás malom, ami már 1776-ban üzemelt. Az első bérlője Omadi András nevű molnár volt. 1796-ban átépítették. A vaskapu név a közeli gáttal kapcsolatos. 1950-ben már csak fűrész munkára használták. Innen a Gatter elnevezés (Gatter német eredetű szó, gépi fűrész jelent). A helybeli lakosok csak ezen a néven ismerik. A malom épülete már nem áll. Alapjára nyaralót építettek, a víztározóhoz vezető erdei út mellett.

FOTO HELY

17. sz. ábra: Vaskapu malom 1959-ben, Cselényi István és családjával

FOTO HELY

18. sz. ábra: A vaskapui molnárház 1978-ban

FOTO HELY

19. sz. ábra: A malom alapjára épített hétvégi ház

(Kurucz J. Kincses helynevei)

Gubats (Gubacs, Kalló) malom

A 19. század közepéig üzemelt, ugyancsak a Kis-Gaján ez a kétkerekű szítás malom, a rákhegyi temetőtől mintegy 200 méterre Ó-Guthon. 1896 körül vadászháznak használták és akkor egy Perczel János nevű erdőőr lakott itt a családjával.

A Kalló elnevezés származhat az építtető, vagy a bérlő molnár névtől. 1772-ben már ezen a néven fordul elő. A malmot 1790-ben átépítették. Ekkor Gubats néven volt ismert, de később „Gubacs”-nak is írták.

A Kis-Gaján üzemelő őrlőhely az iszkaszentgyörgyi uradalom árendás (bérelt) malma volt. A helyi lakosok Gubacs néven ismerték. A Kalló elnevezés jelenthetett „Kallózó” malmot is és ez esetben bőráztatással és ványolással is foglalkozhattak. A gubacsok az erdei fák képződményei. A Gaja-patak rengeteg ilyen tölgyfa gubacsot gyűjtött, hordott össze hosszú erdei útja során és ezek összetorlódtak az olyan helyeken, ahol valamilyen akadály került az útjukba. A helybéli gyerekek nem az erdőben, hanem a Gaja-patak partján gyűjtötték ezeket a játékoknak is alkalmas rücskös erdei termékeket még az 1950-es években is. A már említett Kallózó malom létét erősíti az is, hogy a kocsányos tölgy gubacsa bőrcserzésre is alkalmas. A malom romja még ma is látható Rákhegyen Farkas József kertje végében. Romjait ma már bozót takarja.

FOTO HELY

*20. sz. ábra Gubacs-
malom környéke, há-
tul a Nagy hajló kele-
ti oldala 1985
(Helynevek)*

Rákhegyi-harangláb

A környék egyetlen kőlabazatú haranglábja volt több mint 80 éven át. Rákhegy szőlőhegyi, pincesori útja mellett a Gaja felőli oldalon, amelyet a helybeli szőlősgazdák építettek. A mintegy 10 méter magas harangláb építése az 1880-as évek végére tehető. A haranglábát 1969-ben a bányaműveletek miatt lebontották. Harangja a Fehérvárcurgói temetőben került felállításra. A harangon a következő felirat olvasható: „Az Új-Guthi szőlőbirtokosoktól készíttette öntötte Walsner Ferenc Budapesten 1886-ban” Személyesen nagyon sajnálom, hogy ez a romantikus, a környéken egyedülálló és szép harangtornyot a közelben nem építették újjá, hiszen ez az építmény Rákhegy egyik jelképe volt.

21. sz. ábra: Rákhegyi harangláb 1969 (Helynevek)

Vaskapui gát (Zúgó)

A vaskapu Kincsesbánya közvetlen környezetének természeti szépségekben leggazdagabb, legromantikusabb, legendákkal teleszött része. A gát Rákhegy legnyugatibb részén, a mai víztározó gátja alatt helyezkedett el és volt látható évszázadokon keresztül. A helynév szűk, sziklás hegyszoros jelez, amelyen áthalad a Gaja-patak érintve Rákhegyet és Öreg-Bittót is. A gát helyén két mesterséges földhalom tette még szűkebbé a völgy-szorost, így ez a hely igen alkalmas volt a patak elzárására. A gáttól nyugatra eső mélyebben fekvő és szétterülő völgy pedig nagytömegű víz befogadását tette lehetővé. Nem véletlenül létesítették a kincsesi bauxitbányászok is itt a víztározót.

22.sz. ábra. A vaskapu nyugatról nézve 1965-ben (Helynevek)

Károly János szerint egy vaskapu is szolgált a víz elzárására. A vaskapu helynév jelentőségét mutatja az a tény is, hogy a környező települések lakói is átvették, és évszázadok óta őrzik a gát és a völgy-szoros nevét.

FOTO HELY

Már a rómaiak is kihasználták a hely terep adta lehetőségeit és a Szorost elzárva, összegyűjtötték a Gaja vizét fürdőépítés céljából, már a 2. században. Az 1971 évi ásatások (a Víztorozó építésekor) is bizonyították, hogy a gátat a rómaiak építették.

23. sz. ábra: Vaskapui gát 1965-ben Háttérben jobbra a kopasz domb. (Helynevek)

FOTO HELY

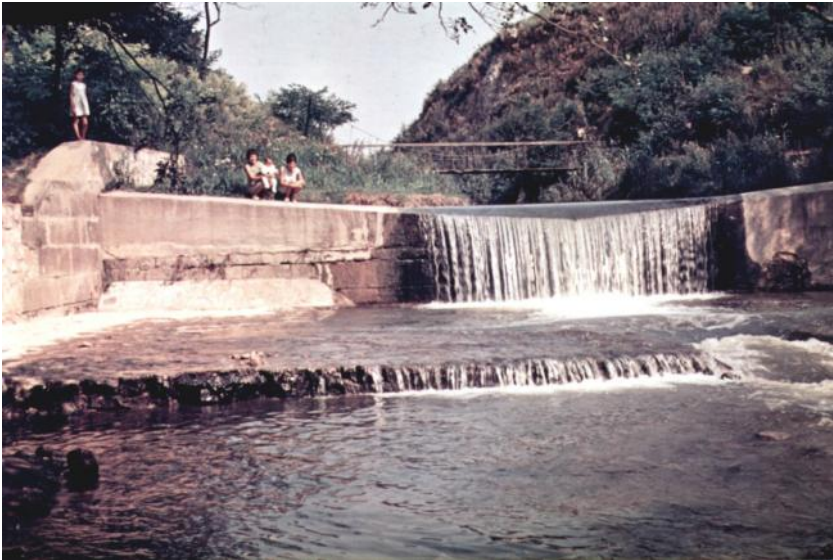
24. sz. ábra: Vaskapunál 1971-ben feltárt római gát (Helynevek)

A hagyományok szerint Mátyás királynak is volt itt halastava a 15. században. Egy 1536 évi oklevél szerint, egy „Zabakapusztai” nevű kaszáló terült el a gáttól nyugatra eső mély területen, a mai víztározó helyén.

A székesfehérvári keresztes konvent iratai között több oklevélben is olvashatunk egy Zaboka nevű birtokról, amely Fehérvárcsurgó, Isztimér és Guttamási közötti területen létezett. Zaboka falu is a török uralom alatt pusztult el.

A hagyomány szerint a törökök is felfogták a Gaja vizét a Vaskapunál. Az összegyűjtött hatalmas mennyiségű víz Székesfehérvár elárasztását szolgálta volna. Más legenda szerint már a tatárok is ezt akarták cselekedni. Ezek azonban csak érdekes, de minden alapot nélkülöző mesék.

A völgyelzárás igazi célja mindig is fürdőhely kialakítása volt. A környék lakói nem alaptalanul „Zúgónak” is nevezték a gáton átbukó vízesést, messze elhangzó zúgása miatt. A zúgás különösen áradáskor volt erős. A patak két partján épített kőfalak és a vízesés az 1960-as évek végéig voltak láthatók a gyönyörű függesztett kötélhíddal együtt, amelyen magam is sokszor átkeltem.

25. sz. ábra: Vaskapui Zúgó, kötélhíddal (saját)

FOTO HELY

*26. sz. ábra: Gaja-patak Vaskapu alatt
(Helynevek)*

Az előbbieket mellett cél volt még egy hatalmas vízfelületű tó kialakítása, ebben a gyönyörű természeti környezetben, a környék lakói számára pedig egy nagyon szép fürdőző, pihenő, és horgászó hely biztosítása.

A Fehérvárcsurgói Víztorozó a környék kedvelt kiránduló helye lett, hét-

FOTO HELY

26. sz. ábra. Új gát a vaskapunál 1982-ben.

1971-ben a Fejér Megyei Bauxitbányák Vállalat egy hatalmas völgyzáró gátat épített zsilippel. A gátnak és a víztározónak kettős célja volt. Egyrészt elterelni a Gaja-patak vizét, amely veszélyeztette a kincsesi bauxitbányák biztonságát, másrészt árvízvédelem, a Gaja-patak vízhozamának szabályozása.

végi pihenés és horgászás céljából sokan felkeresik. 1974-ben Bárdy Imre alapító taggal Bauxitbányász Sporthorgász Egyesületet hozott létre a bányauzem és a község lakói részére, melynek 24 éven át titkára volt, és amely változó taglétszámmal ma is a dolgozók pihenését szolgálja.

Ebben a csodálatos környezetben épült meg 1975-ben az első vállalati

FOTO HELY

*27. sz. ábra Vállalati üdülő a víztározó partján
(Múzeum)*

üdülő, az un. „Vízszintmegfigyelő Állomás” amely 20 éven át kitűnő pihenő és szórakozó helyül szolgált a munkában elfáradt bányászok számára. Üdülő, fürdőző és horgászparadicsom volt ez a hely. Az 1990-es években az üdülőt megvette a Ferencvárosi Önkormányzat, ahol gyerekeket üdültet télenyáron.

FOTO HELY

*28. sz. ábra. A régi iskola épülete Rákhegyen
1981*

A gyerekek az 1860-as évek végéig Szentgyörgyre jártak iskolába. A szőlőhegy lakói nem várva tovább a már régóta késedelmes segítségre, a falu közepén egy nádfedeles iskolát építettek. Az iskola fenntartása, működtetése nagyon sok anyagi gonddal járt. Végre 1931-ben épült fel az új iskola, amely pásztorház és imaház szerepét is betöltötte. Ez az isko-

la 1962-ig működött. Innentől az alsóhegyi iskolások Kincsesbányára, a felsőhegyiek pedig Csurgóra jártak iskolába. Ebben az iskolában rendezték meg a különböző közösségi programokat és a rákhegyi bálakat. Ez-

FOTO HELY

után is a nem hivatalos kultúrház szerepét töltötte be, de volt szövetkezeti bolt és itt üzemelt a Sirály nevű büfé is. Az épület ma is áll Felső-Rákhegyen (Ó-Guthon).

29. sz. ábra Az új iskola épülete Rákhegyen 1985

Égett-major (Ménés major, Tutyi-major)

FOTO HELY

1786-1910 között nevezték így a majort, mert valószínűleg tűzvész érte a századfordulón még Guttamásihoz tartozott és a Pappenheim grófok birtoka volt, ahol állattenyésztéssel, főleg lótenyésztéssel foglalkoztak. Eredetileg nádfedeles istálló volt, melléképületekkel, cselédházakkal.

30. sz. ábra. Égett-major 1940-ben (Helynevek)

1908-ban a Ménés-major nevet kapta, de ezt a nevet a főszolgabírói hivatal megszüntette azal, hogy már több ilyen nevű hely van a megyében. 1927-ben Égett-major néven fordul elő. A lakosság az 1940-es években Csikóistállónak, illetve Tutyi-majornak nevezte (a Tutyi-major név eredete nem ismert)

1945 után felújították, átalakították, kibővítették és furcsa módon ez lett a Kincsesi kultúrház. 1950ben az első bányásznapot már itt rendezték. Itt zajlottak a bányásznapra ünnepségek, a kulturális műsorok, színi előadások. Itt volt a mozi. Abban az időben igen jelentős szerepet töltött be a környék kulturális életében. Sokan látogatták fiatalok, idősök egyaránt. Itt volt a könyvtár, sőt kezdetben Iszkaszentgyörgyről a kastélyban üzemelő konyhából lovas kocsin idehordták az ebédet is, akik ezt igényelték. Gondnoki lakást és vendégszobát is kialakítottak az épületben. Az 1950-60-as években színvonalas színi előadások színhelye volt a kultúrház. Az amatőr színjátszó csoport tagjai kizárólag kincsesi fiatalok voltak, Vörös

FOTO HELY

*31. sz. ábra: A kincsesi kultúrház 1957-ben
(Helynevek)*

üzemet, amely kb. 100 nőnek adott biztos és megfelelő munkát és ennek nagy jelentősége volt abban az időben.

Német barakkok

Ez a különálló település Kincsesbányától Északnyugatra, kb. 1 km-re épült a háborús években, 1943-44-ben, a Vaskapuhoz vezető út mellett balra a Bittmann féle bányaműhely mögött az erdőben. A név csak néhány szükségépületet, fabarakkot jelez. A háború alatt itt dolgozó német, lengyel és román munkaszolgálatosok részére építették ezeket a fabarakkokat. A felszabadulás után magyar családok is laktak ezekben az épületekben. Ma már csak a helye látható.

Pál állomásfőnök vezetésével, aki összeverbuválta, fanatizálta, lelkesítette, és nagy-nagy szeretettel tanította a fiatalokat. Legismertebb színjátszók voltak: Ébner Lajos, Bárdy Imre, Lenger Anna, Czár Zsuzsa, Dene János (ifj.), Vörös Pál (csoportvezető).

1969-től, a Fejér Megyei Állatforgalmi és Húsipari Vállalat létesített itt bél-

Varga Lencsés kocsmá (Borbála-kocsmá)

Rákhegy utolsó hivatalos borkimérője volt Alsó-Rákhegyen (Új-Guthon), 1943-1950 között. Varga Lencsés István saját házában alakította ki a kármentőt. A kocsmáros egyik lányát Borbálának hívták, innen a kocsmá név eredete. A kincsesi bauxitbányászok is szívesen és gyakran látogatták a kocsmát, amelyet valószínű a védőszentjük, valamint a tulajdonos egyik lányának neve után ők neveztek el Borbála-kocsmának. A kocsmá épülete ma a hozzátartozó lakóhelyiségekkel Varga Lencsés János családi háza, aki évtizedeken keresztül kitűnő, és hűséges dolgozója (lakatos) volt a bányának. Az egykori borkimérő kocsmá neve még ma is közismert Kincsesbányán.

Duzzogó, Forrófő forrás, tó, fürdőhely.

Ez a két melegvízű forrás, fürdő, az Iszkaszentgyörgyről Kincsesbányára vezető út jobb oldalán volt látható még az 1960-as évek elején is. Középkorban a forrásokat, kutaknak, kútfőknek nevezték. A duzzogó és a forrófő előnév melegvízű forrásra utal, amely duzzogva, forrva tör elő a mélyből. Forrófőt a közeli Duzzogóval együtt az Ó-Budai Római-fürdőhöz és a tatai forrásokhoz hasonlítja az 1829-ben írt könyvében Fényes Elek, aki szerint a rétközépen felbuzgó forrást fürdésre is használták és bő kifolyása több malmot is hajtott.

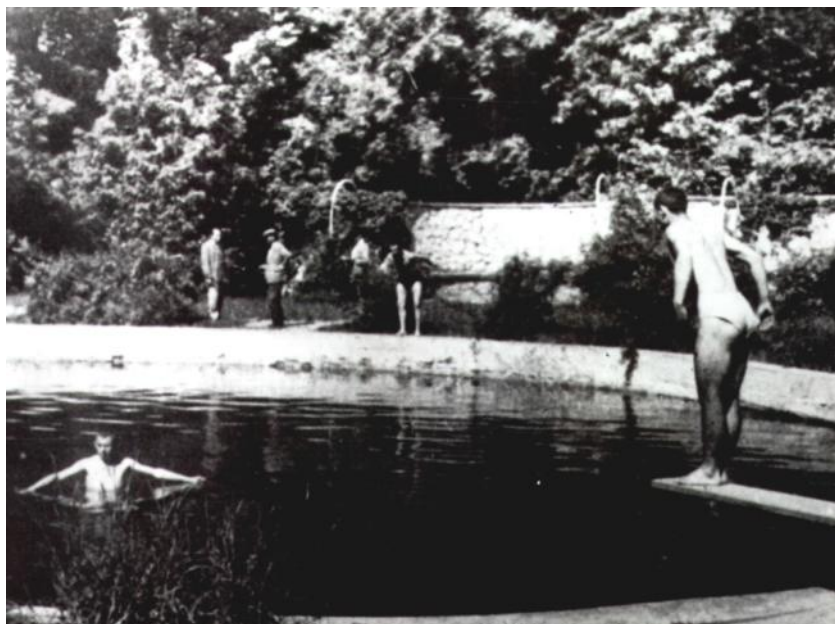
A gyönyörű erdei környezetben felforró-duzzogó forrást a Pappenheim grófok alakították ki szép kerek fürdőhellyé. Ez a fürdőhely az 1950-es évek végéig igen látogatott fürdő, pihenő és szórakozó, találka helye volt a környék lakosságának, de főleg a fiataloknak.

Én magam is jókat fürdőztem a kellemesen meleg (28-32 oC) vízű medencében. A kör alakú medence falában található római kori kövek azonban a sokkal régebbi (2. századi) eredetről tanúskodnak. 1927-ben „Felforró” néven említi egy írásos forrás. A 19. században több iszkaszentgyörgyi gazdasági iratban is szerepel a forrás.

A nyárfákkal szegélyezett tó Iszkaszentgyörgy határához tartozott. Ezt a területet 1966-ban csatolták a megszületett Kincsesbányához. Sajnos ezek a források a bányaműveletek következtében az 1960-as évek elején elapadtak. A hajdan szép forrásokról ma már csak a vízlevezető zsilipek tanúskodnak. A helynevek közismertek még ma is a környéken.

Meluzina-fürdő

Rákhegy falu (Új-Guth) alsó, DK-i végétől kb. 200 m-re terült el a Homokdűlő közepén. A fehévárcsburgói Károlyi gróf építtette a szintén melegvizű fürdőt a 19. század végén. Nevét a grófi család lány tagjáról nyerte. Beton medencéjének környékét gondozott park díszítette, körben gyönyörű rózsalugassal. Felesleges vizét hosszú betoncsatorna vezette vele a Gaja -patakba. 1945 után a Rákhegyi, Csburgói és Bittói gyerekek kedvelt fürdőzőhelye volt. 1954-ben forrása elapadt és fürdőmedencéjét ma már bozót takarja be.

32. ábra. Meluzina fürdő maradványai 1985-ben (helynevek)

Mosó-forrás

Körben nyárfákkal szegélyezett langyos vizű forrás volt Alsó-Rákhegyen (Új-Guthon) Lencsés István háza előtt az 1950-es évekig. Neve onnan ered, hogy a rákhegyi asszonyok itt mostak, sulykoltak, mángoroltak, öblögettek a kellemesen langyos vizű forrásban, amely télen sem fagyott be. Elapadása után rávezették a Kis-Gaja patakot. Ma már a helye sem látható. Nevét csak a közelebb lakók ismerték.

Kinder-forrás

Feneketlennek vélt forrás volt az a Tutyi-major közelében, kb. 150 m-re, a Szigeti-dűlő sarkában. Nevének eredete nem ismert. A forrás vizének egy része hosszú árokban folyt le a Nagy-Gajába, kiszakítva a legelőből a szigeteket. Lefolyó medrét egy csalis árok mutatta.

Szóbeli hagyomány szerint a szentgyörgyi gróf egyik családtagja veszett a mocsaras kiterjedésű forrásba hintóstul, lovastul. Vize mindent elnyelt. A helybeliek szerint feneketlen tengerszem volt ez a tóforrás.

A bányaművelés megkezdése után a környék sok forrása közül ez tartotta legtovább a vizét. A helynév írott forrásokban sem szerepel. Kincsesbánya lakosai közül is csak kevesen, főleg rákhegyiek ismerik.

Kurucz János, rákhegyi születésű általános iskolai tanár, a környék lakott települései történetének, néprajzának, népszokásainak fanatikusan lelkes kutatója, akinek ezúton is szeretnék a szerző nevében köszönetet mondani azért a hatalmas munkáért, amit a környék őstörténetének kutatásában, teljes belső készletéből, szülőföldjének tiszteletéből, szeretetéből végzett el. Csak kevesen tudják még Kincsesbánya lakói közül is, hogy ő írta meg a környék őstörténetét a következő munkáiban.

Rákhegy településtörténete, 1044-1983 (1984)

Guttamási és Kincsesbánya helynevei

Guttamási története 1200-1984

Kurucz János írja saját gyerekkori emlékei alapján a következőket a Kinder-forrással kapcsolatban. A kb. 4 m széles vízben több egymáshoz drótozott vékony szálfával próbáltuk megmérni a mélységét, de nem tudtuk elérni a forrás fenekét. (szerző megjegyzése: nem csodálom, hisz a néphit szerint feneketlen volt)

Kiskút-forrás

A mai DRV (Dunántúli Regionális Vízmű) területén létezett és a Tutyi-majorban tenyésztett álatok itatására szolgált. Felesleges vizét a Gajapatakba vezették. A kúttá kialakított forrásról kapta a nevét is a környező terület is, Kiskút-dűlő. Csikókútként is említik az írott források, amely helynév a közeli major ménésével kapcsolatos, ahol a lovakat itatták.

Kincsesbányai (Bittói) bányatavak (halastavak)

A Nagy-Gaja partján, a hajdani Tutyi-majortól nyugatra létesítették az 1950-es évek elején, két egymástól gáttal elválasztott résszel. A tavak kialakításának eredeti célja a Kincses I és az Iszka II. altáróból kifolyó bányavíz fogadására, ülepítésére, tárolására, valamint főlegesen és már megtisztult vizének a Nagy-Gajába eresztése egy zsilipen keresztül. Ezt a zsilipet a vízbefolyásoktól legtávolabbi helyen, az alsó tó délkeleti csücskében építették meg, közvetlen a Tutyi-major melletti Gaja-hídnál.

*33. ábra Kincsesi Bányató, halastó É-ről 1955-ben
(helynevek)*

A tavak területe régen a Guthi Acker Ried szántó dülő nevet viselte a 19. század második felében. A bauxitbánya még az 1950-es évek elején a bányatóba halakat telepített azzal a céllal, hogy a munkában megfáradt bányászoknak és más horgászni szerető embereknek pihenési, szórakozási lehetőséget biztosítson. Hát ez a terv kitűnően bevált, mert a nagy vízfelületű, időközben benádasodott bányató halastóvá nemesedett, és évtizedeken keresztül biztosította, szolgálta a környék, de főleg a bauxitbányászok szórakozását. (1950-1978)

1978-ban, amikor befejeződött a Kincses I., az Iszka II., és a József III. bányüzemek termelése, és így a bányavíz termelése is, valamint a Gajapatak vizét is el kellett terelni a Vaskapu víztározó megépítésével, a Kis-Gaja és a Nagy-Gaja is kiszáradt. A patakok kiszáradásával együtt sajnos kiszáradtak a patakok medrét hosszan szegélyező gyönyörű nyárfasorok is, amelyek a kőharanglábon kívül Rákhegy falu és a Guthi-láp másik szép

FOTO HELY

jelképe volt. Ezeket a nyárfasorokat csak úgy lehetett volna megmenteni, ha a víztározó nagy gátjába épített zsilipen át folyamatosan biztosították volna a megfelelő vízmennyiség átfolyását, amely továbbra is életben tartotta volna mindkét Gajapatakot.

34. ábra. A kincsesi bányapatakok kiszáradt medre délről nézve 1985-ben (helynevek)

Bodajki Tómalom

FOTO HELY

Itt e helyen meg kell emlékeznem még a bodajki tómalomról is, amely Bodajknak volt egy nagyon szép jelképe, a Kálvária mellett, és amelynek pusztulását szintén a bányászat, a Balinka szénbányák és a Fejér megyei Bauxitbányák okozták.

A bodajki tómalom is

35. ábra Bodajki malomtó. 1950. körül (jeles napok)

sok évszázados múltra tekint vissza. Okleveleink szerint már Szent István királyunknak is kedvelt szórakozási helye volt a festői tó és környéke. A tóparton kápolnát építtetett és ide járt gyakran fiával, Imre herceggel gyakran vagy csónakkal imádkozni.

Németh Béla régi gánti bauxitbányász a Fejér megyei Bauxitbányászati krónikása mesélte el a következő érdekes történetet a tómalommal kapcsolatban. „A tómalom idős molnára nyáron ebéd után egy-két órára lepihent a hűvös malom szobájában. Ilyenkor a nagy vizeskerékre ömlő nagy mennyiségű vizet egy búber segítségével elzárta, ami által a víz nem a kerékre, hanem előtte zúdult le nagy dőrejjel, mint egy vizesés. A vízelzáró sűrű a malomablakban egy feckefával volt kitámasztva. A feckefa meg egy zsinórral volt kikötve az ablak vasához, hogy el ne vesszen. Sokat törtük mi gyerekek a fejünket, hogyan lehetne megindítani a malmot, míg nem egyik társunk a Gróf Jóska begázolt a csatornába és kirántotta a feckefát, miáltal a sűrű felnyílt. A víz a malomkerékre zúdult és az megindult. Örültünk nagyon, hogy sikerült végre elindítani a malmot. Örömmünk azonban nem sokáig tartott, mert a malomkerék üresjáratban forgott, egyre jobban felgyorsult és már olyan sebesen forgott, hogy megijedtünk és futásra vettük a dolgot, mert ebből még nagy baj lehet. A molnár a nagy malomkeréköreire felébredt és kétségbeesetten szaladt, hogy a vizet a kerékről elzárja. Szerencsénk volt, hogy kár nem esett és sohasem derült ki hogy kik voltak a bűnösök.”

FOTO HELY

36. ábra Malomárok a tóból kifolyó kristálytisztá vízzel. Ide jártak mosakodni nagypéntek hajnalban azok a bodajki lányok, akik szépek akartak lenni. (jeles napok)

A felsorolt források sajnos a bányaműveletek megkezdése után az 1960-as évek elejére mind elapadtak.

A bányászat megszűnésével a tó újra éled és a bodajki önkormányzat igyekszik ismét a régi rendeltetésének megfelelően helyreállítani és fürdőzőhellyé alakítani.

Pokloskút

Kincses, ma már Felső-Kincses egyetlen közös kútja volt a Csetényi (Guttamási) út mellett, a Povolnik Mihály új házánál, amely még ma is áll és fia Povolnik György lakja. Nevének eredetét szóbeli források többféle módon is magyarázzák.

Egyik szerint a vize a felszín közeli bauxitrétegen áthaladva lett enyhén vörös színű. Mások szerint a kút igen nagy bőségben ontotta a vizét, ezért nevezték poklosnak. Az etimológiában a pokol szó jelenthet mély üreget, barlangot, de betegséget is. Nevének eredetét ezek bármelyikéhez is kap-

csolni erőltetett dolog lenne. A kutat valamikor a 18. század közepén áshatták, mert egy 1843. évi forrásban már szerepel ez a helynév. 1927-ben egy leírás gémeskútként említi. A kút ma már nem létezik, de a neve jól ismert Felső-Kincses lakói körében.

FOTO HELY

37. számú ábra. A Pokloskút és környéke a Povolnik házzal 1982-ben. (Helynevek)

Dene János a bauxitbánya jeles szakembere, aki 1942 óta dolgozott végig, mint villanszerelő, csoportvezető és elektrikus. János bácsi mesélte el a következő esetet a Poklos Kúttal kapcsolatban. A kincsesi transzformátorház felszabadulás utáni első újraindításakor történt meg a következő eset. „Amikor üzembe helyeztük a villanytelepet, azt mondta nekem

Löffler István a gépüzem akkori vezetője, amikor már sikerült villanyt adni a bányatelepnek. Gyere nézzük meg a Poklos-kutat, ahol egy szivattyú volt beépítve. Ha már van villanyunk, legyen vizünk is. Lementünk a kúthoz és ott megnyomtam az egyik gombot, de nem történt semmi. Megnyomtam a másikat és akkor nagy örömeinkre megindult a szivattyú és nyomta a vizet. Mentünk haza és csakúgy volt villanyunk és vizünk is egy napon, a háború után első alkalommal és ez nagy-nagy öröm volt a telep lakóinak.”

A Poklos-kút tehát még a II. világháború után is szolgálta Felső-Kincses vízellátását. A helynév ezért érdemelte ki az írásbani megörökítését.

Nagyhajló, Nagyhallgató hegy

A helynév a Vaskapuhegy és a Vontatóhegy Gatter-malom felé eső meredek és homorú lejtőjét jelzi. Ez a név csak szóbeli forrásokból ismert és a helyi lakosok neveik így a Bakonyban ezt a délkeleti, nyereg alakú hegyét.

Kincsesbányáról a víztározóhoz vezető út bal oldalán látható ez a gyönyörű hegyoldal, amelynek szépségében én is sokszor gyönyörködtem. Pappenheim Sándor grófnak is nagyon megtetszett ez a hely, mert az 1930-as évek végén egy vadászkastély építésébe kezdett a Nagyhajló lábánál, de sajnos az építkezést elsodorta a nagy világégés, a II. világháború. Nagy csendje miatt az itteni emberek nevezték el Nagyhallgatónak az erdő borította hegyoldalt.

Óhegy, Vaskapu hegy, Kopasz domb

A 200 m magas domb a Vaskapui gát É-i szomszédságában fekszik. Ez képezi a Vaskapu-szoros ÉK-i oldalát.

Pesthy Frigyes a helynévtárában Vaskapu hegynek jelöli, amelyben a török pasák sátorhelyei voltak. Ez a megjegyzés egyrészt vonatkozhat az 1601-1602. évi Székesfehérvár elleni hadműveletekre, valamint az 1683 évre, amikor a török sereg pestis járvány miatt 3 hónapig táborozott Fehérvárcsurgó környékén.

Az 1950-es földmérési térképen Ó-hegy néven szerepel. A helyi lakosok a gyér növényzete Kopasz dombnak nevezték el, ami nagyon találó név és ma is ezen a néven közismert. A domb DNy-i oldalán vadon tenyészik a cerszömörce, amely növényt a törökök bőrcserzésre használtak. Az őszi időszakban, amikor beérik a szömörce és levele gyönyörű piros - narancs-

sárga - sárga és zöld színekben pompázik a Kopasz domb egész szurdok felé eső oldala.

FOTO HELY

*38. ábra Kopasz domb szurdok felőli csereszömör-
cés oldala (helynevek)*

A csereszömörce révén ismét a közeli Kalló malomra kell gondolni, ahol bőrkikészítésről is szólnak a források. A Kopasz dombbal kapcsolatban a környék lakói elásott kincsekről mesélnek és volt idő, amikor az emberek csákánnyal eredtek a vélt kincsek nyomába.

lik a Móri árok és Székesfehérvár irányában is. Hihető tehát, hogy a török sereg vezérei ezt a helyet választották a legmegfelelőbb sátorhelynek.

Vaskapu hegy (Vaskapu Berg)

Az Ó-hegy, illetve a Kopasz hegygel szemben a szoros másik oldalán emelkedik az erdővel borított, 247 m magas Vaskapu-hegy. A II. József kori telekkönyvekben Waskapu-Bergnek, a 19. századi iratok 1883-ban Vaskapu-hegynek nevezik.

Vontató-hegy, Bagóleső

A Vaskapu környékei magaslatok közül a legmagasabb (271 m). A vontató elnevezés az erdei munkákkal kapcsolatos. A meredek hegyre vezető utakon csak vontatottan, nehezen, csak több állat befogásával közlekedhettek a szállító eszközök. A térképeken is ezen a néven szerepel.

A Bagóleső név a vadak megfigyelésére szolgáló lesekre vonatkozik. Nem tudni miért, de a Vontatóhegy erdeiben fészkeltek legszívesebben a baglyok. A hegy mindkét neve közismert az itt lakó emberek számára.

A kincsesbányai új Általános Iskola és a község strandja közötti terület egykori neve. Az árendás földeket Bittó szőlőhegy egykori lakói bérelték az iszkaszentgyörgyi földesúrtól.

Bodzás dűlő

A mai Felső-Kincsesi Erdősor út és a Csetényi (Guttamási) út közötti terület 19. századi neve. Ezen a területen vezet át ma az Iszkaszentgyörgy felől Guttamásiba vezető új országút. Kevesen tudják, hogy a kincsesi bauxitbányászat megindulásakor az első alkalommal kisajátított földek helyett itt kaptak csereföldet a tulajdonosok. A terület neve bodzacserjére utal. Valószínű az írások előtt ez a növényfajta volt itt a jellemző a Szeghegy DNY-i lábánál. Ezen a területen üzemelt annak idején a Poklos kút is.

Guthi-láp

A kincsesbányai Sólyom domb és az egykori német barakkok közti terület 19. században használt neve. Ezen a mély területen épült ki később, a Bittan műhely, az Iszka II. bauxittrakodó, a MÁV pályaudvar, a gépműhely, a készlethányó, a borogató és a fatelep.

Lókó dűlő

A két Gaja patak közötti szántóterületet jelzi. Az elnevezés a Tatarhegyről idekerült ló alakú homokkövektől származik. 1856-ban Bajzáth Györgynek volt itt 40 kh rétje és 11 kh szántója.

Somogyi dűlő

FOTO HELY

A szóbeli forrásból ismert helynév Rákhegy legészakibb részét jelzi, az Ó-Guthi szőlőhegy névadója a Csurgói Somogyi család, akinek földjei voltak ezen a területen.

39. ábra Somogyi dűlő D-ről 1985-ben (helynevek)

A földrajzi nevet Kincsesbánya helynévjegyzéke is tartalmazza. Érdekesége a területnek az, hogy a DK-i részén régi falmaradványok találhatóak. Fehérvárurgói lakosok szerint ezek a leletek a 13. századbeli Guthkeledi monostor helyét sejtetik. Ha valóban a kolostor romjai találhatóak ezen a helyen, akkor egy templomnak és egy temetőnek a maradványait is rejtik a dülő földrétegei.

Kincses – Bittó – Rákhegyi népszokások:

Hagyományos szokások voltak a családi ünnepek a keresztelő, lánykérés, eljegyzés, lakodalom. Igen kedvelt szokás volt a batyubál, amikor a fiatal házaspárok, vagy jegyesek egy csoportja jöttek össze egy előre meghatározott helyen és időben. Ilyenkor szab.... Ürítettek, süteményt, enni és innivalót hordtak össze (ezért volt a neve batyusbál) és nótáztak, táncoltak, főleg ki-ki a párjával. Ilyenkor a környék ismert zenészei muzsikáltak, az „Óri banda”, vagy az „Ódor Pál bandája”. Ezek az összejöveteltek nagyon bensőségesek, barátiak és igen jó hangulatúak voltak.

A szőlőhegyi (Rákhegyi, Somosmál, Kincses-hegyi) prэшázak, pincék is igen alkalmasak voltak a csoportos, főleg hétvégi (szombat, vasárnap) baráti összejövetelekre, időtöltésre. Jó párszor nekem is alkalmam volt ilyen pincészeri összejövetelen részt venni, ahol mindig kitűnő hangulat volt, és ahol sok jó és nehéz ennivalóval alapoztuk meg a jó borivást és a nótázást. Sokszor volt hangos ilyen összejövetelektől a szőlőhegy.

Ünnepnapokon többnapos szórakozásra is sor került a rákhegyi pincesoron. Kedvelt szórakozó, időtöltő hely volt a Latring kocsmá, illetve a Varga Lencsés kocsmá kármentője, ahol kuglipálya is volt. Ezek a kocsmák sokszor voltak hangosak a nótázástól, a cigányzenétől. Mohán, talán az országban egyedülállóan, még ma is élő népszokás a „tikverőzés”. Ez a népszokás Rákhegyen és Bittóban is szokás volt az 1940-es évekig. A település fiatal legényei a farsang kezdetén, olyan télűző bolondozással derítették jókedvre, vagy éppen bosszantották a helybeli családokat és a járókelőket, de még az idegeneket is. Különböző maskarába, sok-sok színes szalaggal díszített fekete ruhába, álarcba öltözve, arcukat, kezüket korommal bekenve, fekete kalapban, csörgő bottal a kezükben járták csoportokban az utcákat, rikoitozva, hangoskodva a legények. Húst, tojást, kolbászt, sonkát gyűjtve járták végig a házakat, zavarták, verték a tyúkokat, közben rigmusokat verseltek. hogy gazdag legyen a tojásáldás. Akikkel találkoztak a házaknál, az utcán, nagy sikongatások, rikoitozások, futkosások közepette mind bekormozták. Mohán manapság mindig várják a buszjáratot.

kat és a leszálló lányokat, asszonyokat bekormozzák, de nem kímélik még a férfiakat sem ezek a futkosó-rikoltozó ördögfiókák. De mindenki megér-
ti a jó tréfát, és jó szívvel fogadják a kormozó, maskarás legényeket. De-
mizsonnal járnak és kínálgatják főként a férfiakat, mintegy engesztelés-
képpen a zürzavarért, a kellemetlenkedésért. A tikverőzésben lányok nem
vehetnek részt. A farsztó szórakozást azután mulatozás követte a
Lothring kocsmában, vagy valamelyik pincében.

Szép szokás volt még a betlehemezés, a karácsonyi, újévi verses, énekes
köszöntések, a húsvéti locsolkodás. Ez utóbbi főleg a gyerekeknek, a le-
gényeknek jelentett alkalmat a szórakozásra, a köszöntésre. A gyerekek-
nek nem aprópénz, szaloncukor, gyümölcs járt a szolgálatukért. A legé-
nyek, a felnőttek már „tele pohárért” köszöntöttek. A legtöbb háznál ké-
szültek és már várták a köszöntéseket, különösen az eladó lányos házak-
nál, de volt olyan ház is, ahol botfülekre talált a vers, vagy az ablak alatt
felhangzó ének. A fentiek során szokásos poharazgatás miatt csak kevesek
jutottak el a szőlőhegy utolsó házáig. Ezek a talpon maradt legények aztán
visszafelé összegyűjtötték, a családnál ideiglenesen elszállásolt, mámo-
ros társaikat és hazakísérték őket, akik gyakran nem is a nagy mennyisé-
gű, hanem a sokféle ital miatt váltak járó és beszédképtelenné. Gyakran
kísérte zene is a köszöntőket.

Kedvelt téli szórakozás volt a lovas-csengős- szánkózás a környéken, a
farsang idején. Az éneklő, vidám farsangolók nem egyszer más falubeli
rokonaikat, ismerőseiket is így látogatták meg és csak úgy hangzott a kör-
nyék a nótázásuktól.

Nagyon kedves és sokak által szívesen látogatottak voltak a kalákában
végzett kukorica és tollfosztó összejövetelek. Bár ezek munkát is jelentet-
tek, de kitűnő alkalom volt az ismerkedésre, az együttlétre és sok-sok vi-
dámságra. Ezeken az őszi és téli estéken nem egy esetben találtak egymás-
ra a fiatalok. Az asszonynép ilyenkor beszélt ki magából az összegyűlt
pletykákat, a „rossz lányokat”, de ilyenkor kommandálták össze a legé-
nyeket és a lányokat is. Ilyenkor a felszabadult, vidám hangulatban sok-
sok ugratás, csipkelődés, no meg pikáns történet is elhangzott, amit a lá-
nyok szégyenlősen hallgattak, de ugyanakkor várták is ezeket a lelkük
mélyén. Ha egy lány fosztás közben piros kukoricát talált, ez azt jelentet-
te, hogy hamarosan férjhez megy. A tollfosztásba a férfiak is elkísérték
asszonyaikat, fiúk a lányokat, és amíg a lányok, asszonyok a tollal bíbe-
lődtek, ők beszélgettek, kártyáztak, poharazgattak, nótáztak.

Nagy, egész falut megmozgató eseménynek számítottak a bállok, a farsangi jelmezes, a májusfaállító, döntő a regruta és a szüreti bállok, mulatóságok. A majálist régen a vaskapui vízesés melletti réten tartották, később pedig a Tutyi majori kultúrházban, újabban pedig az üzemi étkezdében, a falézteremben. Nagyon sikeresek voltak az 1950-es években megrendezett sportbállok a Tutyi kultúrházban.

1950 óta legnagyobb ünnepi esemény a minden évben szeptember első vasárnapján megrendezett bányásznapi volt. A bányászok ekkor kapták meg a hűség, becsületes munkájukért járó, jelentős összegű hűségpénzt és sok kitüntetést osztottak ki. Az egész napos ünnepség zenés ébresztővel, térzenével, hivatalos ünnepséggel, fogadásokkal, gazdag kultúrműsorral, vásárral, árusokkal, este pedig két, egymáshoz közeli bált (az étteremben, falézteremben) sőt jó idő esetén utcabált is rendeztek. Ez jelentette az ünnepi hangulat csúcspontját. A bányatelepen a bányásznapi jelentette a falusi búcsút, de több volt annál.

A környék hagyományos babonás, illetve évszázados megfigyeléseken, tapasztalaton alapuló népi szólás-mondások:

Ha fekete macska szalad át előtted az úton, nem lesz szerencséd

Ha viszket az orrod, bosszús leszel

Ha a bal szemed viszket, akkor az örömet, ha a jobb, akkor bosszúságot, rossz hírt jelent

Ha hosszú útra indulsz, bal lábbal lépj ki a küszöbön, hogy szerencsés utad legyen

Ha valaki tükröt tör, 7 évig nem lesz szerencséje, ha ezt egy lány teszi, akkor 7 évig nem

megy férjhez

Talált patkót vidd haza, akaszd az ajtó fölé, mert az szerencsét hoz a házhoz

Ha a bagoly házadon kuvikol, ha a vakond az udvarban túr, valaki meghal a házban

Élével felfelé asztalra tett kés veszekedést jelent

Ha viszket a tenyered pénz áll a házhoz

Ha a fecskék alacsonyan repdesnek, eső lesz

Ha a nap veresben nyugszik le, szél lesz

Ha a Vértes tisztán látszik, szép idő lesz

Kéményseprővel találkozáskor, fogd meg a kabátod gombját, mert csak akkor lesz szerencséd

Ha a macska nagyon mosakodik, vendég jön a házhoz

Ha a kutya keservesen vonyít, veszedelem éri a házat

Ha a kukorica sok levélbe burkolózik, kemény tél lesz

Ha a távoli harangszó idehallik, időváltás lesz

Halottal álmodni esőt jelent

Ha négylevelű lóherét találsz, hordd magaddal, mert szerencsét hoz

Ha álmodban fogad hullik, halottad lesz a rokonságban

Ha fénylik Vince, akkor telik a pince
Szőlőmetszést Hugó nap előtt ne kezdj, a kései fagyok miatt
Ha Katalin kopog, Karácsony tocsog
Luca napkor ne varrj, mert tyúkjaid jövőre keveset tojnak
Ha búzaszentelőkor a nyúl nem látszik ki a vetésből, jó gabonatermés lesz
Ha az átok nem fog, visszazáll az átkozódóra
Ha Medárdkor esik, akkor 40 napig esik
Szemmel verni csak az tud, akinek a szemöldöke össze van nőve
Ha újév reggelén nőszemély lép elsőnek a házába, az szerencsétlenséget jelent az újévben
Amikor a kökény virágzik, hideg napok, fagyok várhatóak
Ne szólj szám, nem fáj fejem
Meggondolatlan emberről mondják, hogy félnótás, még nem nőtt be a feje lágya
Az asszony verve, a pénz olvasva jó
Vihar, villámlás, dörgés esetén mondják, hogy haragszik a Jézuska
Ha nagy melegben a bögölyök erősen meglepik az állatokat, akkor zivatar, vihar várható
Álmodban sírni örömet jelent
Ha valaki jó ismerőshöz megy látogatóba, mondják: Ülj már le egy kicsit, ne vidd el az álmunkat
Hét évnél idősebb macska, kutya már megérti a gazdája beszédét
Sándor, József, Benedek, zsákban hozzák a meleget
Ha Mátyás nem talál jeget, akkor csinál
Gergely megrázta a szakállát (Ha szeles hózápor van)
A harangok Rómába mentek (Nagypénteken és szombaton)
Fele tél, fele kenyér (Jan. 25-én, Pálfordulás napján mondják)

Régi népi eredésű szavak, kifejezések, amelyeket ismertek és használtak is az itt élt, vagy még élő emberek:

Plajbász= ceruza	Roráté=hajnali mise
Bakter= vasúti őr	Grádics= lépcső
Kandalló= cserépkályha	Rajtorja= létra
Ménkű= villám	puclik= női mellény
Sparderd, sparhelt= tűzhely	vindabli= zárt kemence
Gádor= ereszalja	ámbitus= nyitott folyosó
Kalendárium= szöveges naptár	átresz= levélcímzés
Tohonya= lusta, hanyag	trehány= rendetlen
Réce= kacska	suszter= cipész
Tislér= asztalos	sneider= szabó
Áristom = börtön	Ringisplir= körhinta
Pandúr= csendőr	tik= tyúk
Almárium= ajtós szekrény	ridogál= sír
Zseníroz= mérgesít, bosszant	kriszkindlifa= karácsonyfa
Krampusz= ördög	zsuppolni= cserélni
Bagófrüstök= hajnali étkezés	früstök= reggeli
Uzsonna= délutáni étkezés	estebéd= késői ebéd, ill.vacsora
Heptika= tüdőbetegség	kuka= néma, kevés beszédű
Kukker= táveső	kukta= konyhamindenes
Szeder= eperfa termése	ráspu = reszelő
Vella = vasvilla	cukk=aratócsapat, aratóbanda
Summás= mezőgazdasági	tapló= szárított fagomba
bérmunkás	
Kovakő= kvarc kő tűzcsiholáshoz	kólíka= gyomorbetegség
Csuszpájz= kelfőzelék	prósza= kukoricamálé

Bábaasszony= szülésznő	ganyé= trágya
pitli, zsetár = füles fejő edény	párbér = egyházi adó
konvenció = cselédek bérezése	cukkar = első kaszás
susnya = gallyfa kévébe kötve	parókia = paplak
Szent Mihály lova = halottszállító eszköz	priccs = deszka fekhely
lisza = zsuppszalmás fekhely	zsuppszalma = rozsszalma
zsupptető = rozsszalma tető	pantalló = férfinadrág
árnyékszék = kültéri WC	behemót = nagy, óriás
szekatúra = ingerlés, bosszantás	szekál = ingerel, bosszant
kikerics = kökörcsin	suszterfánk = sült krumpli
svártli = disznósajt	csörge = tepertő
spicli = besúgó	ókula = szemüveg
pápaszem = szemüveg	kálomista = református
pápista = római katolikus	freifer = őrvezető
káplár = tizedes	cukszfírer = szakaszvezető
véndő = zsirosbödön	bricesznadrág =csizmanadrág
stramm = csinos, szép, talpraesett	rapsic = orvvadász
magyar hold = 1200 □-öl	kataszteri hold = 1600 □-öl
szatócs = vegyeskereskedő	smucig = irigy, magának való
csimbók = cserebogár	puffancs = pogácsafele
kasandli = krumplis tészta	böcök = tűzrevaló tuskódarab
karakán = határozott fellépésű	kuvik = bagoly, halálmadár
bőregér = denevér	csírás = uradalmi tehenész
fédervájsz = síkpor	fírhang = függöny
lócenzár = lószakértő	kupec = lókereskedő
reperálni = javítani	sifon = egyajtós szekrény

szvetter, czvetter = pulóver	akó = hordó űrmérték
mérő = gabonamérő egység	icce = kis folyadék űrmérték
süveg = sapka, fejfedő	tarkelli = kelt sült tészta
cucafa = kéveköthő fa	katatni = keresni valamit
törek = csépléskor keletkező	szotyola = napraforgó mag
kalász töredék	
gönc = ruha félék	masinálás = gépi cséplés
laptika = egyszerű szánkó	buksza = pénztárca
nyomtatás = lóval vagy ökörrrel	tőtike = hordótöltő fatölcsér
végzett kézi cséplés	
véka = gabonamérő faeszköz	kontó = hitel
lénia = vonalzó, egyenes vágott	pandli = cipész munkaasztal
nyiladék az erdőben	
fakutya = csizmalehúzó faeszköz,	egzisztálni = létezni
jégszánkó	
kommandírozni = parancsolni	rőfös = ruhaanyag kereskedő
	boltos
kommendálni = kiválasztani és	bagózik = bagót dug a nyelve
ajánlani férjnek, feleségnek	alá, és azt szopogatja
	bagó = dohányسالak a pipában
csálás = balhármas igavonó,	hajzás = jobb hármás igavonó
a járom bal oldalán álló	
cselő = irányítósó a balhármas	hajsz = irányítósó a
igavonónak. Azt jelenti, hogy	jobbhármás igavonónak,
jobbra kell fordulni.	hogy balra.
zsellér = szegényparaszt	aktály = 5 kh
(5 kg-on aluli)	

fertály = 10 kh

félbely = 20 kh

egészhely = 40 kh

tiloló = kendertörő fabak

gereben = fa alapú kenderfésülő
acélfogakkal

sublót = fiókos szekrény

lazsnak = vászonszárító

cipekedni = terhet szállítani

serbli = éjjeli edény

hecsedni = csipkebogyo

melence = fa, füles mosogató

krigli = korsó

spiccer = fröccs

kiszni = láda

lajbi = női mellény

fándli = fanyelű kőműves

merőkanál

hokedli = négy lábú fa konyhai

kármentő = kocsmá

ülőszék

sajtár = egyfülű zománczott

zsétár = fa disznóeledel keverő

fejőedény

regruták = katonai sorozáson

sarjú = második kaszálású fű

résztevő legények

csűr = nyitott, vagy deszkával

gabonakereszt = négy lábú

lezárt takarmánytároló

gabonakéve rakás (15

kévéből)

hombár = fából készült

lóca = háttámlás karfás

gabonatároló ürítő zsilippel

ülőhely

sámli = alacsony fa ülőke

boglya = szárított széna,

lóhere, lucerna bükkönyös

zabrakás

nagybögő = nagyméretű fa

baka = rang nélküli katona

gereblye

góré = kukoricaszárító

fészter = mezőgazdasági

tárlóhely

nyüvés = a kender gyökerestől történő kiszedése aratáskor

3. A kincsesi bauxitelfordulás felfedezése, kutatása a külszíni termelés előkészítése és megindítása. (1922-1941)

A Bakony és a Vértes vadregényes hegyeinek dombjainak öllekezésénél kerül el a „magyar ezüst”, a XX. század fém alapanyagának, a bauxitnak egyik fellegrvára: Kincsesbánya. Sokan nem is ismerik ezt az eldugott kis bánya települést.

1941 előtt egy poros dűlőút kötötte össze Iszkaszentgyörggyel. Lótenyésztő, szőlőművelő pusztácska volt itt, pár zsuppfedeles házikkal, présházzal és a Tutyi majjossal.

Ember által keveset járt vidék volt ez, a mai Kincsesbánya területe. A Tutyi majori lóistállónál véget ért az út, mert a Gaján már nem volt híd, amely összekötötte volna Rákhegyen keresztül Fehérvárcurgóval. Fent a Szeg-hegy túlsó oldalán, Kincsesen át vezetett egy makadamos országút Guttamásin át Isztimérre, de ott ez is véget ért.

A Székesfehérváriak is csak a Duzzogó-fürdőig ismerték a vidéket, pedig a környék legszebb része ez a táj. A vaskapui völgy sorosa zűgőval (vízeséssel), a lengő-bongó kötélhíddal és a mögötte elterűlő, páratlan szépségű és romantikájú Gaja-völgygel felejthetetlen élményt nyűjt az idelátogatók számára.

Az erdő Kincsesbányán még ma is a küszöbig ér és a gyöngyvirágszőnyeg tavasszal befut a kertekbe, ahol a gyümölcsfák mellett piroslik a som és a naspolya. Ebben a romantikus és gyönyörű környezetben épűlt fel Kincsesbánya, a bauxitbánya lakótelepe.

Az alumínium korunk legmodernebb és legsokoldalűbb fème. Felhasználása ma már átfogja a gazdaság szinte minden területét és az emberi lét szempontjából nélkülözhetetlen eleme földűnknek. Az alumínium felhasználása, az alumíniumipar a XX. században olyan gyorsan fejlődött, amire egyetlen más fém esetében sem volt példa. A bauxit pedig az alumínium legfontosabb alapanyaga. Ennek a bauxitnak a kincsesi történetét szeretnénk elmesélni, hiszen 1940. évtől kezdődően egyre növekvő mértékben a bauxitbányászat nyűjtott

biztos megélhetést a környék lakosságának és híre országon túl is ismert volt, mint a földalatti karsztbauxit bányászat egyik központja.

Balázs Jenő a hallhatatlan emlékü székelű bányamérnök, a gánti bauxit

és sok más természeti kincsünk felfedezője, Kincses, Bittó, Guttamási és Isztimér környékén is végzett kutatásokat. Az 1920-as évek elején meg is találta itt a bauxitot és a területre zártkutatmányi jogokat is szerzett a Budapesti Bányakapitányságon 1922-ben. Balázs Jenő azonban ezeket a jogokat 1925 tavaszán eladta a gánti zártkutatmányokkal együtt az Alumíniumérc Bánya és Ipar Rt.-nak (röviden ALUÉRC Rt.-nak).

Az ALUÉRC Rt. vezetése azonban nem foglalkozott ennek a területnek a részletes megkutatásával, a bauxit mennyiségének és minőségének megállapításával. Ennek oka főleg abban keresendő, hogy az ALUÉRC Rt. Az 1926-ban indult gánti bauxitbányában eddig minden rendelői igényt ki tudott elégíteni.

Hitler 1933. évi hatalomra jutása után hamarosan megkezdődött a német hadigazdálkodás, a fegyverkezés, ami óriási konjunktúrát teremtett a magyar bauxit iránt. Németország a hagyományos piacairól (Francia ország, Német ország) már nem tudta kielégíteni bauxittal az óriási méretűvé fejlesztett alumíniumiparát. Az 1939. szeptember 1-én kitört II. Világháború egyre nyíltabb és erőszakos katonai fenyegetéssel hazánkat is a német katonai igények, teljes kielégítésére kényszerítette. A németek 1942-ben már közel 1 millió, 1943-ban 1,5 millió, 1944-ben pedig már 2 millió tonna bauxitra tartottak igényt.

Povalnik Mihály kincsesi lakos, házának udvarán végzett kútásás közben figyelt fel a kútból előkerülő szokatlan vörös színű kőzetre. 1940 szeptemberében ezekből a vörös kövekből, egy bodajki bauxitrakodón dolgozó ismerőseivel mintákat küldött a gánti laboratóriumba. Ott azonban számomra még ismeretlen okok miatt nem fordítottak figyelmet a minták elemzésére. Ezt követően Povalnik Mihály, Kucsera Jenő iszkaszentgyörgyi jegyzőhöz fordult, akinek tanácsára bauxitmintákat mutatott be a Budapesti Bányakapitányságon. Ott megállapították, hogy a vörös kőzet jó minőségű bauxit. Ezután nagyon felgyorsultak az események. A bányakapitányság levelet küldött a területen kizárólagos kutatási jogosítvánnyal rendelkező ALUÉRC Rt. vezérigazgatójának, Dr. Hilter Józsefnek, amelyben felszólította a kutatások azonnali megkezdésére. Hilter neheztelt is azért, hogy a kutatásokat a bányahatóság felszólítására kell megkezdenie, de ugyanakkor kapóra is jött, mert ebben látta a már nehezen teljesíthető német követelések teljesítését.

Nemes Vilmos a Gánti Bauxitbánya igazgatója, Kasnyik János bányamér-

nőköt bízta meg, hogy az iszkaszentgyörgyi határhoz tartozó Kincses hegyen a Balás féle zártkutatóterületen végezze el a részletes kutatási munkákat. Még 1940 őszen kézi kutatófúrásokra került sor. A kutatási munka dr. Kormos Tivadar, az ALUÉRC Rt. főgeológusának az irányításával folyt. Már az első kézfúrások adatai alapján kiderült, hogy a kincsesi dűlőben, a helyenkénti kutakban, ill. vékony takaróréteg alatt, nagy vastagságú és jó minőségű (53-54% Al_2O_3 és 2,5-3,5 SiO_2 tartalmú) bauxit található. Az ALUÉRC Rt. vezérigazgatósága ennek alapján határozta el, hogy a területet haladéktalanul művelés alá vonja. Annál is inkább, mert Gánt az erősen fokozódó német követeléseket már nem tudta kielégíteni.

A kutatás 1940 október óta 5 db fabakkal és kézi fúrókkal folyt. Miután a fabakos fúrások teljesítménye kevésnek bizonyult, Gántról és Barátkáról Craelius típusú fúrógépeket kaptunk. A könnyebb munkájú és lényegesen nagyobb teljesítménye miatt ez a fúrógép nagyon tetszett a fúrásoknak. Kezdetben csak a kétszeresét értük el a Craeliussal, mint a fabakossal, de rövid időn belül az 1 db Craelius fúrógép teljesítménye elérte az 5 db fabakos teljesítményét. Különös dicséret illeti a betanítás kitűnő munkájáért Farkas Lajos főaknászt. „Jelenleg 2 db Graelius fúrógép dolgozik, de hamarosan kapunk egy Paineti fúrógarnitúrát is Gántról. Az emberek a műszaki felügyelet hiánya miatt 12 óráztak. 1941 áprilisáig a kutatások a Guttamási út két oldalán, a Kincses hegy, Bogácshegy, Szilvág, Vaskapuhegy, Szeghegy, Bittóhegy, Somosmál területén folytak.”

1941 január 17-én Gedeon Tihámér, az ALUÉRC Rt. kísérleti laboratóriumának a vezetője már összefoglaló jelentést írt a kincsesi bauxitról. Ebben megállapították a kincsesi bauxit jó minőségét, hogy a fajsúlya alacsonyabb a gánti bauxiténál, de nagyobb az izzítási vesztesége, magasabb a nedvességtartalma, laza, porózus a szerkezete, alacsonyabb a vastartalma és hogy kisebb nyomáson és hígabb lúggal is feltárható, mint a korábbi bauxitfélék. Ennek a jelentésnek az eredményeképpen már 1941. január végén megkezdődtek a külszíni tervezések és a gyakorlati feltárási munkák.

Nemes Vilmos igazgató 1941. február 13-án Altai Ottó bányamérnököt bízta meg a Kincses I. külfejtésű bányaüzem megszervezésével, a letakarítási munkák végzésének, a termelés beindításának irányításával, így ő volt a kincsesi bauxitbányászat első felelős üzemvezetője főmérnöki beosztásban.

FOTO HELY

Altai Ottó bányames-
tere Farkas Lajos lett,
akit még Bortnyák
István bányaiigazgató
irányított Nagybá-
tonyból Gántra, 1925
tavaszán.

Polonyik Mihály a
kincsesi bauxit Balás
Jenő után első megta-
lálója sokat remélt a
felfedezésétől.

*40. ábra Altai Ottó bányamérnök a kincsesi bau-
xitbányászat első üzemvezetője (múzeum)*

Mihály bácsi úgy
gondolta, hogy ő a
föld tulajdonosa, így

a bauxit is az ő tulajdonát képezi. A bányatörvény azonban nem így ren-
delkezett. Háza a külfejtéssel művelt terület közepén állt. A vállalat hosz-
szantartó alkudozással és ingatlanának többszörösét érő csereingatlan fel-
ajánlásával sem tudta elérni, hogy házából kiköltözzön. Végül is amikor a

41. ábra Povalnik Mihály a kincsesi bauxit megtalálója (múzeum)

háza és az udvara már csak egy keskeny földnyelven keresztül volt csak megközelíthető és mint egy sziget emelkedett ki a külfejtés mélységeiből, hagyta magát rábeszélni és költözött át a régi házától kb. 300 m-re felépített új házába.

Mihály bácsi az 1956-ban bekövetkezett haláláig emlegette, hogy ő részvényese az Iszkaszentgyörgyi Bauxitbányának. És azért nem költözött el a neki felajánlott városi emeletes házba, mert akkor nem tudott volna érvényt szerezni a részvényesi jogainak.

Fia, Povolnik György, aki édesapja házát örökölte, lett igazán a bauxitbánya részvényese azáltal, hogy mint hegesztő-lakatos több mint 20 éven át volt a bánya megbecsült és kiváló dolgozója, aki a bányától ment nyugdíjba és élete végéig abban a házban lakott családjával.

Az Iszkaszentgyörgyi Bauxitbányában a bányatelek adományozási eljárások lefolyása után 7 db egyszerű bányatelek adományozására került sor. A bányatelkeket József I-VII. védnévvel jelölték, az ALUËRC Rt. vezérigazgatójának, dr. Hilter Józsefnek a tiszteletére.

Ezekkel az eseményekkel egyidőben megkezdődtek a letakarítási munkálatok is. Az első külfejtés az őstelepülés nevééről a Kincses I. nevet kapta.

Az ALUËRC Rt. új üzemének első havi jelentése az 1941. februári eredményekről szól. Az összlétszám 119 fő, az átlagbér 3 P 20 fillér volt. Az első termelési adatok 1941. április 21-én jelentették. Ez a mennyiség 200 mázsa bauxit volt, amit lovas kocsikkal szállítottak a kb. 6,5 km-re levő Moharakodói vasúti állomásra. A létszám március végére már 158 főre emelkedett. Az erdőirtásban és a letakarításnál 68 kubikus, 35 ló és 33 kordé vett részt. Április végén a létszám már megközelítette a 300 főt.

A kutatásokkal, a letakarításokkal, az üzemirányítás feltételeinek a megteremtésével és még sok egyéb munkákkal párhuzamosan megkezdtek a 6,5 km hosszú, 760 mm nyomtávú, gőzüzemű iparvasút építését. Az iparvasút a hozzátartozó létesítményekkel együtt (rakodók, készletár, vasútállomás, hidak, stb.) rekordidő, 107 munkanap alatt készült el, 1941. március 4. és augusztus 9. között. A vasútépítést és annak ellenőrzését Verő Imre tervezőmérnök, a kivitelezést pedig a Szatmári-Sádi Építő és Műszaki Vállalat végezte. Az első bauxitszerelvény pedig 1941. augusztus 19-én érkezett Moharakodóra az ünnepélyesen felavatott iparvasúton, amikor a termelés már meghaladta a havi 5 ezer tonnát. A Kincses I. külfejtés 1941-ben 70.876 tonna, 1942-ben pedig már 209 ezer tonna bauxitot termelt.

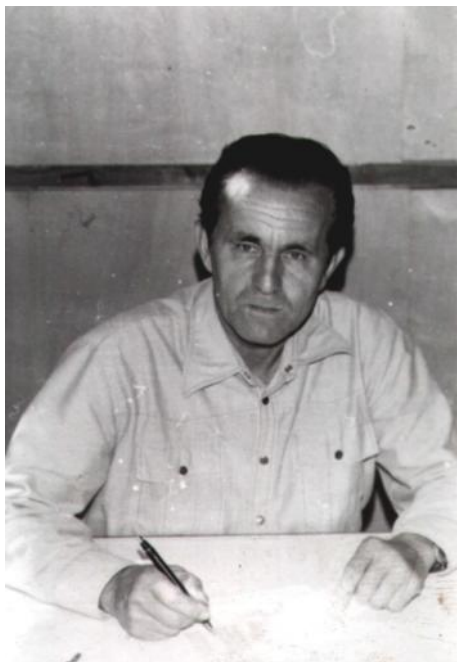
42. ábra Kincses I. külfejtés

43. ábra Kincses – Moharakodó iparvasút

D. Horváth János vájár, kincsesbányai lakos így emlékszik vissza a kezdetekre:

„A bodajki bauxitakodón dolgoztam. Egyszer az ottani üzemvezető levelet küldött a kincsesi irodába. Megyek a Szeghegyen át az erdei úton. Ott dolgozott a favágókkal Ditrich erdész, aki erélyesen rám szólt, hogy itt nincs átjárás. Mire én mondtam, hogy fontos levelet viszek a bányairodába. A kincsesi külfejtésben a Vargáék háza előtt egy 30-40 m hosszú siklót hajtottak a domboldalán. Ott kezdték meg a külszíni bányát. Lent a Povalik Mihály bácsi háza mellett volt egy kis fabódé. Az volt az első iroda. A tisztviselők Korponai Miklós és Wágner nevűek voltak.

44. ábra D. Horváth János vájár.
(MAM)

Másnap reggel a bodajki üzemvezető 3-4 pályamunkást küldött le Moharakodóra vasutat építeni. Az első munkánk egy vagon talpfa kiarakása volt és az első darabot én dobtam le a vagonból. Ezután is odajártunk és építettük az iparvasutat és a Gaja-patak hídját. 1941 tavaszán építettünk egy normál nyomtávú kiterővágányt Moharakodón és egy rakodóhidat, mérlegházat, oda jöttek a kordélyos kubikusok.

Emlékszem, hogy többször járt arra a Pappenheim gróf is lóháton és kiabált a főerdésszel és a kubikusok vezetőjével, hogy őt teljesen tönkreteszik a sok építkezéssel, de a kubikus ember csak mosolygott.

Akkor még Bodajkon laktam, de a nagyanyám többször hívott, hogy menjek lakni Bittóba.

Ad nekem három helyet, három helyből is választhatok és amelyik tetszik, ott építkezhetem. Apósoméék házában alul választottam, mert ott már kialakulóban volt egy házior. Előttünk az iszakai út, annak a túloldalán pe-

dig bekerített ménes legelő volt, ahol 100-200 közötti lovat neveltek. Emlekszem, hogy egyszer kijött a grófi család és vendégei hatos fogattal és nézték a ménest. A vendégek angol vevők voltak és megvásároltak vagy 10-15 pár csikót a legszebbek közül.

1941. augusztus 19-re elkészült a rakodó és az iparvasút és megindult a szállítás. 12 órás műszakban dolgoztam és ezalatt 12-18 vonatot kellett üríteni. Egy szakban 12 embert telepítettek a rakodóra és bizony sokat kellett dolgozni. December 20-án leálltunk a szállítással, mert már erősen fagyott. Marha sóval szórtuk meg a vagonokat, meg a csilléket, de nem sokat segített. Ilyenkor a munkásokat felküldték a bányához oda, ahol éppen szükség volt rájuk. Én a kutató fűrészhez kerültem.

1941. évre 160 ezer tonnás termelést terveztek, amelynek a megvalósításához a következő létszámmra volt szükség.

Nemes Vilmos tanulmánya a szállításról:

Vájár, segédvájár, csillés	210 fő
Segédmunkás a bányában	210 fő
Baggerüzem létszáma	60 fő
Iparvasút	80 Fő
Moharakodói rakodás, készletezés	60 fő
Kutatófűrész	30 Fő
Összesen	650

Fel kell tehát venni kb. 350 főt, akiket a szomszédos falvakból már nem tudunk biztosítani. Így nem kerülhető el a távolabbi községekből történő táborozás. A baj csak az, hogy ezek részére lakhelyet biztosítani nem tudunk.

Az iparvasút elméleti teljesítménye 4 db gőzmozdony esetén 1500 tonna/nap körül lesz. Az egyik mozdonyt állandóan Moharakodón kell tartani, három mozdony pedig a szállítást végzi. Minden mozdony napi 10 fordulást, összesen tehát 30 fordulót végeznek. Tíz iparvasúti kocsis szerelvény esetén egy fordulóval 50 tonna, 30 fordulóval 1500 t/nap a teljesítmény. Ez az 1941. évben hátralevő 80 munkanap alatt 120 ezer tonna/1941. teljesítményt jelent elméletben.

A termelő helyekről kézi, illetve lóvontatással kerülnek a csillék a sikló-fejre, majd az alsó rakodósínten ismét lóvontatással a borogatáshoz.

Az üzemi fúrásokat egymástól 20 m-re, sakkáblaszerűen helyezik el. A fúrások jellemző eredményei 59,1 % Al_2O_3 és 3,9 % SiO_2 , tehát kb. 15 modul, más helyeken 56,8 % Al_2O_3 és 2,5 % SiO_2 , tehát 22,7 modul.

A bányát 1941. július 15-én hadiüzemmé nyilvánították. A HÜZ Pk. (hadiüzem parancsnok) Bikfalvy Sándor százados volt. 1941-ben a bányászati üzem legfőbb beruházásai az üzemi létesítményeken kívül a földvásárlás, konyha, kolónia, a barakkok és a műhelyek építése volt.

1941. novemberéig az új üzem szervezése Kosnyik János közvetlen irányítása alatt már eljutott odáig, hogy a saját adminisztrációt is beindíthatták. Az iroda kezdetben egy vikkendházban kapott helyet. A javítóműhe-

lyeket és más részlegeket is fabarakkokban helyezték el. Kezdetben még nem volt hálózati világítás, hanem egy dízelmotor meghajtású áramfejlesztő szolgáltatotta a villamos energiát.

A letakarítási munkákat csak a kezdetkeztén végezték kézzel, mert már az 1940-es év végén egy dízelbaggert szállítottak át Gántról.

45. ábra Az első dízelbagger Kincsesen

4. A földalatti bauxitbányászat indítása és a háborús évek. (1942-1945)

A termelés rohamos emelésének igénye céljából sürgősen szükség volt a József I. külfejtés és a Kincses I. mélyművelés bauxitbányászat beindítására. Ennek érdekében Graul Róbert az ALUÉRC Rt. műszaki vezérigazgató helyettese az 1941. szeptember 1-i jelentésében 1942. évre már a következő gépek beszerzését javasolta:

- 2 db 1,2 m³ kanálúrtartalmú dízelbagger
- 3 db 22 HP (lóerő) teljesítményű nyersolajmozdony (600 mm nyomtáv)
- 3 db 16 HP teljesítményű nyersolajmozdony (600 mm nyomtáv)
- 3 db mobil kompresszor, 9 db fűrókalapács, fűrószárral, fűróéllal
- 48 db 3,5 m³-es iparvasúti kocsi (ebből 24 db fékeskocsi)
- 2 db 24 HP teljesítményű nyersolajmotor (Ganz-Jendrassit)
- 2 db 12 Hp teljesítményű nyersolajmotor (Ganz-Jendrassit)
- 4 db Bányavitla, nyitott kötéllel
- 60 db bányai 0,75 m³-es billenőszekrényes csille
- 2 db 60-90 LE-s 760 mm nyomtávú gőzmozdony
- 1 db 20 kW-os és 1 db 15 kW-os dinamó, meghajtómotorral együtt.

A tervezett mélyműveléshez szükséges egyéb gépeket megadni még nem tudjuk, mivel még nem ismerjük a feltárás módját. A bányacsillékét viszont már most meg kell rendelni, mert a gyártásukhoz idő kell. A meglévő külszíni 1 m³-es billenőcsillék földalatti üzemre a szélességi és magassági méreteik miatt nem alkalmasak, legfeljebb a feltáró vágatok kihajtásánál használhatók.

„Termelési terveink teljesítését legnagyobb mértékben a munkáshiány akadályozta. Ennek a problémának megoldása céljából az Iparügyi Minisztériumban felkerestük Magvasházy ömértóságát a lengyel munkások

felvétele érdekében, de kérésünket elutasították. (írja Graul Róbert az 1941. október 1-i feljegyzésében)

Ezután kerestük fel Székely alezredes urat és nyomatékosan közöltük vele, hogy az Iszkaszentgyörgyi Bauxitbánya csak félteljesítménnyel termel, mert nincs elegendő munkás. A németek keményen sürgetik a napi szállítások felemelését, mert a repülőgépgyártásban ez 50 db gépkiesést jelent. Mi közöltük a németekkel hogy a kiesés egyedüli oka a munkáshiány. A bánya elő van készítve, de nincs ember a munkahelyek telepítésére. Székely alezredes úr megértette a problémáinkat, hogy az ország érdeke megköveteli a bauxittermelés fokozását és hogy ehhez munkaerő kell, de eredményesen intézkedni nem tudott.

Ezután felkerestük Oberstabsing Zabel német összekötő tisztet és előadtuk kérésünket és az eddigi munkánk eredményét a 150 lengyel munkás alkalmazása ügyében. Zabel úr jól ismerte a helyzetet és azonnal felhívta Barkász alezredes urat és kérte, hogy járjon el a lengyel munkások rendelkezésünkre bocsátása érdekében. Ez azonban most sem sikerült.

Graul Róbert 1942. február 18-án írt feljegyzésében rögzíti az iszkai mélyműveletekkel kapcsolatos legfontosabb teendőket:

El kell végezni a lejtősakna valamint a kincsesi altáró nyomvonalának kitűzését, hogy a kihajtásukat mielőbb megkezdhessük. A kitűzés adatai alapján el kell készíteni a földalatti feltárási műveletek munkaprogramját, hogy a lejtős akna, a táró, a légakna kihajtása tervszerűen történjen

Meg kell választani a földalatti csillertípust, hogy a vágatok, de főleg a fejtések szelvényméreteit meghatározhatjuk. Kezdetben a külfejtésben használatos csillertípust fogjuk használni.

Sürgősen szükségünk van a földalatti bányamunkákban nagy gyakorlattal rendelkező vájárookra, mert a felhajtó vágatok kihajtásánál,

de főleg a termelésnél nem alkalmazhatjuk a külszíni vájárainkat, még inkább nem az egyéb külszíni dolgozóinkat.

A lejtősakna és a légakna kihajtásánál szükségünk van aknamélyítő szivattyúra és az ezekhez szükséges szívó és nyomócsövekre.

A bányafolyosók levegőellátását légcsővekkal oldjuk meg, ezért szükségünk van kb. 1000 fm, 300 mm átmérőjű acéllégcsőre és 3 db. Elektromos, vagy sűrített levegős meghajtású légcsőventilátorra.

A Bélteki Uradalom itt használható bányafa készletét Kincsesre kell szállítani. Széldeszkára, illetve szélezett keményfa deszkára is szükség van a vágatok és a fejtési kamrák biztosításához.

Szükségünk van 2 db mobil kompresszorra is, amelyek legalább 8 m³/perc teljesítményűek. Minden üzemben meg kell állapítani a fűrógép, a fűrókalapács, fűrószár és fűrókorona készletünket és a jövőbeni igényünket, hogy a beszerzéseket mielőbb elindíthassuk.

Sürgősen be kell szerezni 200 db karbidlámpát.

Ki kell egészíteni a bányász szerszám készletünket (szívlapát, bányász csákány, bányász fejsze, bányászfűrész, kapa, csáklya, hosszú és rövid ácskapocs, stb.).

Már most meg kell határoznunk a végleges szellőztetéshez szükséges ventilátorokat, a sűrített levegő ellátásához, a víz mentesítéséhez szükséges gépigényünket és meg kell azokat rendelni, mert a beszerzésükhöz idő kell.

Be kell szerezni a lejtősaknák, siklók, légaknák hajtásához szükséges gépeket, állványokat, eszközöket.

Foglalkozni kell az alapvágatok és a tároszállító műszaki megoldásaival, mert a szelvények meghatározásához szükség van az alkalmazott gépek, mozdonyok geometriai méreteire.

Mielőbb meg kell oldani az áramellátás kérdését, mert a szállítógépekhez, a szellőztetéshez, a sűrített levegő előállításához, a víztelenítéshez, a bányabeli világításhoz, a külszíni létesítményekhez, a kolóniához villamos energiára lesz szükségünk.

Be kell szerezni az ehhez szükséges kábeleket, csupasz és szigetelt vezetékeket, armatúrákat, motorokat.

Szükség lesz a paxittól brizánsabb (nagyobb hatóerejű) robbanóanyagra a dinamitra is, a kemény kőzetek jó vesztéséhez. Ezek tárolására a külszínen és a földalatt is robbanóanyag raktárakat kell létesíteni.

Már most meg kell rendelni az alapvágatokból leinduló siklók és ereszkék szállítógepeit, a vasútépítés anyagait, szállítóköteleket és a biztonsági berendezéseket, hogy mire a munkálatok odaérnek, ezek mind rendelkezésre álljanak.

1942. év elején már 2 db bagger állt rendelkezésre. Az év elején vártunk még 1 db baggert, de az Bodajkon elakadt és az érkezése késik. A baggerekkel történő letakarítás után még kézi letakarítást is kell végezni, hogy tiszta és egyenletes bauxitfelszín álljon rendelkezésre az üzemi fúrássok telepítéséhez és a termeléshez. A baggeres és a kézi letakarítás kőzet-

46. ábra Dizelmotordonyos meddőszállítás (MAM)

anyagát dízelmozdonyok szállítják a meddőhányóra. Ebben az időben már négy darab nyersolajmozdony állt rendelkezésre. Miután rövidesen már 3 db baggert kell kiszolgálni, ezért sürgősen szükségünk van még 3 db nyersolaj mozdonyra.

Az 1942. éves terv 1200 t/nap bauxit termelését és elszállítását irányoz-

47. ábra Termelés kincses I külfejtésben

za meg. Egy munkahely átlagos napi teljesítménye 60 t-ra tehető. Így a termelés biztosításához átlagosan 20 db munkahelyet kell telepíteni. A leföldeléshez és a termelés előkészítéséhez 10 telepített munkahelyre lesz szükségünk.

A Povolnik ház környékén a bauxit a főszállító szint alatt helyezkedik el, ezért ott ereszkét kell kihajtani.

A múlt évi tapasztalataink alapján egy szerelvény menetideje Kincses-Moharakodó-Kincses viszonylatában 1,5 óra. Az 1200 t/nap leszállításához 3 db mozdonyra lesz szükség, mozdonyonként és műszakonként 8 fordulóra és szerelvényenként 16 kocsi. (egy kocsi terhelhetősége 3 t) Ez azonban csak úgy lehetséges, ha Moharakodón egy harmadik mozdonyt tartunk üzembe a borogatáshoz és a MÁV mindig idejében gondoskodik az üres vagonok beállításáról és a rakott vagonok elszállításáról.

A kutató-fúrást meg kell erősíteni még két darab Mazalán cégtől vásárolt, gépi meghajtásra is alkalmas, forgatva működő fűrőgéppel, amelyet a lehető legsürgősebben kell üzembe helyezni. Egy-egy fűrőgépnél 5 főssé kell dolgozni.

1942. aug. 15-én vegyes magyar-német bizottság szállt ki Kincsesre a termelés növelésének lehetőségeit, tennivalóit megbeszélni.

A megbeszélésen részt vettek:

Német részről: Oberstabling Udo Zabel és dr. Brude

Magyar részről: Honvédelmi Minisztérium: Barkász és Ojtozy alezredek.

Ipari Minisztérium: Vitéz Saáry min.tanácsos,

Bányahatóság részéről: Balkó Andor

ALUÉRC Rt. részéről: Graul Róbert műszaki vezérig. h., Nemes Vilmos bányavezető, Altai Ottó főmérnök és Sillay ezredes

WAV részéről pedig Dr. Lehnert és Lust urak.

A bizottság először a helyszínen tanulmányozta az iszkai bauxitbányászati területek állapotát, utána pedig megbeszélésre gyűltek össze, ahol Graul Úr részletesen kifejtette a bauxittermelés fenntartásának, ill. fejlesztésének feltételeit, követelményeit.

„A bányából katonai behívások, az aratási szabadságolások miatt állandó és igen nagyszámú termelő munkaerő hiányzik, aminek következményeként a termelés szükségszerűen visszaesik. Ezek pótlása képzetlen, nem begyakorolt munkaerővel nem lehetséges, mert ezek teljesítménye csak töredéke a szakképzett és begyakorolt bányászokénak és így előáll az

a visszas helyzet, hogy a létszám jelentősen emelkedik, a termelés mégis visszaesik.

A vājár létszám csökkenése miatt az űzem arra kényszerűl, hogy a még nem kellő gyakorlattal rendelkezű embereket is munkába állítsa, ami ellenkezik a törvényes előírásokkal és a balesetek növekedéséhez is vezet. Graul Úr kérte a bányahatóság megjelent képviselőjét, hogy ezt a körűlményt hallgatólagosan tudomásul venni és túrni sziveskedjék, mert a bányazelűtt az alternatíva előtt áll, hogy vagy betartja az előírásokat és akkor leáll, vagy eltűri a szabálytalanságokat és ezzel veszélyhelyzetet állít elő a dolgozók számára.

Abrakhiány miatt hiányzik a szűkséges lóállomány.

FOTO HELY

48.sz. ábra: Meddőszállítás lóval (MAM)

a bányazelűtt csak megkésve értesűl arról, hogy mik az elvárások, kívánalmak, így az előkészítésre nem áll elegendű idű rendelkezésre.”

A magyar urakkal egyűtt a németek is megígérték segítségűket és a legmesszebbre menű támogatásukról biztosítottak bennűket.

1942. júliusában megkezdűdűtt a 198 m hosszű Kincsesi lejtűs akna kihajtása, ezzel a kincsesi mlyműveléses bauxitbányászat.

A lejtűsakna decemberben, a tervezett +150 m-es (Adria felett) szinten elérte a bauxitot. A Kincses I. bányazűzem vezetésével Bende József bányamernűköt bízták meg. Bányamestere Bánkűti Antal volt.

49. sz. ábra: Bende József
bányamérnök (MAM)

50. sz. ábra: Kincses I. lejtősakna
hajtása

1942 év végén az iszkai üzem munkásainak lakóhely szerinti megoszlása a következő volt:

A bittóiakat és a kincsesieket Iszkaszentgyörgynél, a rákhegyieket pedig Fehérvárcturgónál vették figyelembe:

Iszkaszentgyörgy	119 fő	360 eltartott
Fehérvárcturgó	105 fő	320 eltartott
Sárkeresztes	17 fő	50 eltartott
Magyaralmás	15 fő	50 eltartott
Mór	6 fő	20 eltartott
Isztimér	13 fő	77 eltartott
Guttamási	7 fő	24 eltartott
Balinka	1 fő	6 eltartott
Csákvár	1 fő	4 eltartott
Bodajk	43 fő	51 eltartott

A helybenlakók lakásgondjait, a fabarakkok, a Tutyi-major, Atya-major épületei enyhítették

D. Horváth János visszaemlékezése az 1942. évre

„Az újév beköszöntével megkezdődött a termelés és én a kutató fúrásoktól átkerültem a baggerüzemhez, Löffler István gépkezelő mellé. Fenn a hegytetőn a Neubauer helyszíneltünk. Januárban egészen enyhe volt az idő, így a vezetőség reménykedve tervezte, hogy február 15-én, de legkésőbb március 1-én megkezdődhet a szállítás. Aztán február 1-jén elkezdődött a havazás és a nagy szél. Egész hónapban szinte megállás nélkül fújta a szél a havat és közben 25-28 oC hideg volt. A vezetőség arra kért bennünket, hogy tartsunk ki, de hiába melegítettük a baggert, az örökké elfagyott, hiába mentünk a bódéba felmelegedni, ahol vörösre tüzeltük a kohót, a hátunk akkor is fázott. Nagyon rossz idő járt ránk. E mellett még fenyegetőztek is, hogy aki nem jön dolgozni, annak elvonják a fejadagját, esetleg bezárják, vagy ami a legnagyobb veszély volt, hogy bevonultatják.

Tavasszal visszakerültem a kutatófúráshoz. Kaptunk 4 db Claerius típusú fűrógépet, és nagy erővel folytattuk a kutatást. Egy gépnél öten dolgoztunk. Két ember a gépet hajtotta, két ember az öblítő vizet kezelte, egy ember pedig a fűrószárat.

Volt egy fűrómesterünk Taposka Sándor iszkaszentgyörgyi lakos, aki azelőtt a grófnak volt a sofőrje és aki nagyon ügyes ember volt. Jó munkát végeztünk, ezért megdicsérték bennünket és még 10 D jutalmat is kaptunk. Jöttek a behívók és jöttek a lengyel, a román, a zsidó munkaszolgálatosok. A kutatófúrást ekkor egy Hubiczky Lajos nevű lengyel fűrómérnök irányította, aki Iszkaszentgyörgyön lakott.”

Graul Róbert az 1942 május 29-i feljegyzésében a következőket írja:

„ A József I. bányamező szellőztetéséhez 400 m³/p, a Kincses I. bányamező szellőztetéséhez pedig 800 m³/p teljesítményű főszellőző ventilátorra van szükség. Eleinte a főszellőzők félteljesítménnyel járhatnak, hiszen a bánya csak fokozatosan épül ki. Valószínű, hogy a téli hónapokban is szükség lesz a csökkentett levegőellátásra, nehogy a bánya túl hideg legyen. Szakmai érdekességként említem meg a kincsesi földalatti bauxitbányászat első időmérésének, időtanulmányának eredményeit és tapasztalatait 1942. december 9-10 között.

1942. december 9-én: Helyszín, szintesen haladó légrétegbe, a Kincses I. bányamező + 150 m szintjén. A munkahelyen egy műszakban 3 vágár dolgozott. A műszak időtartama 8 óra a 3 fő összmunkaideje 1440 perc.

A mért adatok a következők: 1942. dec. 9.

Fúrás	330 perc	22.9%
Robbantás	141 perc	9.8 %
Várakozás	156 perc	10.8%
Egyengetés	125 perc	8.7%
Rakodás	493 perc	34.2%
Ácsolás	195 perc	13.6%
Egyéb	-----	-----
Összesen:	1440 perc	100%

1942. december 10-én

Fúrás	516 perc	35,8 %
Robbantás	113 perc	9.8 %
Várakozás	1241 perc	116,7 %
Egyengetés	110 perc	17,7 %
Rakodás	350 perc	24,3 %
Ácsolás	80 perc	5,6 %
Egyéb	30 perc	2,1 %
Összesen:	1440 perc	100%

Egyéb adatok:

A fúróluk átlagos mélysége 1-1,2 m. Robbanóanyag (paxit) fogyasztás 5,1-5,8 kg. Az 1 fm fúrólukra eső robbanóanyag fogyasztás 0,35-0,42 kg. Egy robbantással nyert bauxitmennyiség 10-12 csille. Ugyanekkor a külfejtésben csillenként 0,05-0,06 kg robbanóanyagot használunk. Ezzel szemben a földalatt 0,42-0,5 kg volt a fogyasztás, azaz közel 10 szerez.

Következtetések:

Ösztönözni kell a vájárokat és a robbantómestereket arra, hogy minél kevesebb robbanóanyagot használjanak fel.

Fokozott mértékben kell figyelni a fúrólukak elhelyezésére, indítására, mélységére, töltésére, fojtására, mert ezek jelentősen befolyásolják a robbanóanyag felhasználását.

Az egy főre eső munkahelyi teljesítmény 3,8-4 csille /fő/műszak, azaz kb. 5,4-6 t/műszak/fő.

Egy csille átlagos rakodási ideje átlagosan 31-41 perc A vájárok a 12 csille megrakásához 350-493 percet használtak fel.

A füstre várási időt megtakaríthatjuk azzal, ha az emberek a várakozás helyett más, hasznos munkát végeznek. A műszak váltás idővesztését pedig azzal szüntethetjük meg, ha a vájárok a munkahelyen váltják egymást. (A gyakorlatban egyik javaslat sem vált be)

A földalatti munkák között több olyan van, amelyeknek végzéséhez nem kell vájár képesítés. Ilyen például a rakodás, szállítás, takarítás, stb.

A szorosan vett vájármunka, amely szakképzettséget igényel a fúrás, robbantás, jövesztés, biztosítás, omlasztás. Ez azt jelenti, hogy a termelő tevékenység kb. 55 %-hoz szükséges feltétlen vájárképesítés. A többi munkát elvégezhetik a vájárok felügyelete mellett dolgozó segédvájárok, betanított munkások is. (rakodás, anyag mozgatás, szállítás, vasútépítés, stb.) Ha egy termelőcsapatnak több munkahelye is van, akkor a vájárok pótlása segéderőkkel jól megoldható, de egy munkahelyen legalább egy gyakorlattal rendelkező vájárnak lenni kell. Így csökkenthető a szakképzett vájárok száma és a termelési költség is, mert a termelő munka jelentős részét szakképzetlen, olcsóbb munkaerő végzi. Ez most különösen aktuális. Ezzel olyan embereknek is tudunk a földalatti munkát biztosítani, akik egyébként ki lennének zárva a földalatti bányászatból.

Az 1943. évi termelési terv teljesítéséhez már négy bányaterület állt rendelkezésre. A Kincses I. külfejtés, József I. külfejtés, Kincses I. akna, József I. akna. 1943. évben csökkent a Kincses I. külfejtés termelése, ezért megkezdték a József I. külfejtés letakarítását és még ebben az évben hajtották ki a József I. lejtősaknát és a +150 m szinten csatlakoztak az altáróhoz. A szellőztetés céljára kihajtották a kincsesi és a lucerosi légaknákat.

A Kincses I. lejtősakna legfontosabb műszaki adatai:

Hossza: 189.1 m, lejtése 273 0/00, nyitópont magassága +206,164 m, a talpszint magassága +154,564 m (adri felett)

József I. lejtősakna legfontosabb műszaki adatai:

Hossza: 131,4 m, lejtése 350 0/00, nyítósínt +195m, talpszint +152 m.

A fejtési siklók átlagdőlése 250 0/00. A fejtésmód kiválasztásához tanulmányozták a szintes szeletosztású kamra-pillér fejtést, a talppászta fejtést és a fronfejtést is. Végül is a felülről lefelé haladó (hazafelé haladó) szintes szeletosztású omlasztásos kamra-pillér fejtési módot választották.

1943-ban elkészült az altáró 2/3 része, a kincsesi 1. számú szállító sikló, a kincsesi alapvágat és légpárhuzamos, valamint a Józsefi alapvágat jelentős része (kb. 400 m)

Graul Róbert az 1943. október 13-16-i üzembejárás során a következőket jelentette be:

„1944-ben növelni kell a termelést és a négy bányából összesen 350 ezer t/év bauxitot kell termelni. Ehhez egyrészt növelni kell a napi termelést, mert az jelenleg nem éri el a szükséges mennyiséget. Ennek fő okai a vājárhány és az egyre jobban állandósuló vagon és mozdonyhiány a Komárom-Székesfehérvári vonalon.

Iszván be kell vezetni a teljesítménybérezést a földalatti bányákban is, valamint a célprémium rendszert a munkahelyi teljesítmények növelése céljából. Ezek nagyon fontos tennivalók, mert a földalatti termelőmunkának nincs becsülete, vonzereje és egyre több vājár kéri az áthelyezését a külszíni 12 órás segédmunkára, mert ott kevesebb munkával többet kereshetnek és ez nem tartható állapot. Ezen kívül Iszván kb. 150 fő munkaerőre is szükség lesz, hogy a kívánt termelés teljesíthető legyen.

Az üzemvezetők tudomására hoztam, hogy ők a jövőben nem foglalkozhatnak anyag és élelmiszer beszerzéssel, bármilyen problémás is ez a munka.

A levelezéssel kapcsolatban annyit, hogy csak a rendszeres és sablonos leveleket kell közvetlenül a vezérigazgatósághoz küldeni. Az egyéb leveleket be kell mutatni Nemes igazgató úrnak, aki ráírja a véleményét. Ha Nemes úr nem érhető el, akkor a halasztást nem tűrő leveleket közvetlenül

is elküldhetik, de erről Nemes Vilmos igazgatónak másolatot kell küldeni.”

1943-ban az előirányzott termelési tervet a már ismertetett nehézségek miatt nem sikerült teljesíteni. A tényleges termelés 208.861 tonna volt. A hadiüzemi parancsnokság (röviden hüz.pk.) sokszor hozta kellemetlen és megalázó helyzetbe a bányüzemek vezetőit, akik beleszálltak szakmai dolgokba, és éreztették a mindenki feletti hatalmukat. Egy jellemző eset történt 1944 július 5-én a gánti üzemi irodában Nemes Vilmos bányai igazgatóval, amely még a végtelen nyugalmú embert is kihozta a sodrából. Oly annyira, hogy másnap írásos jelentést írt a vezérigazgatóságnak az üzemi katonai parancsnokság ellen. Ezt a levelet azért ismertetem, mert nagyon jellemző módon bemutatja a hadiüzemi vezetők kiszolgáltatottságát a katonai hatalommal, önkénnyel szemben.

„Tisztelettel jelentem a tekintetes Vezérigazgatóságnak, hogy tegnap megjelent az üzemi irodában Georg Ébenhardt német százados dr. Bakó Vilmos hadnagy kíséretében a HM, által kiállított belépési engedéllyel. Én figyelmeztettem az urakat, hogy jelentkezni kell az üzemi parancsnoknál. A német százados azonban ideje rövidségére való hivatkozással nem kívánt átmenni a hüz. Pk. Úrhoz, hanem Bakó hadnagy telefonon hívta fel őt. A hüz. Pk. Erre mindhármunkat magához rendelt, a német százados azonban nem volt hajlandó átmenni. Erre én kísértem át a hadnagy urat . A hüz. Pk. Durva, hangos szóval felelősségre vont, mert szóba mertem állni velük, ahelyett hogy azonnal utasítottam volna hozzá őket. Ez a durva és méltánytalan bánásmód engem si felingerelt és magam is hangosan tiltakoztam a felelősségre vonás ellen. Erre a hüz.pk. Úr kiabálva jelentette ki, hogy én az alárendeltje vagyok és kihallgatásra rendelt a II. hadtest parancsnokságra Székesfehérvárra, amit én megtagadtam. Majd a további kiabálása és parancsa ellenére otthagytam. A hüz.pk. erre a hadnagy úr jelenlétében jegyzőkönyvet vett fel.

Tisztelettel jelentem, hogy ő az előljárom és mindenki másra is kijelentette, hogy még Damang vezérigazgató úrnak is nála kell jelentkeznie, ha az üzembe érkezik. Tekintettel arra, hogy a tegnapihoz hasonló inzultusoknak most már állandóan ki vagyok téve, így komoly együttműködést, munkát nem lehet végezni és felelősséget sem lehet a munkámért vállalni.

Kérem a vezérigazgatóság utasítását a további magatartásomra vonatkozóan. Amennyiben írásban is megkapom, hogy a katonai hüz.pk. alá vagyok rendelve minden tekintetben, akkor ahhoz fogom magam tartani.”

1944 áprilisában a német „SS” letartóztatja dr.Hiller József vezérigazgatót és elhurcolják. Utódjául Damang Andrást nevezi ki a Gömbös kormány. 1944 novemberében az ALUERC Rt. vezetése Budapestről Gántra helyezte át a székhelyét.

1944 október 15-én a bánya minden emberét felszólították, hogy tegye le az esküt Szálásira. Bende József megtagadta az eskütételt. Bánkúti és Haffne az eskütétel idejére elhagyták a telepet, így ők sem tették le az esküt. Bende József üldöztetése ekkor vette kezdetét.

Iszván a TODT szervezet volt az úr, Damang és Graul támogatásával. A gépek összegyűjtését, vagonba rakását és elszállítását is a TODT szervezet irányította. Tischler, a TODT szervezet vezetője bejelentette, hogy a mélyművelésű bányászat gépeit, felszereléseit nem viszik el. Bende József, Damangtól és Graultól felhatalmazást kért a visszamaradt gépek elrejtésére és ezt írásban meg is kapta.

1944. december 7-én Altai Ottó rendelkezésére a termelés leállt. December 10-én Damang és Graul is elmenekültek. Távozásuk után Bende, Bánkúti és még néhány megbízható emberrel, Halasi Gábor bányamester, Bittmann Jakab lakatos csoportvezető, stb. József I. bányamezőben 2 helyen is befalaztak 4 db dízelmozdonyt, 14 db villanymotort, 11 db szivattyút, lakatos, kovács és asztalos szerszámokat és sok más fontos anyagot. Elrejtettek sok lengyel menekültet, munkaszolgálatos zsidót és a föld alatt élelmezték őket. A József I. bányamezőből építettek egy vészkijáratot is és azt a külszínen az erdőben jól elrejtették.

Bende József, Halasi Gáborral és munkatársaival egyik éjjel a Moharakodón veszteglő, a németek által őrzött szerelvényről visszaloptak 2 db tűzoltófecskendőt. A háború után ezek lettek a bányauzem első tűzoltóberendezései.

Altai Ottó 1944. december 11-én hagyta el Kincsest és Sopronba a családjához távozott. Egy héttel később azonban visszajött és elrendelte a bauxitkészlet vagonba rakását és elszállítását. Ez megszakításokkal 1945. március 15-ig tartott. A frontvonal hullámozása miatt és alatt a raktárt teljesen kifosztották. Altai rendelkezésére elástak 3 db írógépet, 3 db számológépet, 5 db telefont, 2 db robbantógépet, 3-3 db volt és ampermérőt, 11 db különböző gépszíjat és irodafelszerelést. A háború alatt az iparvasút minden hidját felrobbantották.

1945 február 3-án visszajött Altai Ottó és egy Irlé nevű TODT szervezeti főhadnaggyal a hátramaradt gépek elszállítása ügyében intézkedett. Február 10-én Bodajkra érkezett Graul, Nemes és Téczei, ugyancsak a hátramaradt gépekért.

1944. február 12-én Komáromból egy nyilas bizottság érkezett Iszkára. A bizottság Bíró nevű tiszthelyettese kihallgatta Bendét és társait és az időközben visszaérkezett Graul is. Bende a kihallgatás után azt mondta, hogy Graul nem állt ki mellette. Elárulták őt a nyilas érzelmű munkatársai is.

Bende József elleni vádpontok a következők voltak:

Gépeket rejtett el a németek elől (Graul szóbeli és írásos engedélyével)

Lengyel internáltakat tartott vissza a továbbszállításból

186 román munkaszolgálatost is visszatartott

Két zsidó orvost is bűjtatott

Katonai felmentést szerzett olyanoknak, akik nem itt dolgoztak az üzemnél

Emberi világban ezek mind hazafias, bátor magatartásról tanúskodó tettek voltak, de ebben az elaljasult, embertelen világban súlyos bűncselekménynek számítottak.

A kihallgatások február 16-án értek véget és még aznap este 6 órakor Bendét a nyilasok elhurcolták. A Bendét kísérő csendőrőrmester azt mondta, hogy Pétre viszik őket. Megállapítást nyert, hogy az elhurcoltak egy részét útközben kivégezték, másik részüket Pétre, harmadik részüket ismeretlen helyre vitték. Bende elhurcolása után megkezdték az elrejtett gépek, anyagok kiszállítását a bányából. Ebben a munkában Szász királyi aknász nagy lelkesedéssel vett részt.

Damang vezérigazgató állandóan vagyonszerzési ügyben tárgyalt. Meg is raktak 11 vagon és azokat március 16-án az utolsó órákban sikerült elindítani Moharakodóról. Pápán még látták az elrabolt gépekkel megrakott szerelvényt, de aztán nyoma veszett örökre. Altai Ottó még ezen a napon újból eltávozott Sopronba.

Farkas Lajos halimbai főaknász azt mondta, hogy Graul nála járt és tőle tudta meg, hogy Bende főtárgyalását március 14-re tűzték ki Sopronkőhidán. Egy orosz kapitány Povolík Gyulának mesélte, hogy Bende József üzemvezető főmérnök az osztrák határtól 17 km-re levő internáló tábor-

ban van és 3-4 nap múlva szabadul. A Székesfehérvári Orosz Parancsnokságon megtudták, hogy az internáltak igazolása 2-3 hónapot is igénybe vesz.

A környék területe 1944. december 2-tól 1945 március 18-ig volt hadszíntér. Szerencsére a bauxitbánya és a bányatelep közvetlen környékét elkerülték a szörnyű összecsapások, a legsúlyosabb harcok, de a lakók helyzetét nagyon megnehezítette, hogy Iszkaszentgyörgy, Moha, Fehérvár-csurgó térségében a front megmerevedett, sőt többször is gazdát cserélt.

A Tolbuhin marsall vezette II. ukrán fronti erők csak 1945. március 12-én indították meg azt a hatalmas átfogó hadműveletet, amely végleg felszabadította a környék falvait. Iszkaszentgyörgy, Bittó 1945. március 18-án Kincses, Guttamási 1945. március 19-én szabadult meg a háború borzalmaitól. A front végleges áthaladása után megállapították, hogy itt maradtak a földalatti gépek, ezenkívül 3 db bagger, 5 db nyersolaj motor, 4 db bányaszivattyú, 1 db 760 mm nyomtávú gőzmozdony, 1 db hegesztő dinamó, 4000 kg nyersolaj, 5 kg paxit, 1900 gyutacs, az Altai által elrejtett eszközök és 2 db tűzoltó fecskendő.

5. Kincses és Bittó bányatelepek építésének kezdete, a bauxitbányászok életkörülményei a háborús években (1941-1945)

1941. február 6-án az ALUÉRC Rt. 23 kh és 939 □-öl területet igényelt ki bányaművelés céljára Iszkaszentgyörgy határából. Ebből 20 kh volt a kisparcella, amelyet a kincsesi lakosok házhelyként és kertként használtak. Az ALUÉRC Rt. a kisajátított földek gelyétől északra a Bodzásdülőben csereterületet vásárolt Pappenheim gróftól, a házak helyett pedig újakat építtetett.

A bauxitbánya főbb beruházási területei az üzemi létesítményeken kívül 1941-ben a következők voltak: bányairoda és üzemvezetői lakás, altiszti lakások, hatlakásos munkaház építése Kincses-hegyen.

Akik a távolabbi falvakból jártak be dolgozni és nem tudtak nap mint nap hazajárni, azok a közeli szőlőkben, pincékben, prэшázakban egyáltalán nem irigylésre méltó körülmények között éltek.

A bányaműhely köztisztelőben álló vezetője Bittman Jakab mesélte, aki már a bánya kezdésekor itt dolgozott, egészen a nyugdíjazásáig, hogy la-

kás hiányában egy csillealvázra szerelt, üres vizeslajtban lakott. Jó vastagon szalmát terített a vizeslajtba és hónapokon át abban aludt.

Legszörnyűbb volt a helyzet télvíz idején, amikor úttalan utakon térdig érő hóban jártak az emberek munkába és haza. Bizony volt olyan eset, amikor 1-2 óráig is eltartott az út és az emberek már kimerülve érkeztek a munkahelyükre.

51. ábra Présházak Kincses hegyen (1955) (helynevek)

A bánya nem tudott nem telephelyes, illetve távolabb lakó családos embereket alkalmazni, mert nem rendelkezett olyan lakóépületekkel, ahol családokat helyezhetnének el. A végleges kolónia építésével pedig még azért sem tudtak foglalkozni, mert a kutatások javában folytak, így nem lehetett tudni, hogy hová lehet építeni a kolóniát, mert így könnyen előfordulhat, hogy az épületek bauxitterületre esnek és ez azt jelentené, hogy az alattuk levő bauxit örökre elveszett.

Graul Róbert 1942. február 18-án írt feljegyzésében legfontosabb teendők közé sorolta a következőket:

Haladéktalanul meg kell kezdeni a fabarakkok építését, a megvétel-

re kijelölt területeken, hogy a földalatti feltárásokhoz szükséges szakembereket el tudjuk szállásolni. Előbb azonban tanulmányozni kell a környékbeli gazdaságok épületeit, (Ménés-pusztá, Tutyi-major, Atya-pusztá, Sándor-major, stb.), mert lehetséges, hogy az uradalom ezek közül elad, vagy bérbe ad nekünk néhányat, így a munkások egy része így is elhelyezhető lesz ideiglenesen.

Célszerű minél előbb felvásárolni a kolónia föld területét, mert a bánya beindulásával az árak erősen emelkedni fog. Ennek érdekében mielőbb ki kell jelölni a kolónia területét.

A feltárásokkal egyidőben meg kell kezdeni a tisztai, altisztai és a szakmunkás lakások építését is, hogy azok időben felépülhessenek, mert ezeket az embereket idehozni és megtartani másképpen nem lehet.

A tervezett lejtősakna tengelyébe 6 db parasztház esik, amelyeket meg kell venni. Addig is amíg az új házak felépülnek, meg kell szerezni a tulajdonosok hozzájárulását, a lejtakna házak alatti kihajtásához.

Haladéktalanul meg kell szerezni azokat a területeket, amelyekre a bányaépítés során szükségünk lesz

Vége 1942. május elején megkaptuk a 126 fő lengyel internáltat, akiket fabarakkokban helyeztek el. A táborparancsnok egy az internáltakkal együtt érkezett lengyel százados volt. A tábori orvos feladatát egy főhadnagy látta el, aki szükség esetén a magyarokat is gyógyította.

A bejárókon kívül egyre több volt azoknak a száma, akik letelepedési szándékkal vették fel a munkát. Ezek részére fabarakkok épültek. A lakásgondokat enyhítették még a Tutyi-major és az Atya-major szabad lakóházai.

Az 1942. évi ütemtervnek megfelelően az üzem létszáma ekkor már 620 fő volt. Az életkörülmények jellemzésére idézek egy rövid részletet Altai Ottó üzemvezető jelentéséből. „... nem lesz elkerülhető egy mosdó és tusoló helyiség felállítása, berendezése, valamint egy kávéház felállítása sem. Ezek nélkül a munkások nem fognak megmaradni, ahogy eddig sem maradtak meg. Szórakozási lehetőségük nincs, de a barakkok szűk méretei miatt írni, olvasni sem áll módjukban, mert sem asztalt, sem padokat nem lehet elhelyezni bennük. Kosztjukat is csak állva, vagy az ágy szélén ülve

tudják elfogyasztani. ...”

1943-ban a német vájárok mellett 1 román, 1 zsidó, 1 ruszin század és szerbek is dolgoztak az üzemben.

Graul Róbert 1943. november 21-i iszkai látogatása utáni jelentéséből idézem a következőket: „... iszkaszentgyörgyön a német vájárok mellett román, lengyel, szerb és zsidó munkaszolgálatosok is voltak. A románok ruhája rendkívül gyatra volt. Többen mezítláb dolgoztak, a télikabátot pokróc pótolta.”

Egy 1942. november 17-i jelentésben pedig a következő olvasható: „Az iszkaszentgyörgyi munkások fatalpú bakancsban dolgoztak. A bakancsoknak 3 napi munka után levált a talpuk. Nem volt váltóruhájuk, így eső esetén hiányzások voltak. Tüzelőanyaghoz nehezen lehetett hozzájutni, mert az uradalom csak erdei munka ellenében adott tüzelőt az üzem munkásainak.”

D. Horváth János vájár így emlékszik vissza ezekre a szörnyű időkre:

„Húsvét előtti héten egy felejthetetlen esemény történt velem. Kiadták a parancsot, hogy aki nagypénteken bejön dolgozni, annak nagyszombaton nem kell bejönni. Én bementem a bányába és már vagy két órája dolgoztunk, amikor hihetetlenül és rettenetesen el kezdett fájni a fogam, de úgy hogy dolgozni sem tudtam. Jelentettem az aknásznak, de ő csak marasztalt. De a fogam annyira fájt, hogy műszak vége előtt egy órával mégiscsak ki kellett jönnöm a bányából. Tépelődtem, hogy most mit csináljak, kihez forduljak. Elmentem a zsidó munkaszolgálatosokhoz. Megkerestem az orvost, aki éppen négy román munkaszolgálatost kezelt. Elpanaszoltam a bajomat, mire ő egy spirituszégőnél megmelegítette a fogót és ott a padon érzéstelenítés nélkül nehezen, de kihúzta a fogamat. Én nagyon megkönnyebbültem és kérdeztem hogy mit fizetek? Ő azt mondta, hogy semmit. Én 10 P-t akartam neki adni, de nem fogadta el, hanem azt mondta: „én jobban örülök annak, hogy emberségből segíteni tudtam a bajban.”

Ekkor történt velem, hogy felajánlották a földalatti munkát és én nem voltam ellene, hiszen több fizetést kaptam és dupla fejadagot. A József I. lejtősakna hajtásához kerültem Török Gyula vájár mellé. Ott dolgozott egy Tina János nevű román fiú is, aki nagyon készségesen és türelmesen tanított bennünket.

Megkezdődtek a légítámadások is. Az erdőben több jelzőberendezést

szerelek fel. Egy síndarabot függesztettek fel, amit egy jó darab vassal ütöttek, a légiriadó kezdetén és végén. Ilyenkor mindenkinek fedezékbe kellett menni.

Egyik délután lejött hozzánk a tizedes is, aki a munkaszolgálatosokat őrizte. Azt mondta azért jött le, mert légiriadó van. Egyszer mondom neki, hogy adja már ide azt a fejtőkalapácsot. Megfogta és akkor az elkezdett pattogni, mint a géppuska. Erre a tizedes úr megijedt, hogy elesett. Amikor felkelt azt mondta, hogy ő soha többet, még parancsra sem jön le a bányába. Ezek után a légítámadások egyre gyakoribbá váltak és a bányában óvóhelyeket készítettünk és rendeztünk be.

Lenn Bittóban az erdőszélen nagyon építkeztek. Négy nagy fabarakkot építettek (német barakkok), amelyek olyanok voltak mint a nyaralóházak. Szépek és erkélyesek. Jöttek is a német bányászok, vagy 80-100 ember, olyan 40-50 évesek. Egy százados és két kisebb rangú tiszt volt velük. A németek szakképzett vájárok voltak, lent dolgoztak a bányában és engem is hozzájuk osztottak be. Egy szót sem értettem abból, amit beszéltek. Bizony nagyon nehéz volt az első pár hét. Amikor pihentünk, ők cigarettáztak. Nekem is volt cigarettám, de kevés, mert azt is jegyre adták, de ők többször megkínáltak. Csak később tudtam meg, hogy őket a frontról vezényelték ide, mert vájárok, bányászok voltak. Nagyon jó és meleg munkaruhájuk volt. Meleg alsó és erős bakancs és kabát. Én tőlük kaptam az első kobakomat. Bizony csak néztek bennünket, hogy milyen ócska és lyukas a ruhánk, meg a bakancsunk. Az üzemben hirdetés jelent meg, hogy két hét fizetett szabadságra lehet menni azoknak, akik aratást, cséplést vállalnak a környező falvak gazdáinál. Ez nagy örömet jelentett a bányászok körében, mert a jegyre kapott liszt és kenyér nagyon kevés volt. Én a két hét fizetett szabadság alatt Guttamásiba mentem Nagy István Gazdához és cséplőgép tulajdonoshoz, mert ott megkereshettem 8-10 mázsa kenyérgabonát is. Már egy hete cséplőtünk, amikor megjött a katonai behívóm. Vasárnap bevittem a bánya katonai parancsnokságára, ahol azt mondták, hogy kedden választ adnak, hogy felmentenek-e, vagy sem. Én meg visszamentem csépleni. Mondom Nagy István gazdának a behívót, mire ő azt felelte, hogy nagyon nehéz a helyzet. Szerdán a feleségem hozza az ebédet és mondja a jó hírt, hogy találkozott Bende főmérnökkel, aki azt mondta, maradjak amíg nem végzünk.

Miután befejeztük a cséplést, mentem a munkába és kérdik a német munkatársaim, hogy hol voltam. Mondom nekik, hogy rossz volt a bakan-

csom és mivel nem kaptam, otthon voltam két hét szabadságon. Erre a német elhívott a barakkjába és adott egy pár jó bakancsot és négy pár zoknit.

Ezután engem elraktak a németektől. Másnap megint kaptam behívót, de Bende főmérnök azt mondta, hogy csak maradjak. Egyszer az év vége felé azt látom, hogy a németek már nem dolgoznak a bányában, készülődnek, hogy elmenjenek.

Emlékszem, június volt és szép idő. Úgy 11 óra körül én a kertben kapálgattam, amikor Pét felől szirénázást hallottam és a bányánál is jeleztek. Vadászgépek kíséretében jöttek a bombázók. Egyszer csak hirtelen pont a bánya felett légi harc alakult ki. Pörögtek a repülők és oldalt dőlve lőtték egymást. Az egyik gép füstölni kezdett és zuhant lefelé. Nem messze tőlünk zuhant a halastóba. A két pilóta pedig szállt a Somosmál felet, és ott ahol a Tsz. Hizlaldája volt értek földet. Az emberek észrevették és odaszaladtak. A Szabó hentes még pofon is ütötte az egyiket, hogy többet ne legyen kedve idejönni és bombázni. Azután tábori csendőrök kísérték őket a grófi kastélyba. Fél óra múlva maga a gróf is kijött az autójával a lezuhant géphez. A gép félig belefürödött a halastó iszapos szélébe. A maradványokat 1946-ban vitték el. A pilóták három napig voltak a grófnál, utána Budapestre szállították őket. Az egyik pilóta néger volt.

Tóth Ákos nevű fiam mesélte, hogy nagyapjától Löffler Istvántól kapott ajándékba egy erős, hasított csőből készült, szép karácsonyfa tartó lábat, amit a mai napig használ. A karácsonyfa tartóról kiderült, hogy azt a kincsesi központi műhelyben készítették 1943 év végén. Az anyaga pedig nem más, mint a halastóba zuhant angol repülőgép egyik, csőből készült „kardán tengelye”. Furcsa és érdekes fintora az életnek, hogy a háború egyik legfélelmetesebb fegyverének alkatrésze szolgálja még ma is, a legbékésebb, a szeretet ünnepének, a karácsony legszebb jelképének, a karácsonyfának felállítását és annak gyönyörűségét.

Bende József üzemvezető és Nemes Vilmos bányagazgató levele, az ALUÉRC Rt. vezérigazgatójához, dr. Hiller Józsefhez, 1943. december 1-jén a német vajúrok ügyében.

„Tisztelettel jelentem, hogy a német vajúrok inkább együttesen eltávoznak, mintsem a bányába menjenek dolgozni, mielőtt a lakásukat és annak környékét rendbe nem hozták. Most 6 fő dolgozik és csak hétfőn hajlandók újabbak munkába állni. A német munkások egy része modorával, viselkedésével, nemcsak a környékbeli magyar, hanem a német lakosság el-

lenszenvét is kiváltották. Nyilván a bor hatására is, ételt, italt, szállást követeltek, amiből összetűzések keletkeztek. A fehérvárcsurgói moziban páran garázdálkodásra vetemedtek, és amikor a magyar közönség kiverte onnan őket, öt német megsérült. Az általuk elviselhetetlennek tartott itteni életkörülmények miatt, valamint a csurgói események következtében megszökött 30 fő. Az ide irányított német munkások otthon már valamennyien csoportvezetői, felvigyázói munkakörben dolgoztak. Ez, valamint az oroszországi aranyéletük, valamint, hogy ezek az emberek a legmodernebb, gépesített szénbányában dolgoztak, amely elszoktatta őket az itteni nagyon kemény fizikai munkától. Munkájuk minősége kifogástalan, de teljesítményük rendkívül gyenge. Orvosaink szerint sok közöttük a fizikailag elhasználódott ember és a bauxitbányászati technológia annyira új nekik, hogy különböző szakmai fogásokat most kell megtanulniuk. Ezekről az emberektől nem várható el, hogy előre lendítsék a bauxitos termelőmunkát, a teljesítményeket, sőt általánosan visszafogják azt. Munkájuknak egyedüli haszna csak az, hogy most a nagy szakember hiány idején itt vannak és rendelkezésre állnak, de lehet, hogy nélkülük többre mennénk.

Meg kell még említeni a nagyfokú szociális érzékenységüket. Őket nem lehet annyival kielégíteni, mint a magyarokat. A magyar bauxitbányászat huzamosabb ideig nem fogja elbírní a nyugat európai bányászok bérezését, a mutatott teljesítményük alapján. A sokkal jobban fizetett és kényelmesebb életük még akkor is irritálja az itteni munkásainkat, ha a fizetésüket otthon kapják. A magyar bauxitbányászok éberem figyelik, hogy a bérezésük vajon arányos lesz –e majd a teljesítményükkel. Ha ezen a téren nem lesz helyes az arány, akkor ez a magyar munkások körében nagy fokú elégedetlenséget fog kiváltani, és jelentősen csökkenni fog az ő teljesítményük is. Ha a német munkások élet és munkakörülményein rövidesen és lényegesen nem tudunk javítani, akkor nem fognak itt maradni, mint ahogy ez a folyamat már el is kezdődött. Távozásuknak azonban nem csak a kevés fizetés, a számukra szokatlanul rossz életkörülmények az okai, hanem a számukra szokatlanul kemény és nehéz bányamunka is.

A magunk részéről mindent el fogunk követni, hogy a nehézségeket elhárítsuk. Ezért egy időre kivontuk őket a bányából, hogy az otthonukat, a környezetüket építsék-szépítsék. Ha ezt nem tesszük meg, Wulfen aknász azt mondta, hogy azonnal távoznak. Ami 1943. december 6-án be is következett.”

1944. évben még 30 db lakás épült fel Bittó területén.

D. Horváth János vájár visszaemlékezése az 1944. évi sötét időkre:

„Jöttek a behívók még az egészen fiatal 16 évesek és az 55 éven felüliek részére is. Már nagyon kevés embert mentettek fel. Aki egy-két napot hiányzott a munkából, azt becsukták. A Denéék háza mellett volt egy fabó-dé, ahová a hiányzókat csukták és katonák vigyáztak rájuk. Később jöttek a „SASOS” behívók, amire nem volt felmentés.

Egyszer délben palacsintát ebédeltünk és megkínáltak a kvartélyozó német tisztet, aki szívesen elfogadta. Hirtelen repülőgépek jöttek és bombázták az iparvasút hídját. Tőlünk kb. 150 m-re egy iszonyú robbanás volt. Úgy megijedtünk, hogy német tiszt kezéből még a palacsinta is kiesett.

Nehezen vártuk a háború végét. Kevés volt az élelmiszer. Mindenből kifogytunk. Üzlet sehol, az orvos, a vezetők elmenekültek, se gyufa, se só, se liszt nem volt. A katonák mindent összeszedtek és elvitték a tyúkokat, a disznókat agyon kövöldözték.”

Balikó János nyugdíjas lakatos, a bauxitbánya régi és kitűnő szakembere, közéleti személyisége a következőképpen emlékszik a háborús időszakra:

„A háborús időszak Kincsesbányán 1944. decembertől 1945. márciusa között tartott. József I. bányákban az egyik oldalvágatban széldezkából emeletes ágyakat állítottak össze és a front vihara elől ide menekült a lakosság. A felső-kincsesi területen nagy harcok, hiszen Iszti-mérnél még az országút is véget ért és utána a terep járhatatlan volt a harci járművek számára. A nagy és döntő tankcsaták a bányateleptől távolabb, 5-20 km-re dúltak három hónapon át.

A felszabadulás napján két igen bátor szovjet katona nyomult be a bányába elemlámpával és géppisztollyal. Rátaláltak a lakosságra és közölték velük, hogy nyugodtan hazamehetnek az otthonaikba.

6. Az újrakezdés és a MASZOBAL évek. (1945-1954)

Martin Ferenc jelentése az 1945. június 14-25-i kiküldetéséről, 1945. június 22-én:

„1945. május végén az üzem újra megkezdte működését, a megmaradt készletek elszállításával és a külfejtés letakarításával. Bánkúti Antal volt az üzem vezetője, aki mellett még a következő közismert személyek dolgoztak: Hay János pénztáros és a gazdasági osztály vezetője, aki egyúttal ÜB. Elnök is volt. Gelencsér Sándor, Hori Lajos, Korponai Miklós tisztvi-

selők, Smaroglai Dezső raktárnok, Gams Ferenc tisztviselő, Pollák Frigyes és Halasi Gábor aknászok, Haffner Károly a gazd. osztály beszerzője.

Az elmaradt számadások iratai megérkezésemkor már nagyjából össze voltak szedve, de még sokat találtunk a pincében felhalmozott iratok között is. Az oroszok bevonulása előtti időszak pénztári bizonylatai Sopronban vannak Altai Ottó lakásán. Gelencsér Sándor már el is utazott, hogy visszahozza azokat.

Az élelmezési cikkek december 10-ig rendszeresen vezetett fejlapjai Ellmann letartóztatásakor a székesfehérvári rendőrségre kerültek. Ellmann szabadrábra helyezése után azokat visszahoztam, átvizsgáltam és rendben találtam.

Az üzem 336 könyvelési katonja közül 97 db hiányzott, ezeket újból felraktam. Az anyagelszámolás fejlapjai rendelkezésre állnak. Ezekből össze tudjuk állítani az 1944. december 31-i anyagleltárt, amely alapján megállapíthatók a háborús veszteségek.

A pénztárnapló elveszett, vagy az Altai iratok között van. A könyvelést folytattuk. A pénztárkönyv, amelyet Horváth Lajos vezetett a rendelkezésünkre áll, mert azt magánál tartotta. 1944. december 8-tól, 1945. február 15-ig a pénztárkulcs Bende Józsefnél volt, ellenkulcsok pedig más-más tisztviselőknél.”

A háború befejezése utáni bányaalapokról és a legszükségesebb feladatokról Schalta vez.ig . úr részére 1945. szeptember 14-én írt feljegyzésből a következők állapíthatók meg:

„A bánya egyes folyosói az un. Első nyomás alá kerültek és több helyen ácsolatörések következtek be. Az ácsolatok bélelése nagyon ritka és gyenge. (1”-os fenyőfa deszka) Ezekhez az ácsolatörésekhez hozzájárult az is, hogy a bánya 9 hónapon át üzemen kívül volt, a ventilátorok álltak, így légáramlás állt elő, amely siettetette a korhadást. Sok helyen eltört a bélésdeszka és bauxitotlás állt elő.

Az 1945. szeptember 12-i bányajárásom után elrendeltem hat csapattal a fenntartási munkák végzését, egyes helyeken pótácsolatok készítését. Elrendeltem a fenyőfa helyett tölgyfa bélésdeszák használatát (1”-os vastagsággal) és hogy oldalt ritkán, a főtét pedig sűrűn béleljék.

52. ábra Fa biztosítási fejtési kamra. (ritka oldal, sűrű főtebeveléssel) MAM

Sürgősen elvégzendő feltárási munkák:

József I. altáró továbbhajtása és összejukasztása

József I. 1 sz – 2 sz ereszkék továbbhajtása

Kincses I. 1 sz. vak lejtősakna továbbhajtása

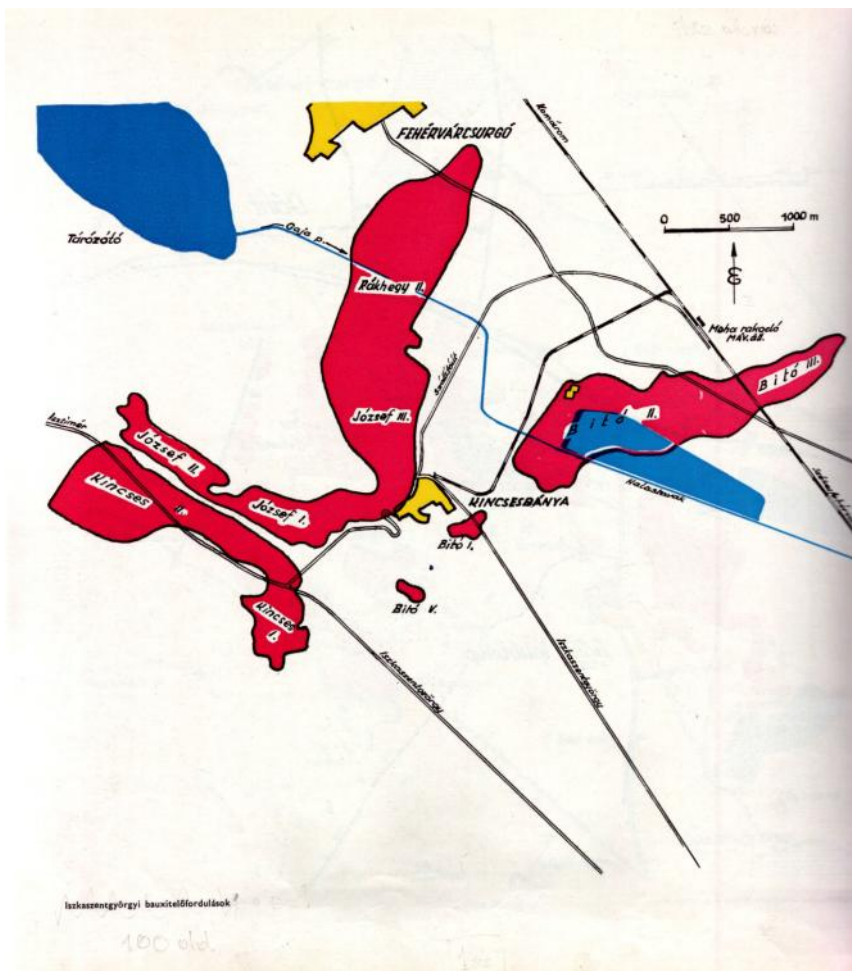
Ezekhez a munkákhoz szükséges 12 vájár, 12 segédvájár és 24 csapatcsillés. Vájárok és segédvájárok nélkül ez a munka nem végezhető. Ezeknek az embereknek, de legalábbis a vájároknak, segédvájároknak sürgősen lakás kell. Parasztlakásokat kell bérelni, az erdészházat vissza kell szerezni, az építkezésekhez téglá, cement és szakember kell.

Ha a termelést meg akarjuk kezdeni, akkor a föld alatt legalább 200 ember kell. Ezzel a létszámmal napi 400 t termelés érhető el. A csillések felét is le kell telepíteni, mert tömeges kimaradásuk esetén a termelés lehetlenné válik. Kell tehát 160-170 db szoba-konyhás, hálófülkés, kamrás lakás wc-vel, részben alapincézve, fűskamrával, sőt ebből megfelelő számú kétszobás lakás is a felvigyázók számára. A házakhoz kert is legyen és állattartási lehetőség is. A lakótelepet faluszerűen kell beépíteni.”

A háború után tönkrement, kifosztott és kirabolt bányák várták a termelés újraindítását. A háború utolsó időszakában fokozottan fogyott a szakképzett munkaerő és a front elhaladtával alig maradt munkás és vezető a magárahagyott, gazdátlan bányáknál.

Ilyen körülmények között, gépek, szakemberek és irányítók nélkül kez-

dődött a kincsesi bauxitbányászat új korszaka. 1945-ben még csak 35 t bauxitot termeltek. A munkások zöme a közeli falvakból járt be dolgozni 1-6 km-ről, Rákhegy, Iszkaszentgyörgy, Fehérvárcsurgó, Guttamási, Bakonykúti, Isztimér, 6-25 km-ről, Székesfehérvár, Mór, Bodajk, Csóka-kő, Moha, Sárkeresztés, Magyaralmás, Pusztavám, Inota, Csór helységekből. A különböző helyekről gyalog, kerékpárral, autóbusszon, vonaton jártak be dolgozni az emberek. A kincsesi bauxitmedence ércvagyona akkor kb. 24 mt bauxit volt.

53. ábra A kincsesi bauxitelfordulások (könyv)

Kincses I. - József I. kapcsolt bányauzem feltárási módjára jellemző termelési technológiája, gépei és eredményei:

A feltételezett nyugalmi karsztvízszint (+138m Adria felett, a +150m szinten egy altárót hajtottak ki, amely harántolta mind a Kincses I., mint a József I. ércetesteket.

Az altáróból az ércetestek csapásirányában ugyancsak a +150m szinten alapvágatokat (fölszállító vágatokat) és légpárhuzamosokat hajtottak ki. Az alapvágatoknál magasabban elhelyezkedő bányamezőket siklós, az alacsonyabban fekvőket pedig ereszkés műveléssel fejtették le.

A Kincses I. akna területén a csapásirányú alapvágat hossza meghaladta az 1 km-t és az altáró szintje alatt is jelentős ércvagyon helyezkedett el. Ezt a területet az altáróból kiinduló vak lejtősaknával és légpárhuzamosá-

val tárták fel és a +96m szinten csapásirányban egy újabb alapvágatot és légpárhuzamost hajtottak ki. A +96m szint és az altáró szintje közötti bányamezőt ugyancsak siklós műveléssel fejtették le, felülről lefelé haladó sorrendben szintes szelletszással.

FOTO HELY

54. ábra Kincses I – József I. kapcsolt bányauzem átnézeti térképe (MAM)

Kincses I. aknában a +96m szinten építették ki a vízmentesítő fő szivattyúkamarát 30 m³/p szállítóteljesítménnyel, amelyből a bányavizet a tárolószinti csorgába emeltek fel József I. aknában pedig a +117m szinten kiépített szivattyúkamra jelentette a vízmentesítés bázisát, ugyancsak a tárolószinti csorgába emeléssel. A tárolószinti csorga gravitációs úton szállította a vizet a külszíni ülepítő tóba, onnan pedig a Gaja patakba.

A meghatározó fejtésmód a szintes szeletosztású, omlasztásos, kamrapillér fejtés volt, rakodása és munkahelyi szállítással, a biztosítás fával történt.

A bauxit földalatti szállítása az ereszkékben sűrítettlevegő meghajtású légvitlával, illetve villamos meghajtású siemens vitlával, vagy ohnesorgéval a siklókba pedig véges kötelű vándorfékkal, az alapvágatokban kezdetben lóval, majd 42 V-os egyenfeszültségű, felsővezetékes mozdonyszállítással történt.

A vízelelés centrifugális szivattyúkkal (max. teljesítmény 5000 l/p, emelőmagasság 160 m, megh. teljesítmény 220 KW) történt és az ún. passzív vízvédelmi technológiával.

55. ábra Kézi rakodás szívlapáttal (MAM)

A termelés legnagyobb gondját és problémáját az endogén eredetű bányatűz és a nagy mennyiségű karsztvíz elleni mindennapos küzdelem jelentette, valamint az embert nyúzó kézi rakodás, a szívlapáttal.

A mindennapi gyakorisággal jelenkező bányatűzek miatt a fő és a munkahelyi szellőztetésben a szívó szellőztetésről át kellett állni a nyomószellőztetésre és a bányamentők gyakori bevetésével, tűzgátak építésével biztosítani az akadozó termelést.

Az emberek gyalogosan és karbidlámpával közlekedtek. Villamos világítást csak a legfontosabb munkahelyeken alkalmaztak.

Az 1950-es években hatalmas kísérletsorozatot hajtottak végre a legnehezebb bányamunkák a rakodás és a szállítás gépesítésére, fejfeletti rakodógépekkel, szkíperekkel, rázócsúszdákkal, jövesztő és rakodógépekkel, páncélkaparókkal, szállítószalagokkal, hogy valamelyest felzárkózzunk az

akkor már kitűnően gépesített szénbányászathoz. Hamarosan rá kellett azonban jönnünk, hogy a szénbányászatban kitűnően bevált rakodó, szállítógépek és termelési technológiák nem használhatók a bauxitbányászatban. Új utakat kellett keresni. De az új gépek, technológiák ebben a bányában még nem kerültek alkalmazásra.

Kincses I. – József I. bányauzemben a jellemző munkahelyi un. produktív teljesítmény a 4- t/műszak/fő között változott.

56. ábra Bányászok a Kincses I. altáró előtt. (MAM)

1946. április 8-án megalakult a Magyar-Szovjet Bauxit-Alumínium Rt. (röviden MASZOBAL) A vállalat megalakulásával egyidőben több bányamérnök és geológus érkezett a Szovjetunióból, akik segítségével megindult a bányák helyreállítása és a bauxittermelés. Ezzel végetért az ALU-ÉRC Rt. 29 éves korszaka, amelynek fő jellemzője volt a külfejtéses bányászkodás és az, hogy a bauxit döntő része külföldre, németországba került. Rablógazdálkodás volt ez a javából, mert csak az első osztályú (10 modul feletti) ércet szállították ki akkor, amikor a magyar kormány már döntött a magyar alumíniumipar kiépítéséről.

1946-ban a magyar bauxitbányászat fejlődésének egy új szakasza kezdő-

dött, amely már nem volt olyan romantikus, mint a régi. Ezzel szemben fokozatosan egységes kutatás és fejlesztés kezdődött, mit a bauxitbányászat, a timföldgyártás, az alumíniumkohászat, a félkész és készáru gyártás területén.

D. Horváth János emlékei ebből az időből:

„1945. április 4-én megalakult a Magyar Kommunista Párt (röviden az MKP) helyi szervezete. Az első párttitkár Gódor Lajos lett. Hamarosan létrejött a szakszervezet is. Az első szakszervezeti titkár Kolak György volt és megalakult az Üzemi Bizottság is. (röviden az ÜB). Tagjai voltak: Löffler István, Korpos Márton, Kiss Ferenc. Sokat jártak a bányába, figyelték a munkák menetét, érdeklődtek az emberek problémái felől és nagyon határozottan, eredményesen képviselték a dolgozók érdekeit.

1947-ben Kincsesre helyezték Téczei Béla főbányamestert, aki már idősebb és egy igen tapasztalt, jó szakember volt. Hamarosan beindította az arra alkalmas fiatal dolgozókból a vájártanfolyamot. A kultúrteremben folyt az oktatás. A tanfolyam ideje 60-70 óra volt. Sokat feleltettek bennünket a különböző tantárgyakból, a rakodás-szállítás, biztosítás, omlasztás, szellőztetés, vízvédelem, tűzvédelem, baleset-elhárítás, bányamentésből. Volt aki nem tudott valamelyik kérdésre válaszolni, de az oktatók azt mondták, hogy nem baj, mert ők napmint nap látják, ki és hogyan dolgozik a bányában, mennyire érti, hogy mit miért csinál, ki hogyan dolgozik és ez a legfontosabb. Nagyon fontos még tudni, és azt betartani, hogy itt sohasem szabad a bányába menni és dolgozni, mert az egy nagyon veszélyes munkahely.

Altai főmérnök megkérdezett bennünket, hogy a sikeres vizsga után, aki érez magában erőt és szeretne is továbbtanulni, az jelentkezzen aknásznak. Én nem tudtam menni, mert a földemet kellett művelni, a bányában dolgozni és a házamat is építeni. Azután jött a sok leadás. Amit a bányában kerestem, annak jó részét a föld megművelésére kellett költenem, mert igás állatot nem tudtam venni. De hamarosan jött is a felhívás, hogy az üzemi dolgozók adják le a földjeiket, ne legyenek kétlakiak, mert akkor nem tudunk a bányában dolgozni.

Az 1946-1954 közötti MASZOBAL korszakban következett be a mélyműveléses bauxitbányászat térhódítása. 1950-ben Altai főmérnök elment Bp-re és jött helyette Pobl Károly főmérnök, akinek az irányításával nagyméretű gépkísérlet sorozatot hajtottak végre, amelynek az volt a célja,

hogy gépesítse a rakodást, szállítást. (Közben már kialakulóban volt a vertikális felépítésű hazai alumíniumipar, amelynek egyre több bauxitra volt szüksége.)

Az Iszkaszentgyörgyi Bauxitbánya vezetői és főbb dolgozói 1949. december 1-én

Üzemvezető Pjotr Nyeszterenkö
Üzemvezető helyettes Altai Ottó
Gazdasági vezető Horváth Lajos
Tolmács Kasornya Zoltán
Személyzeti vezető Madarász István
Irnokok Rotter Lajos, Kalló József
Bérszámfejtő Dandó Gyula
Könyvelő Rácz Rezső
Adm. tisztviselők Varga István, Winkle Andor
Élelemtáros Mészáros Ferenc
Raktárnok Smaroglai Dezső
Könyvelő Zoltai Lajosné
Szállítás vezető Gams Ferenc
Bérelszámoló Hiller József
Bányamester Téczei Béla
Könyvelő Zoltai Lajos
Fatelepe vezető Bankó Ferenc
Aknászok Halasi Gábor, Nagy Sándor, Papp Gyula
Rajzoló Huszár György
Lőmester Korpos Márton
Gépész technikus Kovács István
Mintavevő Reó Géza
Bányamérő Rúmann Brúnó
Főszerelő elektrikus Sebestyén János
h. aknász Török Gyula
Művezető Virányi Zoltán
Felvigyázó Varga I. Ferenc

1950 szeptember első vasárnapjával kezdődően bevezetésre került a bányászok nagy ünnepe a „Bányásznap”, amelynek során hűségpénzzel kitüntetésekkel jutalmazták a becsületes dolgozó, igazolatlanul nem mulasztó hűséges dolgozókat. 40 mázsa szemet és 6 mázsa ócska bányafát is kaptunk a meleg otthon biztosításához. Megkezdődött a három műszakos munka. Az éjjeles műszakra 50%, később pedig a délutános műszakra is kaptunk 30% bérpótlékot.

1953-ban adták át az új, modern, központi fürdőépületet és a faléztermet. (eligazító terem)

Hadi József csillésre 1953-ban, a 7-es számú ereszkében rászakadt a bánya és betemette. Gyorsan kimentették, de sajnos már halott volt. Az orvos mondta, hogy egy törött oldalborda fúródott a szívébe és azonnal meghalt. Elvitték a szülőfalujába és ott temették el. Ez az esemény azért is maradt bennem, az emlékezetemben, mert nagyon harangoztak Iszka-szentgyörgyön, de nem őerte, hanem mert akkor halt meg Sztálin.

Jó munkahelyen átlag 30-35 csillét tudtunk megrakni műszakonként, amivel 2-3 ezer forint között lehetett keresni. Latabár Kálmán és művész-társai nagy sikert arattak az éppen megnyílt új kultúrházban. (Tutyi-major)

Munkásokat és főleg vajúrokat toboroztak az ország minden részéből, de csak kevesen maradtak meg, mert nehezelték a munkát. Az emberek bújtak a TSZ (Termelő Szövetkezet) elől. Az asszonyok léptek be és jártak dolgozni a TSZ-be, az emberek pedig a bányába és műszak után besegítettek az asszonyoknak, de a földek jórészt parlagon heverték.”

1947 április 13-án egy nagyon érdekes, az akkori időkre jellemző, szenzációs cikk jelent meg a „Fehérvári Hírek” című újságban.

„1947. április 12-én az egész ország és Fejér megye szempontjából is nagy jelentőségű felfedezés történt Kincsesbányán. Szailer Ferenc bányász, a magyar Kommunista Párt móri járásának titkára és Mauric Béla bányász, szakszervezeti titkár az Iszka-szentgyörgyi Bauxitbányához látogatott Kincsesre, ahol a bauxitbánya munkásaival beszélgettek és meghallgatták panaszait, kívánságait.

Szailer Ferenc a bányába történő leszálláskor komoly szénmennyiséget fedezett fel. A széntelep átlagosan 2 m vastagságú és kb. 200 ezer vagon mennyiségű, 3400 K fűtőértékű. A szénből mintát vett és azonnal elküldte a MÁSZ (Magyar Állami Szénbányák) központjába. Szailer gyakorlott

FOTO HELY

bányász szeme mindjárt meglátta a kincset, amely az ország újjáépítésében nagyon sokat jelent.

57. ábra Kincsesi Bauxit előfordulás földalatti metszete, a főtében elhelyezkedő szénösszlettel. MAM)

Halász bányaigazgató titkolta a szenet. A nagy feltűnést keltő felfedezés után érdeklődtünk, hogy miképpen lehetséges az, hogy eddig senki sem vette észre, hogy mekkora kincs rejtőzik a bauxit mellett.

A bányászokkal történt beszélgetés újabb szenzációt hozott. A bányászok már régen sejtették, hogy a bauxit mellett gazdag szénerek vannak, sőt egyeseknek határozott tudomása volt arról, amit most Szailer elvtárs felfedezett. Halász igazgató azonban fenyegetésekkel megtiltotta, hogy a szénlelőhelyekről beszéljenek és azt bármilyen formában is nyilvánosságra hozzák.

Reméljük, hogy az ügyben szigorú vizsgálatot rendelnek el és a szabotálókat szigorúan megbüntetik. Nyilvánvaló, hogy Halász igazgató az ország újjáépítését akarta hátráltatni a fontos széntelep eltitkolásával.”

A szerző megjegyzése: Ez egy klasszikus példája a koncepciók perек megindításának, amikor hozzá nem értő emberek félígazságokkal, hazugságokkal, helyi ismeretek hiányában vezetnek félre a közvéleményt és ítélenek el ártatlan és véltlen embereket, mert mielőtt meghallgatták volna a másik felet, a szakembereket, már kimondták az ítéletet, az ő igazságukat.

Természetesen a széntelep létezéséről minden illetékes szakember tudott, már a bányá megnyitása előtt, hisz a kutatófúrások rétegsorai ezt egyértelműen feltárták és azt soha senki nem titkolta el, sőt műszaki terveket és gazdasági számításokat végeztek a kitermelés lehetőségének megállapítására. Sajnos az eredmény minden esetben egyértelműen az volt, hogy ezt a szenet gazdaságosan kitermelni nem lehet.

A bauxittelep fedőjében elhelyezkedő 0,5-2,5 m vastag szénösszlet változó vastagságú, gyenge minőségű, iparilag nem hasznosítható, nem művealó szenet előzetesen kitermelni csak óriási ráfizetéssel lehetne, de ez a megoldás a bauxit utólagos kitermelését is jelentősen megnehezítené. A széntelep utólagos kitermelése szintén nem lehetséges, mert a bauxit omlasztásos fejtésmódja során a telep összetörik és erősen keveredik a meddővel, teljesen használhatatlanná válik.

A bauxittal egyidőben történő kitermelése szakmailag szintén lehetetlen, gazdaságtalan és erősen szennyezné a bauxitot és fordítva. Sajnos ennek a széntelepnek a jelenléte nem hogy hasznot nem hozott a bauxitbányászatnak és a népgazdaságnak, hanem a bauxitbányászat egyik legnagyobb veszélyét és problémáját jelentette, mert az endogén eredetű (a leomlasztott kőzet belsejében, öngyulladás következtében keletkező tűz) bányatüzek egyik fő okozója volt. De azért még soha senkit nem vontak, nem vonhattak felelőségre, hogy a természet a bauxitbányászok számára ilyen lehetetlen és megoldhatatlan viszonyokat teremtett.

Az 1940-es évek végén kibontakozó munkaverseny mozgalmáról röviden a következőket szeretném megemlíteni:

Nagy propagandája volt az un. Sztálini műszaknak, amelyeket Sztálin elvtárs születésnapjára szerveztek minden év december 21-én.

Az 1949. dec. 21-én, 16 órakor aláírt jegyzőkönyv a következőket tartalmazza:

„ A sztálini műszakban Kincses I. – József I. aknában összesen 17 brigád, ill. csapat volt telepítve. A brigádok 6-14 óra között 8 órát dolgoztak és ezen idő alatt a normát 255%-ra teljesítették, 623 csille bauxit kitermelésével.

A legjobb teljesítményt elért brigádok nevei és teljesítményei:

55.sz. brigádbrigádvezető: Müllner Mihály vājár	572%
05.sz. brigádbrigádvezető: Gerstmár István vājár	513%
52.sz. brigádbrigádvezető: Keresztúri Ferenc vājár	434%
02.sz. brigád brigádvezető: Koronczi Lajos vājár	405%
60.sz. brigádbrigádvezető: Négele Ferenc vājár	351%
61.sz. brigádbrigádvezető: Varga Ferenc vājár	290%

A részeredményeket a kiértékelő bizottság minden két órában bementta

telefonon az Ipari Min. VII. főosztályának, a Megyebizottság Szervezési Osztályának és a Fehérvári Napló Szerkesztőségének. A kiértékelő bizottság tagjai, Gódor Lajos párttitkár, Balázs József Ü.B. titkár, és Altai Ottó üzemvezető megállapítják, hogy a munkavállalók kiváló teljesítményeiket elsősorban Sztálin elvtárs iránti szeretet és a hála szülte lelkesedés, valamint az őket megelőző műszak teljesítménye túlszárnyalásának vágya biztosította. A nagy teljesítményeket a műszaki értelmiség gondos előkészítő munkája, a párt és a szakszervezet funkcionáriusainak buzdító propaganda munkája tette lehetővé.”

1954-ben megszűnt a MASZOBAL RT. Magyarország felvásárolta a Szovjetunió tulajdonát képező részvényeket (50%) ezzel véget ért egy korszak és kezdetét vette az állami bauxitbányászat, az állami alumíniumipar időszaka. Ekkor rakták le a világviszonylatban is jelentős magyar bauxitkincs hazai feldolgozásának alapjait és vette kezdetét a szocialista országok közötti integráció, amely az 1960-as években döntő változást hozott a nemzeti iparunk, a magyar állami alumíniumipar fejlődésében és lehetővé tette, hogy erőteljesen fejlesszük a bauxitkutatót, a bauxitbányászatot, a timföldipart, az alumínium félkész és készrú gyártást, a vertikális felépítésű magyar alumíniumipar kiteljesedését.

Martin Roland bányatechnikus
első találkozása Kincsesbányával, az
akkor még Bittóval és Kincessel

*57/a. ábra Martin Roland
bányatechnikus (Nálam)*

„ Huszonhárom évesen 1951 decemberében, a karácsonyi ünnepek után érkeztem meg Moharakodóra, ahová Kötél István (Pista bácsi) a bánya labdarúgó csapatának fanatikus, lelkes szervezője, intézője jött elém gőzmozdonyral és vitt fel bőröndöstül a bányauzem központjába, mivel úgy tájékoztatták, hogy jó futballista vagyok, meghozzá kapus. Természetesen az út végéig a jó meleg mozdonyvezetői fülkében minden félreértés tisztázódott. Az üzemtéren először Gódor Lajos tőrmesterrel és párttitkárral találkoztam, aki útbaigazított és elbeszélgetett velem. Hónapokkal később az Ő kérésére vállaltam ez a DISZ (Dolgozó Ifjúsági Szövetség) mezőben dolgozó, fiatalokból álló csapatok patronálását és a munkaversennyel kapcsolatos írásos tennivalók elvégzését.

Az akkori vezető beosztású műszaki dolgozók közül legelőször Lázár Béla bányamérnököt, a műszaki osztály vezetőjét ismertem meg, aki szívélyes beszélgetés után elmagyarázta, hogy a legényszállót hol találom meg, és közölte velem, hogy másnap a munkaszerződés miatt Pohl Károly főmérnöknel kell jelentkeznem.

A Felső-Kincsesi lakótelep, - ahol a legényszálló is volt – az erdőn keresztül egy szerpentinszerűen kiképzett út mentén volt legegyszerűbben megközelíthető, ahol a helybenlakók többnyire barakklakásokban, a műszaki dolgozók pedig korszerű és szép 2-3 szobás lakásokban éltek. A legényszállón az ott lakók szeretett „Ott” nénije fogadott, aki rendben tartotta a szobákat, és kérésünkre fehérnemű mosást, és esetenként vasárnapi főzést is elvállalt csekély díjazás fejében, amelyet nagy-nagy szeretettel végzett.

A szállón 2-3 ágyas, kályhafűtéses szobákban főleg fizikai dolgozók és alkalmazottak laktak, akik innen jártak az erdőn keresztül gyalogosan műszakba.

A következő napon jelentkeztem Pohl Károly főmérnöknel, aki bányaművelési és bányamérési területre osztott be. Ezt követően Horváth Lajos főkönyvelő végigkísért és bemutatott az irodaházban dolgozóknak.

Az 1950-es évek első felében Kincses I. és József I. aknában, valamint a Bitó I. és Kincses 800-as külfejtésekben folyt a termelés. 1951-ben 24 műszaki, és 544 fizikai dolgozója volt a bányának. 1953-ban a műszaki létszám már 51 főre, a munkáslétszám pedig 751 főre emelkedett.

Az igazgatói teendőket akkor G.U. Matvejoszav látta el, akit 1956-ig Szlabák Lajos, majd rövid időre Babustyák Ferenc követett. A műszaki

osztályon Lázár Béla, Nyilassy Ferenc és Zálomy Miklós bányamérnökök dolgoztak. Ők hárman voltak a híres MASZOBAL fivérek. A geológiai csoportot először Ny. Kranyanszky geológus, majd Dr. Porszász Károly geológus irányította. A gépészeti vezető Virányi Zoltán volt, főművezetői beosztással.

A villamos részleg vezetője Sebestyén János főelektrikus, a mérnökség vezetője Rumann Brunó bányatechnikus, a szállítási részleg vezetője Studinger István, az építőcsoport vezetője Géczy János voltak.

A bányauzem vezetője Bánkúti Antal főbányamester, Kincses I. aknáé Halasi Gábor főaknász, József I. aknáé pedig Halasi Zoltán főaknász volt.

A gépműhely vezetője Löffler István művezető, a bányaműhelyé Szentgyörgyi Ferenc művezető, a fatelepé pedig Korponai Miklós volt.

A bánya műszaki állományaiba dolgoztak még Papp Gyula és Schaller Károly főaknászok. Műszakvezető aknászok voltak Kincses I.-ben Török Gyula és Hüllber János, József I.-ben Ábele István és Ottó Ferenc.

A Kincses I. altároló bejáratának közelében helyezkedett el a borogató, a bányaműhely, a bányamentő szertár, a gépműhely, villamosműhely, fatelep és az építő csoport. Mindezek a létesítmények a bányauzem központjának számító irodaháztól ideális 200-300 m távolságban helyezkedtek el.

Munkába lépésemkor már megkezdtek a korszerű két és háromszobás lakások építését az Ady E., a József A. és a Petőfi S. utcákban.

A település áruellátását a Felső-Kincsesi és Bittóban a Gaja-partján levő, átépített csikóistállóban levő 1-1 Népbolt biztosította.”

7., A kincsesi és a bittói bányatelep épülése, lakói kulturális, társadalmi és politikai életének alakulása 1945-1965 között.

1945-ig a bányatelep kizárólag a mai Felső-Kincses területén épült a bányatisztek, altisztek és a szakemberek részére. Lent Bittóban, a néhány ősrégi zsuppfedeles vályogházon kívül, csak egyetlen egy kőházat kezdtek építeni a régi iskolával szemben, ahol Komlós János is lakott. A lakosok jelentős része a háború alatt épített fabarakkokban lakott, de fabarakkokban volt elhelyezve kincsesen az első kultúrház, legényszálló, sőt egy időben az iskola is. A felszabadulás évében a bányatelepen csaknem kizárólag helyreállítási, átalakítási munkákra került sor. A fokozódó lakásgon-

dok enyhítésére a lengyel barakkokat szoba-konyhás lakásokká alakították át, de gyors ütemben haladt a lakótelep építése is.

Elsőként a bányairoda költözött le Kincsesből Bittóba, majd ahogy épültek a házak, először az igazgató és a főmérnök, majd más magasabb beosztású vezető is leköltözött. A lakás körülmények siralmasak voltak.

A bányatelep lakói a háború utáni újrakezdés nehéz időszakát élték. A családok jelentős része élelmiszer beszerző utakon járt Dombóvár, Nagykanizsa, Szombathely stb. környékére.

A földosztással a helyi családok jelentős része 5-6 hold földhöz jutott. Nagy volt az öröm, mert a földből megélhetést remélve gazdálkodásba kezdtek és egyelőre nem vállaltak bányai munkát. Hamarosan rá kellett azonban jönniük, hogy létfenntartási gondjaikat a föld nem oldja meg, és ezek az emberek is arra kényszerültek, hogy munkát vállaljanak a bányánál. (Ezek voltak a kétlakiak). Megfelelő gazdasági háttér (istálló, gazd. Épületek, igavonó állatok, gazdasági felszerelések, kellő tapasztalat stb.) hiányában sokan kényszerültek lemondani a földről. A bánya ekkor még a földalatt is lehetővé tette a nők alkalmazását.

A szakszervezeteknek ebben az időben nagy tekintélyük volt, mert ők gondoskodtak a létfenntartáshoz szükséges legfontosabb dologiak biztosításáról. Ők gondoskodtak a az élelmiszer beszerzéséről, elosztásáról, a munkáskonyha (üzemi konyha) felállításáról, üzemeltetéséről, az üzem és a kolónia legkülönbözőbb ügyeinek megoldásáról. Ezt a tevékenységet a szakszervezet kitűnően megoldotta és ebből eredt az általános elismertségük.

A bányatelep tankötelesei részére az üzem biztosította az iskolát, és annak működését. 1946-ban a kincsesi erdészházban 48 tanuló részére kezdődött meg a tanítás. Mivel az erdészház az erdőfelügyelőség tulajdona volt, az oktatás egy 11,7x5,4 m-es fabarakkban folytatódott, az összevont alsótagozatosok részére. A felsőtagozatos tanulók egyrészt Iszka-szentgyörgyre, másrészt pedig Guttamásiba jártak iskolába. A kincsesi kisiskola első tanítói között volt Rotter Lajosné (sz. Csada Erzsébet), aki megszakítás nélkül közel 40 évig tanította a bányatelepi gyerekeket. Mint a Kincsesbányai Általános Iskola igazgatója ment nyugdíjba 1983-ban. 1992-ben halt meg.

FOTO HELY

58.sz. ábra Rotter Lajosné igazgató (1928-1992)

1952-ben (239ezer Ft ráfordítással) 2 tantermes új iskola épült Bitóban a Petőfi utcában és ez évtől megszűnt a kincsesi barakkiskola.

1961-ben a kisiskola pedagógusai a kor igényének megfelelően megszervezték és beindították a felnőtt oktatást. Az 1960-as évek közepéig, az esténként megtartott tanítások segítségével kb. 70-80 ember kapta meg a 8. osztályos végbizonyítványt, hogy tovább tanulhasson vájárnak, gépkecsesi vezetőnek, hogy középiskolába mehessen. 1961-1979-ig a felnőttoktatás tagozatvezetője Bárdy Imréné tanítónő volt. 1980-tól ez a feladat a Művelődési Házak feladatkörébe került, de az oktatás továbbra is pedagógusok bevonásával történt. A diákok nemcsak a helyi lakosokból, hanem a vidéről bejáró dolgozókból tevődtek össze.

1962-ben gondott okozott a felső tagozat hazatérte, ezért az immár 8 tanulócsoport egy részének a kultúrház (Tutyi-major) adott otthont. Ettől az évtől kezdve már a rákhegyiek is itt tanultak. 1963-ban az iskola úttörőcsapata Nagy Béla csapat vezetőtanár irányításával felvette Spröder György bányászmtártír nevét. Ebben az évben alakult meg az első iskolai napközis csoport, amelyet egyenlőre az óvoda egyik helyiségében helyeztek el.

1947-ben a bányatelepen már 44 db egyszobás, 8db kétszobás, 1-1db három és négyszobás lakás állt a bányatelep 187 lakójának a rendelkezé-

sére. Az új forint kibocsájtása (1946.szept.01) után a kincsesi bányászok az országos átlagot meghaladó bért kaptak. A mélyművelésben dolgozók átlagosan 12 Ft-al, a külszínen dolgozók pedig 7 Ft-ot kerestek műszakonként. Ekkor az üzem 619 dolgozójából már 15% lakott vállalati tégláépületben, de 54 fő még mindig fabarakkokban élt és egyéb helyen.

A Kincses és Bittó östelepülés területére épülő új lakótelepet a helybeliek és a környék lakói már az 1940-es évek elejétől kezdve „Kincsesbánya” néven emlegették, jó alapul szolgálva a későbbi hivatalos elnevezéshez.

Az üzemi tűzoltóság 1947 tavaszán, a MASZOBAL jóváhagyásával, önkéntes alapon szerveződött. Feladata volt az üzemi létesítmények oltása tűz esetén. A tűzoltó csapat felszerelése kezdetben csak kézi fecskendőből állt, majd benzinmotoros fecskendővel egészült ki. A csapat létszáma kezdetben 16 fő volt. Köztük volt Dene János, Idős Bartus János, Weinreich János. Parancsnokuk Smaroglai Dezső anyagraktár vezető, helyettese és gyakorlatvezető Tóth József kovács volt. A tűzoltók a földalatti tűzoltásban nem vettek részt, mert azt a bányamentők végezték.

A bányavállalat 1952-ben függetlenítet tűzoltórészleget hozott létre. Kezdetben a csapat csak férfiakból állt, de később már női tagjai is voltak. Tűzoltóparancsnok Lukács Barnabás, helyettese Kucsera Pál, motorfecskendő vezető Kiss József, aki 1984-től a parancsnoki tisztelet is betöltötte. Tűzoltók: id. Mészáros Ferenc, Huszka István, Keresztes József, Halász Sándor, Szeglet Imre, Jánosa Lajos, Klujber István, Szabó János, Illés Lajos, Szele Győző, Takács János, Koronczai István, és a Peknik fiúk. Női tűzoltók: Kiss Katalin, Nemes Júlia, Povalnik Márta, Kovács Ilona. Felszerelésük 1960 táján egy motoros ZISZ tartálykocsi, rajta 400-as kismotor fecskendő. 1984-ben már ütőképes tűzoltócsapat működött, IFA terepes gépkocsival és 800-as kismotor fecskendővel. Az évenként megrendezett tűzoltóversenyen legtöbbször első helyezést értek el.

Legfontosabb tüzesetek: Avartút a 3-as őrháznál, Majer József prэшháza a német dűlőben, trafó égés két esetben, Iszkan 3-4 ház égése, iszakai sertésólak, Rákhegy II. kompresszorház, Csire János lakása, a fenyves égése, Czetner Gyula és Vicze Tibor prэшháza Rákhegyen.

1988-ban megalakult a Községi Tanács tűzoltósága szintén önkéntes alapon. Felszerelésüket a bányától vásárolták meg, amelynek tűzoltócsapata ezzel egyidőben megszűnt.

1948-49 évtől a község lakói és a bánya dolgozói közül többen különböző vadásztársaságokban hódoltak vadászszenvedélyüknek. Ezt a tevékenységüket az erdők közelsége révén vadvédelem, vadgazdálkodás és környezetvédelem szempontjából is hasznos tevékenységnek bizonyult. Legismertebb kincsesi vadászok: id. Szabó Lajos vadászmester, Faragó János, Sárközi József, Ifj. Szabó Lajos vadászmester, Szabó István, Duduma Jenő, Mocher Ferenc, id. Lakner Ferenc, ifj. Lakner Ferenc, Lakner Zoltán, Pataki Gyula, Kollmann József, Lehota István, Dr. Németh Gyula.

1948-ban a Tutyi major épületét felújították, átalakították és kibővítették. Ezáltal létrehozták az új kincsesi kultúrházat, amelynek nyomán felélénkült a kulturális élet és a sport. Az új kultúrház 200 személyes mozi, illetve színházteremmel, öltözőkkel, könyvtárral, klubszobával, étteremmel, vendégszobákkal rendelkezett.

1950-től kezdve itt tartották a bányásznapokat, a bálakat. Helyiségeit a színjátszó kör, a tánczenekar, a dalárda, a táncsoport, a tornász csoport és az asztaliteniszezők vették igénybe.

A kincsesi fiatalokból álló színjátszó kör Vörös Pál moharakodói MÁV állomásfőnök vezetésével sok sikeres színdarabot adott elő. Legnagyobb sikerüket „Figaró házassága” című színmű előadásával aratták az 1958-60 közötti években itthon, a környék falvaiban, sőt Székesfehérváron is a MÁV kultúrházban. Főbb szereplők: Almamvíva gróf – Vöös Pál, Almamvíva grófné – Czár Zsuzsanna, Figaró – Bárdy Imre, Zsuzsika – Leger Anna, apród – Virányi Zoltán, énekmester (Bazílió) – Tóth István. További szereplők még Éber Lajos, Dene János, Zachár János, Szamosvári Margit, Schelmeister Júlia.

A 27 főből álló táncsoport kezdetben Helemin Józsefné, majd a Gedai házaspár, végül Bárdy Imréné tanítónő irányította nagy-nagy lelkesedéssel.

A bálakon, valamint a lakodalmakon sikeresen szerepelt a Takács Gyula, Takács József által vezetett tánczenekar.

A Dallos István által vezetett és igen tehetséges fiatalokból álló tornász-csoport szintén sok sikert aratott és még Budapestre is eljutottak.

59. ábra A színjátszó csoport, Figaró házassága előadás

60. ábra Néptáncscsoport a Gedai házaspár vezetésével

61. ábra A kincsesi tornászcsoport

Bittó bányatelep asszonyai már 1946-ban megalakították a helyi MNDSZ-t (Magyar Nők Demokratikus Szövetsége)

Az alapító tagok 35-en voltak. Vezetőjük Smaraglai Dezsőné. Legismertebb alapítók: Kun Lászlóné, Sávoly Józsefné, Korpos Mártonné, Szamosvári Jánosné.

Tevékenységük kezdetben abból állt, hogy szombat-vasárnaponként családi összejöveteleket tartottak ki-ki alapon, hol az egyik, hol a másik családnál, ahol beszélgettek, tervezték a jövőt. Az egyik fabarakkot megszerelték kultúrháznak, ahol néptáncot, szindarabokat tanultak, nagy ping-pong csatákat rendeztek, megalakították az énekkart is. Minden évben gyermeknapot rendeztek, amikor a Rákhegyről összegyűjtött tejet az erdőben készítették el kakaónak és úgy vendégelték meg a gyerekeket, akik nagyon jól érezték magukat. Később játszóteret is építettek társadalmi munkával és saját finanszírozással. Az iskolás gyerekeket a tanév végén jutalomkönyvekkel ajándékozták meg. Gyűjtőkörútra indultak a bányatelep lakóihoz és az így összegyűjtött élelmet a rászorulóknak adták. Igen

nagy jelentőségű volt a telepi Népbolt beindítása, amelyhez társadalmi munkával járultak hozzá a bolt berendezéseinek megszerzéséhez. Teaesteket szerveztek, ahol sütöttek, főztek, tombolákat rendeztek. Önerőből hozták létre a zöldséges boltot is. A nagycsaládosokat ruhaneművel is segítették.

1952-ben már sok család költözött Bittóba az újonnan felépült bányász lakásokba. Ekkor került a bányatelepre Bátonyi Sándorné és Balikó Jánosné a nőtanács későbbi vezetői.

1954-ben Péter Sámuelné vette át a vezetést, majd egy félreértés miatt 1956-ban rövid időre Löffler Istvánnét választották meg elnöknek.

1957 őszén újra szervezték az MNDSZ-t és az új elnök Gódor Lajosné lett.

1958-tól kezdődően a Nótanácson belül lüktető élet folyt, amit az is elősegített, hogy a vállalat már anyagilag is támogatta a nőmozgalmat. A vezetőség kéthetenként ülésezett, havonta egyszer pedig nagygyűlést tartottak, ahol beszámoltak és vitatkoztak az ifjúság védelméről, családi problémákról, áruellátásról, a politikai képzésre is a helyi pártszervezet segítségével, Homoki József, Uley György közreműködésével.

1960-ban választotta a nőtanács titkárává Bátonyi Sándornét, elnökke pedig Balikó Jánosné, mivel Gódor Lajosné betegség miatt lemondott.

Ebben az időben indították meg a kézimunka szakkört, a Nők Akadémiáját, a Szülők Iskoláját. A sok továbbképző tanulás és a munka eredményezte, hogy a Nótanács tagjai közül többen nyertek felvételt az MSZMP soraiba: Lakner Ferencné, Rotter Lajosné, Váradi Mártonné, Szöllösi Lászlóné, Rendes Istvánné, Fodor Pálné.

1960-ig Bittó nem rendelkezett önálló postával. A postai küldeményeket egy kézbesítő hozta Iszkaszentgyörgyről. 1960-ban a Munkásszálló épületének egyik szobájában rendezték be az önálló postahivatalt Iski Károlyné vezetésével. Őt követte a posta élén Örvényesi Ferencné és Balla Sándorné és napjainkban Szöllösi Ottóné és Takács Nándorné. Jelenlegi végleges helyére a 60 lakásos ház üzletsorába 1991. január 7-én költözött.

1949-ben a MASZOBAL RT és az üzem is kérelmezte a bányaterület egészének Iszkaszentgyörgyhez csatolását, hiszen a lakosság közügyeit eddig is ott intézték. Az üzmtérület nagyobbik része Iszkaszentgyörgy határába esett, de sok problémát okozott a tulajdon viszonyokban az a tény,

hogy az üzemi terület sok helyen kettévágva az Iszkaszentgyörgy és Guttamási közigazgatási határát. A rendőri felügyeletet és az őrjáratot is ők biztosították. A praktikus megoldás is ez lett volna, mert Guttamási lakossága ebben az időben 187 fő, Iszkaszentgyörgyére pedig kb. 2000 fő volt. Ezenkívül Guttamási az Isztiméri közjegyzőséghez tartozott, ahová messzebb és nehezebb is volt a közlekedés.

A Guttamási elöljáróság erőteljes tiltakozása eredményeképpen a főjegyzőség ezt a kérelmet azzal az indoklással utasította el, hogy az eddigi bányaterületek jelentős része, a továbbiakban pedig teljes egészében Guttamási területére esnek. Így olyan döntés született, amely szerint Guttamási 1950-ben önálló közigazgatású község lett, amelyhez csatolták Kincsest és Bittót is.

1950-ben egy 72 zuhanyzós, új fürdőépület átadására is sor került. Sorban épültek fel a vállalat központi épületei, az új irodaépület, a laboratórium, a tűzoltó szertár, a garázs, az üzemi étterem, a 100 személyes legényszálló, a bányamentő állomás, a gépműhely, a bányaműhely, villamosműhely, a raktár, kazánház, a lámpakamra, valamint az új ABC vegyesbolt. A bányatelep lakossága ekkor már 279 fő volt. Ebből 260 fő katolikus, 16 fő református, 3 fő evangélikus. 1950-ben már 74 db két és háromszobás lakás épült fel, amelyek között éles kontrasztként, de megfértek még a régi Bittói zsuppfedeles házak, az őslakosok tulajdonai.

62. ábra Régi bittói házak az épülő bittói bányatelepen.

1950. a tanácsok megalakulásának az éve is volt. Kincses, Bittó és Guttamási közös közigazgatásának elrendelésétől kezdődően a következő VB elnökök (Végrehajtó Bizottság) viseltek hivatalt 1966-ig: Pácsr János, Tolnai Lajos, Majer Nándor, Krepesz István, Horvát Sándor, Héring István. A hivatal csak egy ideig tevékenykedett a német faluban, mivel innen nehezebb irányítani a már nagyobb lélekszámú és jelentősebb szerepet játszó bányatelepet. A Községi Tanács 1963-ban leköltözött a bittói bányatelepre, de továbbra is Guttamási Községi Tanács néven működött 1966-ig.

1951. decemberétől megszűnt a jegyrendszer. A béreket pedig 20 %-al emelték.

1952-től a környező településeinek bauxitbányászait fakaruszok szállították a munkahelyre és haza. Ebben az évben kb. 300 dolgozó került a vállalathoz, akiket az Iszkaszentgyörgyi Pappenheim kastélyban és a Fehérvárcsurgói Károlyi kastélyban kvártélyoltak el, akikkel nagyon sok gond és probléma volt. Dolgozni nem szerettek, fegyelmezetlenek voltak, gyakran verekedtek, késeltek, sőt még gyilkosság is előfordult. Ezek közül nagyon kevesen maradtak itt.

Fehérvárcsurgói kastély

A bányatelep és az *Iszkaszentgyörgyi kastély* üzem egészségügyi ellátását 1950-tól Dr. Kosztelny János iszkaszentgyörgyi körzeti orvos látta el, hetente két alkalommal. A bányavállalatnak 1956-tól kezdődően saját üzemi orvosa lett Dr. Kajáry László személyében, aki az üzemi munkája mellett a körzeti orvosi teendőket is ellátta.

FOTO HELY

1954-ben folytatódott a bittói lakás építés. Ebben az évben 35 egyszobás, 74 kétszobás és 9 háromszobás lakás átadására került sor. (József utca, Kincsesi út második fele) Ugyan ebben az évben épül fel a 100 személyes óvoda is.

(József út, Kincsesi Út, az óvoda)

FOTO HELY

(József út, Kincsesi Út, az óvoda)

FOTO HELY

(József út, Kincsesi Út, az óvoda)

1956-ban megépül az új központi fürdőépület, amelyet 1965-1966-ban 1450 férőhelyesre bővítenek, ahol már minden dolgozó részére biztosított volt a rendszeres és a kényelmes tisztálkodási lehetőség, kétrészes öltöző-szagrénnyel, a téli időszakban ruhatárral.

FOTO HELY

(központi fürdőépület)

A távollakó dolgozók részére fokozatosan korszerűsítettük a munkába járást. A fakaruszokat (fedéllel és rögzített ülőpadokkal felszerelt teherautók) fokozatosan felváltották a kényelmes, fűthető Ikarusz buszok, amelyek szinte háztól-munkahelyig és vissza szállították az embereket.

A földalatti bányákban a karbidlámpát felváltotta a kobakra szerelhető akkumulátoros fejlámpa és általánossá vált a villamos világítás minden szükséges helyen, amely biztonságosabbá, barátságosabbá tette a bányabéli munkakörnyezetet.

1952-1967 között Bittóban 241 db, zömmel 2-3 szobás lakás épült és a lakosság létszáma megkétszereződött. 1967-ben már 1102 fő élt vállalati lakásban, a bányatelep lakossága pedig már meghaladta az 1600 főt.

FOTO HELY

63. ábra Kincsesbánya a Bittó-hegyről 1969-ben (helynevek)

64. ábra Vállalati központ 1969-ben (helynevek)

1957 tavaszán Kincsesen is megalakult a munkásőrség 14 fővel. Id. Komlós János, Id. Lakner Ferenc, id. Bátonyi Sándor, Gódor Lajos, Péter Sámuel, Zsodányi Gyula, Rántás István, Kun László, Id. Molnár Károly,

Sávolyi József, Borbély József, Végh József, Gvlovcszki Ferenc, Balikó János. Számuk az 1970-es években már 47 főre növekedett. A kincsesi munkásörök a mári „Bodó Nándor munkásör zászlóaljhoz” tartoztak, az első század 1/3 és 1/4 –ik szakaszaként. A két szakasz alkotta század parancsnoka Pataki Gyula aknász volt. Feladatuk volt, meghatározott objektumok védelme, lövészgyakorlatok, harcászati kiképzés, táborozások, járőrversenyek, állami ünnepeken való tevékeny részvétel, úttörő és kisdobos avatások. Tagjaik sorába lépett egy hölgy is Kalcsó Istvánné személyében. A század többször elnyerte a kiváló címet. A munkásörség 1989-ben véglegesen megszűnt, a nagy politikai és társadalmi átalakulás során.

1958 évtől kezdődően megszűnt a nők földalatti alkalmazásának a lehetősége. Ettől kezdve a nők csak a külszínen dolgozhattak.

1959 évtől a rendőrség munkájának segítésére, a köz-

65.sz. ábra Kiképzés a támaszponton (Pataki Gyula munkásör század parancsnok)

biztonság erősítésére kincsesen is megalakultak az önkéntes rendőrök csoportjai.

Az egyik csoport Székesfehérvárhoz tartozott és közlekedésrendészeti feladatokat láttal el, és főként ott teljesítettek szolgálatot. A csoport parancsnoka Nagy Jó-

66.sz. ábra A vállalat igazgatója meglátogatja a munkásöröket a támaszponton

zsef garázsmester volt. A csoport tagjai voltak: Komlós János, Korponai Jenő, Sramek Nándor, Mocher Gyula, Simon Gábor, Wéninger Zoltán, Bencze Miklós, Borbély József, Miklós Gyula, Illés Lajos.

A másik csoport a közbiztonsági feladatok ellátásában vett részt. Ők a móri rendőrséghez tartoztak és Kincsesbánya, Isztimér, Guttamási, Homoküzem területén láttak el szolgálatot. Parancsnokuk Gódor Ferenc, helyettese Altmann János. A csoport tagjai: Baráth Ferenc, Takács János, Laki József, Kiss Péter, Kiss Attila, Nagy Sándor, Szőke Illés, Kubicza István, Ódor Gábor, Jánk László, Nokta József. Feladatuk volt: objektumok őrzése, védeése, közlekedési kihágások kiszűrése, bűnesetek feltárása, rendőr akadályoztatása esetén annak helyettesítése, vagyon elleni bűncselekmények tetteseinek felderítése, gépkocsi lopások tetteseinek elfogása. A csapat kb. 70%-a a kiváló rendőrségi munkáért kitüntetést kapott.

1960. június 18-a nemcsak a bányatelep életében volt, de nagy érdeklődéssel fordult Kincses felé a megye, a napilapok, sőt a TV közvetítés jóvoltából az egész ország.

Ezen a kis bányatelepen egyszerre öt fiatal pár döntött úgy, hogy együtt tartják meg az esküvőjüket. A nagy eseményen a rokonságon kívül részt vett a megye számos politikai és közéleti személyisége, de volt itt még miniszter is. Az öt fiatal pár a következő volt:

-Ébner Lajos és Kocsis Lenke, Bárdy Imre és Szilay Ágnes, Miklós Ervin és Tóth Magdolna, Rimpler Lajos és Lóránt Magdolna, Varga Attila és Síkvári Rozália

A párok a Tutyi majori kultúrház nagyszobájában mondták ki a boldogító igent és az üzemi étteremben tartották a hajnalig tartó és nagyon vidám lakodalmat.

67.sz. ábra Kincsesbányai ötös esküvő (Múzeum, Ági)

A házasságok kitűnően beváltak, mert válás a mai napig nem következett be. Az ifjú párok az ujjonnan felépült Ságvári Endre utcában kaptak kétszobás lakásokat. A Tutyi-major kultúrház funkciója 1962-ben megszűnt, mert az Általános Iskolai tanulócsoportok egy részét átmeneti jelleggel itt helyezték el.

1960-1961. években épült fel a bányatelepi strand óriási társadalmi összefogással, amelyet Bárdy Imre KISZ-titkár szervezett nagy-nagy lelkesedéssel és kitűnő szervező munkával. Bár az évek során a strand fenntartása és üzemeltetése sok problémát okozott, ennek ellenére még ma is működik sok örömet okozva az ifjúságnak, az egész bányatelep lakosságának.

68.sz. ábra A Kincsesbányai strand (Múzeum)

1961-ben került átadásra az új utca, amelyet az első szovjet űrhajós tiszteletére Gagarin utca névre kereszteltek. Ezt követően 1964-ben épült fel a szép Árpád utca egy és kétszintes, kertes házakkal.

1964 évben vették tanácsai kezelésbe az eddigi üzemi óvodát.

Gódor Lajos térgondnok és párttitkár visszaemlékezései, amelynek alapján kitűnő és folyamatában jól követhető összképet nyertünk az üzem, a bányatelep politikai, társadalmi életéről, fejlődéséről, amelynek abban az időben nagy jelentőséggel bírtak.

Gódor Lajos az 1945 április 4-én megalakult Magyar Kommunista Párt (röviden MKP) alapító tagja, tevékenyen részt vett a Magyar Szociáldemokrata Párt (röviden MSZDP) és az MKP egyesítésében, az MDP (Magyar Dolgozók Pártja) helyi szervezetének megalakításában.

Gódor Lajos kezdetben az agitációs-propaganda tevékenységet irányította és személyi ügyekkel foglalkozott. Az egyesülést előkészítő bizottságban vele dolgozott még Varga Ferenc, (Csémi Károly honv. államtitkár apósa) Madarász István, Hay János az MKP, Balázs József, Kovács József, Halasi Zoltán pedig az MSZDP részéről. Ezek az emberek öszinte gondolkodású, becsületes munkáskáderek voltak, a kommunista eszme meggyőződéses hirdetői.

Gódor Lajos az MKP. Megbízásából részt vett az MSZDP taggyűlésein és ott az MKP célkitűzéseit képviselte és így készítette elő a két munkáspárt egyesülését.

Az MSZDP elnöke Sebestyén János, vezetőségi tagjai közül pedig Papp Gyula, Halasi Gábor, Löffler István, Korpo Márton elleneztek az egyesülést.

Gódor Lajos kinyilvánította, hogy tanulva az 1919-es pártegyesülés hibáiból, most nem kerülnek be a pártba oda nem való, jobboldali szociáldemokraták. Az új párt vezetőségében a volt MKP vezetőségi tagok képviselték a forradalmi marxista ideológiát, az operatív vezetést. Mellettük a volt MSZDP tagjai becsülettel igyekeztek helytállni a párt munkájában, Rumann Brúnó, Bartus János és Péter Sámuel.”

A szerző megjegyzése: A két munkáspárt egyesülése tehát helyi szinten is ugyanúgy történt, mint országosan. Lefejezték a szociáldemokrata pártot, mert meghatározó vezetőit, az igazságot meggyalázó módon, koncepciók kifogásokkal nem engedték be az új pártba. Azok előre látva az MKP igazi céljait, a tényleges célt, ami be is következett, már eleve elleneztek az egyesülést és nem is óhajtottak belépni az új pártba.

1948-ban Gódor Lajos lett a bauxitbánya MDP szervezetének első párttitkára. A továbbiakban az ő visszaemlékezéseit idézve folytatom az eseményeket.

„Az új pártszervezetnek 60-70 tagja volt, amelyet 5 tagú vezetőség irányított. Bartus János volt a propagandista, Péter Sámuel a szervező titkár, Rumann Brúnó termelési felelős, Bittmann Jakab pedig gazdasági

és népnevelési felelős. Az új vezetésben csak egyedül én voltam MKP tag, a többi MSZDP tag volt.

A vezetőség és a tagok kezdeti bizalmatlansága hosszantartó agitációs és nevelőmunkával sikerült felszámolni.

69. ábra Gódor Lajos párttitkár és üzemi térgondnok (kéri a fiaitól)

Bittmann Jakab, aki a pártvezetőség minden jó szándékú igyekezte ellenére sem tudta levetkőzni a vallásos neveléséből származó idealista nézeteit, önszántából kilépett a pártból. De nem fordult szembe a társadalmi fejlődéssel, amit a termelésben, később pedig a termelés irányításában végzett jó munkájával is bizonyított.

Hetenként tartottunk vezetőségi üléseket, amikor megbeszéltük a helyi aktuális üzemi, termelési, párt és társadalmi problémákat. Ezenkívül a járási, megyei és országos információk alapján a település határain túlra is mentünk. Ezt bizonyítja a járás és a megye területén folytatott patronálló, segítő munkánk. Mint a munkásosztályt képviselő üzemi pártszervezet, konkrét feladatként kaptuk a szomszédos falvak pártmunkájának a segítségét. Így Iszkaszentgyörgy, Guttamási, Fehérvárcurgó, Magyaralmás, Csór, Moha, Sárkeresztes községben, főleg ott, ahol kevés volt az ipari munkás.

A pártértekezleten döntöttünk káderügyekben, pártépítésben, termelési ügyekben pedig javaslatot tettünk az üzemvezetőség felé. Döntöttünk a névre szóló pártfeladatokról is. A pártszervezet tagjai, akik egyúttal szakszervezeti tagok is voltak, a saját üzemük munkájában mutattak jó példát a kívülállóknak. Ezek voltak: Kiss Vilmos, Ottó Ferenc, Kalok György, Ba-

lázs József. A párttagok élen jártak voltak a munkaverseny szervezésében és aktív résztvevői a gyakorlatban. A termelési tervet lebontották csoportokra, munkahelyekre. A párttagok élenjártak a munkaversenyben, a tervteljesítésben, az újíto mozgalomban.

A pártvezetőségnek és a párttagoknak jó volt a kapcsolata a bányauzem vezetőivel: Nyesztevenko, Matvejeszov, Pahl Károly, Altai Ottó, Bende József. A párttitkár mellett előadók voltak még: Rác József, Rics István-né, Varga Ferenc.

Az egyesülés után a vezetőségből és a párttagokból a felsőbb pártszervek segítségével létrehoztunk egy bizottságot, amelynek az volt a feladata, hogy ellenséges és ingadozó elemek ne kerülhessenek a pártba, valamint hogy a jobboldali személyek tevékenysége ne érvényesülhessen a párton belül. Figyelték ezeknek az embereknek a tevékenységét, és így hatékonyan tudtak ellenük védekezni.

Így került eltávolításra a pártból: Balázs József, Kovács József, a Cigler házaspár, Háy János, Izsmán Károly a korábbi párttitkár, aki a személyi kultusz megtettesítője, egy képzetlen, tanulatlan bányász volt, ennek következtében könnyen befolyásolható.

A MDP tömegpárt és élcsapat jellegét bizonyította, hogy a „nyitott kapu” politikát folytatta azok számára, akik már bizonyították, hogy alkalmasak a párttagságra. Nem mindenki fogadta el például azt a marxista elvi megfogalmazást, hogy csak a kommunista forradalmi szemlélet gyakorlata az egyetlen helyes út a szocialista társadalom felépítésében, hogy ez az egyetlen helyes út, amely képes biztosítani az összes dolgozók érdekeinek, vágyainak a megvalósítását. (Szerző megjegyzése: Ez volt az egyik legnagyobb tévedése a kommunista elméletnek.) Erre a pártra a kívül állók nagy többsége úgy tekint fel, mint az egyetlen vezető emberre, amelynek egyedüli célja a dolgozók érdekeinek védelme, életük jobbulásának a megvalósítása. (De jó is lett volna, ha ez az igazság)

A helyi pártszervezetek, a pártfegyelem leple alatt kritika nélkül tudomásul vették a járási, a megyei és a központi vezetőség utasításait, de ugyanakkor részünkről többször valótlan dolgokat kellett valóságosnak feltüntetni, a valóságos tényeket pedig meghamisítani. Pl. A havi tervszámok teljesítésének – az előre jelzett és tudott nehézségek ellenére – hiányát és nem teljesítését, úgy kellett a felsőbb szervek felé jelenteni, mint teljesített eredményt. Amikor ez ellen – tudatos félrevezetés címen – a

párttitkár jó szándékkal és kommunista lelkiismerettel tiltakozott, pártfegyelmivel fenyegették meg. (Kedves Lajos bácsi, ismerje el, hogy ez nem az az élcsapat, amit maga elképzelt, akikre nemhogy a párton kívüliek, de még a párton belüliek sem néznek fel.)

A dogmatizmus jelensége esetenként káderügyekben is megnyilvánult. Pl.: Új párttag felvételénél olyan irreális, teljesíthetetlen követelményekkel léptek fel az új jelentkezőkkel szemben, hogy azok már eleve elzárkóztak a felvételtől. Így a helyi pártszervezetünk egy szűk bázisú és kis létszámú csoporttá sorvadt, kb. 30 főre. Ugyanez az irreálisan magas követelmény jellemezte a pártoktatást is. Így az előadások elnéptelenedtek. Az alapszervezetünk tagjai pedig elhitték a koncepciós perek koholt vádjait, a manipulált írott szövegeket, meghamisított fényképek, az újságok valótlan publikációi alapján.

1947 tavaszán Iszkaszentgyörgyön 10-12 taggal megalakult a Tsz. A szervezés nagyon nehezen indult, de a párttagok példamutatásával életképesé vált az indulásra. A Tsz szervezői közül a korábbi bányászok ottmaradtak a Tsz-ben tagként. Ez nagy meggyőző erőnek bizonyult. Pl.: Schweighardt János és a későbbi elnök Bognár István.

Az agrárproletár tagok részéről a belépés önkéntes alapon, meggyőződésből, jó szándékkal és őszinte lelkesedéssel történt. A közös földtulajdon az újonnan osztott föld volt. A kapott földek és a parlagföldek összességében 60-70 kh-at tettek ki. A gazdasági épületek a Pappenheim gróf uradalmából kerültek ki. Mivel igával és gépi erővel nem rendelkeztek, a Móri Állami Gazdasághoz fordultak segítségért. Kezdetben térítés nélkül, majd később térítésért. A Tsz még így is állandó állami támogatásra szorult. Így nem tudtak példát mutatni az egyéni gazdálkodók felé. (Ez volt az erőltetett kirakatpolitika) Nehéz helyzetük csak az 1960-as évek elején szűnt meg, amikor gazdaságilag megerősödve, a saját lábára tudott állni, de a baráti segítségre még ezután is szükségük volt. Üzemünk is segítette őket kétkezi munkával, gépeik, eszközeik javításával, szakemberek átadásával, kölcsönadásával. Kampánymunkákban, üzemünk dolgozói az un. kommunista műszakban is segítették őket, de más Tsz-eket, sőt még állami gazdaságokat is.

70.sz. ábra Aratás a Csetényi dűlőben, a Guttamási Tsz. Földjén 1950 körül (helynevek) Első kaszás Péninger István vill. Műhely vez.

új alkotmány kihirdetését a bánya dolgozói örömmel és megelégedéssel fogadták, mert a gyakorlatban a nép államát látták megvalósulni, a munkához való jogot, „a szabad vélemény nyilvánítás jogát és lehetőséget a nép érdekképviseletének közvetlen és közvetett biztosítását az országos vezetőtestületekben. (De Lajos bácsi! Ez egyszerűen nem volt igaz.)

Az osztályellenség radikális eltávolítását az üzemi vezetésből az Alkotmány szellemében végeztük következetesen, a hatalom és a termelés biztosítása érdekében. A nevelési és a kulturális területen is hasonlóan kemény, de igazságos eszközökkel számoltuk fel a múlt elavult és negatív szokásait. (Ugyancsak az alkotmány szellemében elvették tőlünk évszázados hagyományainkat, nemzeti, vallási ünnepeinket, kultúránkat, a hazaszeretetünket a történelmünket, hőseinket és számunkra idegen kultúrát, ünnepeket, hősöket erőltettek ránk)

Az iskolai oktatás területén az egyházi reakció elleni harcban meg tudtuk akadályozni a gyerekek félrevezetését. A vallási túlbuzgóságáról híres Bodajk községben pl. sikerült elejét venni a klerikális reakció képvi-

selőjének Mindszenty bíborosnak népbutító tevékenységét. Ugyanis amikor a bíboros misézni és prédikálni akart, traktorokkal és mozgalmi indulókat énekelve népfelvonulást tartottunk a templom környékén és a Fő utcán. (Ezzel nem dicsekedni kellett volna, hanem szemlesütve szégyenkezni, mert ez a módszer nem a vallásos népet, hanem önöket minősíti, nem pozitív értelemben. Az alkotmány kimondta a vallásszabadságot, Önök pedig alkotmányt sértettek, az emberek becsületébe, vallásos meggyőződésükbe gázoltak embertelenül, durva módon. Ellenségeknek tekintették a másképpen gondolkodókat. Ez nem a demokrácia, hanem a diktatúra megnyilvánulása volt, pedig önök a demokrácia megtestesítőjének hirdették magukat.)

A községi tanácstagok megválasztását megelőzően a párttagságon belüli vita a személyek jelölésével kapcsolatban, majd a párton kívülieket is meghallgatva választották ki őket. A tanács nemcsak közigazgatási munkát végzett, hanem betöltötte a népképviselő szerepét is. (A párt által javasolt személyeken keresztül, ami által a népet kész helyzet elé állították.)

Így a Tanács VB. Összetétele és a vezetés megfelelt a proletárdiktatúra érdekeinek és követelményeinek. A régi közigazgatástól eltérően és azt megelőzve, a széles néptömegek elfogadták és magukénak érezték a tanács szervezetét, annak vezetését és az általuk hozott határozatokat, amelyek végrehajtását lelkesen támogatták.

Az üzemi tervszámokat a minisztériumtól kaptuk az üzemi vezetőket, a dolgozókat meg sem kérdezték. Ezeket el kellett fogadni és végre kellett hajtani ellenvélemény nélkül. (Ez volt a párttitkár véleménye, és szülője minden más csalásnak, hamis adatszolgáltatásnak.)

A megnövekedett termelési feladatokat a korábbi létszámmal kellett megoldani. Nehezítette a munkánkat még az is, hogy a környező szénbányák kedvezőbb bérezési és szociális lehetőségekkel rendelkeztek, amelynek érvényesült az erős elszívó hatása. Ezeknek a problémáknak megoldására 1952-ben a Gazdasági Bizottság döntése alapján bányásztoborzással 150 főt hivatalból a felszámolás alatt álló nógrádi és borsodi szénbányákból irányítottak át Kincsesbányáról. Ezek az adminisztratív intézkedések hosszú távon nem oldották meg a Kincsesi bauxitbányászat szakember problémáját, mert a kényszerből áttelepített emberek látva és tapasztalva a nehéz bauxitbányabeli viszonyokat, valamint a gépesítés alacsony fokát, sokan rövid időn belül elhagyták a vállalatot.

Az időarányos, de még a hosszabb távú tervszámokat sem tudta az üzem teljesíteni, részben a már említett létszám és szakember problémák, másrészt az irreálisan magas és teljesíthetetlen tervszámok miatt. Ezt a problémát tetézte még a termelő munkahelyek egyre rosszabbodó geológiai viszonya és az alacsony technikai színvonal.

Mindezen nehézségek ellenére, vagy éppen ebből eredően az üzem a kommunista bányászok szervezésével és példamutatásával munkaversenyt szervezett. Bevezették a meleg csákányváltást, a termelő munkahelyeket jól előkészítették a váltóműszak (az abléz) részére, hogy a termelés folyamatoságát biztosítsák. Mindezekkel pótolni tudták a tervleamaradást, sőt a megemelt tervszámokat is teljesítették. Egy-egy csapat esetenként 400-500%-ra tudta teljesíteni a tervét, de a 200%-os teljesítmények már napirnden voltak. Ezt a lelkesedést látva a MASZOBAL Rt. További szükségtelen normaemelést rendelt el. Ebben az időszakban születtek a munkaversenyek hősei, a „sztahanovisták”, mint a munkaversenyek legjobban teljesítő dolgozói.

71.sz.ábra A kincsesi bauxitbányászat sztahanovistái (MAM)

Az ipari munkásság jobb ellátásának biztosítása céljából tervbe vették egy saját kezelésű tehenészet létrehozását. Sajnos ez a jó szándékú kezde-

A bérezésnél figyelembe vették a külszíni és a földalatti munkavégzés fizikai és élettani különbségeit. A termelő bányászok kezdetben átlagbért kaptak, de az 1950-es években bevezetésre került a norma alapján történő bérezés. Ez érdekeltté tette a termelő bányászt abban, hogy minél többet teljesítsen, mert akkor többet keres. Ez vonatkozott a csapat közvetlen kiszolgálóira is, a teljesítmény %-os emelkedésével arányosan. Mivel a kincsesi bánya kiemelt üzem volt, az élelem és iparcikkellátás tekintetében az emberek hiányt nem szenvedtek. Bár tapasztalható volt némi ellenvetés a túlzott állami és mezőgazdasági beszolgáltatások miatt, de ezek nem váltottak ki tömegméretű hatást. (De igen, nekem az volt a tapasztalatom, hogy az emberek tömegesen és nagyon elkeseredettek voltak.)

A felsőbb vezetéstől származó információk hiánya miatt, az alapszervezetünk jóformán semmit sem tudott a Központi Bizottságban jelentkező ellentétekről, személyeskedésekről. Az 1953. évi központi határozatok, Nagy Imre miniszterelnökké való kinevezése és az ebből fakadó gazdaságpolitikai intézkedések hatása negatívan jelentkezett. Pl. Az osztályidegenek, a kulákok, akik eddig visszahúzódtak, most nyíltan ellenséges politikai tevékenységet folytattak.

A kétlaki dolgozók jelentős része elhagyta a bányát és ettől kezdve csak földműveléssel foglalkoztak és vérszemet kapva társadalom ellenes jelszavakkal lázítottak. Pl Megbukott a csajka rendszer (Ez egy demokratikus berendezkedésű országban teljesen természetes, hiszen az önállóan gondolkodó emberek nem értenek mindenben egyet a kormánnyal, a hatalommal, különösen akkor nem, amikor megvannak győződve az igazukról és ezt kimondani az alkotmány szerint is joguk van, mindenféle megtorlás nélkül.

Az üzemen belül lazult a munkafegyelem, visszaesett a termelés, a teljesítmény, mert a kétlakiak hanyagolták a munkát és csak pihenni jártak a bányába. (Ez nem igaz, mert a pénzre nekik is szükségük volt, hiszen a mezőgazdaságból nem tudtak megélni, ezért jöttek a bányába dolgozni. Legfeljebb az igaz, hogy már eleve fáradtan érkeztek a bányába mert ott-hon is sokat kellett dolgozniuk, így a bányai teljesítő képességük is csökkent.

Az üzemi szakszervezeti gyűlések, a termelési tanácskozások kiüresedtek, sőt később, az érdektelenség miatt, több esetben meg sem lehetett tartani.”

Gódor Lajos visszaemlékezései az 1956-57 évek társadalmi, politikai, gazdasági eseményeire

„A Szovjetunió Kommunista Pártja (Röviden: SzKP) XX. Kongresszusának 1956. februári, a személyi kultuszt elítélő határozataival szemben volt némi ellenállás. Egyes személyek nem értettek egyet a Sztálint elítélő határozattal, és érzelmileg megmaradtak a több évtizedes beidegződés szintjén. Nem értették meg a fejlődést szolgáló változások szükségességét, de az 1956. júliusi központi határozatokat már egyöntetűen helyeselték. Helyileg már nem volt szükséges a kétfrontos politikai harc meghirdetése. Így haladtunk tovább a helyes úton. Ez meglátszott az üzem életében és a termelésben is.

Nem volt tudomásunk sem jobb, sem baloldali szervezkedésről 1956-ban sem az üzemben, sem a párton belül. Annál is inkább így volt ez, mert a potenciális személyek állandó megfigyelés alatt voltak. (Természetesen, hogy nem volt tudomásuk, hiszen sem Kincsesbányán, sem másutt az országban nem volt semmiféle szervezkedés.)

Az üzem és a bányatelep értelmisége zárkózott, befelé forduló magatartást tanúsított az ellenforradalom előtt. A bányatelepen semmi előzetes, ellenforradalmi előkészületet nem tapasztaltunk még az október 23-át közvetlen megelőző napokban sem. De az október 24-i reggeles műszak már nem vette fel a munkát. Erre az időre a telepen kívüli, idegen lázító személyek és tudatos ellenforradalmárok már megakadályozták a normális munkamenetet és megzavarták a nem tisztán látó, de becsületes bányászokat. (Tisztelt Lajos bácsi! Hát honnan a pokolból bújtak elő 23-án éjjel azok a tudatos ellenforradalmárok, akiket a pártmegfigyelők mint potenciális személyeket állandóan megfigyeltek és még sem vettek észre semmit. Idegen lázító személye meg honnan tudták, hogy kik azok a nem tisztán látó, de becsületes bányászok, akiket meg lehet zavarni. Nem voltak itt lázító ellenforradalmárok, csak nagyon sok hiba, probléma és sok elégedetlenkedő ember, akik nem értettek Önökkel egyet, akik más úton akarták megvalósítani a magyar nép boldogulásának jövőjét, mint az Önök egyke pártja. Ez az egyértelmű többség erejével sikerült is volna, ha Önök nem árulják el ezt a népakaratot, és nem verik le idegen, nem a magyar nép érdekeit szolgáló fegyveres túlerővel. Az Önök pártja volt az igazi ellenforradalmi erő, aki szembeszállt és leverte a jobbat és az igazi fejlődést akaró nép többséget.) A helybeli párt és üzemvezetés kezdetben nem szállt szembe az ellenforradalmi személyekkel és magára hagyták az embereket,

a párttagságot. (Ez így történt, csak akkor szálltak szembe, amikor már tudták, hogy az idegen hatalom fegyveres ereje vérbe fojtotta a nép forradalmát, és szabadságharcát.)

A nap folyamán folytatódtak az ellenforradalmi cselekmények. A garázs tetején lévő vöröscsillagot ledobták és összetörték. A nemzeti zászlókból kivágták a címert a vörös zászlókat pedig megsemmisítették. (Lajos bácsi ezen ne csodálkozzon és háborodjon fel, hiszen egy ránk kényszerített, idegen hatalom jelképeit távolították el és semmisítették meg tehetetlen dühükben, amelyet a magyar nép sohasem érzett magáénak, hiszen ezek leple alatt annyi szörnyűséget elkövettek már 1919-ben és 1948-1956 között is.)

A helybeli párttitkárnak el kellett távoznia (Soós József) aki Fehérvár-csurgón talált menedéket. (Egy igazi kommunistának, akinek tiszta a lelkiismerete, itt kellett volna maradnia, ahol a legnagyobb szükség volt rá. De ő cserben hagyta az elvtársait, a bánya dolgozóit, pedig senki sem bántotta, mint ahogy magát sem és másokat sem bántottak. Valószínű azért ment el, mert nem volt tiszta a lelkiismerete és még gyáva is volt.

Gódor Lajos és párttársai: Tánkos István, Dobos József, Virányi Zoltán, Lenger Lajos, Dávid Lajos, és még sokan mások, minden felsőbb utasítás nélkül, saját lelkiismeretükre és felelősség tudatukra hallgatva fordultak szembe az ellenforradalmárokkal és egy telepi gyűlésen tájékoztatták a lakosságot. A falézteremben tartott gyűlésen Gódor Lajos adott reális képet az ellenforradalmi eseményekről.

A telepi ifjúság egy része is megzavarodott, nem tudtak az események sodrásában reálisan tájékozódni és az ellenséges hangadók befolyása alá kerültek. (Nem zavarodott meg az ifjúság és nem is került ellenséges befolyás alá, hanem elsőként kezdeményezte, hogy alapvető változásokra van szüksége ennek a népnek.)

A felsőbb üzemvezetés a helyén maradt és folyamatosan biztosította a bányák szellőztetését, vízemelését és fenntartását.

Október 26-án Gódor Lajos felhívására és vezetésével a helyben maradt katonákkal, valamint a szocialista rendszerrel szimpatizáló párttagokkal és párton kívüliekkel együtt létrehozták és a bányák és a bányatelep védelmét szolgáló szervezetüket. Ez a védelmi tevékenység eredményesen működött az ellenforradalom egész ideje alatt. Ezek az emberek 5-6 fős csoportokban –fegyver nélkül– járták az objektumokat és akadályozták

meg a kártevést és fenntartották a telep nyugalmát. (Ezzel teljes mértékben egyet értek.)

Löffler István és Csizmadia Lajos a dolgozók nevében szövegelve társadalomellenes tevékenységet folytattak. (Lajos bácsi! Ezt a két embert én évtizedeken keresztül és közelről ismerem. Ez, amit ön állít róluk hazugság és teljes képtelenség. Ezek az emberek becsületes, törvénytisztelő, egyenes jellemű tiszta lelkű, mindig a dolgozók érdekeit védő, mindig kultúráltnan megnyilvánuló, művelt és nemes lelkű emberek, kitűnő szakemberek voltak, akik soha nem vétettek a törvény ellen. Soha nem ártottak senkinek sem, akiket szerettek a munkatársai, sőt a főnökeik is. Legfeljebb sok mindentről más volt a meggyőződésük mint önöknek, és ha a szükség megkívánta, őszintén el is mondták véleményüket, de nem voltak demagógok és lázítók. Az ő igazságukat a történelem is igazolta. Mindketten szociáldemokrata érzelműek és meggyőződésűek voltak, akik a békeséget, a nyugalmat akarták és hirdették, és ennek érdekében sokkal többet tettek mint azok, akik megbélyegezték, elítélték őket. Ezt én teljes meggyőződéssel állítom és tudom.)

Az ellenforradalom leverése után az üzemi termelő munka nagyobb nehézség nélkül folytatódott tovább. Ennek érdekében dolgoztak Paládi Ferenc igazgató, Pohl Károly főmérnök és Halasi Gábor bányamester. (Ezzel én is egyet értek. Pohl Károlyt ennek ellenére mégis meghurcolták és elítélték, teljesen alaptalanul és hazug vádak alapján.)

Az üzem és a helyi pártszervezet a Móri Járási Pártbizottsághoz tartozott. 1957-ben a stabilizálódás után az üzemben is megindult a pártélet. Az a 8-10 igaz kommunista, akik az ellenforradalom idején is helyálltak, újból megalapították a Magyar Szocialista Munkáspárt (röviden az MSZMP) helyi alapszervezetét. Az alapító tagok: Gódor Lajos és felesége, Bátonyi Sándor és felesége, Lakner Ferenc, Komlós János, Nagy Ferenc, Soós József, Horváth Ferenc és Sávay József. (10 fő).

A lakótelepen és a párton belül is visszás helyzetet és átmeneti zavart okozott, hogy a helyi pártvezetés megkérdésezése nélkül, egy-két személy kellően nem ellenőrzött információja alapján, indokolatlan letartóztatások történtek a BM. részéről. Így Pohl Károlyt és Virág Györgyöt, (és még nagyon sok más embert, így Löffler István művezetőt is) akiket később rehabilitáltak. Ez nagyon megosztotta a közvéleményt és hátráltatta a társadalmi és politikai megbékélést, a kibontakozást.

A TSZ gazdaságokkal és paraszti tömegekkel az ellenforradalom után is jó kapcsolat maradt fenn. Folytatódtak a segítségadás olyan formái is, mint a mezőgazdasági termelőeszközök javítása, szállítóeszközök kölcsönzése, esetenként kampánymunkában a bányászok kétkezi segítsége.

A bauxitbányászok teljesítménye elérte, sőt meghaladta az ellenforradalom előtti szintet. Ezt jelentősen elősegítette az 1950-es évek végén kezdődött nagyarányú gépesítés, valamint az az örvendetes tény is, hogy a szénbányászat és a bauxitbányászat közötti anyagi megkülönböztetést fokozatosan csökkentették a bauxitosok javára. Ebben nagy szerepe volt Klujber Lászlónak a Móri Járási PB. Első titkáranak és országgyűlési képviselőnek, aki az országgyűlésben eredményesen interpellált a nehézipari miniszterhez, a bauxitbányászok jogos követelésének teljesítése érdekében.

A Móri Járáson belül a kincsesi bányászok patronálták a guttamási, fehérvárcsurgói, isztiméri, iszkaszentgyörgyi és magyaralmási TSZ-eket, politikai és gazdasági értelemben egyaránt. A ipari munkásság és az állam támogatásával a Móri Járás mezőgazdasági tekintetben szocialista járássá fejlődött. Ez pedig a munkás-paraszt szövetség megerősödését jelentette, de jelentette a szocialista hatalom társadalmi megerősödését, győzelmét is az ellenforradalom felett.” (Nem Lajos bácsi! Itt nem a néphatalom győzött az ellenforradalom felett, hanem az Önök által behívott idegen fegyveres erők győzték le, tiporták sárba az erőteljesen kinyilvánított és egyértelmű népakaratot.)

Kedves Lajos bácsi! Engedje meg, hogy ha utólagosan is, de megköszönjem, hogy őszintén elmondta véleményét, meggyőződését a II. Világháborút követő évek politikai, társadalmi, üzemi történéseinek folyamatáról, de kérem nem vegye rossz néven, ha nem tudtam mindenben egyetérteni Önnel.

8. Kincsesbánya születése és csodálatos fejlődése

1966- 2000 között

Kincsesbányát, ezt a szép természetű kis Fejér megyei települést Kincsesnek, Bittónak, Bittóbányának nevezték, amely települések közigazgatásilag kezdetben Iszkaszentgyörgyhöz, majd 1950-től Guttamásihoz tartoztak. Ez a kötődés 1965 évben a jelentős távolságon (3-5km) kívül még azért is ellentmondásos volt, mert Guttamási törzslakossága nem érte el a

200 főt, a bányatelep lakossága pedig már megközelítette az 1600 főt, nem is beszélve a két település gazdasági háttéréről.

Ezt a visszaságot végül is az Elnöki Tanács rendelete szüntette meg azáltal, hogy a bányatelepet „Kincsesbánya” néven önálló közigazgatású községnek nyilvánította, amellyel eleget tett a helybéli lakosság kívánságának is. Annak ellenére, hogy Kincsesbánya nem a hatalmas bauxitvagyonáról kapta a nevét, ettől függetlenül a név nagyon találó, és 1941 óta igaz is, mert a „magyar ezüst”, a „XX.század féme”, az alumínium nyersanyagának a bauxitnak egyik magyarországi fellegvára.

1965 decemberében Kincses, Bittó és Guttamási közös közigazgatása megszűnt. A német falut a Fejér megyei Tanács VB. 1965. júliusi határozata 1966. január 1-i végrehajtási idővel, az Isztimér Község Közös Tanácsa alá helyezte. Kincsesbánya leválasztásával Guttamási területe 1267 kh-ra apadt, a 173 lakosú település pedig Isztimér egyéb külterületi kategóriába sorolt lakott helye lett. Ugyancsak 1966. január 1-jei haráridővel a bányatelepülés is önálló közigazgatást nyert Kincsesbánya Község Tanácsa irányításával.

Az 1966. évi alapításakor Kincsesbánya község határához kapcsolták a következő területeket:

Iszkaszentgyörgy határából: Atya-majort, Kis Bittót, Somosmál egy részét, Szeghegyet, Atyafői-dűlőt, Bodzás-dűlőt.

FOTO HELY

72.sz. ábra Bodzás-dűlő 1978 (Helynevek)

Fehérvárcsurgó határából: Rákhegy teljes területét a Somogyi-dűlővel és a Sólyom-dűlővel, a Tatárhegyet és a Homoküzemet.

FOTO HELY

73. ábra Somogyi-dűlő DNY-ról 1982

FOTO HELY

74. ábra Aratás a Sólyom-dűlőben 1944

FOTO HELY

75. ábra Tatár-hegyi őrház D-ről 1985

FOTO HELY

76. ábra Homoküzem.

Az így létrejött Kincsesbánya teljes területe 1888 Kh 974 □-ól lett.

Az első tanácselnök Héring István volt, a titkára pedig Bregócs Gáborné. Heti két piacnapot tartottak, Felső-Kincses, Bittó és Rákhegy östermelei zöldség-gyümölcs termésének felvásárlására, a bányatelep ellátása céljából.

Sok gondot okozott a közlekedés, mert a megyei és járási székhelyről kiinduló buszok mind elkerülték Kincsesbányát. A legközelebbi autóbusz megálló kb. 2 km-re volt Felső-Kincsesen, ahová csak hegymenetben és gyalogosan lehetett feljutni.

1967-ben a Községi Tanács tagjai voltak: Elnök: Vrestyák János, titkár: Bregócs Gáborné, elnök helyettes: Nagy József (ált.isk. igazgató). A VB. Tagjai: Török György, Csizmadia Lajos, Vincze Ferenc, Rátky Lajos.

Rákhegyen 1966-ban a bányaműveletek miatt lakóházak kisajátítására került sor. Bizony ez nagyon szomorú esemény volt, amikor több őshonos rákhegyi családnak kellett otthagynia házát, otthonát, de végül is sikerült olyan ajánlatot tenni, ami megfelelt a családoknak. Ez a kisajátítás derékba vágta ketté az östelepülést. Rákhegy másik gondja volt az ásott kutak vízének az elapadása. Huszonkét család maradt víz nélkül. Sürgössé vált a vezetékes vízhálózat kiépítése.

Az önállósulás évében négy fontos ipari üzem működött. A Fejér Megyei Bauxitbányák Vállalat, az országos Érc és Ásványbányák Homoküzeme és Előkészítőműve, a Bányászati Aknamélyítő Vállalat és a Balatonalmádi Bauxitkutató Vállalat Kincsesi Üzeme. Ezek közül csak a Fejér Megyei Bauxitbányák Vállalat viselte a községfejlesztés terheit. A megalakult új tanács legsürgősebb feladatai voltak a község társadalmi és tömegszervezeteinek megalakítása, a kereskedelmi hálózat bővítése, az egészségügyi ellátás javítása

1966-ban újabb 24 lakás építése kezdődött meg a Nov. 7, a mai Márc. 15. téren, az Árpád út folytatásaként.

A község lakóinak egészségügyi ellátását az üzemorvos végezte. Szakrendelésre Móra, a Járási Intézetbe kellett utazni. A bányatelepen havonta egyszer tartottak nőgyógyászati és gyermek-szakorvosi rendelőt. Az iskolai egészségügyi ellenőrzést a védőnő végezte.

A községnek 1966 óta van önálló rendőr körzeti megbízottja. Kezdetben Szabó Istvánjárt le Isztimérről, majd Kincsesre is költözött. Őt Ko-

vács Ferenc követte aki aztán a Móri Rendőrkapitányságra távozott. Tőle a körzetet Kollmann József vette át. Nyugdíjazását követően a mai napig is Zarándok Tamás látja el a körzeti megbízott feladatait.

Mivel ezidőtájt a Tutyi-major iskolai célokat szolgált, a kulturális programok szintere áttevődött az üzemi étterembe, az iskolába és az Ifjúsági Klubba.

A klub tartalmas és színvonalas, kulturális programmal működött Bárdy Imre és felesége irányításával, amelyet az is bizonyít, hogy 1966-67-68. évben elnyerték a Kiváló Ifjúsági Klub címet. Ifjúsági tánczenekar is alakult, akik az étteremben tartott rendezvényeken (bál, nőnap, férfinap) szolgáltatta a zenét. Már az 1960-as évek elejétől a „Nőnap” viszonzásaként „Férfinapot” is tartottak a Bárdy házaspár kezdeményezésére és közreműködésével. A konferanszié szerepét is ők látták el. Sajnos a sorozat egy időre megszakadt, amit az elmúlt években mindenki örömére felújítottak.

1967-ben a NOSZF (Nagy Októberi Szocialista Forradalom) 50. évfordulójára emlékművet állítottak fel a bányatelep központjában levő Bittó-hegyen (azon a helyen, ahol valamikor régen a hagyomány szerint „bitófa”, illetve később a Bittói harangláb állott.).

Az emlékművet a vállalatnál dolgozó Huszár György műszaki rajzoló és Kiss András építész tervei alapján, pizkei vörösmárványból és vasbetonból a vállalat dolgozói készítették társadalmi munkában.

A községi tanács különböző feladatok ellátására állandó bizottságokat hozott létre.

A Pénzügyi és Községfejlesztő Bizottság, vezetője Bracsók Pál, az Egészségügyi és Szociális Bizottság, vezetője Magyar Mihály, az Ipari Kereskedelmi és Szolgáltató Bizottság, vezetője pedig Folytik Béla volt. Az állandó bizottságok mellett még Gyermek és Ifjúságvédelmi, valamint a Családi Ünnepeket Szervező és Rendező Bizottság is vállalt feladatot.

Kincsesbánya település lakosságát a következőkkel jellemezhetjük. A rákhegyi és a Felső-Kincsesi település lakossága a kisajátítások kezdetéig (1967) viszonylag stabil volt. A bittói településen ugyan az 1970-es évekre az őslakosokból és leszármazottaikból, valamint a letelepedet családokból kialakult ugyan a törzslakosság, de az 1950-1970 között nagy volt a fluktuáció. Az ezutáni eltelepülések főleg a móri és a székesfehé-

vári bányászlakás építések miatt következtek be.

Kincsesbánya legismertebb őslakos családjai:

Csepi Nándor, Dene János, Dene Károly, Horváth László, Horváth György, Komenda Ferenc, Lakner János, Lakner, Ferenc, Laki József, Lehota István, Mayer Ferenc, Mayer Mihály, Mayer Lajos, Mayer János, Mayer István, Mayer Kálmán, Mayer Imre, Major József, Miskolczi István, Pinke József, Povolnik Mihály, Povolnik György, Sramek József, Sramek, Nándor, Schweikhardt József, Szabó Lajos.

**Kincsesbányára betelepült, ma is ott él, vagy tartósan ot élt ismer-
tebb családok:**

Altmann János, Bátonyi Sándor, Balikó János, Bartus János, Budai Ödön, Bajkai János, Bárdy Imre, Bogdányi János, Bíró József, Borbély József, Bencze Miklós, Bittmann Jakab, Czetner Gyula, Csre stván, Csire János, Dobos József, Dávid Lajos, Duduma Jenő, Egei Antal, Egei Sándor, Ébner Lajos, Faragó János, Faragó Zoltán, Filkorn Imre, Flórián József, Faddi István, Galovszki Ferenc, Gedai István, Godó Béla, Góman István, Huszka István, Hiller József, Horváth István, Hóka János, Hülber János, Halász Sándor, Horváth Sándor, Imrefi István, Jánk László, Jani István, Kun László, Korponai Jenő, Kajári László, Kovács Béla, Komlós János, Körmendi Gábor, Körmendi Lajos, Kucsera Pál, Kiss László, Kardos Lajos, Komlós Gyula, Kelemen Miklós, Keresztszegi János, Koronczai Lajos, Lőrinc Ferenc, Lukács Barnabás, Lázinger József, Lakk Pál, Lengyel Ferenc, Lakatos Viktor, Molnár István, Molnár Károly, Mézsáros Ferenc, Mocher Gyula, Mány József, Mány György, Novák Sándor, Nagy József, Nagy István, Nemes Ervin, Neubauer Pálné, Nyári Ferenc, Nokta József, Ódor Sándor, Pániczter József, Purger István, Pocsai Lajos, Pataki Gyula, Rotter Lajos, Rántás István, Rumann Brúnó, Ruha József, Selmeister Rezső, Sükösd Sándor, Sági Mihály, Segesdi István, Sávay József, Simonfy Kiss Levente, Szeglet Imre, Szatszker József, Szele István, Szamosi József, Táncos István, Tóth László, Töltési Pál, Widermann Pál, Venczák János, Végh Sándor, Véninger Antal, Véninger János, Végh László, Újvári István, Vadkerti Sándor, Vecsei József, Vincze Ferenc.

A fenti családfők többsége még él, és ezek képezik Kincsesbánya 60 év feletti nyugdíjas lakosságát.

Kincsesbánya a településfejlesztési kerettervben a „részleges alsófokú központ” kategóriába tartozott. A község rendezéstervének mindenkor ehhez kellett igazodni. 1969-ben a közigazgatási terület 90 %-a még állami tulajdonú volt. Ennek jelentős részét a Fejér Megyei Bauxitbányák Vállalat, az Országos Érc és Ásványbányák Homoküzeme és a Fehérvárcsurgói Jóreménység TSZ. hasznosította.

1968-ban Kincsesbányán telephelyes vállalatok adatai:

Kincsesen már az őslakosság 1935 előtt is foglalkozott méhészettel. Wéninger Antalné mesélte, hogy a nagyapja Kovács József István Felső-Kincsesen az erdőszélen lakott. A házak mögött állt a „méhes”. Zsuppszalmából font, mogyoróvesszővel erősített, sárral becsapott asztalokon álltak, a maga által faragott, különböző figurákat ábrázoló, ember, aszszony, mikulás, stb. névvel ellátott kaptárak, amelyeket a rozs kézzel csévelt szalmájából, zuppszalmából fontak telente. A mézet általában nyár végén nyerték oly módon, hogy a kaptár felső nyílását elzárták, az alsó nyílásba pedig égő kénlapot dugtak be, majd a nyílást betapasztották. Három nap múlva levették a kaptár tetejét és az alját, kiszedték a lépesmézet amelyet felmelegítettek és egy edénybe kicsurgatták.

A mai kortársaink már sokkal ésszerűbben, gyorsabban, jobb hatáskokkal és gépesített módon végzik ezt a szép és hasznos tevékenységet. 1968. óta a Móri Méhész Szakcsoport tagjaként dolgoznak: Ébner Lajos, Vincze Ferenc, Horváth Ferenc, Varga Attila, Tóth László és fia.

1969-ben épült meg a Kincsesbányát Moharakodóval összekötő üzemi bauxitszállító műút. Ezen az úton indulhatott meg a Mór-Bakonykúti közötti autóbuszjárat, amely lényegesen megkönnyítette a község lakóinak utazását a járási székhelyre és vissza. Lényegesen javultak a közlekedés feltételei, amikor a Fehérvárról induló egyes buszjáratok végállomása.

1968-ban gázcseretelep és óvodai széntároló helyiség épült. A gázcseretelepet a Déldunántúli Gázgyártó és Szolgáltató Vállalat üzemeltette.

1968-69. évben hármas emlékművet állítottak fel a telepen a magyar polgári demokratikus forradalom, a Tanácsköztársaság és az MKP (Kommunisták Magyarországi Pártja) megalakulásának az emlékére.

1968-ban Kincsesbányán 1 - 1 tévészerelő, varrónő, cipész, asztalos, fodrász, egy zöldséges, ABC áruház, valamint két vegyesbolt látott el köz-

szolgáltatot.

1969-ben a lakások száma már 376, rádióelőfizetők száma 331, TV előfizetők száma 290, háztartási villamosenergia fogyasztóké 293, palackos gázfogyasztóké 249, vezetékes vízfogyasztásba 221 lakást kapcsoltak be. A községi pártszervezetet közvetlen a Járási Pártbizottság alá rendelték, amely eddig az üzemi pártszervezetekhez tartozott. A különböző tömegszervezetek továbbra is az üzemi pártbizottsághoz tartoztak.

D. Horváth János vájár, aki egyszerű, de értelmes, sok irányúan érdeklődő és tájékozott ember volt, aki saját belső késztetésből szívesen foglalkozott életének, munkahelyének, lakóhelyének történetével, amelyet visszaemlékezéseiben össze is foglalt.

Gazdag élettapasztalatait sűrítve össze gondolataiban, intelmeiben tanulsággal sz. eljövendő nemzedékek számára. Azt nem tudom, hogy írásában, versében teljes egészében a saját maga által alkotott erkölcsi normákat, követendő példákat foglalta-e szigorúan tömör mondatokba, mindenestre nagyon figyelemre méltóak. Ezeket az örökérvényű igazságokat magam is elfogadom és jószívvel ajánlom mindenkinek.

A törvények tisztelete a haza törvénye, a társadalmi rend alappillére.

Jó munkával emeld boldogulásunkat és ez erőt ad a küzdelmeidhez.

Nagy emberek példája arra tanít, hogy a reménységed soha ne add fel.

Oktatóidnak, nevelőidnek engedelmeskedj, hiszen az élethez adnak ismereteket, tudást Neked és az Ő segítségükkel van minden sikered. Ügyes-bajos dolgaidban kérd a segítségüket és ők megvédelméznek.

Tudásvágyad ápdold, mert a tudomány az ismeretek jelenében nem áll meg soha. Alkoss újat és mindig tökéletesebbet, mert az életfolyamatot, a fejlődést nem állíthatja meg soha semmi és senki. Ez az élet igazi nagy versenye.

Az élet viharaiban élj józan megfontolással és ne feledd soha, hogy az embert barátjával ismerhetik meg, ezért jól válogasd meg őket.

Mindezeket jól vésd az agyadba, a szívedbe és akkor megbecsült tagja lehetsz társadalmunknak

D. Horváth János vájára emlékezve egy saját versével búcsúzom tőle.

Ha a következő versnek kissé dőcögnek is a rímei, de a mondanivalója egy tapasztalt, bölcs ember vallomása önmagáról, az életről, az örökségünkről, a szebb jövőről, amely mindannyinkhoz szól, amit érdemes megszívlelni.

„Nem voltam én híres fiú,
De nem csüggedtem el soha.
Csak az élet volt hozzám
Oly gonosz és mostoha.
Az életem vége felé írom e sorokat
Utódok, kik olvassátok,
Láttatok már szebb napokat.
Tán az apád, vagy jó anyád,
Volt sorstársam, vagy barátom,
Kikkel küzdöttünk, hogy tinéktek
Legyen szebb és jobb a Karácsony.
Nekünk rongyos ruha jutott,
Rátok vidám élet vár,
Szánkból nyomor szülte a dalt,
Töletek már vidám nóta száll.
Bízom benne, hogy megértitek
Nehéz sorsom és írásom,
Csak bízzatok, az a fontos,
Szívemből ezt kívánom.
Legyen mindenki jó barátod,
Ellenséged pedig soha,
Összefogva meglásd könnyebb,
Sorsod nem lesz mostoha.
Becsüljétek örökségünk
Mely küzdésből éledet,
Tiszta szívből kívánok én
Szebb és boldogabb életet.”

1969-ben a Fejér Megyei Állatforgalmi és Húsipari Vállalat egy belfel-
dolgozó üzemet létesített az egykori Tutyi-major épületének felhasználá-
sával, ahol kb. 100 nő dolgozott. Ez a lehetőség sok kincsesi családnak je-
lentett többletbevételt.

1970-ben átadásra került 4 db négyemeletes, 16 lakásos kockaház a Bittó-hegy lábánál, a Kincsesi úton.

77. ábra A Kincsesi úti kockaházak 1978-ban (Helynevek)

A „Kincsesi Szikra Sportkör” 1970-ben Janecskó András testnevelő tanár lelkes munkája eredményeként országos hírnévre tett szert. A 90 fős, főleg iskolás korú gyerekekből álló atléta csapat, az 1973. évi országos bajnokságon a 37 egyesület közül a 7. helyen végzett megelőzve több országos hírű és patinás egyesületet. Ennyit jelent, ha egy fanatizálni tudó és kitűnő ember irányítja a gyerekek sportmunkáját.

Az 1973. évi tanácsi választásokon elnök lett Frösch Győző, helyetese továbbra is Nagy József maradt, a titkár: Mező Béla (aki később a Székesfehérvári Tanács titkára lett). A VB. Tagjai: Bittmann Jakabb, Kelemen Miklósné, Kiss András és Török György. A Móri Járási Bizottságba népi ülnöknek Romhányi Lászlóvájárt és Bencze Miklós Kossuth Díjas vájárt választották. Tamás Miklós bányamester pedig a Megyei Tanács tagja lett.

1976-ban az Általános Iskola részére egy modern tornacsarnok épült sportudvarral.

1977-ben a tanulók létszáma már 288 volt. Itt említeném meg azoknak a tanítóknak, tanároknak a nevét, akiknek lelkiismeretes munkája nyomán két nemzedék nőtt fel és sajátította el a tudományos, a közösségi és társadalmi alapismereteket 1946-1980 között:

78. ábra Az Általános Iskola sportudvara, háttérben a sportcsarnok. (MAM)

Farkas József,
Mórocz Erzsébet, Rotter Lajosné, Kovács Magdolna, Kasztner Miklósné, Pintér Ottóné, Vadász Józsefné, Szegedi Béláné, Bárdy Imréné, Godó Béláné, Török Györgyné, Fodor Pálné, Magyar Mihályné, Nagy József, Nagy Józsefné, Nagy Béla, Berki Béláné, Kertész Klára, Boros Jánosné, Fekete Györgyné, Balváry Gellért, Németh Lajos, Janecska András, Hiller Júlia, Tálós Lászlóné

79. ábra Művelődési Ház

1976-ban modern kultúrház épült az iskola szomszédságában könyvtárral, olvasóteremmel. Az első vezetője Say István volt, aki nagy-nagy lelkesedéssel és hozzáértéssel végezte a munkáját. A művelődési ház igazán sokirányú kulturális tevékenységet folytatott, amelyet felettes szervek is elismertek. Hogy mennyire sok irányú volt ez a tevékenység, csak felsorolásszerűen említem a legfontosabbakat: könyvolvasás, könyvkölcsönzés, 72 féle napi, hetilap, folyóirat olvasása, zenehallgatás biztosítása, könyvbarát szakkör működtetése, irodalmi estek, tudományos és ismeretterjesztő előadások szervezése, lebonyolítása, művészeti kiállítások sorozatban, népi hímező, faragó, barlangász szakkörök működtetése, ismeretterjesztő és ifjúsági filmek rendszeres vetítése, a honismereti, méhészt, horgász, fotó, képzőművészeti szakkörök működtetése, ezen kívül ifjúsági klub, nyugdíjas klub, irodalmi színpad, kismama klub tevékenység, gyermeknapi, bányásznap és fenyőünnepi rendezvények, társastánc tanfolyam, táncestek, családi ünnepek, esküvők, társadalmi és vállalati ünnepek rendezése, stb. 1977-ben az iskola és a művelődési ház közös udvarán egy 600 nézőt befogadó szabadtéri színpadot építettek, Itt rendezték a nagy létszámú eseményeket, amikor az időjárás megengedte. Megélénkült a kulturális élet. Szőke Illésné vezetésével a kézimunka szakkör évente rendezett kiállításával nagy sikert ért el. Szolga Ferenc vezetésével megalakult az Alba Regia Barlangkutató Szakkör, amely 1977-ben Kincsesbányán rendezte meg az Országos Barlangkutató Napokat. Számos pályázatot írtak, részt vállaltak geológiai tervezésben, továbbképzésben is.

FOTO HELY

A különböző klubok közül az Ifjúsági Klub tevékenykedett a legjobban. Ebben a klubban a 8. osztályosok vettek részt nagy létszámmal, mert fő feladata volt a középiskolába történő zökkenőmentes átmenet.

80. ábra Bányásznap ünnepség a szabadtéri színpadon. (MAM)

1974-től Nagy Istvánné lett a tanácselnök. Ugyanebben az időben a Dunántúli Regionális Vízmű (DRV) egy telephelyet létesített Kincsesbányán. Ennek az üzemnek volt feladata. A Rákhegy II. Vízbányában termelt ivóvíz tisztítása, elosztása, valamint a közvetlen környék településeinek jó minőségű, vezetékes ivóvízzel történő ellátása. De feladata volt még Székesfehérvár, Inota, Várpalota, a Péti Nitrogén Művek, a KÖ-FÉM ivó és ipari vízzel történő ellátása, 1994-től kezdődően pedig az egész Rákhegy II. Vízbánya üzemeltetése is.

FOTO HELY

81. ábra Rákhegy II. vízbánya

FOTO HELY

82. ábra A DRV kincsesi telephelye

FOTO HELY

83. ábra Az ivó és ipari víz elosztása (MAM)

Balikó János lakatos csoportvezető, a kincsesi bauxitbányászat egyik krónikása így jellemzi Kincsesbánya fejlődését az 1945-1970 között.

„Az a 25 esztendő, amely időszakot visszaemlékezéseim átfognak óriási fejlődést jelentettek nemcsak a bánya, hanem a lakótelep életében is.

Ennek a fejlődésnek legfőbb jellemzője az volt, hogy ez a bányatelep 1946-tól kezdve meg is termelte azt az értéket, amelyet az évek során ráfordítottak, sőt ezen felül még annak az összegnek jelentős részét is amelyből az országunk hatalmas létesítményei születtek.

Nézzük csak lépésről lépésre annak bizonyítékát, hogy Kincsesbánya előbb mindig adott és csak ezután kapott és hogy a szó legnemesebb értelmében valóban az ország kincsesbányája volt, a mai látképe pedig a dolgozók jó munkájának nagyszerű hőskölteménye.

A kincsesi bauxitbányászok 1945-1946-ban szinte a tíz körmükkel kaparták ki a bauxitot, mert termelő gépeit, berendezéseit a németek elrabolták. 1946-ban még csak 46et (ezer tonna), 1947-ben 147 et, 1948-ban 198 et, 1949-ben 233 et, 1970-ben pedig már 689 et bauxitot termeltünk és a termelés még tovább növekedett közel az 1M tonnáig. 1945-ben a lakos-

ság létszáma még nem érte el a 200 főt, 1970-ben pedig már megközelítette az 1800 főt. Tíz éven belül pedig megfogja haladni a 2000 főt.

1960-ban kezdődött meg igazán a bányatelep szépítése, parkosítása, közművesítése.

1945-ben még csak 20-22 fő volt a barakkiskola tanulóinak létszáma, egy tanteremben, egy tanítóval. Ma a tanulók létszáma 260 fő, 8 tanteremmel és 14 fős tantestülettel, szaktantermekkel, tornacsarnokkal, sportudvarral. Az iskola bábcsoportja 1967-ben az Országos bábfesztiválon „Aranyparaván Díjat” nyert.

84.sz. ábra Általános Iskola (MAM)

A kulturális élet igen gazdag. A hagyományos ünnepeken túl a bányatelep specialitása a „nők napjának” és a „férfiak napjának” bensőséges megünneplése. Ezeken az ünnepeken kb. 200 fő körül volt az ünnepeltek száma. Nőnapon a férfiak látják vendégül a nőket, szerveznek, rendeznek, főznek, terítenek és kiszolgálják, a férfinapon pedig fordított a helyzet.

Különös komolysággal és ünnepélyességgel tartja meg a bányatelep az állami ünnepeket ápr.4., május 1., aug.20., nov.7.-ét. A község legnagyobb ünnepe a bányásznap (a bányászbúcsú, szept. első vasárnapján), amelyet egész napos kulturális program, ünnepi beszéd, kitüntetések, kira-

kode vásár, hűségpénz fizetés, és bállok, nagy vendégeskedés kísérik.

85.sz. ábra Bányásznapi Kincsesbányán (MAM)

A bánya telepnek igen jó a közlekedése, az áruellátása, szép és jól felszerelt kultúrháza, iskolája, óvodája, egészségháza van, gyógyszer tárral, üzemi, körzeti, fogorvosi, gyermekorvosi ellátással, fizioterápiás részleggel, laboratóriummal.”

A MHSZ (Magyar Honvédelmi Szövetség) titkára az 1970-es években Hermann Rudolf volt. Őt követte az 1980-as évek elején Szenes Gyula. 1975-ben elkészült egy minden igényt kielégítő gyakorló lőtér. Az MHSZ. 1984-ben Wathay Ferenc Honvédelmi Klub –ként működik, amelynek 1987-ben már 78 tagja volt, amely ugyanebben az évben elnyeri az „Éljenjáró Klub” címet.

Az 1970-es statisztikai adatok szerint Kincsesbányán állandó lakóinak száma 1723 fő és 105 fő az ideiglenes lakos. Lakásállomány 447, összesen 330 házban. 293 vízhálózatra kapcsolt lakás.

1971-ben aláfektetés miatt meg kellett szüntetni a régi központi irodaépületet, a laboratóriumot és a tűzoltó szertárt. Ugyanebben az évben épült fel az új 120 személyes munkásszálló, a régi szomszédságában, amellyel fedett és zárt összeköttetése volt. Az irodákat a régi legényszállóban helyezték el. Az új legényszálló előtt állították fel 1971-ben Györy Dezső szob-

86a.sz.ábra A kincsesi bauxitbányász szobra.

-ot. A gépkocsik zárt elhelyezéséhez 75db garázstelket biztosított az iszkai út mellett. 1974-ben nyílt meg az Éva bisztró és megkezdődött a Fehérvár-csurgói víztározó mellett az üzemi üdülő építése, korszerűsödött a közvilágítás, járdák épültek. Ebben az évben épült fel az új modern egészségház és a bányatelep új körorvosa dr. Csiák Dániel, majd távozása után dr. Seifert Jenő lett 1978-ban.

A védőnői feladatok elvégzésére a járási vezető védőnő látogatott hetenként Kincsesbányára, majd már helyben lakó védőnő végezte ezt a munkát.

Az új egészségházban volt üzemorvosi, körzeti orvosi, gyermekorvosi rendelés, laboratórium, fogorvosi rendelő, fizioterápiás részleg és gyógyszerár.

rázművész bauxitbányászt ábrázoló szobrát. A művész a szobrot Pataki Gyula aknászról mintázta.

1972-ben megszüntették a Kincsesbányai vasútállomást, a bauxitakadóval együtt, mert a MÁV rakodót Moharakodóra helyezték át.

1973-ban a Községi Tanács hatáskörébe tartozott már az iskola, az óvoda, az egészségügy, a községi sportkör.

1975 év végén a lakosság létszáma 1719 fő, ebből 1228 a munkás, a foglalkoztatott nők száma 247. Az 556-os lakásállományhoz ebben az évben még 42 épült. A lakosság 207 gépkocsi után fizetett gépjárműadót, 259.000 Ft

86.sz. ábra Az új egészségház (MAM)

1974-ben Nagy József nyugdíjba vonulásával Rotter Lajosné lett az Általános iskola igazgatója. A Községi Tanács VB. 1976. január 1-ével az iskolát önálló gazdasági jogkörrel ruházta fel és az óvodát az iskolához, mint gazdasági körzethez kapcsolta. A Dolgozók Esti Iskolájának a beindítására és működtetésére, a vállalat már 1960-ban szocialista szerződést kötött. Az ált. iskola elvégzésére minden évben, rendszeresen indítottak tanfolyamot. A község felnőtt lakói közül 1973/74 tanévben például 30 fő tanult tovább különböző szakközépiskolák esti tagozatán. Műszaki Főiskolára két helyi lakost iskolázott be a bányavállalat. 1977-ben az általános iskola tanulólétszáma 288 volt, ebből 112 f elsőtagozatos és 176 alsó tagozatos. Napköziotthonos ellátásban 4 csoportra osztva 112 tanuló részesült, akiknek étkeztetését az üzemi konyhán oldották meg.

A már működő tornacsarnok, az iskola mellé épített sportpálya lehetővé tette a Szikra sportkör jobb működését, bővítését. Ekkor alakult meg az atlétika, kézilabda és cselgáns szakosztály. Ez utóbbit Varga Attila aknász vezette.

A bányatelepülés határában termelőszövetkezet nem üzemelt, így a lakosság nem rendelkezett háztáji földterülettel sem. A kiegészítő gazdasággal foglalkozni kívánó családok igényeinek kielégítésére a régi Gaja-patak és Kincsesbánya település közötti lapos területen (Lókö-dűlő) a községi Tanács 1978-ban, a Fehérvárcurgói Termelőszövetkezettől átvett 2 hektár

2073 m² művelésre alkalmas földterületet. Itt a helyi lakosok 150 200m²-es zártkerti parcellákhoz jutottak, amelyen gazdálkodtak. Ennek a területnek egy részét azonban a tanács a Dunántúli Regionális Vízmű Kincsesbányai üzemének adta át.

Rákhegyen a kisajátítások miatt nagyobb földterületek maradtak parlagon, mert a több helyen beékelődő magánterületek miatt, ezekre sem a Fehérvárcsurgói TSZ, sem az Erdőgazdaság nem tartott igényt. Ezeket a parlagföldeket a tanács a nyúltenyésztő szakcsoport és a kertbarát klub bevonásával kívánta hasznosítani. A nyúltenyésztő szakcsoport 1978-ban 12 fővel 25 kh területet művelt meg. A megtermelt nyúlállományt a Móri ÁFÉSZ szakcsoportjaként értékesítették. A csoport elnöke Szabó István volt, majd utána Wéninger Antalné vette át az elnöki teendőket ellátását. Tagok: Lamik György (gazd.vez.) Töltésy Pál, Szeglet Imre, Virág György, Végh József, Tóth Áron, Pap Béla, Fekete István, Dénes József, Kalmár Lajos. A szakcsoport létszáma állandóan emelkedett, 1989-ben pedig már 20-an foglalkoztak nyúltenyésztéssel. 1989. dec. 20-án a szakcsoport Kisállattenyésztők Klubjává alakult át. Azóta nincs tagsági díj, egyéni termelés és értékesítés folyik.

A zártkertek kialakulását és bővülését az a tény akadályozta, hogy a bányaműveletek miatt kiapadt mind a két Gaja patak és a környék forrásai is, vezetékes víz hiányában pedig nem lehetett öntözni.

1978. nov. 1-jén alakult meg a Takarékszövetkezet helyi kirendeltsége Sramek Nándorné vezetésével. A mai helyére (Kincsesi út 60 lakásos ház) 1984-ben került.

1972-es községrendezési terv szerint egyszintes családi ház építésére a településen már nem volt lehetőség. A Nov. 7. tér (mai Március 15.tér) alatt a Bittó-hegy keleti oldalában kétszintes lakások építésére került sor. Ezeket a lakásokat főleg a Regionális Vízmű dolgozói építették társasház formájában.

1978-ban a Községi Tanács VB. elrendelte az Atya-major végleges felszámolását. A major területe ugyan is a Fehérvárcsurgói Homoküzem bányaművelési területére került. A major területének teljes kisajátítása az 1980-as években fejeződött be.

A szemétyűjtés és az elszállítás megoldására a tanács szemétyűjtő konténereket vásárolt és gondoskodott a szemét rendszeres elszállításáról.

Ugyanakkor épültek meg az autóbuszváró épületek is.

1980-tól kezdődően a Mór irányában közlekedő távolsági autóbuszok Kincsesbányán keresztül közlekedtek.

1978-ban a Fejér megyei Bauxitbányák Vállalat 1462 dolgozójának 14%-a már Székesfehérváron, 4%-a Móron, 3%-a Várpalotán, és 41%-a Kincsesbányán lakott. A Kincsesbánya területén levő Dunántúli Regionális Vízmű Kincsesbányai üzemének 137 dolgozója közül 36 fő lakott helyben. A Fehérvárcsurgói Homoküzem 200 dolgozójának többsége Fehérvárcsurgón és Bodajkon lakott. A Fejér megyei Állatforgalmi és Húsipari Vállalat 1969-ben alakult 25 dolgozóval, de a létszáma 1975 körül már meghaladta a 100 főt, többségük kincsesi lakos.

Az 1980. évi népszámlálás adatai szerint Kincsesbánya 1719 lakosából 889 volt a férfi és 830 nő. A 14 éven aluli gyermekek száma 507, 15-39 éves 760, 40-59 éves 348 és 60 év felettiek száma 104 volt.

A lakosság 74%-a tehát 39 év alatti volt, ami egy nagyon fiatal lakosságot jelent. A község lakói közül 37-en végeztek egyetemet, vagy főiskolát, 173 érettségizett és 469 általános iskolát végzett és 32 számított analfabétának. A 837 aktív kereső mellett 240 fő inaktív, az eltartottak száma pedig 642 volt. A háztartások száma 531, a családoké 469, a lakások száma 535 volt. A 124 fő óvodást 9 nevelő foglalkoztatta. Az általános iskolás létszám 279 tanuló volt, akiket 19 pedagógus tanított. A község 1087 hektáros határterületéből szántó 44 hektár, kert 42, legelő 76, erdő és nádas 409 hektár volt, a többi üzemi területet képzett. A település lakói összesen 12 db szarvasmarhával, 157 db sertéssel, és 2483 db baromfival rendelkeztek. Az iparban dolgozott 617 fő, a mezőgazdaságban 12, kereskedelemben 48, közlekedésben 30 helyi lakos.

1982 évben került sor a Felső-Kincsesi külfejtésű termelés újraindítására. Ennek következtében az Erdő-sor alatti földterület kisajátításra került. Lebontották a háború alatt épült lakásokat és elterelték az Iszkaszentgyörgy-Guttamási műutat is.

1981-ben befejeződött a központi kazánház bővítése, majd 1982-ben megkezdődött a távfűtés kiépítése a kocka házak, a sávházak, a 60 lakásos sávház fűtése céljából. Ugyanebben az évben épült ki az Új Bittó II. 300-as telefonközpont, amelyre fokozatosan kapcsolták rá az üzemet és a lakótelepet. A vaskapui víztározótól ipari vízkivétel céljából távvezeték épült ki a Rákhegy II. légaknától a felvonulási út melletti, föliával bélelt

2000m³ –es tározóba, amelybe csővezetéken jutott el a bányavíz. Ha nem kellett a víz, ekkor egy leeresztőn keresztül a Gaja patak régi malomcsatornájába került. A bányából kikerülő és fel nem használt víz pedig a vízaknák alatt, az új, elterelt Gaja patakba folyt. Egy állítható zsilipen keresztül vizet lehet juttatni a duzzogói halastavakhoz is.

1983-ban a bányavállalat a kocka és a sávházak kivételével megvételre ajánlja fel a lakásokat, igen kedvező áron a bennlakók részére, amellyel igen sokan éltek is. Ebben az évben 96 fővel generálkivitelező „LÉZER” korszövetkezet kezdi meg működését Erni Jakab László vezetésével, amelynek varroda részlege 1985-ben indult 30 fővel. Az új egyemeletes épületükben kapott helyet az iroda is.

A 60 lakásos épülettömb (Kincsesi út) alagsorában üzlethelyiségek kialakulására került sor. Elsőként a fodrászat került kultúrált helyre, majd 1983 márciusában megalakult a nyugdíjas klub 27 alapító taggal, ahol kellemes környezetben tarthatták összejöveteleiket. Vezetőjük Dene János volt. Jelenlegi létszámuk 63 fő(1990) Itt működött az Ifjúsági Klub és az MHSZ Wathay Ferenc Klubja is.

1983-ban az általános iskola igazgatója Rotter Lajosné nyugdíjba ment, őt Vajda Gyula bodajki igazgató helyettes váltotta fel. Az 1983/84-es tanév már az új igazgató irányításával indult 9 tanulócsoporttal, 253 tanulóval és 19 pedagógussal. Ez évben került sor az iskola és a napközisotthon világításának korszerűsítésére.

1985-ben került sor az új 35kv-os körvezeték kiépülésére és bővítésére. Központi előírásra, lakossági riasztót (szirénát) szereltek fel a Petőfi utca sarkán. Szeghegyen ivóvíztározó medence átadására került sor.

A többszöri felhőszakadást követő, a lakótelepen belüli árvizek megakadályozása céljából, tanácsi beruházással épült ki az egész telepet behálózó árok, illetve csatornahálózat, amely 1986-ban készült el.

1988-ban a Bányász Büfé vezetője új tekepályát építtet a vendégei szóraztatására. Az egész község örült a kábeltelevízió adásainak beindulásakor. Ezzel megvalósult az a lakossági igény, hogy a községet érintő problémákról otthonában értesülhetett, mert a hangszórós híreket nem mindenütt hallották. Az egészségügyi ellátás az 1980-as években eléggé tarka képet mutatott. 1980-ban elment dr. Szeifert Jenő. Egy éven át itt praktizált dr. Szvath Péter, majd 1982-ben már dr. Chapon Tibor gyógyít. Három év után ő is távozik és 1985-től dr. Németh Gyula és felesége Dr. Tapolcai

Katalin végzi az orvosi teendőket.

Ezekben az években a község ellátását két ABC üzlet biztosította. A Felső-boltot az ALBAKER üzemeltette amit a bányától bérelt. Az alsó kis-boltot a Gorsium ÁFÉSZ a Községi Tanácstól bérelte. A zöldséges bolt egyike a Petőfi utcában üzemelt és a Móri ÁFÉSZ látta el áruval, a másikat pedig az ÉVA bisztróval szemben, Szabó Detréné magánkereskedő üzemeltette. A közétkeztetést, illetve az ebéd hazavitelét a Dunavidéki Vendéglátóipar Kincsesi konyhája biztosította, amelyet 1987-től Nagy Zoltán vállalkozó bérelt.

Sajnos a Községi Tanács telekosztó és beépítési tervei anyagiak és a hivatalok packázása és késedelmessége miatt nem sikerültek. Országos, de a helyi viszonylatban is csökkent a népesség. Ez a tény nagyon jól érzékelhető, ha a 1980. évi adatokat összehasonlítjuk az 1990-es évekkel.

Az óvodában:

1980-ban 4 csoport 124 gyermekkel és 9 óvonővel üzemel

1990-ben 4 csoport 83 gyermekkel és 9 óvónővel .

Tehát 1990-ben már 41 gyermekkel kevesebb iratkozott be az óvodába.

Az iskolában:

1980-ban 11 tanulócsoporthoz 275 gyermeket 19 nevelő oktat

1990-ben 11 tanulócsoporthoz 218 gyermeket 19 nevelő oktat.

1990-ben tehát már 57-el kevesebb gyermek iratkozott be az iskolába. Sajnos ez a csökkenés tovább folytatódik.

Ez alatt a 10 év alatt ugyan 125 házasság kötött, de a megélhetési gondok és a lakások hiánya miatt sok fiatal elköltözésre kényszerült.

Az 1990. évi népszámlálási adatok szerint a község lakóinak száma 1786 fő. Ebből állandó lakos 1682 fő, ideiglenes 104 fő. A lakások száma 546 db volt, ebből magántulajdonú 188db, tanácsi tulajdonú 67 db, üzemi pedig 291db. 1990-ben a kisiparosok száma kb. 40fő. Közöttük van rádió és tévészerelő, kesztyűvarró, autószerelő, kötőnő, varrónő, fodrász, stb. Körrük egyre bővül. Községben kb. 460 TV előfizető, közel ennyi rádióelőfizető van. A postán nyilvántartott takarékbetétkönyvek száma 1966 db. A napi és a hetilapok előfizetőinek száma 1200-1400 fő között mozog.

Községünk fiatal volta miatt kevés a képzőművészeti alkotás, éppen ezért nem árt tehát a nevüket megőrizni.

Mácsai István, Munkácsy-díjas festő alkotása. „Kincsesi majális” c. olajfestmény, amely a falézeremben volt látható. Mérete: kb. 2,5mx3,5m. A vállalat 1990. január 1-i felszámolása után a Magyar Alumíniumipari Múzeumba került. Mivel a festmény színei megfakultak, töredezett, sérült volt, a múzeum restauráltatta és ma a múzeum egyik kiállítótermének a falán látható.

87.sz.ábra Mácsai István: Kincsesi majális (olajfestmény)

Ecsedi Mária grafikus, festőművész és szobrász 1974-től 1990-ig művészeti szerződése volt a vállalattal és ő tervezte az alábbi alkotásokat:

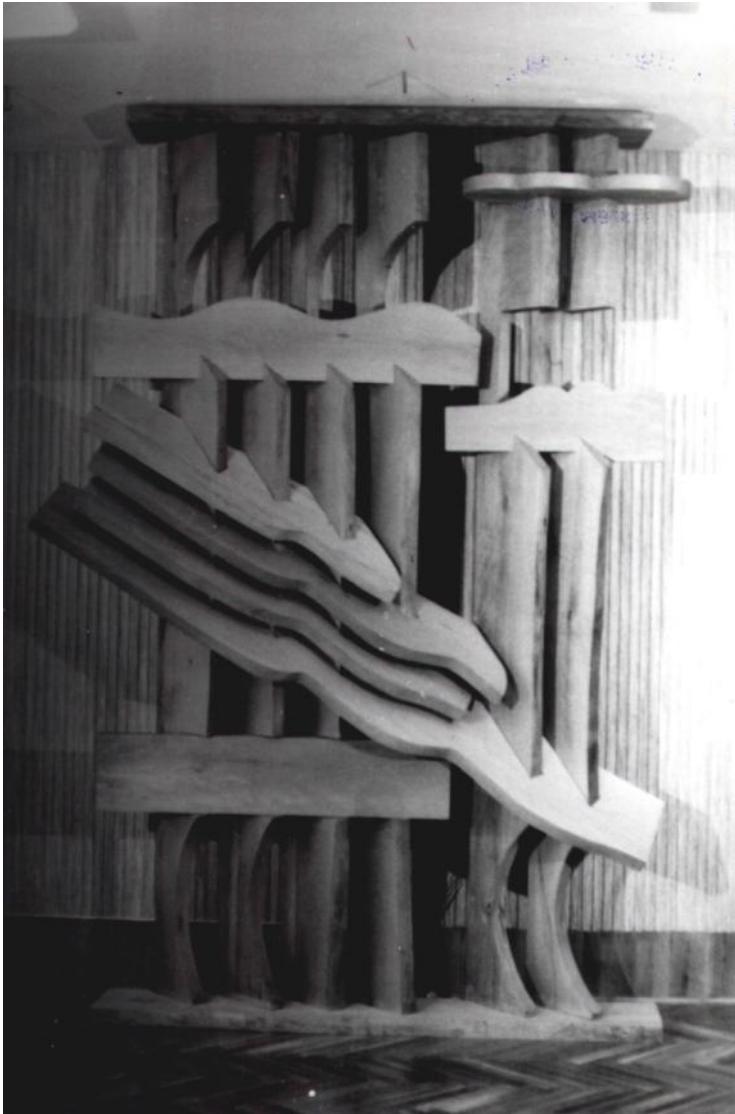
törzsgárda jelvényt és oklevelet

bányásznapi, nőnap, jubileumi meghívókat

1976-ban az 50 éves bauxitbányászati évfordulóra készült monográfia díszítését

a vállalati nagy tanácsteremben levő fa kompozíciót. „Földtani rétegek”

cimmel. Mérete: 2,5x2m. Jelenleg a MAM emeleti aulájának a falán látható.

88.sz. ábra Ecsedi Mária: Földtani rétegek c. fa kompozíció

A vállalati kis tanácsteremben levő fa intarzia kompozíciót. Mérete: kb. 1,5mx2m. Jelenleg a MAM emeleti aulájának a falán látható.

89. ábra Ecsedi Mária, Faintarzia

Népművészeti falikép, amely a vízszint megfigyelő állomás éttermének

homlokfalán volt látható. A textíliából készült fal-kárpit mérete: kb. 1,5m X 3m.

Nagy alakú grafikák a bauxitbányászok életéről, munkájáról. Emblémák, plakettek.

90. ábra Ecsedi Mária, Gánt és Iszka születése

91. ábra Ecsedi Mária: József Kincsesbánya

Kincsesi Bauxit című üzemi újság címfelirata és sok grafikai illusztráció az újságból.

3. A vállalat a következő művészeknél vásárolt művészeti alkotásokat:

92. ábra Huszár György: Kincsesi rakodó és készletlétér (krétarajz)

rászművész fából készült szobra az „Olvasó Bányász”. Ez a szobor a Kincsesbányai Művelődési Ház aulájában található.

Ballagó Imre, Áron Bagy Lajos, Újházi Péter (Ecsedi Mária férje), székesfehérvári festők, Nagy Benedek szobrász, Mór.

Huszár György naív festőtől több kép: (Horgászirodán, Horgászás a víztározón, Kincsesi rakodó és készletlétér.) Ez utolsó a MAM. állandó kiállításán látható.

4., id. Szabó István, Kossuth-díjas szob-

A kincsesi bauxitbányászat gyorsütemű fejlődésével lépést tudott tartani a bányatelep és a bauxitbányászok életkörülményeinek a fejlődése is.

Kincsesbánya az 1970-es évek végére egy 1800 lakosú modern, városias jellegű jó közlekedésű, közületekkel, kulturális, kommunális, egészségügyi intézményekkel jól ellátott, jó levegővel és gyönyörű természeti környezettel rendelkező bányateleppé fejlődött, ahol az emberek jól érzik magukat.

Kincsesbánya és környezetének régészeti leletei:

1935-ben a Székesfehérvári Múzeum Egyesület szakemberei a telepbejárásuk során, gróf Pappenheim Sándor iszkai kastélyában, az uradalom területéről származó régészeti tárgyakról készítettek feljegyzést. Egy 16 cm-es, fokos alakú kőbaltáról, egy bronzból készült baltáról és bronzkori füles pohárról.

1953-ban Bittó I. külfejtésben került felszínre egy hatalmas avarkori temető, de ez sajnálatos módon a gépi letakarítás során teljesen megsemmisült.

1954-ben a Bittói kőfejtőben avarkori kengyel és szelence került a felszínre. Ugyanitt 1936-ban egy értékes aranyeleltre bukkantak.

1967-ben a Somosmáli szőlők között római katonasírok kerültek elő.

1969-ben a környék egyik legnagyobb régészeti feltárása során a sportpálya melletti bittói homokbányában 8 db bronzkori sír, gazdagon díszített mészbetétes edényeletet tartalmazott.

1975-ben a mai víztározó területén pattintott kőből csiszolt kőék és még egy homokkőből készült kőbalta került elő.

1980-ban Bittóban az Atyai út mellett 10 méter hosszúságban Bronzkori urnatemető maradványaira bukkantak.

Kincsesbánya és közvetlen környezetének őstörténeti, már ismertett eseményei, valamint a régészeti leletek egyértelműen bizonyítják, hogy ez a környék már a honfoglalást jóval megelőző időkben is lakott terület volt, de ezt bizonyítják a vidék természeti adottságai is, amelyek minden feltételt biztosítottak az itt élő emberek számára.

Kincsesbánya ismertebb helynevei:

Ady E. út belterület (bt)	Kertalja út. Egyéb belterület ebt)
Árnyas köz (bt)	Erdézház Felső-Kincses, külterület (fk)
Árpád út (bt)	Erdősor út (fk)
Gagarin út (bk)	Erdőalja-köz (fk)
Iskola út (bk)	Rigóköz (fk)
József út (bk)	Rákóczi út (Rákhegy ebt)
Kossuth út (bt)	Somogyi-dűlő (Rákhegy ebt)
Nov. 7. tér, Bittó hegy (ma Márc. 15. tér) (bt)	Tatárhegy (kt)
Mező Imre út (bt)	Vaskapu utca (Rákhegy ebt)
Petőfi Sándor út (bt)	Árendás földek (iskola-strand közti terület)
Ságvári út (bt) met barakok közti terület)	Guthi láp (Sólyom domb és a német barakok közti terület)
Kincsesi utca (bt)	Lókő-dűlő (a két Gaja patak közötti szántóterület)
Sólyom domb (bt)	Bittó út (Iszkaszentgyörgyi út)
Somosmáli út (bt)	Atyai út (Bittó útról nyílik a Duzzogó és Forrófő felé)

Tóth János az Építő Csoport kiváló vezetője, szakembere szigorú és következetes vezető, kemény és komoly ember. Csoportjában dolgoztak kőművesek, ácsok, tetőfedők, asztalosok, vasbeton szerelők és segéd munkások. Feladatuk volt a beruházásokban való részvétel, üzemi és lakótelepi építkezések, felújítások, karbantartási, javítási munkák végzése. Az ember kevés, munka meg mindig sok volt, úgyhogy állandó hajtásban voltak, de mindig becsületesen és szépen dolgoztak. Nem is gondoltam volna, hogy ebben a kemény, szigorú tekintetű emberben ennyi szív lakik, hogy ennyire lírai hasonmása is létezik, aki verseket ír. Tisztelet és szeretet övezte személyiségét, munkaszeretét, lelkesedéséért örök mozgó életvi-

teléért.

Megőrzésre elkértem néhány versét, amelyeket nagyon nehezen adott át, mert ezeket nem tartotta publikusnak, de az egyszerű, őszinte, lelkesítő gondolatai felkeltették érdeklődésemet és most szeretném be is mutatni néhány versét. (János bátyám ezért utólagosan kérem az elnézése-det.)

FOTO HELY

93. ábra Tóth János Építőcsoport vezető

Búcsú a munkahelytől

Kincsesbánya Isten véled,
Elbúcsúzom én tetőled.
Tízezer nap együtt voltunk,
Jóban-rosszban jól megvoltunk.

Szerettem a munkahelyem,
Ott kerestem a kenyerem.
Minden reggel azzal mentem,
A munkámat jól végezzem.

Néha azért volt kis zavar,
Ha azt mondták: gyerünk, hamar.
Nem volt anyag, nem volt semmi,
Jövő hétre kész kell lenni.

Összenöttem a csoporttal,
Egyszerű, de kemény voltam.
Nem bírtam a lógó embert,
Ha ilyen volt, az mind elment.

A munkámnak éltem, haltam,
Mindig szépet, jót akartam.
Amit egyszer elterveztem,
Azt mindenkor véghez vittem.

Egy pár sapkám az megbánta,
Egye fene, ki sajnálja!
Volt a boltban, megvehettem,
Pár infarktust elkerültem.

Jóba voltam mindenkivel,
Csúnya haragba senkivel.
Kölcsönös volt a tisztelet,
Jó barátság csak így lehet.

Beruházáshoz tartoztam,
Velük mindig jól megvoltam.
Sok szép munkák, nehéz évek,
Milyen nagyon szép emlékek.

Bízom a békében

Magyarország édes hazám,
Szeretlek, mint szülőanyám,
Érted élek, ha kell halok,
Tudom azt, hogy boldog vagyok.

Országunknak szorgos népe,
Egyet akar, legyen béke.
Minden ember azért küzdjön
Legyen béke itt a földön.

Szépen épül kis országunk,
Megvalósul minden álmunk.
Legyen jólét, legyen munka,
Csak ne jöjjön az atombomba.

A világnak öt földrésze,
Fogjon össze egyszer végre.
Itt az idő, nincs még késve,
Jöjjön el a világbéke.

Szakestély

Ünnepelni összejöttünk,
Elég sokan megjelentünk.
Ki érezte itt a helye,
Adjon ma mindent bele.

Nótaszóval, de csendesen,
Nem őrzöngve, csak rendesen.
Ki mennyit bír, annyit igyon,
Aki nem bírja, az Cólát igyon.

Beszélgessünk erről-arról,
Évközben jött sok-sok bajról.
A csordultáig töltött kupa
Ha kiisszuk, azt mind lemossa.

Ha fátyolos lesz a hangunk,
Vegyünk erőt, s ne mutassuk.
Mutassuk meg hogy ki bírja
Magyar bányász-kohász módra.

Körforgás

Tavaszt várva télutóban,
Gyönyörködtem a szép hóban.
Fakoronán a zúzmara
Mily csillogós földi csoda.

Tél-tavaszt, nyár az őszt hozza,
Milyen bölcsen van megosztva.

Nem kergetik soha egymást,
Betartják az ősi szokást.

A tavasz a reményt hozza,
Nyárnak útját ő tapossa.
Ha kiszökdül a természet,
Csodálhatjuk az egészet.

Mindenki a nyárnak örül,
Vízpart, erdő benépesül.
Napsugarát élvezhetjük,
Egészségünk így védhetjük.

Ősz is várja hogy jöhessen,
Sok mindennel kecsegtessen.
És a napfényt ne sajnálja,
Szőlő, gyümölcs csak ezt várja.

Hogyha ezt mind végigjártuk,
A sok szép jót megtaláltuk.
Az idő az hogy elrepült,
Megint egy évünkbe került.

Vállalatunk a becsületesen dolgozókat jutalomüdülésben részesítette, amelyet csak a fizetett szabadság terhére lehetett igénybe venni.

Szakszervezeti, illetve csereüdültetésben, vállalati üdültetésben csak az vehetett részt, aki legalább már egy éve szakszervezeti tag, nincs tagdíj hátraléka, aki ellen fegyelmi, vagy büntető eljárás nincs folyamatban, aki egészséges és nincs betegállományban.

Üdülési lehetőségek voltak:

SZOT. beutaló, Harkányfürdő, Balatonalmádi, MAT. üdülő, Bükkfürdő. Csereüdültetés, NDK-ban Kálikombinat, Mansfeld Kombinat, ezeken kívül Gyulai Gyógyfürdő, Hajdúszoboszló, vállalati üdülő, sátorkölcsonzés.

A 4-5-6 gyermekes nagycsaládok részére az üdülést 100%-ban a SZB. Fizette, ugyancsak a gyermeküket egyedül nevelő szülő esetében is.

A kedvezményes üdülési lehetőség az egyik legnagyobb vívmánya volt a szakszervezetnek, amely százezrek részére biztosított rendszeres, gondtalan, teljes kikapcsolódást jelentő pihenési lehetőséget olyan helyekre is, ahová egyébként soha nem juthattak el. Sajnos ezekre a helyekre ma sokkal nehezebb eljutni.

Vállalatunk a rászorultak részére anyagi segílyt is nyújtott. A szakszervezeti tagdíjbevételeiből 16%-ot fordítottak erre a célra, a vállalati keretből pedig a Kollektív Szerződésben meghatározott összeget.

Segélyeket a következő címeken lehetett kifizetni:

Szülési segély, a szükséges okmányok bemutatásával a segélykérő lap kitöltésével és a bizalmi javaslatával, aláírásával.

Temetkezési segély, az elhunyt tag alapján kaphatja meg a temetésről gondoskodó személy.

Rendkívüli segély igényelhető nagycsaládosok megsegítésére, alacsony jövedelműek támogatására, rokkant, magatehetetlen nyugdíjas segítésére, beiskolázásra, elemi kárt szenvedett dolgozó részére, hosszú betegség esetén.

Vállalatunk igen komoly összegekkel támogatta dolgozóit a saját lakás építésben, felújításban, bővítésben, korszerűsítésében. A lakáselosztó bizottság értékelte a benyújtott írásbeli kérelmeket, amelyeket vissza nem térítendő, vagy kamatmentes hitellel támogatott. A támogatás mértéke 50-300 e Ft. Volt, amely jelentős segítségnek számított az 1970-80-as években és sok száz dolgozó részesült belőle. A vállalat ezen kívül kedvezményes fuvarral is támogatta az építkező dolgozókat.

Az 1989. évi nagy társadalmi, politikai és gazdasági átalakulása során megszűntek a Tanácsok és 1990. szeptemberétől létrejöttek az önkormányzatok, a Polgármesteri Hivatalok. Az első helyhatósági választások

eredményeként Erni Jakab László lett a polgármester, alpolgármester Horváth Sándor. Az önkormányzat tagjai pedig: Berki Béla, Mészáros József, Róth Ferenc, Tóth Bence József, Lakatos János, Novák Sándor, Baráth János, Vázsonyi Zoltán lettek.

A Polgármesteri Hivatal egy évig még a Tanács helyén, a régi legényszálló földszintjén működött. 1991-ben viszont átköltözött az Egészségház földszintjére, ahol ma is működik. Az önkormányzat első jegyzője dr. Faragó Istvánné volt, aki 1992-ig töltötte be ezt a tisztséget, akit rövid ideig dr. Unspinger Tibor követett 1993. augusztusáig. Ezután dr. László Zsolt következett, napjainkban pedig dr. Szili Gyula jegyző segíti az önkormányzat munkáját. 1989-ben épült ki a központi televíziós antenna rendszer a tömbépületekben és kezdetét vette a kábeltelevíziózás. Ennek a kiterjesztésére került sor 1990-ben, a község teljes belterületén, majd 1991-ben a rákhegyi külterületen. Jelenleg pedig ennek a rendszernek a továbbfejlesztése, az ún. csillagpontos rendszer kiépítése. A kábeltelevíziózás beindulásával lehetőség nyílt az önkormányzat, de az egész lakosság híreinek, közvéleményeinek központi eljuttatására a lakásokba, sőt társadalmi események, rendezvények, megyei krónikák, ismeretterjesztő előadások, műsorok is megtekinthetők, ahol televíziót üzemeltetnek.

Az önkormányzat nagy hangsúlyt helyezett az oktatási és egészségügyi intézmények működtetésére, fenntartására és fejlesztésére.

A Fejér Megyei Bauxitbányák Vállalat 1990. január 1-i megszűnését, beolvasztását követően az önkormányzat 1991. április 1-én a Bakonyi Bauxitbánya Vállalatától átvette a Művelődési Házat, a könyvtárat és a saját költségvetésébe vonta azokat. A könyvtár jelenleg 16.000 kötettel rendelkezik. Az első önkormányzati ciklusban került sor a Művelődési Ház tetejének a felújítására, sátozottóvá való átalakítására, az óvoda, a polgármesteri hivatal, az iskola, a művelődési ház fűtésének korszerűsítése, az óvoda konyhájának korszerűsítése, a közegészségügyi feltételek biztosítása, illetve annak javítása. Előkészítő és zöldségraktár kialakítása, valamint talajmechanikai vizsgálatok alapján a jelentkező repedések megszüntetése. Ezek megvalósítása után 1995 ősztől kezdődően a gyermekétkeztetés gazdaságosabbá tétele érdekében az óvoda konyhájában történik a napközis tanulók étkeztetése is. Az egész község területén elvégezték a kerítések felújítását és a csapadékvíz elvezetésének biztosítását.

Az 1950-ben elkészült és átalakított óvoda első vezetője Giesz Mária vidéki óvónő volt, aki két csoportos óvodát a helyben letelepedő Mészáros

Ferencnének adta át, aki 1963-ig ált az óvoda élén. Őt követte Váradi Mártonné 1963-1992 között, egészen a nyugdíjazásáig. Ezt a feladatot egy cikluson keresztül 1992-1996 között Szöllösi Béláné óvónő látta el. Ezt követően pedig pályázat alapján a Kincsesbányai Általános Iskola egykori tanulója, Magyarné Dénes Zsuzsanna kapta meg a bizalmat, jelenleg már a második ciklusra.

Az általános iskolában elvégzett nagyobb volumenű munkák voltak: a bővítés, tetőtér beépítés, szennyvízhálózat cseréje, külső csapadékvíz elvezetés, udvarburkolás és rendezés. Vajda Gyula igazgató 1993. július 1-től nyugdíjba vonult. Azóta már második alkalommal Andavölgyi Ferencnek szavaz bizalmat a testület. Az iskola 1994 októberében vette fel a Kazinczy Ferenc Általános Iskola nevet. Azóta már hagyományosan 2-3 napon keresztül ünnepli névadójának születésnapját az iskola, ahol műveltségi vetélkedők, sportversenyek, játékok, kiállítások teszik az egész móri körzet és a község számára felejtethetlenné ezeket a napokat.

Az Egészségház is az önkormányzat tulajdonába került. Sajnos az önkormányzat pénzhiány miatt az addig a bányüzem által fenntartott fizikoterápiás részleget már nem tudta finanszírozni. Ennek következtében 1992-ben a móri körzetből idejáró betegek és a helyi betegek nagy bánatára ez a részleg megszűnt.

Az 1985-től itt dolgozó orvos házaspár közül a bányavállalat megszűnésekor 1990-ben dr. Németh Gyula üzemorvos teendői megszűntek. Ekkor felesége, dr. Tapolcai Katalin lett a házi orvos. 1994-ben az orvosi rendelőt privatizálták. Azóta dr. Tapolcai Katalin vállalkozásban végzi a község gyógyító tevékenységét. 1998-ban az önkormányzat a fogorvosi teendők ellátására társulási szerződést kötött a környező falvakkal. Ezek alapján Iszkaszentgyörgy, Isztimér, Bakonykúti és Kincsesbánya betegek igénybe dr. Horváth Zsombor fogorvos gyógyító tevékenységét. A fogorvosi ellátás fejlesztése és javítása érdekében az önkormányzat vásárolt egy fogászati röntgengépet és egy korszerű fogászati széket és azokat eredményesen üzemelteti. Ugyancsak privatizálásra került a gyógyszertár, amelyet továbbra is Bartha Klára gyógyszerésznő vezet.

A védőnői ellátás Gózon Éva ideköltözése óta helyben megoldódott és folyamatos. 1999-ben az önkormányzat a következő eszközök beszerzésével fejlesztette a védőnői szolgálatot: fülhőmérő, vércukormérő, automatikus vérnyomásmérő, digitális személynémérleg, védőnői bőrtáska, audiométer, hűtőszekrény.

Az új iskola tetőterének beépítése lehetővé tette a technika tantárgy tanítását az anyaépületben. Így a régi két tantermes iskola feleslegessé vált. Az önkormányzat felajánlotta megvételre az épületet, hogy ott egy ökumenikus imaházát lehessen kialakítani. Ezt a katolikus egyház 1994. július 1-én realizálta is. A hívek segítségével a kápolna 1994. november 27-én készen állt a szentelésre, amelyet dr. Takács Nándor megyés püspök végzett el. De nem csak a kápolnafelszentelésére került sor, hanem a község jelképeinek, a címernek és a zászlónak a felszentelésére is. Ezt a megható eseményt –nagy összefogással- együtt ünnepelte az egész község, hiszen soha nem látott és kedves eseményen vettek részt.

Ezt megelőzően már megfordult egy folyamat 1991-ben, amikor is a kincsesi bauxitbányászat megindulásának 50. évfordulóját azzal szerették volna emlékeztetéssé tenni, hogy alumínium harangot öntetnek és azt a Bittó-hegyen, a szovjet emlékmű helyén állítják fel, ahol 1959-ig állt is egy harangláb. Az ötletadó önkormányzati képviselő Tóth Bence József volt, és ő vállalta magára az akkor még igen nehéz feladatot. A Magyar Alumíniumipari tröszt a kérésnek helyt adott és a MAT. egyetértésével és anyagi támogatásával 1991. november 20-án átvehették a Jeney Tibor harangöntő által készített, préselt alumínium harangot. Külön utánjárásra elkészült a fa harangláb is, és 1992. május 3-án sor került az ökumenikus harangszentelésre is. A harangláb és a harang innen került át 1995. november 15-én az előző évben felszentelt imaház mellé. A harangláb lehetővé teszi majd azt, hogy a Felső-Kincsesi Erdősor 3. sz. alatti Dene Károly kertjéből lehozott bronz lélekharanggal együtt szolgáljanak a hívők érdekében. A szerzők ezúton is tisztelettel kérik az önkormányzatot, hogy támogassa ennek az elképzelésnek a megvalósulását.

1996-tól kezdődően az önkormányzat lehetővé teszi, hogy a lelki szolgálat mellett a lakosság heti egy alkalommal ingyenes jogi tanácsadást igénybe vegye, amellyel élnek is az emberek.

A községi Vöröskereszt alapszervezete 1995-ben szerveződött újjá. Vezetője Lakatos Jánosné tanítónő volt. 1996-ban az alapszervezet akkori gazdasági felelőse Bárdy Imréné vette át a titkári feladatokat. Az alakuló létszám 110 fő volt, ami azóta 309 főre növekedett. Fő feladatok voltak a véradások megszervezése, a különböző egészségügyi szűrések (tüdő, nőgyógyászati, csontritkulás, stb.) segítése, akciók, árusítások, (ruha, vegyiárú, élelmiszer, stb.) megszervezése, egészségvédelmi előadások, idősek, betegek segítése. Minden évben közel 100 fő részesült ajándékcsomagban vagy élelmiszer utalványban. A vöröskereszt alapszervezetben

végzett munkája elismeréseként Bárdy Imréné titkár „Vöröskeresztes Munkáért” aranyfokozatát kapta 2000. év elején, az alapszervezet pedig akkor lett „Kiváló Alapszervezet”.

Az Ifjúsági Klub új helyének kialakítása jelenleg van folyamatban az Egészségház régi fizioterápiás részlegének termeiben.

A SOROS Alapítvány pályázaton elnyert 2.230 e Ft-ból 960 e Ft-ba került az „Erdei Futópálya” kiépítése. A „Községi Egészségterv” elnyerésével sikerült megvalósítani a közterületek fejlesztését. Virágosítás, szemét-tárolók, padok vásárlása, 9 db utcánév jelzőtábla, zománcozott egységes házszámjelzők vásárlása, felszerelése, egészséges életmódra nevelés, falunapi rendezvények, iskolai és óvodai edzésre nevelő programok valósulhattak meg.

A Kincsesbányai Nyugdíjas Klub 1983-ban alakult Dene János vezetésével. Mivel az alakuló klub legtöbb tagja az aktív éveit a bauxitbánya dolgozójaként töltötte, így élvezte is a bánya támogatását. Később a klub a Művelődési Házban működött, így a programok összeállításához, szervezéséhez a Művelődési Ház nyújtott segítséget. Az évek során fokozatosan nőtt a klubhelyiség kialakítása, amely községi összefogással és támogatással sor is került a 60 lakásos sávház földszintjén, ahol jelenleg is működik.

1997. januárjában a klub vezetője Dene János, idős korára tekintettel kérte a felmentését. A klub tagsága ekkor kérte fel Mészáros Ferencné a klub vezetésére. A klub létszáma ez időtájt 53 fő volt. A klub 1998. januárjában tagja lett az „Életet az Éveknek” országos szervezet Fejér megyei szervezetének. Ettől kezdve tevékenységük szélesebb körben lett ismert. A klub kezdettől fogva kapcsolatban van a fehérvárcsurgói és az isztiméri nyugdíjas klubokkal, a helyi vöröskeresz szervezettel, az iskolával, akikkel közös programokat is szerveznek. (Kirándulások, fenyőünnep, gyermeknap, majális, nőnap, férfinap, idősek napja, stb.) Hagyományörző tevékenységük során felelevenítik a rég már-már feledésbe került népszokásokat. (maszkabál, tollfosztás, stb.) Már negyedik éve vesznek részt a Kor-Társ Nyugdíjas Ki-Mit Tud vetélkedőkön. Énekből kettő, versből kettő, kézimunkából öt kategória díjat nyertek. 1999-től kezdődően felelevenítették a tortás, bensőséges és megható hangulatú születésnapi ünnepeket. Részt vesznek a társadalmi munkákban, a falunap szervezésében, lebonyolításában. A 19 év alatt csaknem bejárták az egész országot, a nevezetes helyeket és a régi vágyuk teljesült, amikor eljutottak Ópusztaszerre, a honalapítás bölcsőjéhez, valamint megtekintették a csodálatosan szép

országházat. Meghirdették a kocogj velünk mozgalmat és kitaróan a mai napig kocognak minden szombat reggel.(22-24 fő) A rendezvényeik kiadásait a tagsági díjból (600 Ft/év), az önkormányzat és a tapolcai szakszervezet támogatásából fedezik.

A klub jelenlegi létszáma 68 fő (ebből nem nyugdíjas pártoló tag 14 fő). A heti klubnapokon 25-30 fő van jelen, de a rendezvényeiken csaknem az egész tagság megjelenik és részt vesz a szervezésben, a lebonyolításban.

Az 1990-es években megváltoztak a község hagyományos ünnepei is a nagy politikai, társadalmi és gazdasági átalakulás során:

1995-től kezdődően a „Bányásznapi” helyébe a „Falunapi” lépett.

1994 óta hagyományossá váltak az iskolai „Kazinczy Napok”

Megújulva és nagy lelkesedéstől kísérve zajlanak Nőnapok, Férfinapok.

Október november táján ünneppé vált az „Idősek Napja”.

Az óvodában, az iskolában pedig a Karácsonyi Ünnepség.

Az 1995. évi költségvetés összeállítása során már bizonyossá vált, hogy az elkövetkező évek nehezebb gazdálkodási helyzetet hoznak az önkormányzat részére. Ebben az időszakban a központi támogatások még a kötelező feladatokra sem nyújtott teljes fedezetet és nehézzé vált a községi nagyberuházások finanszírozása is.

A községi telefonhálózat kiépítéséhez 1992. augusztusában 39 millió 631 eFt hitelfelvételre volt szükség. A településen 300 háztartás és 4 közintézmény csatlakozott a hálózathoz, amelyet 13 község közös beruházásaként hoztak létre.

A vezetékes földgáz bevezetése 23 millió 758 eFt-ba került, amelynek megvalósításához az önkormányzat 7 mFt hitelt volt kénytelen felvenni. A gáz bevezetése 1995. szeptember hónapban községi szinten befejeződött.

A községi szennyvíztelepet 1993. január 1-én az önkormányzat vette át. 1997-ben elkészült a szennyvízcsatorna hálózat terve és Isztimérrel társulva pályázaton vettek részt a beruházás állami támogatására. A beruházás megvalósítása Kincsesbányának 541 eFt-ba került.

Új burkolatot kapott 1990-ben az Erdősor, 1990-1994 között a Rákóczi út, 1999-ben a Március 15. tér felé vezető út és a Somosmál felé vezető út 204 fm hosszban.

Közvilágítás bővítésére, illetve fejlesztésére a Kertalja utcában és a Rákóczi utcai buszmegállóban és az előtte levő kereszteződésben került sor.

1992-ben kerültek magánosításra a sávházak és a kockaházak, 1995. májusában a 60 lakásos lakótömb, júliusban pedig az un. „nyulas földek”.

1999-ben kialakításra és eladásra kerültek az első lakás céljára alkalmas telkek. Folyamatban van a lakások kialakításának tervezése a bányauzemtől megvásárolt iroda épületben és a két legényszállóban.

1994-2000. között még a következő beruházások valósultak meg:

Felső-Kincsesi „Népbolt” felújítása

Szeméttároló konténerek vásárlása, a tároló helyek elkerítése

Községi strand állagmegóvási munkák

Rákóczi úti és a kertalja utcai víz-csatorna közmű építése

60 lakásos sávház sátortetejének elkészítése

Központi kazánház építése és gépészeti munkái

Tűzoltószertár építése

Polgármesteri Hivatal irattárának a kialakítása

A lakosság száma Kincsesbányán 2002-ben 1590 fő, sajnos csökkenő tendenciájú. A község teljes területe 1087 ha. Lakások száma 556 db, amelyek közel fele, 252 db a tömbházakban található.

A község élelmiszer és zöldség ellátása az un. fióküzletekben történik.

Ilyen boltok a következők:

Élelmiszer: Keresztes bolt, Keresztes Józsefné, Ady E. út,

Csibe csemege, Kocsis Józsefné, sávházak

Kisbolt, Piller Lászlóné, Éva Bisztró mellett

Vegyesbolt, Keszte János, Ifjúság út

Kincses Market, Rigó Györgyné, Ságvári E. út

Húsbolt, Vranszki Attila, 60 lakás üzletsor

Zöldséges, Balikó Ildikó, 60 lakás üzletsor

Zöldséges, Mészáros Istvánné Kincsesi út 40.

1990. január 1-én megszűnt a Fejér Megyei Bauxitbányák Vállalat, 1999. augusztus 6-án kiszállították az utolsó gépkocsi bauxitot a Bitó II. bányüzemből, ezzel befejeződött a kincsesi bauxitbányászat. Sajnálatosan megszűnt az az anyagi háttér is, amellyel a bauxitbánya 58 éven át támogatta a bányatelep épülését és csodálatosan szép fejlődését. A bauxitbánya területén kiépült utóvállalkozások azonban nem tudnak akkora és olyan szerepet betölteni, mint az egykori kenyéradójuk a bauxitbánya. Az igaz, hogy anyagi támogatás csökkenése átmenetileg nehezebbé teszi a község intézményeinek az üzemeltetését, fenntartását, Kincsesbánya fejlesztését, de ismerve szorgalmas, tehetséges lakosságát és a kreatív alkotni akaró és bátran vállalkozó önkormányzatát, csak idő kérdése, hogy újból bekövetkezzen az a dinamikus fejlődés, amely mindig is jellemezte ezt a gyönyörű természeti környezetű települést, ahol Balikó János bátyánk di-csérő szavait kölcsönözve: „a csodálatos természet a küszöbig ér”.

Kincsesbánya község állandó lakosságának alakulása

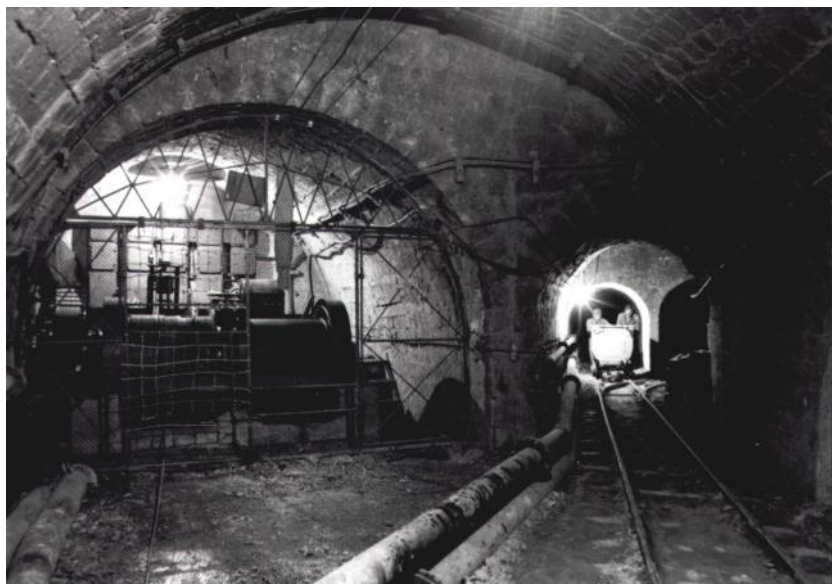
ÉVSZÁM	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970
Lakosság száma (fő)	174	187	279	426	1000	1377	1723
ÉVSZÁM	1975	1980	1985	1990	1995	2000	
Lakosság száma (fő)	1767	1719	1701	1682	1623	1566	

9. Állami bauxitbányászat sikeres évtizedei

(1955-1992)

A kincsesi bauxitbányászat ipari, szociális és kommunális fejlődése lényegében az 1950-es évek második felében kezdődött. Ezt a hatalmas fejlődést a bauxitbányászat termelési technológiájának, a bauxitbányászok munka és életkörülményeinek gyökeres megváltozását az 1956-1986-ig 30 éven át tartó állami nagy beruházások biztosították.

Az első igazán nagy állami beruházás az Iszka bányüzem létesítése volt, ahol a termelés 1959-ben kezdődött és 1978-ban fejeződött be.

94. ábra Iszka II. bányaiüzem átnézeti rajza. (MAM)

Ez volt a kincsesi bauxitbányászat legnagyobb bányája. Feltárása egy altárral (Iszka altáró), három légaknával (József II, központi légakna és a déli légakna) és egy központi szállítóaknával történt.

A +150 szinti altárból jobbra nyílt a József II. főereszke és annak talpától a +122 m szinti bányamező. Kissé beljebb ugyancsak az altárból nyílt és felette helyezkedett el az ún. „TH” bányamező. Az altárból kb. 600 méterrel beljebb, ugyancsak jobbra helyezkedett el a központi szállítóakna és az aknarakodó, amelynek feladata volt a mélysintek (+75m, +53m, +50m) termelésének kiszállítása, ezenkívül a segédanyag és személyszállítás megoldása.

A +75méteres szinten kihajtott alapvágatKeleti szárnyából indították a Kincses I. +53 m szinti főeresztékét, a Nyugati szárnyból pedig a Kincses II. +50m szinti főeresztékét, a +53m és a +50m szinti bányamezők lefejtésére. (Ez volt Iszka II. legmélyebben fekvő bányamezeje.)

Az altáró végpontján jobbra nyílt az Iszka II. főereszke a +112m szinti bányamező lefejtésére. Így összesen hat bányamezőből, négy szinten folyt a termelés.

A bányamezők lefejtése minden esetben Siklóson történt, felülről-lefelé, hazafelé haladva. Az uralkodó fejtésmód, - a különféle kísérletektől eltekintve uralkodóan a dőlésmenti szeletosztású, csapásmenti telepítésű, főteércomlasztásos kamra-pillér fejtés volt.

A bánya főszellőztetése szívélag történt a három légagnán keresztül. Az altáró és a szállítóakna behúzóként üzemelt. A főszellőző ventilátorokkal lehetőség volt a főszellőztetés irányának a megváltoztatására is. A munkahelyi szellőztetés parciálisan és nyomólag történt, kezdetben acél, később pedig nagyátmérőjű műanyag légcsővekkel. Az alapvágatokkal és a síklókkal párhuzamosan hajtották ki az áthúzó szellőztetést biztosító légvágatokat.

A bányavízemelés kezdetben (1963-ig) még hagyományos módon, az un. „passzív vízvédelemmel” történt, nagyteljesítményű, (5000-9000l/perc) Dorogi és MÁVAG típusú centrifugál szivattyúkkal. A bányauzem főszivattyú állomását a +76m szinten építették ki. Ez volt a kincsesi mélyművelésű bauxitbányászat legnagyobb teljesítményű centrifugális szivattyúkkal üzemelő vízmentesítő állomása. Összkapacitása 43m³/perc, maximális vízemelése pedig 1965-1966-ban 27m³/perc volt. Üzemelt még egy kisebb szivattyúkamra is József II. +112 m szintű bányamezőben.

1964-ben helyezték üzembe Magyarországon első alkalommal az un. „aktív vízvédelem” mellett üzemelő, bűvárszivattyús vízmentesítő állomást a +53m szintű, majd a +50m szintű bányamezők víztelenítésére. E két bányamenetesítő állomás EMU típusú bűvárszivattyúkkal üzemelt, és a +76m szintű főszivattyúkamra zsomjaiba emelték át a bányavizet. A főszivattyú kamrából és a +112 m szintű szivattyúkamrából a víz az alátróci csorgóba, majd onnan a külszíni ülepítő tóba került.

1959. január 1-vel egyesítik a Magyar Állami Bauxitbányákat. A Gánti bauxitbánya és az Iszkaszentgyörgyi Bauxitbánya összevonásával létrejön a Fejér Megyei Bauxitbányák Vállalat Kincsesbánya központtal. A Nyirádi Bauxitbánya és a Halimbai Bauxitbánya összevonásával létrejön a Bakonyi Bauxitbánya Vállalat Tapolcai központtal. Ettől kezdődően már csak két állami vállalat adja a teljes magyar bauxittermelést. Egyharmadát a Fejér Megyei Bauxitbányák Vállalat, kétharmadát pedig a Bakonyi Bauxitbányák Vállalat.

Iszka II. bányauzemben 1959-ben kezdődött el a bauxittermelés. Az altáró feletti ún. „TH” bányamezőben ezzel együtt a szkréperes munkahe-

lyi rakodás és szállítás, amely a száraz fejtésekben forradalmi változást eredményezett, mert gépesítette a legnehezebb kézi munkát a fejtésben és a siklóban, megszüntette a talpi sínzállítást. A szkréper a száraz fejtésben rohamosan elterjedt és egy igen kedvelt gépe lett a bauxitbányáinak. Alkalmazásukkal a munkahelyi termelékenység az 5-6 t/fő/műszak értékről 7-9 t/fő/műszak értékre növekedett.

A vizes, sáros fejtésekben, munkahelyeken és a dolomitos elővájásokban alkalmazták a fejfeletti rakodógépet, amely ugyan nem növelte meg lényegesen a fejtési termelékenységet (csak 6-7 t/fő/műszakra), de megszüntette az embert kínzó szívlapátolást és ez nem volt kevés.

95. ábra Szkréperes fejtés (MAM)

1963-ban létrehozták a Magyar Alumíniumipari Trösztöt (röviden: MAT) azzal a céllal, hogy egységes irányítás alá kerüljön az egész magyar alumíniumipari vertikum.

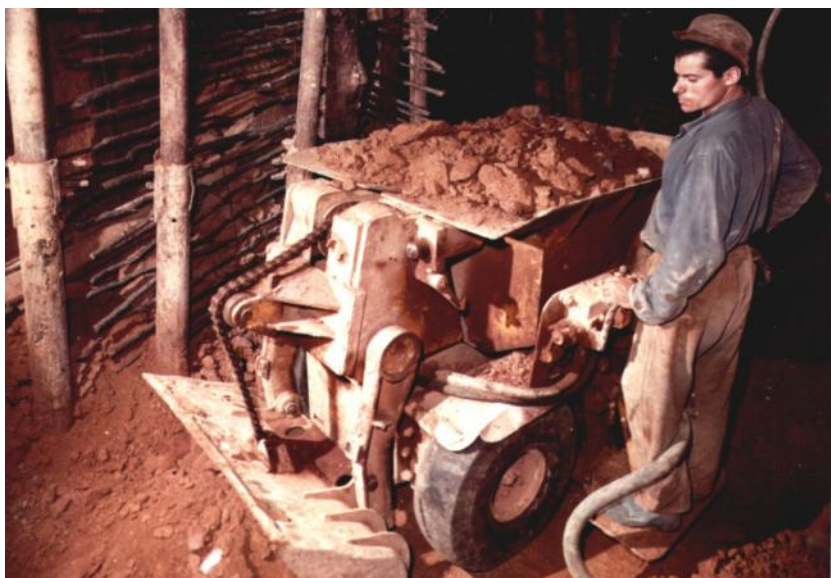
1964-ben kezdetét vette a gumihevederes szalagszállítás, amely technológia rohamosan elterjedt és 10 év alatt teljesen kiszorította a talpi sínen történő bauxitszállítást.

Az aktív vízszintsüllyesztés gyakorlati alkalmazásának eredményeként a karsztvízszint fokozatosan a termelő szintek alá süllyedt, megteremtve ez-

zel a földalatti bauxitbányászat gépesítésének legfontosabb feltételeit.

1964-től kezdődően alkalmaztuk a „Valent” típusú acéltámokat és a csuklós, előfeszíthető acélsüvegeket. 1972-től pedig a szálló és kapcsolható könnyűfém süveggerendákat. Végül 1974-től a hidraulikus könnyűfém támokat, amelyek lehetőséget teremtettek a fejtési kamrák méreteinek növelésére, ezáltal a nagyobb méretű és teljesítményű rakodó-szállítógépek alkalmazására.

1968-ban üzembe állították az első, a svéd Atlan-Copc cég által gyártott, CANO-310 típusú gumikerekeken önjáró, sűrített levegővel üzemelő, munkahelyi rakodó-szállítógépet. Ezek a nagy mozgásszabadsággal rendelkező gépek már távvezérelhetők voltak, amelyek megoldották a biztosítatlan légtérből történő biztonságos rakodást-szállítást, amely nélkülözhetetlen egy uralkodóan omlasztásos fejtésmóddal termelő bauxitbányában. Ezzel a géppel a munkahelyi termelékenység a 7-9 t/fő/műszak értékről 12-14 t/fő/műszak értékre növekedett.

96. ábra Cano-310 rakodógép (MAM)

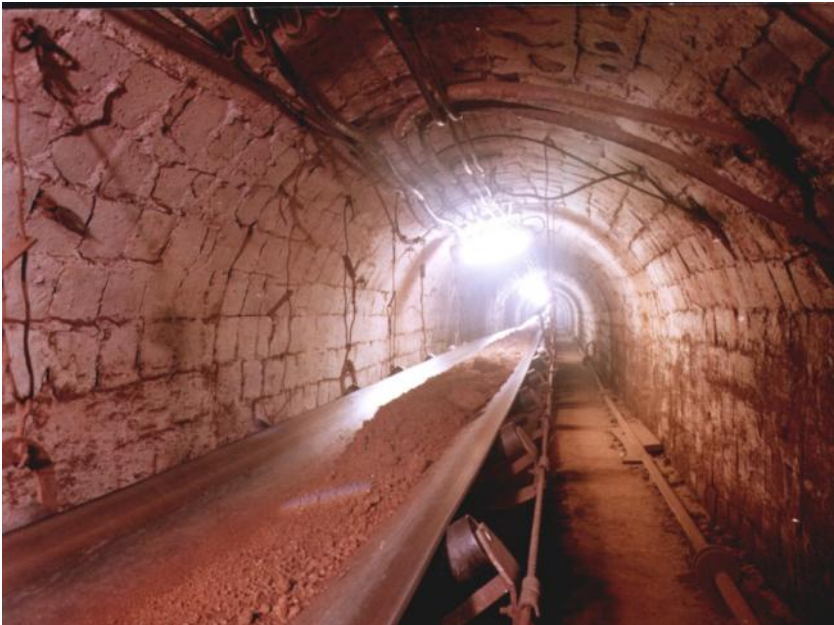
A munkahelyi víztelenítésben 1970-es évek elején jelent meg az első „Bibó” típusú kézzel hordozható búvárszivattyúk, amelyek rohamosan elterjedtek, mert egyszerűek, igénytelenek voltak és a legrosszabb bányabeli

viszonyok között is megbízhatóan üzemeltek és kiszorítottak minden más megoldást a bányából.

1972-ben az Iszka II. bányáüzem teljes rekonstrukciója során épült ki első alkalommal az egész bányáüzemet átfogó külszíni diszpécser központból távvezérléssel irányított szállítoszalag rendszer, amelynek segítségével a bauxit emberi kéz érintése nélkül jut el a munkahelyektől a külszíni gépkocsitöltő állomásig, majd innen gépkocsival a MÁV rakodóig.

A bányáüzemben megjelennek és gyorsan elterjednek a technika modern vívmányai a pneumatika, hidraulika, elektronika, a lézer, a sugaras technika, az ipari tv, az informatika, automatika.

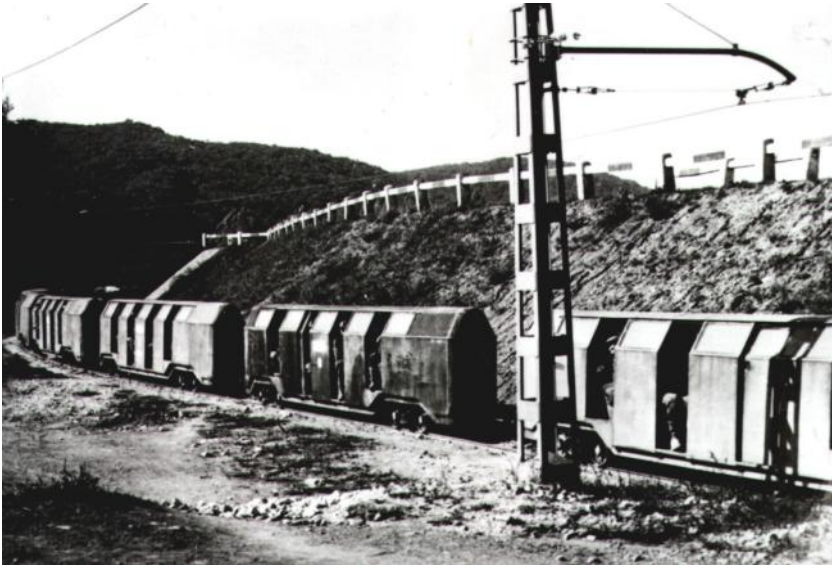
1972-ben helyezték üzembe Iszka II. bányáüzem hangosbeszélő rendszerét, amely gyors kapcsolatot teremtett minden bányabeli munkahely egymás közti, a diszpécserrel, a külszíni üzemekkel létesített beszélgetéseken. Ez óriási jelentőséggel bírt a termelésirányítás, a hibaelhárítás, a riasztás területén is.

97. ábra Szalagszállítás (MAM)

1972-ben vette kezdetét az ún. sínprofilú, függősínes segédanyag-

szállítás, valamint a szállítószalagon történő személyszállítás mindkét irányban. Itt került megvalósításra a 250 V-os felsővezetékes villamos mozdonyos szállítás a bauxit, a segédanyagok valamint a személyek zárt, ún. „népeskocsis” szállítására a külszíni lámpakamrától kezdődően az altáró végéig és vissza.

98. ábra Népeskocsis személyszállítás (MAM)

1975-től a munkahelyi rakodást-szállítást fokozatosan átveszik a nagyteljesítményű, dízel-hidraulikus üzemű, JOY-TLF 4 típusú kanalas önjáró gépek, 2 m³-es kanállal, amelyek már minden lejtős pályán képesek rakottan is mozogni.

Iszka II. bányauzemben 20 év alatt a bányászati termelési technológia minden fázisában óriási fejlődésen ment át. A munkahelyi termelékenység pedig az 5-6 t/műszak/fő értékről 23-24 t/műszak/fő értékre növekedett. A technikai színvonal pedig az elmaradottságból az élvonalba került.

József III. bányauzem bemutatása és fejlődése

Iszka II. bányauzem 1964-ben elérte a tervezett 500 ezer tonna termelést. Ugyanebben az évben kezdődött el a következő nagyberuházás, a József III. bányauzem feltárása.

FOTO HELY

99. ábra József III. bányaiüzem átnézeti térképe (MAM)

Erre azért volt szükség, hogy amikor szökkenni fog Iszka II. termelése, már rendelkezésre álljon egy új termelőkapacitás, amelynek segítségével nemcsak a csökkenő termelést lehet pótolni, hanem az igényeknek megfelelően növelni is lehessen.

József III. feltárása egy lejtősaknával és egy légaknával történt. József III. lejtősakna volt a behúzó, a légakna pedig a kihúzó főlégvágat. A lejtősaknán történt a bauxit és a segédanyagok szállítása, a légakna szolgált a személyszállításra és ez volt a műakna is a villamos energia, a sűrített levegő bevezetésére, valamint a bányavíz kiemelésére.

A bauxit és a segédanyagok szállítása a bányabeli +30 m szinti alapvágat és a külszín között átm. 1100 mm-es oknesorgéval történt, csillékben. A termelés 1967-ben kezdődött el.

A bányaiüzem termelési ideje alatt (1967-1975), ebben a kis kiterjedésű bányaiüzemben is jelentős műszaki alkotások jöttek létre, amelyek jelentősen segítették a kincsesi bauxitbányászat műszaki fejlődését:

Az I. sz. fősíkló, a +60 m szinti és a +90 m szinti alapvágatok, a +35 m szinti főlégvágat, mint főszállítóvágat szalagosításával kialakították az

iszikai bauxitbányászat első szállítószalag rendszerét, amelyhez a +30 m szinten kapcsolódott az ugyancsak első, az egész bányauzemet végig kiszolgáló, elektro-hidraulikus üzemű, szalagrál-csillékbe töltő és szalagvezérlő állomás, ahol egy ember végezte az egész bánya termelésének a csillékbe töltését, teljesen gépesített módon. Ez a nagykapacitású szalagszállító rendszer és csilletöltő állomás lehetővé tette még azt is, hogy a Rák-hegy II. bányauzem termelését két-három évvel előbb lehessen megkezdeni.

100. ábra József III. +30 m szinti csilletöltő és szalagvezérlő állomás (MAM)

1972-ben üzembe helyezték az Iszka II. rekonstrukcióját, amely során megszűnt a külszíni borogató és a MÁV rendező pályaudvar is. Ez arra kényszerített bennünket, hogy József III. bányauzem részére egy önálló gépkocsitöltő állomást alakítsunk ki. Ezt saját tervezéssel, gyártással és kivitelezéssel úgy oldottuk meg, hogy négy ember képes volt a bányauzem teljes termelését fogadni, gépkocsiba tölteni, az üres csilléket pedig visszaküldeni a bányába.

101.sz. ábra József III. külszíni csilleforgalma (MAM)

József III. bányauzemben már kezdettől fogva aktív vízszintsüllyesztést alkalmaztunk bűvárszivattyús vízkiemelésel. A bányauzem vízvédelmét szolgáló bűvárszivattyús állomást a légakna +40 m szintű rakodójához kapcsolódó

102. sz. ábra József III. légakna, vízkiömléssel (MAM)

lódó segédaknába telepítettük. A segédakna talpszintje a -10 m szinten volt. A segédaknába 10 db EM D 800/IV. típusú 165 m emelőmagasságú, egyenként $7,5$ m³ teljesítményű bűvárszivattyút telepítettünk, teljesen automatizált üzemmódban. Maximális vízemelés 1970-ben 43 m³/perc volt. Ez volt az első bányai vízemelő állomás, ahol már nem volt szükség a hagyományos szivattyúkamra kezelőre.

Ebben a bányauzemben alakítottukki első alkalommal a helyi, un. „lokális aktív vízszintsüllyesztési technológiát”, amelynek segítségével dolomitközelben, de bauxit-

ban kihajtott csapásirányú légvágatokból indított, közel szintes, legyezőszerűen kialakított fúrásokkal csapoltuk meg a dolomitot és ezzel egy-egy bányamezőt egyszerűen és gyorsan tudtunk lezárítani, megteremtve ezzel a gépesített bauxitbányászat alapfeltételét.

Ezek a fejlesztési eredmények kitűnő tapasztalattal szolgáltak az Iszka II. bányauzem már ismertett teljes rekonstrukciójához, valamint a következő nagy beruházásainkhoz.

Rákhegy II. állami nagyberuházás.

A centrálisan telepített Rákhegy II. központi szállító és légakna mélyítése 1968. augusztus hónapban kezdődött. A bányauzem nagy kiterjedésű termelőszintjei: A + 0 m szinti, a – 64 m szinti és a –112m szinti alapvágatok feletti siklós bányamezőkben helyezkedtek el, tehát az iszakai bauxitbányászatban eddig még nem tapasztalt mélységben.

FOTO HELY

*103.sz. ábra. Rákhegy II. bányauzem átnézeti térképe
(MAM)*

mélységben elhelyezkedő bányamezők, a nagymennyiségű karsztvíz ellenére is időben leszívódjanak. Tehát ennek megfelelően kellett megtervezni a bányauzem feltárását és aktív vízszintstüllyesztését.

A magyar bányatörvény szerint a karsztvíz épp olyan természeti kincsünk mint a bauxit, vagy más ásvány, érc, kőzet. Ezért ha a karsztvizet bármi-

Valószínűsíthető volt, hogy az eddigieknél lényegesen nagyobb mennyiségű bányavíz-emeléssel kell számolni a gépesített bányászkodás biztosításához.

Az ALUTERV-nek mint generáltervezőnek úgy kellett elvégezni a tervezést, hogy a nagy

lyen okból is kiemeltük és azt nem hasznosítottuk, minden kiemelt köbméter után büntetést kellett fizetni a magyar államnak. A bányavállalatnak tehát alapvető gazdasági érdeke is volt, hogy a karsztvizet ivóvíz minőségben emelje ki, hogy az értékesíthető, felhasználható legyen. De a bányavállalat erre kényszerült azért is, mert a nagy mennyiségű vízemelés következtében csökkentek, vagy elapadtak a környék karsztvíz forrásai, de még a rétegvíz források is, amit a vállalatnak bányakár címen pótolni kellett.

A nagy mélyművelésű bauxitbányák mellett így alakultak ki a bauxittermelő helytől fizikailag elkülönülten, attól védetten működő karsztvízbányák, vízművek, amelyek ivóvizet szolgáltatnak még akkor is, amikor a bányák már régen befejezték a termelést. Jó példák erre a Rákhegy II Vízbánya és a Nyírádi Vízbánya, ahol már befejeződött a bauxittermelés, de amelynek még ma is üzemelnek, biztosítva ezzel a közeli és a távolabbi környezetük korszerű, jó minőségű, vezetékes ivóvízzel történő ellátását.

Ilyen megfontolások alapján épült meg az eredetileg Rákhegy II. bányászati üzem aktív vízszintsüllyesztését szolgáló vízakna és vízcsapoló vágatrendszer, amely a legmélyebb termelő szint (-112 m szint) alatt csapolta meg a karsztvizet tározó kőzetet, a dolomitot.

104. ábra Rákhegy II. Vízbánya. Ivóvíz gyűjtése és ülepítése. (MAM)

Az I. sz. vízakna rendeltetése a karsztvíz – 138 m szinten történő megcsapolása vágatokkal és fúrásokkal, a csapolt víz összegyűjtése, ülepítése, szűrése és a II. sz. vízaknába vezetése, amelynek –161 m-en van a talpszintje. Feladata

még biztosítania vízbánya szellőzését, a személyek és anyagok be és ki- szállítását, valamint műaknaként is szolgált, csövek és kábelek vezetésére.

A II. sz. vízaknába került beépítésre a 8 db vízemelő bűvárszivattyú. Ez az akna biztosította a szivattyúk gépesített be és kiszerezését, valamint behúzó légaknaként is működött, A bűvárszivattyúk legfontosabb műszaki adatai a következők:

Tipusa: RITZ 6730/11 (11. lépcsős)

Hajtóteljesítménye darabonként 1000 kW (1 MW)

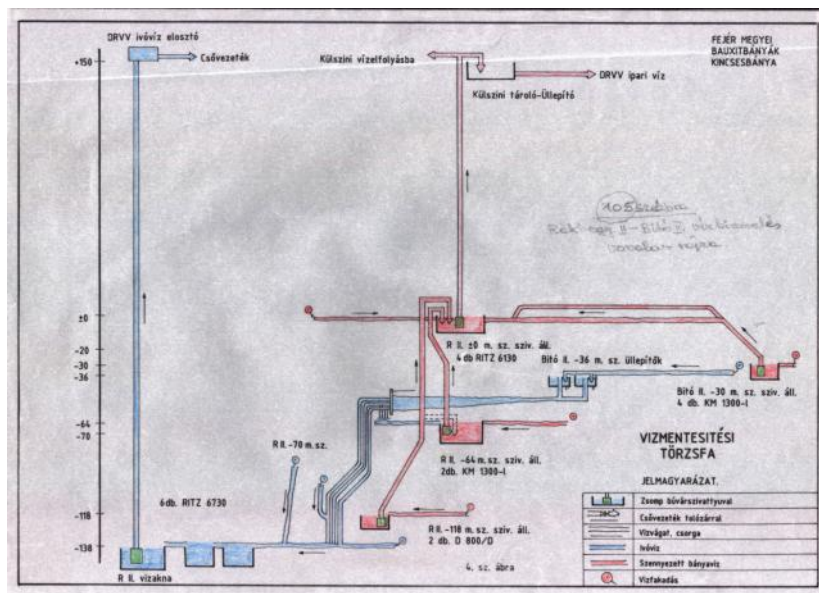
Szállítóteljesítménye 15 m³/p

Emelőmagassága 300 m

Üzemi feszültség 6000 Volt (6 kV)

Egy szivattyú össztömege: 72 T

Egyszerre 3-4 szivattyú üzemelt. Maximális vízemelése kb. 60 m³/p volt. A szivattyúk üzemét a 6 kV-os külszíni trafóházból irányították. Előprogramozott számítógépes távvezérléssel.

105. ábra Rákhegy II. Vízbánya. Vízkiemelés vonalas rajza (MAM)

A rákhegy II. Vízbánya üzemeltetését 1994-ig a bányavállalat végezte. Ezt a feladatot 1994 után a DRV. Kincsesi üzem vette át. Ez a bauxitbánya részére egy rossz döntés volt, mert amikor a vízbányászati rendszert átvették, ezt a nyereségtermelő lehetőséget elvették tőle. A bauxitbánya feladata ezek után már csak a bauxittermelés során keletkezett bányavíz összegyűjtése és kiemelése volt.

106. ábra Rákhegy II. Bányavízmentesítés vonalrajza (MAM)

A bauxit termelésének a módja, rendszere és eszközei lényegében meggyeztek az Iszka II. bányauzemben már ismerttetettel, azzal a különbséggel, hogy itt a bauxit napfényre hozása nem altárón, hanem a központi függőleges Y szállítóaknán keresztül történt. A bauxitszállításnak ez a módja már abban az időben is elavult műszaki megoldásnak számított, mert kicsi volt a szállítóteljesítménye és nagy kiszolgáló létszámot igényelt. A szállítás korszerűsítésének műszaki megoldását nagy vita előzte meg. Végül is a vállalat elképzelése valósult meg. 1975 szeptemberében üzembe helyezésre került a Rákhegy II. lejtősakna, korszerű szalagszállítással és gépkocsi töltővel.

A Rákhegy II lejtősakna üzembe helyezésével lényegesen korszerűsödött a bauxitszállítás rendszere. Lényegesen megnövekedett a szállítóteljesítmény. Lehetővé vált a mélyszintek (-64 m és -112 m) termelésének a rákapszolása, sőt a korszerűtlen József III. csilleszállítás felszámolása is. Mindezek eredményeként 43 ember szabadult fel. Később ez a szállítási rendszer még a Bitó II. bányauzem termelését is kiszolgálta, egészen a kincsesi bauxitbányászati 1999. évi befejezéséig.

107. ábra. Rákhegy II. lejtősaknai gépkocsi-töltő (MAM)

A Rákhegy II. bányauzem termelési ideje alatt (1976-1986) a következő jelenős műszaki megoldások születtek és üzemeltek eredményesen:

1976. január 1-én a termelő üzeminktől függetlenített módon létrehoztuk a saját Aknamélyítő és Feltáró Üzemünket. Erre a megoldásra főleg azért volt szükség, mert az Aknamélyítő Vállalat a meglévő elavult gépeivel már nem tudta biztosítani a számunkra megfelelő megvalósítási határidőket, de azért is, hogy az Iszka II. bányauzem bezárásakor felszabaduló szakembergárdát és gépeket továbbra is eredményesen tudjuk alkalmazni, illetve üzemeltetni.

Rákhegy II. bányauzemben terjedt el és vált általánossá a nagy teljesítményű dízel-hidraulikus rakodószállítógépekkel, a korszerű biztosító szerkezetekkel történő termelés.

Itt épültek ki először a földalatti telepítésű javító és szerelő műhelyek, anyag és alkatrész raktárak, garázsok, üzemanyag és kenőanyag töltő állomások, a távvezérelt nyitású-zárású és kitűnően tömítő acél légajtók. Itt alkalmaztuk először a nagy teljesítményű bauxitöröket.

Rákhegy II. bányauzem és Rákhegy II. vízbánya energiaellátására épült meg a környék legnagyobb teljesítményű transzformátor állomása, 25 MW teljesítménnyel, 120/35/6/0,4 kV feszültség szinten, kétoldali egymástól független energiaellátással.

A Fejér megyei bauxitbányászat 25 éves, a termelés valamennyi fázisának korszerűsítésével, az óriási műszaki elmaradottságból a hazai, de még az európai bauxitbányászatnak is az élvonalába került, miközben a fejtési teljesítmény az 5-6 t/műszak/fő értékről a 24-26 t/műszak/fő értékre emelkedett.

Bitó II. bányauzem az utolsó kincsesi bauxitbánya

A bányauzem feltárása az eredeti tervek szerint egy lejtősaknával és egy függőleges légaknával történt volna. A kitermelt bauxit szállítószalagon a lejtősaknán keresztül érkezett volna közvetlen Moharakodóra. A lejtősakna mindkét irányból történt kihajtása során – a rossz geológiai, kőzettani viszonyok miatt – a sok kísérletezés ellenére teljesen ellehetetlenült, így fel kellett adni. (Ilyen még nem fordult elő a kincsesi bauxitbányászat történetében)

Ezek után a feltárást Rákhegy II. bányauzem felől a 0 m szinti összekötő vágat kihajtásával végeztük el. Ez a vágat lett a főbehúzó légvágat és a szállítóvágat is. A kihúzó akna pedig a Bitó II. légakna.

108. ábra. Bitó II. bányauzem átnézeti képe. (MAM)

Bitó II. beruházás 1977-ben kezdődött, a termelés pedig 1981-ben. A legfontosabb fejlesztési eredményeink:

Az 1979-es esztendő mérőföldkő a kincsesi bauxitbányászat történetében, amikor saját tervezéssel és kivitelezéssel átalakítottuk az NDK-ból származó Multicar 24 típusú 2 T teherbírású, dízel-hidraulikus, létrás teherau-

tót olyan módon, hogy alkalmas legyen teher (1,5 T), és személyszállításra (10+2 fő), sőt vegyes szállításra is. A bányahatóság igen kedvezően fogadta és a Veszprémi Bányakapitányság vezetője, Cintula László személyesen jött el a próbauzemi bemutatóra és azonnal megadta az ideiglenes géphasználati engedélyt. A bányászok nagyon megszerették, így gyorsan elterjedt az üzemelő bányáinkban, megoldva ezzel a már 20 éve tartó személy és segédanyag-szállítási fejlesztés problémáját. Ezután kifejlesztésre került a speciális személyszállító változata is, amely már összkerék meghajtású volt és 14+2 személy szállítás ára volt alkalmas.

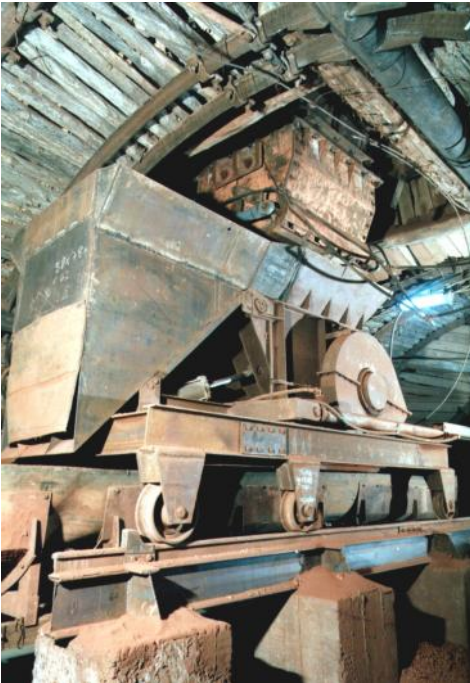

109. ábra. Univerzális Multicar

Ebben a bányauzemben használtuk először a földalatti telepítésű, svéd gyártású csavarkompresszorokat, amelyek a termelőüzem területi súlypontjában elhelyezve, lényegesen kisebb csőhálózatot igényeltek. Csökkentette a hálózati veszteséget, növelte a felhasználó gépek üzemi nyomását, valamint a sűrített levegő előállítás össz hatásfokát. Erre a megoldásra az is lehetőséget biztosított, hogy lényegesen csökkent a sűrítettlevegős energia felhasználásunk.

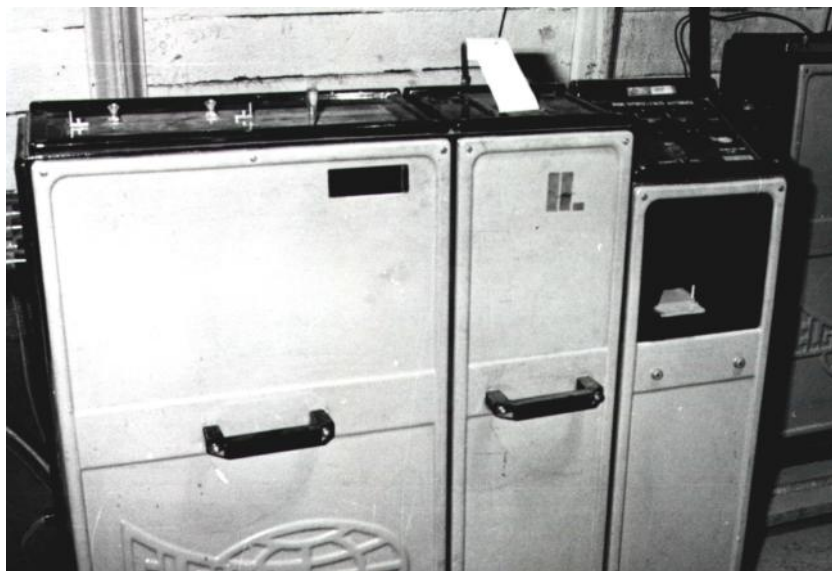
110. ábra. Földalatti telepítésű csavarkompresszor állomás

Itt alkalmaztuk először a bauxit-törővel felszerelt nagy tároló képességű gumibunkereket, amelyek már egy egész siklómező termelést tudtak fogadni, megtörni, tárolni és szalagra tölteni. Itt használtunk először olyan ipari TV és monitor párosítást, amelynek feladata volt egy konkrét munkafolyamat megfigyelése és végzése (szalagratöltés), mert az egy személyes működtetés során a kezelő nem látta a folyamatot.

111. ábra. Bauxittöltés szalagról törőbe, törőből bunkerbe, bunkerből szalagra

Szakemberek körében tudott dolog, hogy a bauxit minősége nagyon fontos tényezője a bauxit értékesítésének. Ezt a problémát növeli az a tény, hogy a bauxit minősége gyakran és jelentősen változik szinte méterről méterre. Ez nagyon megnehezíti a termelés oly módon történő irányítását, hogy a bauxit minősége egyenletes legyen, mert ez a timföldgyárak igénye. Az egyenletes minőségű termelés megvalósítása céljából telepítettük föld alá, a termelő munkahelyek közelébe a külszínen már bevált, az ún. „neutronaktivációs gyors elemző berendezést”, hogy a bauxit minősége 1-2 óra alatt a szakvezető aknász, illetve a csapatok rendelkezésére álljon.

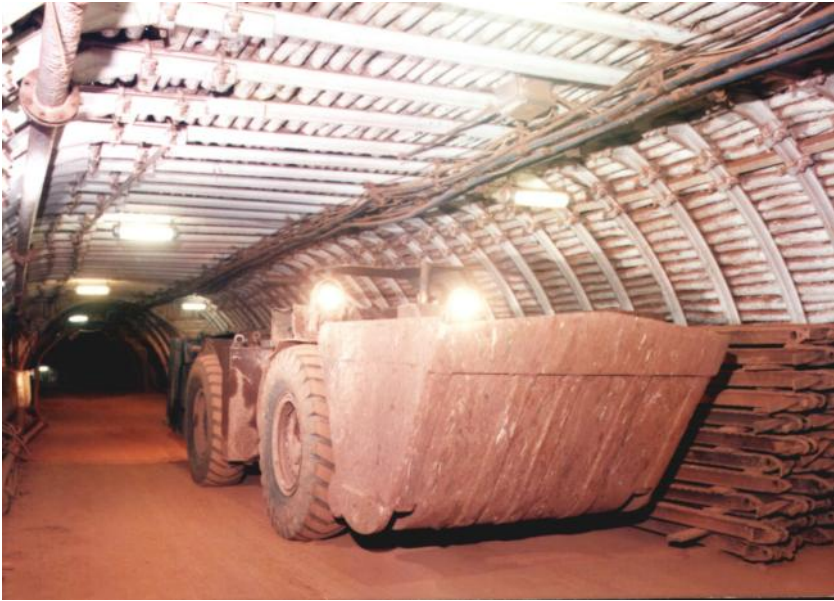

112. ábra. Bányabeli bauxit gyorselemző kamra

Fenyőfő I. bányauzem

1984-ben indult az ugyancsak a Fejér megyei Bauxitbányák Vállalathoz tartozó Fenyőfő I. bányauzem beruházása. A feltárás két egymás mellé telepített, párhuzamos lejtősaknával történt. A behúzó légaknában végeztük a segédanyag szállítást, az önjáró bányagépek ki és bejárását, valamint a műszak beszállását és a műszak közbeni személyszállítást.

A kihúzó lejtősaknán keresztül került kiszállításra a bauxit és a meddő szállítószalagon, valamint műszak végén a szak kiszállítása.

113. ábra. Fenyőfő I. bányauzem átnézeti térképe

114. ábra. Iker lejtősakna

115. ábra. Gépkocsitöltő állomás

A termelés nagyobb részt mélyművelésből, kisebb részt külfejtésből származott.

Gyönyörű természeti környezetben (ősfenyvesben) települő bányauzem területén, sőt a közelében sem volt nagyobb ipari település, ezért mindent újonnan kellett megépíteni, az utakat, a szárnyvasutat, a rakodót, az üzem központi létesítményeit, a lakótelepet, a vízellátást, a villamos energiaellátást, a légényszállót is.

116. ábra. Rakodó pályaudvar és készlettár

FOTO HELY

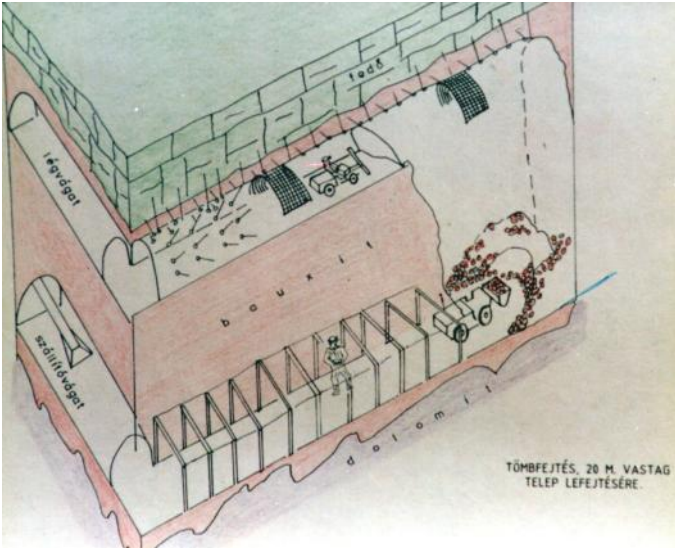
117. ábra. Üzemközpont

.118. ábra. Lakótelep

A Fejér Megyei Bauxitbányák Vállalat történetében először itt valósítottuk meg kezdettől fogva a sánnélküli bauxitbányászatot.

Itt került teljes kifejlesztésre 1988-ban a legkorszerűbb, legnagyobb termelékenységet produkáló fejtésmód és rendszer, az ún. „hazafelé haladó, talpjövesztéses, főte- felfüggesztéses tömbfejtés”, az indítókamrák gépi jövesztése, a hidraulikus csőhorgonyokkal rögzített, acélsíkráccsal bélelt

119. ábra. Hazafelé haladó, talpjövesztéses, főtelfüggesztéses tömbfejtési mód vázlatja

önálló fejtési biztosítás, beépítéssel és robbantólyuk fűréssel. A rakodást és a munkahelyi szállítást egy 3 m³-es kanalú, rádióval távvezérelt, GHH-LFG típusú dízel-hidraulikus önjáró gép végezte. A fejtésmódra jellemző produktív teljesítménye 34-36 T/műsz/fő, de előfordult olyan is, amikor egy fejtésből több, mint 1000 T bauxitot termeltünk egy nap alatt, amikor a produktív teljesítmény elérte a 100 T/műsz/fő értéket.

120. ábra. Gépesített jövesztés az indítókamrában

1989-ben került kifejlesztésre és beépítésre a magyar bányászat első függőleges szalagszállító berendezése a csatlakozó géplánccal együtt, amely nagy elismerést váltott ki a szakmában. A

121. ábra. Rakodás-szállítás GHH-LFG típusú rádiószalag német gyártmányú, a berendezést a német FLEXOWEL cég tervezőinek irányításával az ALUTERV-FKI. Tervezte. A géplánc tervezését, gyártását, szerelését a vállalatunk szakemberei végezték.

FLEXOFLAST típusú szállító-

FOTO HELY

122. ábra. FLEXOFLAST függőleges szállítószalag feladó állomása.

10. A magánosított kincsesi bauxitbányászat. (1990-1999)

1990. január 1-vel megszűnt az 1958. január 1-én alapított „Fejér Megyei Bauxitbányák Vállalat”, mert beolvasztották a Bakonyi Bauxitbánya Vállalatba. Ettől kezdődően már csak egy vállalat végezte és irányította a magyar bauxittermelést.

A beolvadás fő oka volt, hogy 1986-tól kezdődően rohamosan csökkent az eladható bauxit mennyisége. A termelés a közel 3 mT mennyiségről 1990-re 2 mT/év alá csökkent, így az egy kézben összpontosult irányításnak nagyobb lehetősége volt a termelés optimális kialakítására.

A nagy társadalmi és gazdasági átalakulás során 1991-ben létrehozták a Bakonyi Bauxitbánya Kft-t, majd 1996. szeptember 1-vel a magyar bauxitbányászat magánkézbe került.

A Bakonyi Bauxitbánya Kft. - az egyetlen magyarországi bauxittermelő – kulcshelyzetben volt az alumíniumipari vertikumon belül. A törvény szerint nyilvános pályázatot kellett volna meghirdetni, de ez azzal a nagy veszéllyel járt volna, hogy az egész magyar bauxitbányászat idegen, vagy vertikumon kívüli, illetve egyetlen felhasználó kezébe kerül és így teljesen ellehetetlenült volna az egész magyar alumíniumipar. A magánosítást ezért meghívásos tender kiírás alapján végezték el a közvetlen és közvetve felhasználó nagy cégek körében. A zártkörű pályázaton a következő társaságok nyertek üzletrészt:

1., Magyar Alumínium Kft.	18%
2., Metal Service Rt.	18%
3., Motim Rt.	18%
4., Ajkai Alumíniumipari Kft.	18%
5., Bakonyi Bauxitbánya Kft.	18%
6., a munkavállalók	10%

A magánosítás nagy eredményének tartom, hogy a magyar bauxitbányászat az alumíniumipari vertikumon belüli és teljes egészében magyar társaságok kezébe került, akik kölcsönösen érdekeltek abban, hogy a bauxitbányászat gazdaságosan működjön.

A magánosított magyar bauxitbányászat termelése szigorúan igazodik a tényleges igényekhez és a belátható jövőben 700-900 eT/év mennyiséget fog termelni.

A jelen kor bauxitbányászatára újra jellemző az eredményközpontúság. Ennek megfelelően fő törekvésünk, hogy minél kisebb költségfordítással és létszámmal minél több és jó minőségű bauxitot termeljenek, miközben a lehető legkisebb mértékben zavarják meg a természeti és az emberi környezetet.

Sajnos a múltból eredően – talán nem is alaptalanul – rendkívül erős a laosság ellenállása a bauxitbányák létesítését illetően annak ellenére, hogy már az 1980-as években és azt követően is többször bebizonyították, hogy példamutatóan betartják a szigorú magyar bányatörvény ide vonatkozó előírásait és a rekultivált bányaterületeken újra sarjad a természet, a bányászkodást megelőző flóra és fauna. A jó példák megtekinthetők Gánton, Fenyőfőn, Újbarok, stb helyeken.

A természeti kincsekben szegény Magyarország nem engedheti meg, hogy az értékes, a mindennapi gazdasági életben nélkülözhetetlen, gazdaságosan kitermelhető alapanyagokat (ilyen a bauxit is) kihasználatlanul hagyjuk a föld mélyén. Ennek az lenne a következménye, hogy idegen országból származó, idegen munkaerővel kitermelt és feldolgozott termékekkel kellene helyettesíteni, jóval drágábban. Ezek után egyértelműen az a véleményem, hogy a gazdaságosan kitermelhető és értékesíthető természeti kincseinket napfényre kell hozni, kitűnő minőségben és minél nagyobb mértékben feldolgozni, de olyan módon, hogy ezzel a tevékenységgel a lehető legkisebb mértékben zavarjuk meg a természetet és az ott élő emberek életét.

A magam nevében ezúton is gratulálok az új tulajdonosoknak és szívemből kívánom, hogy mindenféle vonatkozásban sikeresen folytassák azt a küzdelmet, amelyet már 100 éve folytatnak a magyar bauxitbányászok a föld kincsének napfényre hozásáért.

11. Epilógus

Kincsesbánya a nevéhez méltóan valóban az ország kincsesbányája volt a szó legnemesebb értelmében, hiszen földjéből több, mint 23 millió tonna bauxitot hoztak napfényre a bauxitbányászok 1941 - 1999 között, 58 év alatt.

A kincsesi bauxitbányászat utolsó, Bitó II. mélyművelésű bauxitbányájából 1999. augusztus 6-án délelőtt 10 órakor érkezett napfényre az utolsó kincsesi bauxit, amelyet a Rákhegy II. – Bitó II. lejtősakna bunkeréből ürítettek gépkocsiba.

Én, e munka egyik összegyűjtője és írója, aki 32 éven át dolgoztam a Fejér Megyei Bauxitbánya Vállalatnál, ez volt az első és utolsó, egyetlen munkahelyem. Érdekes módon abban az évben kerültem a bányához, amikor megalakult a vállalat (1958), és akkor mentem nyugdíjba (1990), amikor az megszűnt.

Könnyes szemekkel és megdöbbenve hallgattam a bauxitrögök gépkocsiba hullásának dübörgését, mit egy igazi termelésen és csak arra tudtam gondolni, hogy Istenem, most jött el a vég, hogy az a kincsesi bauxitbányászat, amely 58 éven át annyi sok ezer embernek – így nekem is – adott munkát, biztos megélhetést. Ahol annyi sikert értünk el, ahol sok örömben volt részünk, de ahol sajnos sok tragédiát is át kellett élnünk, nincs többé.

Leállnak a gépek, elnéptelenednek a munkahelyek, a vágatok. Örökre elnémulnak azok a jellegzetes, még most is a fülemben csengő, jól ismert bányabeli hangok. (A légsőventillátor, a szkréper, a CAVO, a JOY, a szállítószalagok, a bányacsorgák, stb.) Kialszanak a lámpák, amelyek olyan különleges, sehol másutt nem tapasztalható fény és árnyékhatásokkal világították meg a bauxitbányászok munkahelyeit, közlekedési útvonalait. Örök sötétség és némaság váltja fel az egykoron bányászok és a gépek munkájától hangos bányüzemet. Lassan-lassan beomlanak a vágatok, eltűnnek a bányai építmények és a természet erői visszaállítják az eredeti

rendet, mind a külszínen, mind a föld alatt. Mintha soha nem lett volna itt bányászat, lüktető gazdasági élet, jelezve és hirdetve, hogy ember, itt a földön minden általad létrehozott alkotás véges és múlandó, csak a természet örök és a régi szép idő, amelyekre oly szívesen emlékezünk, már soha nem térnek vissza.

Búcsúzom tőled Kincsesbánya, kincsesi bauxitbányászat, kedves volt kincsesi bauxitbányász munkatársaim. Mementóként, emlékeztetőül írjuk le ezeket a sorokat számunkra és a jövő bauxitbányászai számára. Isten áldását kérjük további munkátokra, jó egészséget, családi békességet, végül szívből jövő bányászköszöntéssel kívánunk mindannyiotoknak

Jó szerencsét!

124. ábra. Az utolsó gépkocsi ürítése. Rákhegy II. – Bitó II. lejtősakna gépkocsi-töltő 1999. augusztus 6. 10 óra

FOTO HELY

*125. ábra. Kincsesbánya madártávlatból, a Vontató hegyről 1969-ben
(Helynevek)*

12. Mesél a múlt. Kincsesi bauxitbányászok vallomá- sai önmagukról, munkatársaikról, főnökeikről, mun- kájukról, életükről.

Gódor Lajos térgondnok, párttitkár

Nyugdíjasként legszívesebben rádiózok, TV-t nézek, újságot és folyóiratokat olvasok. Sokat és szívesen foglalkozom a kertemmel, a rózsáimmal, az utcai virágokkal és még fóliasátram is van, amelyben megtermeljük a család részére szükséges zöldség féléket, amivel több ezer forintot takarítunk meg évente.

Én soha nem gondoltam azt, hogy bányász leszek. 20 évig Cseh megszállás alatt éltünk. Így csehszlovák állampolgár lettem. 1938. novemberében az első Bécsi döntést követően az én lakóhelyem újból visszakerült Ma-

gyarországhoz, így újra magyar állampolgár lettem. Én már annak idején is elkötelezettje voltam a mozgalomnak és tagja a Csehszlovák Kommunista Pártnak. Amikor bejöttek a magyarok, a hatóságok rögtön ráncsaptak és sajnos sok kellemetlen dologban volt részem. Így kénytelen voltam eljönni onnan. Ha ez nincs, akkor én sohasem jövök el a szülőföldemről, de el kellett jönnöm, mert állandóan üldöztek. Hetenként kellett jelentkez-nem a csendőrségen.

1939. novemberében megjelent egy hirdetés, hogy aki gazdasági cselédnek akar menni az anyaországba, az jelentkezzen az ispánságon, vagy a főispánságon Érsekújváron. Hát én elmentem és jelentkeztem.

1940. április 1-én jöttem el Iszkaszentgyörgyre a gróf Pannenheim uradalomba cselédnek. De ezzel sajnos nem nyertem semmit, mert itt is utolért a sorsom. Itt is jelentkez-nem kellett minden vasárnap Sárkeresztesen a csendőrségen. Ez addig tartott, amíg nálunk is ki nem tört a II. világháború és akkor az egész abba maradt. Én már akkor láttam, hogy cselédként ott sem tudok boldogulni.

1941-ben megkezdődött a bauxitbányászat Kincsesen. Mivel a kincsesi és a bittói terület jelentős része a Pannenheim uradalomhoz tartozott, én sokat jártam oda a majorokba. (Atya-major, Sándor-major, Tutyi-major) Én soha nem voltam jóba az ispánnal, mert nem tudtam eltűrni, ahogy itt bántak az emberekkel. Engem úgy zavartak el, hogy ne piszkáljam a többieket.

1942. április 3-án lettem az Iszkaszentgyörgyi Bauxitbánya dolgozója és azóta is itt vagyok. Amikor ide jöttem, a bánya hamarosan hadiüzem lett. A németeknek nagyon kellett a bauxit és oda is szállítottunk minden bauxitot. A bér viszont annyira kevés volt, hogy a mezőgazdaságban is többet fizettek. Ott hagytam én is a bányát és elmentem kapálni, kaszálni nap-számba, mert így többet kerestem, de a csendőrök visszahozták, és ez többször is előfordult velem.

Amikor másodszor hozták vissza a csendőrök, éppen egy kutat ástam Iszkaszentgyörgyön. Egyszer ki akartam jönni a kútból rágyújtani egy cigarettára, de egy éppen ott tartózkodó Kucsera Jenő közjegyző azt mond-

ta, hogy ne jöjjenek ki, majd küld le egy szivart. De mire leküldte volna a szivart, megérkeztek a csendőrök és leszólt, hogy jöjjenek ki, mert itt vannak a vőfélyek magáért, és újra elvittek. Ezután végleg itt maradtam. 1945-ig sokfelé bujkáltam a behívók elől. A felszabadulás után hazamentem meglátogatni a szüleimet Csehszlovákiába. Édesapám figyelmeztetett, hogy vigyázzak, mert ha a faluban meglátnak az emberek, akkor baj lesz. Viszszajöttem.

Először a külfejtésben dolgoztam, majd a föld alá kerültem. Már akkor 1944-ben tudtuk, hogy a németek ezt a háborút elvesztették és hogy itt egy új társadalmi rend fog bekövetkezni.

1945 júliusáig különböző helyeken dolgoztam a bányánál. Ekkor engem kineveztek élelmiszer beszerzőnek és ebben a beosztásban dolgoztam 1947. végéig. Ezután újra a bányába kerültem. Amikor beszerző voltam, mindig nagy veszélyben voltam. Megkaptuk a kiutalásokat, minden megvolt, mégis két alkalommal nagyon megjártuk.

Egyszer Nagyvenyimbe kellett menni étolajért. 300 l kiutalásunk volt. Egy zsák pénzt kellett magammal vinnem és azt ki kellett fizetni. A pénzt akkor már billpengőben kellett számolni. Elmentünk, Virág Gyuri barátomnak az édesapja volt a kocsis. Seregélyesnek mentünk és volt ott egy híd, amelyik fel volt robbantva, így nem tudtunk rajta átmenni. Vissza kellett fordulnunk és dinnyésen át kellett mennünk. Közben annyira besötétedett, hogy ott kellett aludni. Másnap mentünk tovább Nagyvenyimre. Bevásároltunk és indultunk hazafelé. Seregélyes és Dinnyés között, útszéli betyárok, kalandor orosz katonák támadtak meg bennünket. Leszállítottak a kocsiról és mindenünket elvitték, a lovakat, a kocsit és az árut is. Úristen! Most mit csináljak? Az emberek otthon nem fogják elhinni. Két ember és egy asszony jött arrafelé az úton és ők mondták, hogy Dinnyésen állomásozik egy orosz páncélos egység. Körülbelül másfél kilométerre voltunk Dinnyéstől. Fogtam magam és gyorsan odaszaladtam. Idegesen és kézzel lábbal magyaráztam a szovjet tiszteknek, hogy mi történt velünk. Szerencsém volt, mert volt köztük, aki tudott lengyelül, és így már jól megértettük egymást. A tiszt rögtön egy teherautóba ültetett, oda ült mellem és jött még velünk három katona. Gyorsan mentünk a kocsit után és

utol is értük őket. A teherautóval előttük keresztbe álltunk, leszállították őket a kocsirol és visszaadták nekünk. Hogy utána mi történt, nem tudom. Gondolom, nem úszták meg szárazon. Adtak mellénk egy fegyveres őr, aki hazáig kísért bennünket. Ehhez hasonló eset többször is előfordult és én már félttem minden úttól.

Volt egy másik izgalmas utam is. Ugyanebben az évben. 1945-ben a vállalat megbízásából el kellett mennem Sopronba. Az volt a feladatom, hogy keressem fel Altai Ottó főmérnökünket, aki a front elől oda menekítette a pénztári bizonylatokat és egyéb fontos dokumentumokat, valamint irodai eszközöket a szüleihez. Engem bíztak meg, hogy ezeket hozzam vissza. Vonattal utaztam Kisbér-Pápa-Szombathely-Sopron vonalon. Reggel elindultam és másnap reggel már ott is voltam. De visszafelé az út 5 napig tartott. Hoztam egy táskairógépet és egy fél zsák mindenféle dokumentumot. Hát majdnem minden állomáson kidobtak a vonatból ezzel a cuccal. Anynyira tele voltak a vonatok minden féle náccival, menekültekkel. Nagy nehezen eljutottam Celldömölkre. De ott sem volt jobb. Amikor a vonat beérkezett az állomásra, olyan hangzavar volt, mert mindenki kiabált, hogy hol a bőröndöm, hol a libám, hol a kosaram, az egyik ember kereste a másikat és ők is ordítottak. Másfél napig várakoztunk ott. Szerencsére nyár volt és meleg. Volt ott egy sóderrakás és azon aludtam. Az írógép a lábam között, a papírzsák meg a fejem alatt. Nagyon vigyáztam rájuk, hogy hazaérjek velük. Másnap reggel azt mondja nekem egy vasutas, hogy most fog menni egy tehervonat és azzal el tudom érní Veszprémet. Nagyon megörültem, mert arra gondoltam, hogy onnan már csak 40 km Kincses és onnan már haza ballagok valahogy. Felszálltam a tehervonatra egy vagonba, ahol már ült 3-4 ember és néhány asszony. Mind idegenek, nem ismerem őket. De beszállt oda még két orosz katona is, akik molesztálni kezdték az asszonyokat, akik elkezdtek sikoltozni. Akkor még nem tudtam, hogy az a vonat milyen céllal megy arrafelé, csak amikor megérkeztünk Herendre. Ott rengeteg lőszer volt, és azt kellett berakni a vagonokba. Hát persze nekünk is rakni kellett, ha már ingyen utazhattunk. Én azonban igyekeztem minél előbb meglógni onnan, mert így sohasem érek haza. A vasút alatt volt egy áteresz. Gyorsan átbújtam rajta. Nem vettek észre és így nagy nehezen bekeveredtem Herendre és ott érdeklődtem, hogy hol ta-

lállok itt legközelebb országutat. Egy bácsika elmagyarázta hogyan tudok kijutni a 8-as főútra. Menjek csak egyenesen és elérek egy lucernához és azon keresztül kijutok az országútra. Igen ám, de a lucernáson megállítottak és egyszer csak arra lettem figyelmes, hogy golyószóróval lövik előttem úgy 10-15 méterre a lucernást és nagyon porol a föld. Hirtelen ijedtemben megtorpantam, de nem láttam senkit, erre ők sem lőttek. De amikor újból megindultam, ők is újból lőttek. Megálltam és katonák jöttek felém. Magyar katonák voltak, akik már visszafelé jöttek a vasúton és őrszolgálatot teljesítettek. Meglátták, hogy jó állapotú kincstári bakancsom van és el akarták venni. Mondtam nekik, hogy ezt nem itt szereztem, hanem Kincsesbányán dolgozom egy hadi üzemben és ott kaptam még a múlt ősszel és ha elveszik, hogy megyek haza, mezítláb nem mehetek. Megkönyörültek rajtam és nem vették el. Ezután kimentem az országútra és begyalogoltam a Veszprémhez közeli Márkóba. Ott találkoztam egy ismerős magyar katonával, aki Kincsesbányán dolgozott, Schweighardt Mátyás volt a neve, aki még ma is él és Mohán lakik. Kérdeztem tőle, hogy van-e az alakulatának itt konyhája. Mondja nekem, hogy itt van ebben a parasztházban. Én bementem, hogy valamit kérjek enni, mert már két napja nem ettem és nagyon éhes voltam. Kaptam is, de a parancsnok azt mondja, hát szakikám tudok adni, de csak kenyér nélküli babgulyást. Mondom nagyon jó lesz csak kaphassak belőle. Amikor már jó alaposan jóllaktam látom ám, hogy az udvaron lovat futtatnak, mert valaki meg akarja venni. Akkor villant át az agyamon, hogy ha lenne hozzá szerszám, meg egy kordé, akkor megvenném. Hát volt minden, így megvettem 40 pengőért. Volt nálam bőven pénz. Elindultam hazafelé. Mikorra Gyulafirátótra értem, besötétedett és nem mertem tovább menni. Féltem, hogy valaki leüt, vagy lelő és elvesz tőlem majd mindent. Bementem egy parasztházhoz, ahol a gazda adott nekem kvártélyt, de ő nem garantált semmit. Mondom neki ne törődjön azzal. Adjon nekem egy helyez, ahová be tudok bújni. Én lefeküdtem. A lovat a kezemhez kötöztem, hogy észre vegyem, ha valaki el akarja vinni. Nagyon fáradt voltam, és gyorsan elaludtam. Reggel megettem, itattam a lovam, tettem egy kis szénát a kocsiba és elindultam hazafelé és vidáman fűtyürésztem egészen hazáig. Nagyon mulatságos voltam ahogy megérkeztem Kincsesre, de a lényeg az volt, hogy sikeresen teljesítettem a küldetésemet. Hát ilyen állapotok voltak akkor

Magyarországon a nagy világegés után, a nagy zűrzavarban.

Amikor újra beindult a termelés, nem sokáig dolgoztam a bányában, mert kiemelték és politikai vonalon dolgoztam tovább. Bányatelepünk 1945. március 18-án szabadult fel és április 14-én már megalakult a pártunk, a Magyar Kommunista Párt (MKP) helyi szervezete, amelynek alapító tagja és egyik vezetője lettem.

A bányánál forgalomirányító voltam. Egyenlőre nem volt gép, csak lapát, csákány, fűrész, fejsze meg sűrített levegős fűrőgép és fejtőkalapács. A csilléket lovak vontatták, de még az is kevés volt. Mindent az éli fizikai erő mozgatott. A bányában nem sokat dolgoztam, mert pár hónap után kihozták megint és hónapokon át munkásokat toboroztam. Jártam Barcson, Zalaegerszegen, Kaposváron, Nagyatádon, Marcaliban, Lentiben, stb. Nagyon kevés volt az ember, különösen szakember és úgy kellett összeverbúválni őket. A munkástoborzásom mindig össze volt kapcsolva a beteglátogatásokkal, betegellenőrzéssel. Ez ment egészen 1957-ig. Akkor végleg kikerültem a bányából, és én lettem a vállalat gondnoka egészen a nyugdíjazásomig. 1964-ben mentem nyugdíjba. Amikor 1942-ben idejöttem, 1943. szeptemberéig Iszkaszentgyörgyön laktam. Azután jöttem Kincsesre lakni. Akkor még nem voltak itt vállalati lakások. Az emberek pincékben, présházakban, saját maguk készítette kunyhókban laktak. Én is olyan helyen laktam, hogyha esett az eső, inkább bejöttem a fa alá, mert ott nem áztam annyira.

1952-ben kerültem a jelenlegi lakásomba. Ez a ház akkorra épült fel. 1945-46-ban még Isztiméren is laktam és onnan jöttem Kincsesbe. Először abban a házban laktam, ahol most a Schweighardték laknak, azután ahol most az új irodaház van. Volt ott egy nádfedeles kis ház. Fejesék laktak ott, de ők elköltöztek Vörösvárra és én kaptam meg azt a lakást. Szoba, konyha, és spájzból állt. Én leszedtem a tetőről a nádat, és cserepet raktam a helyébe, de kicseréltem az ablakokat is. Aztán onnan is el kellett jönnöm, mert oda épült az új irodaház. Akkor kaptam meg ezt a lakást. A fizetéssel nem lehetett dicsekedni. A műszakbér alacsony volt. Lent a bányában, a termelőcsapatoknál az más volt, ott sokkal jobban kerestek. 1946-ban, amikor bejött az új Forint, 11,60 Ft volt a műszakbérem. 1953-

ra már 23 Ft-ra emelkedett. Amikor a szállításhoz kerültem és forgalomirányító lettem, ott már havibéres voltam, és 1300 Ft volt a havi keresetem, +30%, mert lejártunk a bányába is, de abból is nehezen lehetett kijönni, mert én pártvonalon nagyon sokat vidékeztem. Állandóan mennem kellett, mert párttitkár voltam és a járásnak is külsős munkatársa voltam. Akkoriban még nem térítették az utazásainkat. Legtöbbször biciklin jártam a környéket és bizony sok pénz elment. 1951-ben részt vettem az Országos Pártkongresszuson, mint Fejér Megyei küldött. Hát ez óriási élmény volt számomra. Kilenc napon át a Gundel Étteremben egy asztalnál ebédeltem Major Tamással a nagy művésszel. Ott mondta el, hogy mi a célja a művészetnek, mit akarnak, hogyan akarják falura vinni a kultúrát. Éppen most akarom felvenni vele a kapcsolatot, mert meg akarom kérdezni tőle, hogy művész úr emlékszik-e még, hogy a Gundel Étteremben mit mondott annak az aprótermetű bauxitbányásznak, és én tudom, hogy válaszolni fog. Minden délben kaptunk egy narancsot. Én a bányánál a vezetőkkel is, meg a dolgozókkal is jó viszonyban voltam. Biztosan voltak, akik haragudtak rám valamiért, mert nem jól csináltam valamit, de én mondtam nekik, ha valamit rosszul csinállok, akkor szóljatok és hívjátok fel a figyelmemet.

Két cikluson keresztül tagja voltam a bányatelepi Tanácsnak, sőt a Járási Tanácsnak is. Az első ciklusban a Kereskedelmi Bizottságnak, a másodikban pedig a Sport Bizottságnak voltam tagja. Nagyon jól ismerem a megyét, a járást, a környező falvakat és engem is ismernek és ez még most is sokat jelent a számomra. Hát ez volt az én életem, csak az a nagy bánatom, hogy most kellene 30 évesnek lennem.

Török Gyula vájár, lőmester, aknász

FOTO HELY

126. sz. ábra Török Gyula (1911-1986)

1942-ben Várpalotáról érkeztem ide, ahol a szénbányában dolgoztam. A szénbánya is hadi üzem volt és egy délelőtti műszakban szót váltottunk a bányamesterrel de úgy, hogy szabályosan összevesztünk. Többet kért tőlem, mint amennyire én képes lettem volna és én elküldtem a bányamestert bizonyos helyre. Ezért másnap reggel már nem engedtek le műszakra és egy hétre bezártak a bárbörtönbe. Azt mondták, hogy szabotáltam a munkát, és nagyon csúnyán beszéltem a bányamesterrel. Amikor egy hét múlva kiszabadultam elzavartak a munkahelyemről. Jelentkezni kellett a csendőrségen, azt mondták nekem, hogy be kell vonulnom katonának. Hát ez egyáltalán nem tetszett nekem. Fogtam magam és azonnal árkonbokron át, úttalan utakon, megálló nélkül jöttem Kincsesre, mert hallottam, hogy megnyílt a bauxitbánya. Akkor még csak külfejtés üzemelt. Felvettek, mert nagy szükség volt akkor a vájárookra. Palotáról már itt voltak ketten, én voltam a harmadik. Rövidesen, 1942. júliusában meg is kezdtük a Kincses I. lejtősakna hajtását. Miután kihajtottuk a lejtősaknat, 1943-ban a külszínre kerültem robbantómesternek. De hamarosan újra a

föld alá kerültem, amikor megkezdődött a József I. lejtősakna hajtása. Ott egy hatalmas erdő volt. Az erdőt kivágtuk és megkezdtük a lejtősakna kihajtását. Amikor kihajtottuk, újból robbantómesteri beosztást kaptam. A Farkas főaknász mondta, hogy ki kell jönnöm, mert nincs robbantómester. Egy évig voltam robbantómester a József I. külfejtésben. Az után jött a front. A németek mindent elvittek a bánya tönkrement. Amikor vége lett a szörnyű háborúnak, fél évig dolgoztunk a bányát ért károk kijavításán. Amikor újra indult a termelés kineveztek szakvezető aknásznak József I. bányauzembe. Ezután megint összejöttem Horváth József üzemvezetővel és úgy volt, hogy elküldenek a vállalattól. Aztán ebből nem lett semmi, mert jött egy új üzemvezető az orosz Nyeszterenkó, aki megismert hogy tulajdonképpen milyen bányász is vagyok és 20 éves gyakorlattal mögöttem és azt mondta, a Törököt nem engedjük el és megakadályozta, hogy elküldjenek.

Egyszer azonban szakszervezeti választás volt szavazással. Akik itt laktunk, azt mondtuk, hogy először szavazzanak a vidékiek, mi ráérünk mert itt lakunk. Akkor még létezett Rákhegyen a „Lencsés kocsmá” és átmentünk. Egyik másikunk többet ivott a kelleténél és egy kicsit beszedett Haffner Ferenc aknász, aki a Bánkúti bányamester sógora volt, Korpos Márton bányafelügyelő, és én. Én voltam a legjózanabb és mondom nekik, hogy most már menjünk szavazni. Haffnernek nem akartak szavazócédulát adni az állapota miatt, erre ő el kezdett hangoskodni. Hát abban az időben ilyen nem lehetett csinálni, mert ott voltak az Ávó emberei és figyelték a jónépet. A Haffnert elkapták a rendőrök és vele együtt engem is becsuktak. A Tutyi majori kultúrház vendégszobájába zártak be, majd anélkül, hogy kihallgattak volna, bevittek bennünket Fehérvárra. Ott voltunk egy hétig. A végén megkérdezték tőlünk, hogy miért is vagyunk mi itt? Elmondtuk azt is, hogy mi nem csináltunk semmit. Erre elengedtek bennünket. Nekem, mielőtt elvittek volna azonnali hatállyal felmondtak. A fogdába sokat gondolkodtam, hogy aztán most mit csináljak? Hová menjek? Nős vagyok. Palotára nem mehetek vissza, mert onnan elzavartak. Várpalotán volt nekem egy üzemvezetőm, aki nagyon bírt engem, mert jó bányász voltam és mindig jó csapatom volt. Azt mondta akkor nekem, ha bármikor vissza akarsz jönni, csak gyere, felveszünk. Úgy gon-

doltam, ha kiszabadulok, visszamegyek Várpalotára. Amikor Kincsesre érkeztem, a Nyesztrerenkő hívatott az irodájába. Lementem. „Na, Török, megjött? Mondom: Megjöttem főmérnök úr! Most mit fog csinálni? Hát nem tudom még biztosan, de valószínű visszamegyek Várpalotára, mivel nekem itt azonnali hatállyal felmondtak. Ott visszavesznek. Miért, itt nálunk nem volt jó? De, nagyon jó volt. Akkor pedig nem fog elmenni. Nézz, mi magával meg voltunk elégedve, mert maga jó szakember. Panasz magára nem volt, fegyelmet tudott tartani a bányában. Korpos bácsit és Hoffert nem vesszük vissza, de magát nem engedjük el. Hát aztán hogy fog dolgozni? Igyekezni fogok és még jobban dolgozom.” Utána még évekig voltam szakvezető. De sajnos megint csak összejöttem a Horváth és Árvai mérnökökkel és visszaminősítettek lőmesternek, mert én az igazamból nem engedtem. Ezek után végig a nyugdíjazásomig lőmesterként dolgoztam.

Kezdetben kevés volt a fűrógép és sok a munkahely, így a gépkezelő járt csoportról csoportra és fűrt. Neki ez volt a beosztása. De még így is több helyen kellett kézfűróval fűrni. Később már volt elég fűró, de még dolomit fűró is. Aztán jött a fejfeletti rakodógép és két fejtógép, már nem is tudom hogyan hívták. Olyan volt, mint a református templom tetején van az a tuskés dísz. (F-6 típusú marófejes, vagy buzogányfejes jövesztő-rakodógép)

A csilleszállítás az alapvágatokban és az altárókban kezdetben lovakkal történt. Egy-egy szakban 5-6 ló dolgozott. Egy lóval egyszerre max. 20 csillét lehetett mozgatni.

Akkor még nem voltak jó bányamérő műszerek és József I. bányamezőben a takarórég is vékony volt. Helyenként csak 20-30 m. Egyszer olyan gyorsan hajtottunk felfelé egy siklót, hogy váratlanul kilyukadtunk a külszínre. Nagyon csodálkoztunk.

Sok bajunk volt a kőzetből származó bányatűzzel. Ugye felülről az omláson keresztül kaptuk a friss levegőt, volt egy kis szénréteg, meg szürke bauxit és sok fa, ami az omlásba maradt gyújtásnak és öngyulladás következett be. Arra lettünk figyelmesek, hogy az egyik csapatban sorban rosszul lettek az emberek. Panaszkodtak, hogy nagyon fáj a fejük, majd szét ha-

sad. Volt ott egy bolondozó aknász. Egyszer azt mondta az embereknek, hogy „majd teszünk rá agancsot hogy ne fájjon”. Az emberek kifeküdtek és nagyon betegek lettek. Hánytak és jajgattak a fájdalomtól. Megállapították, hogy a munkahelyen

szénmonoxid (CO) van jelen, a tökéletlen égés mellékterméke, amely halálos mérég. Akkor még nem volt bányamentő készülékünk. Egyszer azt mondja nekem a bányamester: „Gyula, bemegyünk a bányába és csinálunk egy gátat.” Nagy nehezen megcsináltuk, de alig találtunk ki a bányából. Borzasztóan sokat szenvedtünk a gáz miatt. Később megalakult a bányamentő szervezet és akkor már kiképzett és gyakorlott bányamentők készülékben végezték a gátak építését, a tűz oltását.

József I. aknában, ahol szakvezető voltam, akkor még nem volt falézolás. (A szak külszíni elosztása, eligazítása, munkára való beosztása, hogy ki hová menjen dolgozni, és mit csináljon, mire vigyázzon.) Volt a föld alatt egy géptér, ahol összejöttünk műszak előtt. Egy csapatban általában három ember dolgozott. Kettő elment a munkahelyre, a harmadik meg ott maradt eligazításra és bemondani, hányan vannak. Egyszer az I. számú ereszkébe ugye elment a két ember a munkahelyre, a harmadik meg ott maradt eligazításra. Ez nem az én, hanem az utánnam következő szakban történt. Én voltam az éjjeles. Már otthon voltam félálomban, amikor mondja a feleségem, hogy a József aknában valami nagy baj van, mert futkosnak az emberek. Gyorsan felöltöztem és futottam le az aknába. Kiderült, hogy az ereszkében az egyik gyámkereszteződés összeomlott és egy embert betakart. Kb. 30-40 mázsa kőzet zuhant rá és azonnal meghalt.

Volt egy másik baleset is az én szakomban. Robbantás után volt a csapat és éppen füstre várt. Robbantás után ugye várni kell, amíg elmegy a füst, a gázok és a laza darabok lepotyognak. Az egyik csapattag nem várta ki a 15 perc füstrevárási időt, bement a munkahelyre szétnézni. Rászakadt egy darab és a lábát törtre. Szerencséje volt, hogy nem történt nagyobb baj.

Egyszer egy siklón engedték le a csilléket vándorfékkal. Szerencsém volt, hogy ott volt Halasi bányamester. A siklófejen voltunk, ahol kettesével engedték le a csilléket. Egy bodajki Piller Imre nevű szállítócsillás

összekapcsolta a csilléket, de nem középen állt, hanem a biztosítás felől. A fékező megengedte a csilléket, de azok szétkapcsolódtak, és a mentőkötél kifordította a csillét és az embert neki nyomta az ácsolatnak. Elvitték Fehérvárra a kórházba, de meghalt.

Amikor idejöttünk, fent laktunk Felső-Kincsesen egy prészházban. Ott volt a guttamási, isztiméri és a bakonykúti parasztnak a szőlőhegye, ahol többen is laktunk. A konyhából nyílt egy hatalmas borospince. Akkor már két gyermekem volt és ott lakott az anyósom is (közismert nevén az Ott néni), aki takarítónő volt a közeli kultúrházban. Ott laktak a legény tisztviselők, Martin Roland, Lázár Béla, Nyilassy Ferenc és Zálomi Miklós bányamérnökök. Először csak petróleum lámpánk volt, de beszéltem az üzemvezetővel és lett villanyunk és le is padlózták a lakást, mert hát földes volt.

Én Várpalotán és itt is vājárként teljesítménybérbe dolgoztam, és mivel jól dolgoztunk, jól is kerestünk. Emlékszem rá, hogy a kincsesi lejtősaknát kezdtük hajtani. Robbantottunk és a lejtakna szájánál fűstre vártunk. Egyszer csak jön az üzemvezető Bende József bányamérnök és mondja: Na Gyula, egyezzünk meg, hogy mennyiért vállalják ezt a munkát. Mondom neki: Megegyezhetünk Üzemvezető Úr. És megegyeztünk. Várpalotán abban az időben kerestem 8-8,5 Pengőt. Itt meg abban egyeztünk meg, hogy 12 Pengőt fizet az üzemvezető. Azt mondja az üzemvezető, megadja a 12 Pengőt, de az előrehaladásnak legalább 1 m-nek kell lenni műszakonként. Hát aztán hajtottunk is erősen, hogy meglegyen az 1 m, mert bizony az szép pénz volt abban az időben. Akkor kezdtünk el erősen spórolni, aztán vettünk szép szoba és konyhabútort, mindent ami kellett. Utána jöttünk le ide lakni, ahol most is lakunk (1952). Előtte Berhidán laktunk. Ott volt egy fél házunk. Apám arató ember volt. Akkor még nem volt arrafelé gyár. Én akkor 15 éves voltam és gyalog körüljártuk a Balatont, de nem kaptunk munkát. Azután 1931-ben egy hónapig gyalog jártunk Berhidáról Várpalotára. Minden reggel ott álltunk a kapunál felvételre várva. Ez az út 11 km volt és ugyanannyi vissza. A portás minden nap kiszólt: Nincs felvétel, elmehetnek haza! Másnap ismét ott voltunk és a portás megint mondta hogy nincs felvétel, hiába várunk. Ez így ment egy hónapig és az

volt a szerencsém, hogy ott dolgozott az egyik nagybátyám, aki kocsirendező volt a szénosztályozónál. Megkértem őt, hogy beszéljen az üzemvezetővel. Én szorgalmasan tovább jártam minden nap és a 28. napon azt mondta a nagybátyám, hogy menjek be. Bejött velem az üzemvezetőhöz. Azt kérdi az üzemvezető: No mit akarsz? Azt mondom: Dolgozni szeretnék! Te paraszt vagy, téged nem veszek fel, mert nyáron itt hagysz bennünket és elmegy aratni. Mondom, nem megyek el, de dolgoztam már kőbányában is. Tudod te mi az a bányamunka? A kőbánya az semmi. Végül is azt mondta, na rendben van, egy hónap próbaidőre felveszlek. Egy hónap múlva kellett jelentkezni felülvizsgálatra. Gyakran csinálták ezt, hogy egy hónapra felvettek embereket, hogy ne várjanak már annyian ott kint, aztán egy hónap múlva elküldték őket. Könyörögtek az emberek az orvosnak, hogy doktor úr, családos ember vagyok, csak még egy hónapig had dolgozzak. Nem, nem lehet, mert maga nem bír ki két hónapnál többet a bányában és elküldték. Én szerencsére maradtam. Még vagy 5-6 alkalommal kellett mennem felülvizsgálatra abban az évben. Aztán véglegesítettek.

Először csapatcsillés voltam, aztán segédvájár tanfolyamra jártam és segédvájár lettem. Ezután mentem vájártanfolyamra és így lettem vájár. A csapatban úgy voltunk beosztva, egy vájár, egy segédvájár és egy csapatcsillés. Három év után lettem önálló vájár, így megkaptam a 100%-os munkabért, mert a csapatban na vájár kapta a 100%-ot, a segédvájár a 90%-ot, a csapatcsillés pedig a 80%-ot.

A bányabeli robbanó és robbantóanyagokat, valamint a robbantás technológiáját is Várpalotán tanultam meg, mert ott úgy volt, hogy a robbantó és a robbantóanyagokat kiadták a csapatnak és ők robbantottak. Itt meg robbantó mesterként dolgoztam először a külszínen, közben jártam a robbantómesteri tanfolyamra, majd a végén a Bányaműszaki Felügyelőség szakemberei előtt kellett vizsgát tenni és csak akkor kaptam meg a robbantómesteri jogosítványt. Később indult egy bányafelügyelzői tanfolyam és én arra is jelentkeztem. Nagyon kevés volt az aknász, nem volt felügyelő a harmadik szakban, ezért azt mondták, hogy a Török gyakorlott, jó szakember, vájár és lömester is.

Egyszer azt mondja a Korpos bácsi: délután lejössz velem a bányába és megmutatom neked, hogy megy a falézelés, az elosztás. Én már tudtam, hogy megy ez, mert láttam Várpalotán és itt is. No akkor fogd a műszak könyvet és próbáld meg sorba a csapatok szerint. Gyönyörűen végig csináltam az egészet. Beosztottam mindenkit és ott maradtam vele egész műszakon. Másnap már megkaptam a szakot. Bizony kezdetben kicsit furcsa volt, de azért ment a dolog. Eredményesen elvégeztem a bányafelvigyázói tanfolyamot is és ezután bányafelvigyázóként dolgoztam. Nagy Ferenc volt a segédaknászom. Én ugye nem végeztem aknász iskolát, de meg voltak elégedve velem. Horváth János volt a bányamester. Három évig voltunk együtt, aztán ő elment nyugdíjba.

Azután jött a fordulat éve 1956. Ez csúnya világ volt. Abban az időben nagyon rám másztak. Én meg olyan ember voltam, hogy az én igazságomból nem engedtem egy millimétert sem, lehetett az akár a főmérnök, vagy bárki más.

Egyszer Altai főmérnök lejött a bányába és olyan utasítást adott, hogy nem tudtuk végrehajtani. Én akkor azt mondtam neki, hogy főmérnök úr, ha maga azt mondja, hogy ezt így kell megcsinálni, akkor maga nem ért a bányához. Ne haragudjon, de nem ért a bányaműveléshez. Ezért aztán megint nem engedtek le a bányába. Kihallgatásokra jártam és akkor nagyon sok bajom volt nekem a vezetőséggel. De a végén mindig kiderült, hogy a Töröknek van igaza. Aztán jött 1956, és akkor nekik lett igazuk.

Közvetlen munkatársaim voltak Takács József robbantómester, Rácz József robbantómester és normás, Tömösközi Lajos volt az egyik szakvezető társam. Amikor visszaminősítettek robbantómesternek, Horváth Lajos lett a szakvezetőm. Vele 5-6 évig dolgoztam együtt, és nagyon jó viszonyban voltunk. Sajnos ő hirtelen meghalt.

Nagy munkaversenyek voltak a bányában. Bp-ről még a Nadas vezérigazgató is lejött, és még ő is rakta a csillét. Ezek a szakok és a csapatok között nagy versenyek voltak. Amikor kijöttünk a bányából, ott az altáró előtt asztalok voltak megterítve virágokkal és az MNDSZ asszonyok még pálinkával is megkínáltak. Én többször is nyertem, mert nagyon jó szakom volt. Emlékszem, egyszer több hordó sör volt kítűzve és megnyertük. Ak-

kor éppen bányásznap volt és az emberek jöttek a lakásomra, hogy Gyula bácsi jöjjön már, mert nagyon szomjasak vagyunk. Töltési Pali volt a csapos. Utána már pénzzutalmak is voltak.

Bányamentős rajparancsnok is voltam és bizony sokszor kényszerültünk bányamentős bevetésre tűzoltás, gátépítés céljából.

A szakszervezetben termelési felelős voltam, így sokat jártam a szakszervezeti székházba Bp-re. A pártban akkor mint pártelnök működtem. Sok kitüntetést kaptam, Kiváló Bányász, Sztahanovista Oklevél, stb. Én mindig nagyon igyekeztem és ha azt mondták hogy Török, neked ma be kell jönnöd, akkor lehetett az karácsony, szilveszter, vagy bármi más, én mindig mentem, engem mindig megtaláltak, mindig józan voltam és rendelkezésre álltam. A végén amikor nyugdíjba kellett mennem, ez annyira bántott, hogy majdnem sírva fakadtam és szinte úgy dobtak ki a bányából, mert nem akartam elmenni. Kincsesen még egy évet ráhúztam, hogy legyen itt a 25 évem.

Én teljesen megszakítottam a kapcsolatot a bányával. Már 10 éve vagyok nyugdíjas, de én azóta még nem voltam a falézbán. Az utolsó nap is megbüntettek, úgyhogy én nem kívánok oda menni. 1969-ben mentem nyugdíjba. Hála istennek jó egészségem van. 1971-ben volt egy súlyos balesetem. Elütött egy autó. Abból kigyógyultam, de nekem azelőtt és azután sem soha nem volt balesetem.

Szeglet Imre mozdonyvezető (1925-1987)

127. ábra. Szeglet Imre

1941. március 15-én kerültem Kincsesbányára. Mint gyereket vettek fel. Először az iparvasutat építettük Felső-Kincsesről Moharakodóra. Kezdetben kordés gyerek voltam és utána kerültem a bányába. Ott először fűrés, majd fékes lette az iparvasúton. Egy év múlva már motormozdony vezető voltam. A meddőt hordtuk a hányóra.

A front után lettem a nagy mozdonyon fűtő, majd leraktam a fűtői vizsgát, azután meg a mozdony-vezetőit is. Sokáig dolgoztam 12 órás műszakban, és sokat túlóráztunk. Aztán dízel mozdonyt kaptunk és ott már egyedül kellett boldogulni.

Egyszer volt balesetem. A háború után Felső-Kincsesről szállítottuk a bauxitot Moharakodóra. Ott közlekedett a dízel mozdony a hányóról. Mikor megláttam őket, már hiába fűtültem a fékeseknek. A fűtőm kiugrott, de én nem hagytam el a gépet. Teljes ellengőzt adtam, de az ütközést már nem tudtam elkerülni. Nem nagy karambol volt, csak két kocsi lökött meg a mozdony, én meg a kazánnak estem. Akkor őszült meg hirtelen a hajam.

1950-ben nősültem és Iszkaszentgyörgyön laktunk. Onnan jártam be dolgozni, akkor még gyalog. 25 évig voltam önkéntes tűzoltó Iszkán. Utoljára tolatásvezető voltam. 1984-ben mentem nyugdíjba 43 évi folyamatos szolgálat után. A tolatásvezetői sípot megkaptam ajándékba.

Dene János villanyszerelő, elektrikus

128. ábra. Dene János

1942. október 3-án szereltem le a honvédségtől és 1942. október 6-án már munkába álltam a bányánál, mint fékes. Főnököm az öreg Kovács bácsi volt (közismerten a „Hosszú Kovács”). Ő vett fel fékesnek. Egy hónap után kerültem mozdonyra fűtőnek. Hordtuk a kavicsot meg a bauxitot. 1944. márciusában kerültem a bagger üzemhez. A bagger üzemnél Löffler István volt a főnököm és ott dolgoztam, mint baggeros egészen a felszabadulásig.

A felszabadulás után is Löffler Istvánnal dolgoztam együtt, aki akkor már a gépüzem vezetője volt és megcsináltuk a villanytelepet. Ez Felső-Kincsesen volt, ami később leégett. Amikor elkészültünk, azt mondja a Löffler, hogy próbáljunk a bányatelepnek villanyt adni. Nem nagyon értet-

tem a villanszereléshez, de oda mentem a kapcsolótáblához és bekapcsoltam a késes kapcsolót. Erre meggyulladt egy lámpa, de nagyon vörösen égett. Ott volt egy kerék és próbáltam azt forgatni, és akkor már rendesen égett a villany. Lekiabáltunk a telepre, hogy van-e villany, és volt.

Abban az időben Bánkúti Antal volt az üzemvezető. Azt mondta, hogy legyenek villanszerelő és maradjak a telepen. Én voltam a főnök és a beosztott is, de hamarosan lett egy beosztottam, egy erdélyi gyerek. Ketten szereltük a villanyt. Mikor aztán visszajött Sebestyén János valamikor 1945. augusztusban, én vissza akartam menni a bagger üzemhez, de Sebestyén azt mondta nekem, hogy maradjak ott, mert neki is kell valaki, aki már ért valamit és ismeri a helyi viszonyokat. Ott maradtam, majd 1950-ben vizsgáztam le, mint villanszerelő.

Dolgoztam én a vállalatnál sokféle beosztásban. Voltam én kútásó, kút-tisztító, fékes, mozdonyfűtő, baggeros, csőszerelő, villanszerelő, bánya-mentő, elektrikus, stb.

Volt a Povalnik György háza mögött egy kút, amit a bányászok egy hétig sem tudtak kitakarítani. Mondom a Sebestyénnek, hogy én kipucolom azt a kutat. Honnan tudnád te azt kitakarítani, amit a bányászok egy hétig sem tudták? Öregem, gondolkodni kellene egy kicsit. Vittünk oda egy szivattyút. Reggel nekiláttam és estére készen volt. Utána ástunk egy kutat az erdészház mögött. Volt ott egy kút, amelyből állandóan folyt ki a víz, amit a gróf betemettetett. Mi neki álltunk, kiástuk és kitisztítottuk. A bányatelep később onnan kapta az ivóvizet.

Amikor a bányánál megalakult a mentőcsapat, én az elsők között voltam, aki jelentkezett és bánya-mentős lettem. Elküldtek Tatabányára kiképzésre, aztán én lettem a szertáros és a műszerész. Sok bánya-mentésben vettem részt. Mikor oda ért az idő, egy szóval sem mondta senki, hogy köszönöm, csak azt, hogy tovább nem lehetek bánya-mentős. Másfél év múltán viszont megköszönték. Kaptam egy bánya-mentős oklevelet és 400 Ft jutalmat.

1963. óta voltam szocialista brigádtag egészen a befejezésig. 1967-ben Munka Érdemrend kitüntetését kaptam. 1969. évben mentem nyugdíjba 27

év bányai szolgálat után.

1957-ben volt egy veszélyes balesetem. Felső-Kincsesen Helemin József művezetővel trafót takarítottunk. Én ott voltam elektrikus a trafóházban. Munka közben véletlenül hozzá értem a 22 ezer volt feszültséghez. Hát egy kicsit megégett a kezem és a lábujjaim. Bekerültem a fehérvári kórházba és 3 hónapig voltam betegállományban.

Amikor összekerültünk a feleségemmel, először az édesapám házában laktunk. Később a Bende főmérnöktől kaptam egy lakást Felső-Kincsesen. Ott laktunk egészen a felszabadulásig. Egészen jó helyem volt ott. Amikor a telefon bevezetések voltak, én kaptam másodikként meg, mivel villanszerelő ügyeletes voltam éjjel-nappal.

Az akkori bányavezetők: üzemvezető: Bánkúti Antal, amíg vissza nem jött Bende József. Közvetlen főnököm Löffler István volt, aki talpig becsületes, munkásszerető és igazságos ember volt. Amikor Sebestyén János visszajött, ő lett a főnököm.

Munkatársaim voltak: Péninger István, Helemin József, Czombel Ede, Wéninger Gyula. Én nagyon szerettem és elégedett voltam a munkatársaimmal és gondolom ők is velem. Később, amikor lekerültem az új villamos műhelybe, ott Péninger István lett a főnököm. Felszabadulás után beléptem a Szoc. Dem. Pártba, majd amikor a két párt fuzionált, tagja lettem a Magyar Dolgozók Pártjának. Voltam elnök is, de később vissza minősítették tagjelöltnek.

Amikor Soós lett a párttitkár, kérdezi, hogy miért nem lépek be a pártba. Mondom neki, voltam én már párttag, sőt elnök is. Akkor visszakaptam a tagkönyvemet és használtam is egészen 1956-ig. Akkor történt az égéses balesetem és amikor visszajöttem a kórházból, senki sem szólt, hogy lépjek vissza a pártba és én azóta nem vagyok párttag.

A munkával kapcsolatban sok emlékem van. Stubtyán István főmérnökkel együtt mentettünk, nyakig érő vízben cipeltük a szivattyút. Ilyen és ehhez hasonló emlékem nagyon sok van. Sok embert mentettem ki a biztos halálból, amikor bányamentő voltam.

Miután nyugdíjas lettem, azóta is jó kapcsolatom van a vállalattal. Dolgozom, a szakszervezetnél is bizalmi vagyok és a Nyugdíjas Klub vezetője. A nyugdíjasokkal kirándulásokra járunk, amelyeket én szervezem. Amikor aktív dolgozó voltam, sokat voltunk üdülni Gyulán, Hévízen, Zebegényben és voltam az egykori Szovjetunióban is.

Tóth Áron vájár

FOTO HELY

1942. áprilisában kerültem a bányához. Először csilésként dolgoztam a Kincses I. külfejtésben. 1943-ban kerültem a föld alá dolgozni Kincses I. aknaüzembe. Először csapatcsillés, aztán vájár, végül robbantómesterként dolgoztam.

129. ábra Tóth Áron vájár.

Kezdetből fogva itt laktam Kin-

cesbányán, először szőlőhegyen magánlakásban. Onnan kerültem először vállalati barakk lakásba, majd az új legényszállóra, amíg meg nem nősültem. 1957. elején költöztem a jelenlegi lakásomba.

Jól dolgoztam, így a fizetésem is jó volt. Pláne amíg legény voltam, volt elég pénzem. A teljesítményem mindig az elsők között volt.

19 éves voltam, amikor ide kerültem. 32 évet dolgoztam a bányában és 1974-ben mentem nyugdíjba. Erdélyből a Bihar-hegységéből, a Barátkai Bauxitbányából kerültem Kincsesbányára. Ott befejeződött a magyar bauxitbányászat, itt Kincsesen meg éppen akkor kezdődött, ezért kerültem ide. A családból a mai napig egyedül én vagyok itt.

Itt Kincsesen Koroncai Lajos volt az első vajúárom. Az ő hatására és javaslatára kerültem vajúrtanfolyamra, és 6 évig dolgoztam vele egy csapatban. Ezután már önálló vajúrként kerültem más csapatra. Az 1950-es években egy ifjúsági KISZ. brigádban dolgoztam. Abban az időben több munkaversenyt is megnyertem, és így lettem „Élmunkás”. 1950-ben lettem párttag. Pártbizalmiként dolgoztam, pénzt szedtem be a pártbélyegegért. Kaptam még „Kiváló Dolgozó” kitüntetést is, meg a Szolgálati Érdemérem bronz, ezüst és arany fokozatát.

Bátonyi Sándor vajúár, robbantómester (1922-2002)

130. ábra. Bátonyi Sándor

1947. május 17-én jöttem Kincsesbányára és itt is dolgoztam 25 éven át. 1972. augusztusában mentem nyugdíjba. Először segédvajúrként, majd vajúrként, végül mint robbantómester dolgoztam.

Amikor én kezdtem a munkát, itt még a lapát, a csákány és a kézfűrőgép volt a legfontosabb termelőeszköz, de aztán az 1950-es években jött először a kaparó, majd a fejfeletti rakodógép, a szkréper, a szállítószalag, majd a CAVO rakodó-szállítógép. A földalatti bauxitszállításban pedig a kis és a nagyteljesítményű, felsővezetékes villamos mozdo-

nyok, a villák, az Ohnesorge.

1961. január 10-én engem is baleset ért harmadmagammal. Ránk szakadt a bánya, és befogott bennünket. Szerencsésen kimentettek bennünket, de engem a gerincsérülésem miatt leszálalékoltak.

1952-ben jöttünk ide lakni ebbe a lakásba, és azóta is itt lakunk. Fizeté-

semből nehezen jöttünk ki, mert hetedmagammal volt a család. Akkor a feleségem már nem dolgozott. Amikor már ő is dolgozott, valamivel jobb volt az anyagi helyzetünk. A gyerekek iskolába jártak és tovább tanultak. Szóval elég nehéz volt.

Én a móri szénbányától jöttem ide segédvájárként. Itt jártam vájár tanfolyamra és lettem önálló vájár. 1952-ben kaptam a legnagyobb kitüntetésemet a Magyar Népköztársaság Érdemérem Ezüst fokozatát. A Munka Érdemérem három fokozatát, Kiváló Bányász, Kiváló Dolgozó kitüntetéseket.

Balikó János lakatos, szivattyúszerező

FOTO HELY

131. ábra. Balikó János

1953-ban kerültem Kincsesre Mórról, ahol járási tanácselnök voltam két és fél éven keresztül. Azelőtt a „BESZHARDT-nál” dolgoztam a budai főműhelyben. A személyi kultusz idején, amikor sok embert marcangoltak, én is lemondásra kényszerültem. Nem tudtam megszokni azt a típusú közigazgatási munkát.

Akkor kerültem Balinkára, amikor a nagy vízbetörés volt 1952. decemberében. Onnan kerültem rövid időre Pusztavámra, majd onnan Kincsesbányára, mert itt lakást is kaptam.

Kezdetben a bányaműhelynél dolgoztam lakatosként. Az ellenforradalom előtt párttitkár is voltam és szakszervezeti vezető. Az új gépműhely megépítése után a bánya víztelenítő berendezéseinek, a bányaszivattyúknak a szerelésével, javításával, felújításával foglalkoztam, mint csoportvezető egészen az 1975. évi nyugdíjazásomig. Én javasoltam, hogy jó lenne ha egy állandó csoport foglalkozna a nagy értékű szivattyúk javításával, üzemeltetésével. Alakítottam egy szocialistabrigádot, bevonva ebbe a szivattyúkezelőket is. Az így indult együttműködés számunka, de a vállalat szá-

mára is megdöbbenően jó eredményeket produkált az anyag és energia-gazdálkodás területén.

A gépesítésben óriási fejlődésen ment keresztül a bánya. Kezdetben volt a fizikailag megerőltető, a bányászokat idő előtt egészségileg tönkre tevő kézi munka. Aztán óriásit változott a helyzet. A lapátot először felváltotta a fejfeletti rakodógép és a szkréper, majd a CAVO, végül a JOY és a GHH. Ezek a gépek rendkívüli mértékben kímélték a bányászt, de ugyanakkor a szakiparnak a lakatosoknak, a villanyszerelőknek jelentősen megnövekedett a feladatuk, fejlődésre készítettek őket. De az volt az érzésem, hogy a szakemberek anyagi és erkölcsi megbecsülése, munkájuk anyagi felértékelése nem növekedett olyan mértékben, mint amilyen mértékben növekedett a szerepük, felelősségük, szakmai fejlődésük, felelősségük a termelésben.

Legtöbbet a bányában dolgoztam, hiszen a szivattyúk, a szivattyúkamarák ott voltak. Csak a szivattyúk főjavítását, felújítását végeztük a gépműhelyben. Velem nem történt súlyos baleset, de közvetlen és kiváló munkatársamnak Widerman Vilmosnak igen. Hatan mentünk, hogy javítás céljából kiemeljünk egy búvárszivattyút és csővezetékét a vakaknából. Az emelő szerkezet leszakadt és összetörte a Vili medencecsontját. Épp csak, hogy életben maradt. (Elképzelni is nehéz, hogy milyen érzést jelentett ennek a szorgalmas, munkaszerető, örökmozgó embernek a baleset utáni fizikai tehetetlenségre ítéltése. Igen szívós, életszerető, kiváló szakember volt, akivel öröm volt együtt dolgozni, aki mindig munkára kész volt.

Ebbe a kétszobás, komfortos lakásba jöttem lakni, és maradtam is itt. Mehettem volna Fehérvárra, Móra is, de ez a lakás nekünk nagyon megfelelt. Gyönyörű, csendes, jó levegőjű környezetben laktunk. Három gyermekünk van, akik még a házasságkötésük után is itt laktak egy darabig, de most már csak ketten vagyunk a feleséggel, aki ugyancsak nyugdíjas és nem kívánunk elmenni innét.

A fizetéssel az 1960-as évektől kezdődően már elégedett voltam. Jól kerestem és mindig kijöttünk a fizetésből. Amikor lehetőség volt rá, megvettük a lakást a vállalatától és most már saját tulajdonunk.

A szakmámat apámtól tanultam, aki kisiparos volt, saját kis műhellyel. Apám halála után a bátyám vette át a műhelyt. Apám kitűnő és sokoldalú szakember volt, a bátyám ugyancsak. Én tőlük tanultam a szakmát. Dolgoztam a Csepeli Vas és Fémművekben, az első magyar gazdasági gépgyárban. Ezután kerültem Móra. Én azelőtt Martonvásáron laktam. Onnan jártam be Budapestre dolgozni. Nagyon rosszul érintett, hogy Mórara kellett mennem, de akkor az volt, ha a párt hív, akkor menni kell. Sok jó barátom, munkatársam volt itt, amikor még nem voltak kerítések. Itt laktak a Vági Pistáék, szegény Rántás Pista, Zsadányi, Hóka János és még jó párán. Délutánonként összeültünk, valamelyikünk elment egy ceglédi kanna sörért és azt beszélgetve, jókedvűen elszüresölgettük. Elmentünk halászni, a halat megsütöttük, sörözgettünk, danolgattunk. Ide a közeli erdei tisztásra jártunk kirándulni, amikor a gyerekek még kisebbek voltak, később pedig a hegyekbe, a Vaskapuhoz és a csodálatos Gaja-völgybe. Sajnos ezek a barátaim korán elmentek mind és itt hagytak bennünket.

Közvetlen, jó munkatársaim voltak Schiller Pista kompresszor szerelő, aki Móron lakott, Farkas Laci, aki még ma is dolgozik. Itt lakik Somosmálban. Laki Jóska lakatos aki átment az aknamélyítőkhez. Sokat dolgoztam együtt Bittmann Jakabbal, aki a bányaműhely vezetője volt.

Igazgatóim voltak: Először Szlabák Lajos, aztán Babustyák Ferenc, Paládi Ferenc, Kasnyik János, Tatai Mihály, Stubnyán István, végül Iski Károly.

10 éven át a szakszervezeti bizottság elnöke voltam. Munkásör is voltam és onnan nem szereltek le, hanem tartalékállományba tettek, így eljártam a zászlóalj gyűlésekre, lövészetre, az összevont gyakorlatokra. Aztán 15 év után leszereltek.

Megkaptam a Munka Érdemrend ezüst fokozatát. Úgy tudom, ez a legmagasabb kitüntetési fajta, amit az Elnöki Tanács adott. A munkásörstől megkaptam a Kiváló Munkásör, a 10 éves munkásör szolgálati érdemérmét. Megkaptam a Szolgálati Érdemérem három fokozatát. Háromszoros aranykoszorús brigádkitüntetést nyertünk el. Kiváló dolgozó is voltam.

Két nagyon kedves emlékem maradt. Az egyik használt szivattyú járőke-

rekéből kivágtam egy szelvényt, ami még most is megvan és amikor lemegek az én kis laboratóriumomba, mert így hívjuk ezt a kis kócerájt, ahol én még most is barkácsolok, akkor mindig meg-megnézem és eszembe jutnak a régi szép idők és az is, hogy mennyire is igazam volt nekem, amit a műszakiak nem értettek meg. A második kedves emlékem az, hogy összehívták az 1945 előtti szakszervezeti tagokat és ott egy vázát kaptunk emlékebe, ami nagyon kedves számomra, csak össze ne törjön, amíg én élek.

A súlyfürdő üzembeállása óta pedig az egészségházban fűtösködöm, mert nekem megvolt a kazánfűtő-bizonyítványom is. Két fiúgyermekem technikusok és mindketten itt dolgoznak a bányánál fizikai állományban. Munkatársaik szeretik őket, jófejű, jókezü gyerekek, szeretik a munkájukat és nagy-nagy öröm számomra, hogy ez így van.

Hülber János vájár, lőmester, aknász

FOTO HELY

132. sz. ábra Hülber János

Azelőtt Várpalotán dolgoztam, mint vájár 1933-1946-ig. 1946. aug. 9-én jöttem Kincsesbányára dolgozni. Csapatvezetőként dolgoztam az 5-ös csapatban, Kincses I. aknában.

1948-ban kezdődött egy lőmesteri tanfolyam, amit sikeresen elvégeztem és így lettem én 1948 őszén robbantómester. 1949. őszén hívtak az irodába, ahol

feltették a kérdést, vállalkozom-e aknász beosztásra. Hát ha maguknak megfelelek, akkor elvállalom. Így lettem én szakvezető aknász 1949-1958-ig, amíg a technikusok nem jöttek. Akkor újra lőmester lettem. 1958-ban megbetegedtem és Balatonfüredre utaltak a szívkórházba. Ott három hét alatt úgy rendbe hozták, hogy egészen jól éreztem magam. 1959. aug. 9-én mentem nyugdíjba. Nyugdíjasként a portán dolgoztam. Sajnos 1975. júniusában ismét lerobbantam, akkor aztán azt mondta nekem a Karády doktor, hogy Jani bácsi, befejeztük. Én magát már többet nem fogom fel-

venni szolgálatra, mert abból nagyobb baj is lehet. Akkor is 3 hétig voltam a kórházban. Azóta csak itthon dolgozom a ház körül a kertben. Én nagyon jól érzem itt Kincsesbányán magam. Balesetem nem volt az 1958. évi lerokkanásomig.

1952-ben jöttem ide lakni. 1946-1952 között Kútiban laktunk az anyósoméknál. Ebbe a lakásba 1953-ban költöztünk.

A szakmát Várpalotán kezdtem. Ott voltam csillés, majd segédvájár. A bauxitbányánál tűzvédelmi, robbantómesteri, szakvezetői és bányamentős tanfolyamot végeztem. 1948-ban én írtam alá az első munkaverseny szerződést. Elsők lettünk. Akkor kaptam meg Kincsesbányán az első „Élmunkás” kitüntetését.

Amikor idejöttem, Haffner volt a szakvezetőm, Bánkúti a bányamester, Bende József az üzem vezető főmérnök. Jól kijöttem velük. Nem volt az, ami a múltba, hogy „fogd be a pofád, és menj, csináld”. Haffner és Bánkúti hamarosan elmentek, és akkor Halasi Gábor lett a bányamesterünk. Párttag nem voltam, de volt párt meg bizalom. Bizalmi voltam még nyugdíjasként is. A fiam és a vöm is a bányánál dolgozik és rajtuk keresztül és az üzemi újságból kövtem nyomon a bánya életét.

Vincze Ferenc csillés, vájár, nehézgépező (1923-2000)

FOTO HELY

133. ábra. Vincze Ferenc csillés

A mésziszap bányánál dolgoztam, és 1961. január 14-én jöttem ide a bányához. Két hónapig mint kapcsolós, utána pedig csapatcsillés-ként dolgoztam Lázinger Józseffel. Két családom van és 1962. júniusában jöttem ide lakni. Kaptam egy egyszobás lakást, majd 1969-ben egy három szoba, összkomfortosat. Jó csapatom volt és jól is kerestem.

A szakmát itt tanultam. 1964-ben segédvájár, majd 1966-ban vájár tanfolyamot végeztem és lettem vájár. Lettettem a nehézgépező tanfolyamot

is. Nagyon szívesen emlékszem vissza a május elsejékre, a bányásznapokra, az első apák napjára, amilyen tán sehol máshol nem volt, csak itt Kincsesbányán. Jó volt amikor még kevesen voltunk, mint egy nagy család, jobban összefogtunk, jobban megértettük egymást. Talán szegényebbek voltunk, mint most, de jobban éreztük magunkat, boldogabbak voltunk.

Sramek Istvánnal együtt lettem segédvájár. Ő fiatalabb volt, de el kell ismernem, hogy nagyon jó vájár volt, nagyon értette a szakmáját és én sokat tanultam tőle és Lázinger Józseftől. Akkor még a vezetőség lejött a bányába, leültek a forrat tetejére és megkérdezték, hogy mi a problémánk, mi-ben segíthetünk, van-e valami kérésünk. De sajnos később fokozatosan eltávolodtak a munkásembertől és másképpen beszéltek velünk. Nem kérték ki a véleményünket, pedig ha meghallgattak volna bennünket, akkor sok mindent jobban, gyorsabban, olcsóbban tudtunk volna megcsinálni. Nagyon sok olyan vezető volt, aki kikerült az iskolából, de merem mondani, hogy nem értett úgy a bányához, mint egy tapasztalt vájár és nagyon sok volt a baklövés.

Emlékezetesen jó vezető volt Stubnyán István főmérnök, akit nagyra becsültem, pedig nagyon szigorú ember volt, de igazságos. Ő mindig szívesen elbeszélgetett az emberekkel, de ha azt látta, hogy valaki nem jól dolgozik, azt meg is tudta fenyeíteni. Ha valamit megígért, az szent volt, azt senki nem másíhatta meg.

Én mindig elvégeztem a munkám, vissza soha nem beszéltem, kijöttem mindenkivel. Nem szerettem a hangos, de különösen nem a durva beszédet. Nem kívántam én magamnak soha nagyobb tiszteletet, mint amit én adok másoknak. Jobban megértem az embereket, ha szép szóval közelednek.

Jelentős volt a társadalmi tevékenységem is. Tanácstag és VB tag is voltam. Tagja voltam a Népfrontnak és a szakszervezetben is voltam tanács-tag és elnök is négy évig. Kaptam sok kitüntetést is. Karbidlámpámat, fejszemet, fűrészemet még ma is őrzöm. Még vidigkoronám is van, amivel és is fűrtam valamikor. Idő előtt úgy kerültem nyugdíjba, hogy szívinfarktusom volt, leszázalékoltak. Igazságosan 1984-ben mehettem volna nyugdíjba, de már 1978 óta nyugdíjas vagyok.

Widermann Vilmos lakatos (1936-1998)

FOTO HELY

134. sz. ábra Widermann Vilmos

ott többet kerestem. Visszajöttem áthelyezéssel.

Hetényi László és Rendes István voltak a közvetlen főnökeim. Sokat dolgoztunk, de jól kerestem. 1962-ben bányamentő lettem, sőt készenlétos is. Voltam rajparancsnok és segédműszerész is a bányamentő állomáson. Már 12 éve dolgoztam a bányánál, de legtöbbit a szivattyú-csővezetékek szerelésénél, nagy beruházásoknál dolgoztam. Időnként szétnézek a műhelyben is, de annyi az új dolog, hogy csak csodálkozom és hozzá sem tudok szólni, hogy mi megy itt, mert ezzel a fejlődéssel az ember nem tud minden területen lépést tartani, csak a saját munkájában.

Voltam tanácsstag és kiskerteket osztogattunk ki az embereknek akik rá voltak szorulva.

1951-ben mentem inasnak Fehérvárra a 320-as Ipari Tanuló Intézetbe. Előtte asztalos akartam lenni, de láttam, hogy Fehérváron milyen csinos egyenruhába járnak az ipari tanulók, beírtam magam abba az iskolába. Apám nem is tudott róla.

A vállalatnál még elvégeztem egy általános gépkezelői tanfolyamot. 10 évig voltam szakszervezeti bizalmi. Jó munkatársaim voltak a Ráczy István és Balikó János, akik kitűnő szakemberek, becsületes, szorgalmas, kötelességtudó emberek voltak Ráczy István előtt nem volt lehetetlen.

Első főnököm Tóth István volt a gépműhelyben, majd Hetényi László és

Iski Károly a gépészeti osztály vezetője, majd az igazgatóm Nekem soha nem volt semmi problémám a főnökeimmel, de nekik sem velem. Jól dolgoztam, így sok kitüntetést is kaptam. Van, vagy 17 oklevelem.

Kötél Jenő visszaemlékezése édesapjára az Ő fanatikus futballrajongására, életükre, munkájukra:

FOTO HELY

135.sz. ábra Kötél István mozdonyvezető

FOTO HELY

136.sz. ábra Kötél Jenő bánya-gépészmérnök

Édesapám 1946 második felében került Kincsesbányára dolgozni. Ígéretet kapott, hogy a vasúti iroda épületében kialakítanak egy lakást a számára. Akkor Csapó Gáspár volt a tέρmester. Rajta múltott, hogy mikor lesz kész a lakásunk, ezért apám azt mondta neki, hogyha én karácsonyra kinn lakhatok, nagy lakásszentelőt tartok. A lakás elkészült, kiköltöztünk és a lakásszentelő is megvolt. A lakás két szoba, konyha, spejz. Az udvaron volt még különállóan WC, kamra, disznóól, baromfi ól, és egy kút, ahonnan vödörbe hordtuk a vizet.

Ebben az épületben volt még a MÁV iroda és a bányá szállítási irodája. Ebben a házban lakott még egy másik mozdonyvezető is, akit Arany bácsinak hívtak. A MÁV főnök Csaba Gyula, a bányá szállítási vezetője pedig Gams Frici bácsi volt.

Itt rakodón lakott még Kovács István mozdonyvezető, a mozdonyjavító csoport vezetője, akit közismerten Hosszú Kovácsnak szólítottak a lányával Lilikével, akik Gántról jöttek ide, amikor megindult a bányá. Kovács bácsi volt édesapám közvetlen főnöke, aki kitűnő szakember volt. Később került ide Takács József a családjával, akik egy kis kocka házban laktak.

Édesapám felkereste az akkori igazgatót Pjotr Nyeszterenkót és Kasornya István tolmácson keresztül tudatta vele, hogy mi nem kapunk szén, így nem tudjuk fűteni a lakást. Az igazgató megkérdezte, nos Kötél, hol is dolgozik és lakik Ön? A mozdonyon dolgozom, volt a válasz. Igen, és a mozdony mivel üzemel? Szénnel, válaszolt édesapám. No látja Kötél, ott van a szén. Hát mi ezután mindennap vételeztünk szén. Fűtöttük a lakást és mivel kitűnő kályhánk volt, nem fáztunk. Itt laktunk 1949-ig.

Édesapám mindig normál mozdonyon dolgozott, amelyhez szükség esetén hozzákapcsoltak egy-két régi Pullman személykocsit. A kocsiknak nem üveg, hanem csak deszka ablakai voltak. A fűtés azonban kitűnő volt. A mozdony alapfeladata a bauxitszállítás volt Kincsesről Moharakodóra és a szerelvények mozgatása mindkét végállomáson. Feladata volt még a dolgozók szállítása Kincses és Mór között.

Ez a vonat vitt bennünket később a Bittói focimérkőzésekre, a moziba és az iskolába is. A mozi akkoriban a Tutyi-majori csikóistállóból átalakított kultúrházban volt. A kultúrházban lakott még két család. Zaltai Lajos és családja, akik könyvelők voltak és Gántról jöttek valamint a termester Csapó Gáspár és családja. Ezen kívül volt a kultúrházban még egy vendégszoba is. A kultúrház nevezetessége volt még a családunk részéről, hogy a színpad függönyét, a nagy ablakok és a bejárati ajtó sötétbordó bársony sötétítő függönyeit édesanyám varrta. A kultúrház helye volt még sok szép színpadi előadásnak, a nagy farsangi, szüreti és sportbáloknak.

Édesapám még a MÁV-nál dolgozott a háború után, amikor Gódor Lajos bácsi a bauxitbánya élelmiszer beszerzője volt. Egyszer azt a megbízást kapta, hogy krumplit hozzon a bányatelep lakóinak az Alföldről. Lajos bácsi meg is hozta a krumplit és eljutott Székesfehérvárig. Innen azonban sehogyan sem tudott Kincsesre jutni. Ekkor akadt össze édesapámmal a vasúton, aki akkor a MÁV GPU-s főnökének volt a mozdonyvezetője. Nem sokáig kellett egymást fűzni, a parancsnok mozdonya máris vitte a krumplis vagon Kincsesre.

S mit tesz Isten, Kötél István hamarosan Kincsesre került és a sors csodálatos barátságot alakított ki közöttük a sport révén.

Mint már mondtam, a bauxit Kincsesről - Moharakodóra szállítását normál vasúton maga a bánya oldotta meg saját hatáskörben. Volt három mozdonyuk és három pullmann kocsijuk.

Nyeszterenkó igazgató egyszer összehívta a mozdonyok személyzetét és elmondta, hogy milyen nagy feladatok előtt állnak, és kérdezte, hogy milyen állapotban vannak a mozdonyok? Le tudják-e bonyolítani a nagy szállítást? Állt a sor és a sor végén Kötél István. Mellettük Nyeszterenkó igazgató és Kasornya István tolmács. Személyenként várom a választ mindenkitől. Az igazgató mindenkitől azt a választ kapta, hogy a feladatot meg tudják oldani. Egyedül apám válasza volt az, hogy a mozdonyok jelenlegi állapotában a feladatot nem lehet teljesíteni. Na mi a baj kötél? – Kérdezte az igazgató. A mozdonyok három naponként megfolyósodnak. A többiek továbbra is tartották az álláspontjukat. Ekkor az igazgató elküldte a személyzetet és kiadott egy írásbeli utasítást, hogy Kötélt le kell venni a mozdonyról és a műhelybe kell helyezni karbantartónak. A leváltás előtt azonban az öreg Kovács bácsi, az igazgató és édesapám együtt megnézték mind a három mozdonyt, és valóban kettőnél folyt a tűzfal. Amelyik nem folyt, az éppen egy tűztéri csópréselés után volt. Nos Kötél, ez a mozdony jó, Igen, de csak két napig, a harmadik nap már újra folytatni fog, mondta az apám.

Az apám a műhelyben dolgozott, és teltek a napok. Az első nap megy a Kovács bácsi jelteni, hogy a mozdony jó. A második nap is jó, ámde jött a harmadik nap, amikor a jelentés úgy szólt, hogy a mozdony folytat. Na mi van? Kötél volt egyedül őszinte? És most kemény volt az intézkedés. Kihívták az akkori ÁVH-t, akik rendet csináltak, apámat pedig kinevezték fő mozdonyvezetőnek. Ezután ha valami probléma volt a mozdonyokkal, Azt mondták: „Kötél! Irány Székesfehérvár a fűtőházba és szerezz meg a szükséges alkatrészeket.” Sokszor előfordult, hogy rossz mozdonyok használható alkatrészeit szerelték le és vitték Kincsesre.

A bauxitbánya abban az időszakban élelmiszer vonatkozásában önellátó volt. Felső-Kincses volt az elosztó raktár, ahol Mészáros Feri bácsi volt az elosztó. Hozzá jártunk hetenként egyszer felvenni a fejadagunkat (liszt, zsír, szalonna, cukor, krumpli, só, dohány, stb.) Vásárolni gyalog jártunk

Fehérvárcsurgóra, Iszkaszentgyörgyre, vagy tejért, tejfelért, vajért, túróért Igarpusztára, de vásároltunk Fehérváron is. A nővérem meg én együtt jártunk általános iskolába Kincsesre minden nap. A vonat vitt és hozott bennünket. Mi voltunk a bejárók. Nyáron sokat fürödtünk Igar-pusztán, Kincses-alsón a kultúrház melletti tavakban, fürdőkben, sőt a Bittói bányatóban, sőt Duzzogó-fürdön is. Úszni is itt tanultunk meg. A kultúrházhoz legközelebb eső tóban a zsilip mellett volt egy csónak. Ez a csónak tanított meg úszni, mert egyszer csak kiszabadult a kezemből. Életben akartam maradni és addig-addig kapálóztam, míg egyszer csak fent maradtam a vízen. Hogy mi volt a szórakozásunk? Vég nélkül játszottunk, mert miénk volt az egész környék. (Igar-pusztá, Tatár-hegy, Meluzina, Duzzogó-fürdő. Sokat jártunk Kincsesbe, no nem mindig vonattal, hanem csak úgy gyalogosan, toronyiránt Tatárhegyen keresztül Sükösdék és a Meluzina fürdő mellett, és már ott is voltunk a kultúrháznál. Nem volt olyan mozi, ami nélkülünk múlt volna el.

Hogy kikre emlékszem azokból az időkből?

Az Arany bácsira, aki szintén mozdonyvezető volt és ugyanabban a házban lakott, mit mi. Egyszer a rádiójához telepet csinált. Sok apró üvegek levágta a tetejét, savat öntött bele, amikre elektródákat helyezett, majd sorba kötötte őket. Csodálkozásomra a rádió megszólalt.

Csaba Gyula Bácsira, aki örökké sakkozott az apámmal. Az ő fia és én mindig ott ólálkodtunk körülöttük, de játszani nem tudtunk, mert addig-addig segítettek, hogy a végén már átvették a játékot.

Takács Józsi bátyám úgy került ide rakodóra, hogy focizott és lakást kellett neki. Egy kocka ház üres volt és azt megkapták. A kutyájukat „Mitvisz”-nek hívták, amelyből humoros dolgok következtek.

Rakodón volt kertünk és kukorica földünk is. Volt egy hatalmas játszóterünk, a „nagy mindenség”. Voltak állataink, disznó, kacsá, tyúk, liba. A nagymamám rendezte őket. Édesanyámék sokszor sütöttek kenyeret az udvaron levő kemencében.

Jó ismerőseink voltak még Kincses-Felsőn Virány Zoltánék, Löffler Istvánék, Haffnerék. Kincses-Alsón pedig Zoltai Lajosék és Csapóék.

A futball felfedezése Kincsesen 1946-1949 közé esett. Micsoda lelkesedés volt. 1947-ben szeptemberben lezajlottak az első mérkőzések. Akkor ocsúdtak fel a kicsesi vezetők, hogyhát miért nincs Kincsesen foci? Megalakult egy operatív bizottság, amelyben ott volt édesapám is. Az ő feladata volt a csapat összeállítása és benevezése. A csapat igen gyorsan összeállt, a focipálya is gyorsan elkészült és indultak a nagy derbik. Az első csapat kapusa volt a válogatott nagy kapusa, Brückner Dániel. Ez tudott aztán védeni, de el tudta vinni édesapám teljes öltönyét is cipővel együtt. Akkor a Csepel tkg. volt a legelitebb szállítógépjármű, amelyiken elfért az egész csapat és a drukker gárda is. Ha mód van rá, én is ott voltam minden meccsen. Minden vidéki meccs napján libát vágtunk. Ebédre ettünk, amennyit ettünk, a többit anyánk elcsomagolta és a meccs után elfogyasztottuk azzal a játékosal, aki épp hozzánk csapódott. Meccs után még kaptak egy-két pohár sört, és akkor irány haza. Jókedvűek voltak a fiúk, és óriási lelkesedés volt bennük. A rákhegyi Lencsés kocsmá akkor élte a fénykorát, és a hazai meccsek után itt itták meg azt az egy-két korsó sört a csapat tagjai. A játékosok önfeledten, teljes erőbedobással, az utolsó leheletükig küzdöttek. Pedig ezért nem kaptak egyebet, csak azt hogy focizhattak. Bizony előfordult, hogy az Olesák és a Szalay az éjszakás műszak után ott szállt fel a Csepelre az altáró szájánál, a Bittmann műhelynél. Soha egy zokszót nem lehetett hallani, hogy egész éjjel dolgoztam és nem aludtam semmit sem. Megfürdött és már vidáman ugrott fel az autóra.

1949-ben Kincses-Felsőre költöztünk az erdészházba. Volt egy nagy és egy kis szobánk, egy konyhánk és egy szép nagy veranda. Az előszobából nyílt a WC. Ha nem is angol WC, de legalább már nem kellett az udvarra járni. A WC mellett volt a padlásfeljáró és volt egy hatalmas és gyönyörű padlásunk. Az udvaron volt a disznóól, tyúkól, fűskamra, minden, ami kellett. Itt három család lakott.

Az udvaron lévő épületeket elfoglalta a Bauxitkutató Vállalat. Kb. 100 m-re volt egy kút. Éveken át onnan hordtuk vödörben a vizet. Tejet, túrót a közelünkben levő parasztházaknál vettünk. Hatalmas kertünk volt gyümölcsössel. Volt rengeteg szilvafa, melyeken olyan mesés nagy szemű, húsos szilva termett, amiből édesapám olyan finom lekvárt, jamot tudott

csinálni sárgadinnyével vegyítve, hogy még most is a számban érzem az ízét.

Kincses-Felsői barátaim voltak: Jánk László, Török György, Löffler István. Azzal, hogy Kincses-Felsőre költöztünk, a gyereke sorsa alapvetően megváltozott, mert Székesfehérvárra kellett menni kollégiumba a Széchenyi útra. Ekkorra a futball Kincsesen már erősen gyökeret vert. Édesapám élt-halt a fociért és minden szabad percét erre áldozta. Apámnál ez egy belső kényszerből eredő tevékenység volt. Fantáziálta magát. Neki ezt kellett csinálni. Így lett teljes az élete. Akkor tudott a munkahelyén is igazán dolgozni, ha előtte vasárnap már eleget idegeskedett a focista gyerekeivel. A hétvégeinket mindig a focihoz kellett igazítani.

A 70-es évek közepén édesapám súlyos állapotban kórházba került. Beamentem hozzá, szinte alig ismert meg, de azt megkérdezte, hogy a kis rádiót bevittük-e, mert hallgatni akarja a mérkőzéseket. Ekkor értettem meg igazán, hogy mit is jelent édesapámnak a foci.

Az akkori jó ismerőseink Villányiek, Löfflerék, Poládiék, Angeliék, Denéék voltak, de már ismertem a nagy természetbarátot, a csodálatos Huszár Gyuri bácsit.

1950-ben már Pohl Károly a főmérnök, aki az én szememben fogalommá főtt. Akinek a szárnyai alatt teljesedtek ki a MASZOBAL fivérek. A négy ember, Pohl, Lázár, Nyilassy, Zólómi úgy élt, mint egy család. Ha valakinek nem volt valamilye, adott a másik. Egyszer egy nagy hegyi kiránduláson vettünk részt a Vértesven. A túrát Huszár Gyuri bácsi vezette. Utána egy pincszeren vettünk részt, ahol a dalban a prímet a fivérek vitték, miközben a demizson vándorolt a kezükben. A tóbiázás fenomenális volt. Szinte látszott, hogy a csókakői fák és bokrok ringatóznak a dallamok hullámain. Azután ahogy jöttek, el is mentek mindannyian.

Amikor kollégista voltam, nagyon elfogott a honvágó az erdészház és a szeretteim után. Romantikus volt ez a ház és abban eltöltött minden áldott nap.

Három nyáron át dolgoztam a bauxitkutatóknál. Báthi Ödön nyugalmozott térképész tiszt volt, aki nem csak munkát adott, de formálója is volt

jellememnek, akarakterömnek. Mint figurás dolgoztam nála 1951-53 nyarán. A legelső eligazítás így szólt: Fiaim. A munkaidő 6-kor kezdődik és 14-kor ér véget. Közben van 20 perc pihenő, akkor lehet tízórazni. Vízet csak annyit hozhattok, amennyi a tízóraik után megisztok, többet egy cseppel sem. Az első napokban úgy elfáradtunk, hogy a munkaidő végén egyszerűen nem tudtam ebédelni a fáradságtól. Ilyenkor csak egyet kívántam és csináltam: rátapadtam az udvaron lévő vízcsapra, és ittam, amíg csak bírtam. Mert 15 éves fejjel 8 órán át lábon állni overálban, a fojtogató bozótban a nagy melegben nehéz volt. Nekünk kellett ki és behurcolkodni 1-2 km távolságból feszített menetben. Ez nem gyerekjáték volt. Az Ödön bácsit nekünk kellett kiszolgálni. Nekünk kellett nyiladékokat vágni a bozótban szúnyogáradat mellett, tartani a lécet és írni, jegyzetelni mérés közben. Leülni nem volt szabad, a léc nem mozoghatott. Várakozásra az Ödön bácsinak nem volt ideje. Ha megmozdult a léc, már jött is a kemény hang: „Mozog a léc, maradjon egy helyben! De Ödön bácsi, a szúnyogok! Nincs szúnyog! Én nem láttam egyet sem!” Ilyenkor mindig morogtam magamban. Hanem egyszer mellette írtam, jegyzeteltem, és a társam hordta a lécet. Ekkor megdöbbenve látom, hogy az Ödön bácsi alsó lábszárán és a vádliján 10-20 db szúnyogot számoltam meg, pont akkor szívták az egész hétre valót. Ödön bácsi meg sem mozdult, csak mért és diktált. Ekkor megfogadtam, hogy ezután az én kezemben sem fog megmozdulni a léc. Többé az Ödön bácsinak sem kellett rám szólania.

Gyönyörűen teltek ezek a nyarak. Férfiúvá edzett bennünket a kemény munka és belekóstolhattunk a térképészet szép tudományába is. Ettől kezdve a trigonometria a kedvencem lett. Megtanultam, hogy mi az a háromszögelés, sokszögelés, a mintázás.

Azóta is valahányszor járom az erdőt, az Ödön bácsi jut az eszembe, aki katonásan kemény edzője, formálója volt egyéniségemnek. Ő már nincs, de a hatása még mindig bennem él. Pld.: délelőtt alig-alig iszom, de délután annál többet.

Életemnek harmadik nagy szakasza kezdődött 1954-ben, amikor leköltöztünk Kincses-Alsóba egy háromszobás házba éppen akkor, amikor nekem indulnom kellett Miskolcra az egyetemre. Szomorú voltam, hogy el

kellett hagynom a romantikus erdészházat és a csodálatos környezetét. De mindezért kárpótolt az új lakásunk, amely minden eddiginél kényelmesebb és komfortosabb volt. Három szoba, fürdőszoba, angol WC, előszoba, konyha, speiz tartozott a lakáshoz és egy pince is. Itt is volt egy gyönyörű nagy padlásunk. A szobák tágasak, világosak és jó elrendezésűek voltak. Az előszobánk is szép nagy volt, ott is lehetett lakni. Télen ezt az előszobát fűtöttük és a konyhát. Ha fürödni akartunk, akkor a fürdőszobát is, ha ünnep volt, vagy vendégek, akkor a nagyszobába is befűtöttünk. Kertet is csináltunk. Az itteni házban laktak még a Virányiék, a szomszéd házban pedig a Löfflerék, 1958-tól pedig Iski Károly, a későbbi igazgató. A felső-kincsesi erdészházba az akkori igazgató, Babustyák Ferenc és családja költözött. De ebben az évben már elment a Babustyák és Paládi Ferenc is és jött az új vezérkar Tatai Mihály igazgató és Stubnyán István főmérnök.

Diplomavédés után Kincsesre kerültem 1959-ben, és jelentkeztem az igazgatónál, Tatai Mihálynál. A bemutatkozásakor katonásan kihúztam magam. Ezért nyomban megkaptam az első korholást, hogy már nem a bokázó korszakban élünk.

A gépészeti osztályra kerültem, ami a központi fürdőépület földszintjén volt. A gépészeti osztály vezetője akkor Sinkovics János gépészmérnök volt. Néhány nap után reggel hatkor a fűjáskor még úton voltam, de még nem érkeztem meg az osztályra. Mennem kellett az igazgatóhoz, aki megdorgált és kérdően mondta, milyen műszaki lesz magából, ha már az elején elkésik. Igen ám, de néhány nap múlva még jobban elaludtam. Megíjedtem, hogy most mi lesz, most biztos nagy szidást kapok. Volt otthon kobakom, munkaruhám, csizmám, és ott volt édesapám karbidlámpája. Gyorsan beöltöztem és rövid úton az erdőn keresztül felmentem a Józsefi lejtősaknához, ott leszálltam és jöttem kifelé az altárón. A vezérkar meg éppen jött befelé és ott volt a főnököm is. Hát te hol voltál ilyen korán? – kérdezte János bácsi. Mondom, hogy az Ohnesorgénál kellett megnéznem néhány dolgot, és méretet venni a munkámhoz. Ők indultak befelé, én meg kifelé. Hallottam, amint mondják: „ez egy jó műszaki lesz!” Sohasem tudták meg, hogy én akkor késtem életemben a legtöbbet, és még ha érdemtelenül is, de dicséretet kaptam.

Csapó Gáspár és Schaller Károly akkor már nem voltak Kincsesen, mindketten elmentek Halimbára. A beruházási osztály vezetője akkor Tóth Sándor volt. Az osztályon dolgozott még Virányi Zoltán és Rumper Lajos.

Az 1959. évi bányásznap számomra nagyon emlékezetes maradt. Este az utcán szólt a zene és az emberek önfeledten táncoltak és mulattak. Fantasztikus volt a hangulat. Abban az időben még nem volt tévénk, így vagy a Halasi Zoltánékhoz, vagy Ácvaiékhoz, Szekérékhez mentünk Tv-t nézni, így ők is a barátaink lettek.

Kincsesi Szikra legelső futballcsapata (1946)

Brückner Dániel, Rotter Lajos, Jung Ferenc, Tamás Miklós, Szalay János, Takács József, Fazekas Lajos, Ódor Sándor.

Ez egy fantasztikusan lelkes, tehetséges, kitűnő csapat volt. A következő évben (1947.ben) már a megyei első osztályban fociztak. A csapat akkori ellenfelei voltak a Videoton, a MÁV Előre, stb.

Halasi Gábor bányamester, üzemvezető helyettes

137. ábra. Halasi Gábor, a bányamester

Inotai születésű vagyok. Itt végeztem el az elemi iskola négy osztályát, majd a Székesfehérvári Főreál Gimnáziumban szintén négy osztályt. (A mai József A. Gimnázium) Gimnáziumi tanulmányaim befejezve, egy nyári munka alkalmával megismerkedtem Faller Jenő bányamérnökkel, aki akkor a Várpalotai Szénbányák főfelügyelője volt, és aki segédmunkásnak hívott a környékbeli kutató munkájához. Jól dolgoztam, jó fizetést kaptam, és az ő javaslatára és patronálásával kerültem a Várpalotai Szénbányához. Ott végeztem el ma vājáriskolát, majd az aknászképző iskolát. Faller Jenő egyengette az utamat a továbbiakban is, aki megszeretett engem, mert mindig szorgalmas voltam.

1943-ban az ALUÉRC Rt. aknászt kért Várpalotáról. Faller Jenő engem javasolt, és így áthelyezéssel kerültem az Iszkaszentgyörgyi Bauxitbányához 1943. május 1-én. Így lettem én a Fejér megyei földalatti bauxitbányászat aknásza, majd később a Kincses I. aknaüzem Főaknásza, bányamestere.

Kincsesre kerülésemkor még nőtlen voltam, és egy fabarakban laktam Hubiczky Lajos fűrómérnökkel. Itt Kincsesen ismertem meg a feleségemet. Kezdetben Felső-Kincsesen laktunk, majd amikor megépült a bittói bányatelep első üteme, Bende József kérésére jöttünk le lakni a Petőfi utcába egy háromszobás lakásba. Itt laktunk végig a feleségem haláláig. 1969. november 15-i nyugdíjba vonulásom alkalmával saját kérésemre Tatai Mihály igazgató és Stubtyán István főmérnök segítségével kerültem Székesfehérvárra a Semmelweis utcai másfélszobás lakásba, ahová a pedagógus második feleségemmel éltem békességben és megelégedettségben. Feleségem 1987-ben bekövetkező hirtelen halála nagyon megviselt. Ekkor 84 éves voltam. Fájdalmamat enyhítette, hogy Gábor fiam és családja ugyanebbe a lépcsőházban, de egy szinttel feljebb lakott. Gabriella lányom Bőr Ferenc bányamérnökhöz ment férjhez, akik később Balinkabányára költöztek.

Halasi Gáborral 1995. január 24-én beszélgettem a fehérvári lakásán, és az ő visszaemlékezése alapján írtam le a fentieket, és a következőket is:

Bende József üzemvezetőm egy precíz, körültekintő, szigorú, de igazságos, jó szakember volt. 1943-44-ben az ő vezetésével készült a Kincses I

és a József I. lejtősakna, a kincsesi, a józsefi és a lucerosi légagnak, valamint az altáró 3-ed része. A nagy volumenű bauxittermelés 1943-ban indult a Kincses I. altáró balszárnyán levő siklós bányamezőben, azután 1944. nyarán a József I. külfejtésben meghagyott pillérben a József I. alapvágati siklós bányamezőben.

1945. október 22-én egy emlékezetesen izgalmas szakszervezeti gyűlésen vettem részt Kincsesen. Ezen a gyűlésen élesen támadták Bende Józsefet, mert az egyik lőmesterét, Varga Jánost fegyelmezetlenség, utasítás nem teljesítése miatt el akarta bocsátani. Nekem kellett őt megvédenem azzal, hogy az új demokráciában sem lehet fegyelmezetlenkedni, mert ez anarchiához vezet. A lőmester végül is bocsánatot kért Bendétől, így az elbocsátás is elmaradt, és az emberek is megnyugodtak. Bende Józsefet sok igaztalan támadás érte, pedig hát ha valaki, akkor ő volt az, aki legjobban védelmezte az embereket és a bánya értékeit, még az élete kockáztatásával is. Mégis feljelentették az ÁVÓ-nál és több vajúrral együtt letartóztatták. Jó ismerősöm volt a megyei rendőrpáncsnoknak és az ő segítségével sikerült a letartóztatottakat kimenteni.

Én is közreműködtem a Bende József által készített „Az Iszkaszentgyörgyi Bauxitbánya baleset elhárítása” című munkájában, amelyet Pjotr Nyeszterenkö igazgató megbízásából készítettek Bánkúti Antal bányamessterrel és az üzem jogászával.

A karsztvíz szint feletti száraz munkahelyeken sok problémát okozott a sűrített levegős kézi fúrógépek erős porzása. Ezen az én javaslatomra úgy segítettünk, hogy a parciális szívószellőzést nyomószellőzésre alakítottuk át. Ezzel a munkahelyeken gyorsan megszűnt a por. Nem csak a fűrés, hanem a jövesztés, a rakodás, a robbantás után is sokkal gyorsabban kitisztultak a munkahelyek. Ez a megoldás jelentősen késleltette az endogén eredetű bányatüzek kialakulását, valamint a mérgező égéstermékeknek, gázoknak a munkahelyek levegőjébe jutását is.

Halasi Gábor az 1960-as évek elejéről mesélt egy érdekes és emlékezetes eseményt.

Sohasem voltam borivó, és életemben igen kevés alkalommal ittam egyáltalán szeszes italt. Már Stubnyán István volt a főmérnök, és egy pince-szeri összejövetel volt Rácz József időelemző és munkásör szakaszpa-rancsnok somosmáli pincéjében. Erre én is hivatalos voltam, azonban ki-csít elkéstem az összejövetelről. Amikor megérkeztem, már igen jó han-gulat volt. Stubtyán főmérnök emelt hangon azt követelte tőlem, hogy aki elkésett, annak be kell hozni az ivásbeli lemaradást. Egy két decis poharat megtöltött pálinkával és kérte, hogy ezt pedig igyam meg. Én pedig azt mondtam magamban, nehogy ezek azt gondolják rólam, hogy én nem me-rek, vagy nem tudok inni, eleget tettem a hangos, most már többek által is követelt invitálásnak és úgy fél kézzel, egy hirtelen mozdulattal felhörpin-tettem a két deci pálinkát. De ez még nem volt elég, mert Stubtyán főmér-nök még egyszer megtöltötte a poharat, és követelte a többiekkel együtt, hogy azt is igyam meg, mert csak akkor leszünk egálban. Én ettől a fel-adattól sem ijedtem meg, és a jelenlevők hangos biztatása közben, ugyan-olyan eleganciával azt is felhajtottam. Ezután kértem a házigazdától egy nagy adag halászlét sok hússal, és azt gyorsan megettem sok kenyérral. A társaság tovább mulatozott, majd alaposan elázva szétszéledtünk.

Én gyorsan hazamentem, bementem a fürdőszobába, lecsavartam a tuso-ló végéről a rózsát, letérdeltem a fürdőkád mellé, a cső végét a számba vettem, megengedtem a vizet és alapos gyomormosást végeztem. A nagy zajra benyitott a feleségem és kétségbe esve nézte a törtélteket. Gyorsan megnyugtattam, hogy nincs semmi baj, csak a gyomromat tisztítottam ki. Borzalmas volt. Másnap reggel már korán reggel bementem a munkahe-lyemre, és frissen, vidáman, mintha semmisen történt volna végeztem a munkámat. A többiek pedig gyűrött arccal, másnapos hangulatban jelen-tek meg és megdöbbenve látták, hogy a Halasi él és ugyanúgy végzi a munkáját, mint máskor. Pedig ha tudták volna, hogy mi volt az ára az én frissességemnek.

Czetner Gyula villamos technikus, párttitkár

FOTO HELY

138. ábra. Czetner Gyula

Budapesten születtem. Szüleim a bombázások elől menekültek vidékre. Vértesacsán telepedtünk le. Apám ipari munkás volt. Szüleim még most is abban a kis vértesacsai faluban élnek. Az ele mi iskolám elvégzése után gépipari technikumba kerültem. A technikum elvégzése után bevonultam katonának. A hadseregnél tiszti iskolába küldtek, és azt is elvégez-

tem. 1956-ban avattak tisztté, hadnagy lettem. Érzékeny ember vagyok és világ életemben az voltam. Nem tetszett a katonaság kiszabott, kimért rendje. Azt tapasztaltam, hogy mást tanítanak az iskolában, a tanfolyamokon, mit az élet valósága. Elhatároztam, hogy megszabadulok ettől. az 1956-os zűrzavaros helyzet segített ebben, és 1956 nyarán leszereltem. Futballista voltam és az egyik sporttársam azt mondta nekem: „Gyere Kincsesre dolgozni, nem bánod meg!” Egyébként a leszerelésem után sokat kilincseltem, de nem találtam megfelelő munkahelyet. Így kerültem 1956-ban Kincsesre, és azóta is itt vagyok. Segédmunkásnak vettek fel. Gödröket ástam, rakodtam, cipekedtem. Este leültem egy székre és elaludtam. Volt amikor ott ébredtem fel reggel, mert olyan fáradt voltam. Két évig dolgoztam segédmunkásként, közben állandóan azon törtem a fejem, maradjak, menjek, hogyan tudnék több pénzt keresni. Elvégeztem egy tanfolyamot és villanyszerelő szakmunkás lettem. A pénzem is meg növekedet, és elégedettebb is voltam. Két évig dolgoztam villanyszerelőként, amikor az energetikus katonának ment. Elhatároztam, hogy megpályázom azt a munkahelyet. Sikerült, és így lettem energetikus. Ez afféle műszaki adminisztrációs munka. Az ember jár a dolgok után, mér, számolgat, statisztikát készít, regisztrál, diagrammokat rajzol, összesít, értékkel és javaslatokat tesz. Egy évig voltam ebben a beosztásban, amikor újra elfogott az elégedetlenség.

Sikerült visszakerülnöm a villamos műhelybe, de már művezetőként. Ez idő után úgy éreztem, hogy ez a munkahely sem nekem való, mert többször összerúgtam a port a műhelyvezetővel, mert más elveim voltak, mint neki. Nem jól éreztem magam ebben a helyzetben és elhatároztam, hogy elmegyek innen. A biztonságtechnikai csoporthoz kerültem, és igyekeztem a munkámat jól végezni, nehogy összeférhetetlennek tartsanak. 1970-ben egy nagy változás történt a munkámban, az egész életemben. Felkértek, hogy legyek a vállalati pártbizottság titkára. Akkor fogalmam sem volt arról, hogy mire vállalkozom. Akkor Kincsesbánya (1966) már önálló közigazgatással rendelkezett, megalakult a Községi Tanács, és igyekezett kialakítani a maga munkáját, behatárolni az érdekeltségi munkaterületét. Ez persze nem ment könnyen, hiszen a Tanács a mai napig nem tud teljesen önállóan, a bányától függetlenül működni, hiszen a bányánál van a pénz, az intézkedési lehetőség. Így az én szerepem, mint vállalati párttitkáré, jóval jelentősebb volt, és túlnyúlt a vállalati területen, hiszen a bánya és a lakótelep teljesen egybeépült. Az emberek nem a tanácselnökhöz fordultak ügyes-bajos dolgaikkal, hanem hozzám, még a legbensőbb személyes ügyekben is. Még sok mindennek kell megváltozni ahhoz, hogy az emberek bizalommal fordulhassanak a tanácshoz és megszokják, hogy bizonyos dolgokat a tanács intéz, a bánya meg egy munkahely. Már tíz év óta végzem ezt a munkámat, és bevallom őszintén, hogy belefáradtam. Úgy van az, hogy szidják a párttitkárt, hogy ilyen, meg olyan, aztán egyszer csak támad valami gondjuk-bajuk, és egy pillanat alatt elfelejtik elégedetlenségüket, hogy egy órával ezelőtt még szidtak és kérik a segítségemet, könyörögnek. Én meg nem haragszom rájuk, megértem őket és igyekszem segíteni nekik, hiszen ez a kötelességem is. Minden este mielőtt lefekszem, kiülök a kertbe a ház elé, vagy a konyhába, hogy egészen magamra maradjak, és akkor újra átgondolom a napom minden óráját, hogy amit tettem, azt jól tettem-e, ha nem, akkor hogyan tudom azt kijavítani. Átgondolom azt is, hogy mit teszek, mi lesz a dolgom holnap. Valamiféle munkaszervezés ez, önkritikával együtt. Ezt nem a pártiskolában tanultam, hanem ennek magam érzem a szükségességét, belülről jön, no meg az élet is megtanított rá. Szeretnék hasznosan dolgozni, cselekedni és a lelkiismeretem nyugalmaiban élni. Persze attól, hogy erre törekszem,

még nem biztos, hogy el is érem a célokat, de minden erőmmel töreksem erre. Nehéz az én dolgom, mert igazi vezetőnek nem nevezhetem magam, mégis egy láncszemet képezek a döntések meghozóinak sorában, így minden lényeges dolognál tudnom kell, hogy mi történik a bányánál.

Az élet egészen más, sokrétűbb, mint az elvek. Az embert nem lehet elvekbe beskatulyázni, sőt a történeket sem. Az ember által alkotott elveket alkalmazni kell, mégpedig rugalmasan igazítani az élethez. Erre nem mindenki képes. Ahhoz, hogy jó döntések szülessenek és azok a lehető legjobban valósuljanak meg, mindenkitől mérlegelést, önfegyelmet kíván. Az ember elsősorban önmagától követeljen legtöbbet, és akkor ő is követelhet másoktól. Az olyan vezetőnek vajmi kevés a hitele, aki „bort iszik és vizet prédikál”, aki munkafegyelemeről papol és közben saját magát nem tudja fegyelmezni, irányítani. A dolgok meg valahogy úgy mennek manapság, hogy rengeteget beszélünk a hibákról és évek telnek el, amíg történik valami. Irtózatossá erőfeszítésbe kerül, amíg megvalósul valami a gazdaságban, a társadalomban. Ez pedig kevés. Nagyon merev, dogmatikus ez a rendszer, ami előbb-utóbb robbanáshoz vezet. Hogy mit kellene tennünk? Elsősorban is nyíltan és őszintén megfogalmazni önmagunk, majd mások előtt, hogy itt nagyon komoly bajok vannak. Ha pedig baj van, akkor változtatni kell. Ha szükséges, akkor alapjában kell megváltoztatni korábbi döntéseinket. Az emberek azonban hajlamosak kitérni a nehéz döntések elől megkerülni, halogatni azokat, mert ez sokkal kényelmesebb. Kritikát kaptam, hogy nem törődöm az emberekkel, nem látogatom őket elég gyakran a munkahelyeiken. Megszívleltem a kritikát, és azóta gyakrabban járok a bányába. Rá kellett azonban hamarosan jönnöm, hogy nem az igazgatót, vagy a párttitkárt akarják, hiányolják az emberek. Ott várják ezeket a vezetőket, ahol rossz a munkahelyi vezetés. Ha a munkahelyi vezetés jól látja el a feladatát, össze tudja fogni az embereket, ha ellátja őket anyaggal, eszközzel, minden fontos dologgal, ami a munkavégzéshez kell, tudnak dolgozni, és ezért meg is kapják a járandóságukat, ott nem várják a párttitkárt. Egy megtörtént példa: Lemegyek az egyik munkahelyre. Jön elélem egy ember és azt mondja, nincs nyél a fejszémhez. Intézkedjek rögtön, mert ő teljesítménybe dolgozik. Én megkérdezem, hogy én adjak fejszenyelet? Kinek szóltak erről? Hiába szólunk –feleli az

ács- , nem intézkednek. Megkerestem a munkavezetőt. Azt mondja, hiába minden, nincs nyél. Megkérdezek egy másik munkavezetőt. Ő azt mondja, nem tud a dologról semmit. Mi az, hogy nincs nyél? Vagy öten tanácskoznak, magyaráznak, hogy nyél pedig kell. Végül délutánra volt nyél. Mi volt a hiba? Egy jó munkavezető nem várja meg, amíg szólnak neki. Egy jó munkavezetőnek mindig van fejszenyele, lapátja, csákánya, paxitja, csilléje, jó bányásza, mindig minden a keze ügyében van, ami a munkához kell. Az emberek nem a párttitkárt igénylik, hanem az előrelátó, gondoskodó, irányítani tudó jó munkahelyi vezetőt, az emberi bánásmódot. Mert a jó vezető az nemcsak fejszenyelet szerez, hanem törődik az emberek magángondjaival is, mert az emberek magukkal hozzák az otthoni problémákat is amikor dolgozni jönnek és nem mindegy, hogy az emberek milyen kedvel, odafigyeléssel dolgoznak. Bizony ebbe bele lehet fáradni, és ha a vezető selejtesen dolgozik, akkor elindul a láncreakció.

Ezt a munkát, amire én vállalkoztam sem lehet sokáig csinálni. Még bírom, de nálam is elkövetkezik az a pillanat, amikor már én is kezdek selejtet gyártani. Persze a hosszú munka alatt az ember sok jó tapasztalatot is összegyűjt és milyen furcsa az ellentmondás, hogy az embereknek akkor kell feladni, amikor már ennyi tapasztalata, ismerete van a munkáról, az emberekről, az életről.

13. A Fejér megyei bauxitbányászatban halálos bal- esetet szenvedett dolgozók emlékére (1926-1999)

A bányatelep története, a bauxitbányászat bemutatása mellett tisztelettel és kegyelettel kell emlékeznünk azokra a társainkra is, akik a bányákban, a munkahelyeiken áldozták életüket a bauxit napfényre hozásáért, a család mindennapi kenyeréért. Hajtsunk fejet emlékük előtt.

Gánti bauxitbányában (1926-1987)

Mészáros József fuvaros, lóvezető: 1927. aug. 27., Meleges II. bánya-üzemben. Lova csille vontatás közben, valószínű bögölycsípéstől megbokrosodott. Lovát akarta megmenteni, le akarta kapcsolni a csilléről, de a

csille felborult és halálra sebezte.

Boday Gyula lapátos 1939. márc. 27-én, szintén a csillavontató ló által felborított csille sebezte halálra.

Kasó László mozdonyvezető 1944. július 28.-án. A Gánt-Bodajki iparvasúton két szerelvény ütközött. Kasó László kirepült a mozdonyból és a 29 éves fiatalember olyan súlyosan sérült, hogy a székesfehérvári kórházban meghalt. (Székesfehérvár, Seregélyesi u. 3. alatti lakos.)

id. Nikovics István rakodós 1948. nyarán a bodajki bauxittrakodón a munkaidő lejártával a vágányokon ment át, és az állomásra érkező személyvonat halálra gázolta.

Krasztiz Pál motormozdony-vezető 1950. márc. 29-én mozdonya egy siklón történő lejáráskor megcsúszott és felgyorsult. Ő ki akart ugrani, de a kabátja elakadt és a mozdony alá került, amely halálra gázolta.

Horváth Imre mozdonyvezető 1941. dec.10. du. 2 óra. A baleseti esemény ismeretlen, de Nagy István mozdonyvezető emlékszik arra, hogy a baleset után a forgalmi irodában esett össze és halt meg belső vérzés miatt.

A Gánti Bauxitbányához tartozó erdélyi Bihar-hegység Izvor (Forrás) nevű mélyművelésű, magyar bauxitbányában 1942. július 29-én, az egyik csapásmenti szállítóvágatban a reggeli órákban hirtelen mozgásba jött a fedőmésző. A közeli fejtési kamrában éppen munkahelyi ellenőrzést végző üzemvezetőség és a csapat tagjai a „váratlan vész” elől menekülve a hirtelen bekövetkező omlás betemette őket. A szörnyű balesetben meghaltak

Maksai Árpád üzemvezető (kórházba szállítás közben)

Vojtek János bányamester (azonnal)

Csikori Illés vájár (azonnal)

Botis Péter vájár (azonnal)

Iszkaszentgyörgyi Bauxitbánya (1941-1958)

Maszár Károly csillés (26 éves) 1952. július 22. du. 13. óra. Kincses I. bányauzem IV. sz. sikló egyik munkahelyén, biztosítatlan térségben bekövetkezett kőzet után omlás betemette.

Hadi József, csillés 1953. febr. 28. Kincses I. bányauzem VI. sz. ereszkéjében, egy felhagyott munkahelyen bekövetkezett kőzetomlás maga alá temette. (Kincsesbányai lakos)

Köszegi Ferenc, vájár 1954. Kincses I. bányauzem VI. sz. ereszkében a csapásvárat és a fejtési kamra kereszteződésében bekövetkezett kőzetomlás.

Szabó László, dömpervezető 1957. Kincses III. külfejtésben meddőürítés közben a dömpere felborult és rádőlt a vezetőhelyről leugró dolgozóra.

Fejér Megyei Bauxitbányák Vállalat (1958-1999)

Zámbó Imre, vájár 1963.szept. 21. Iszka II. bányauzem, +150 m szinti bányamező, V. sz. sikló bal osztója és a fejtési kamra kereszteződésében bekövetkezett kőzetomlás maga alá temette. (Fehérvárcurgói lakos)

Fischer János mozdonyvezető 1964. nov. 4. Iszka II. bányauzem +112 m szinti alapvázat VI. sz. siklórendezője. A mozdony mellett haladó vezetőt a saját mozdonya a betonidom kő biztosításához szorította. A sérült az Országos Idegsebészeti Intézetben halt meg 1963. nov. 16-án (Guttamási lakos)

Mészáros László csillés 1964. nov.27. Kincses II. bányauzem + 150m szinti bányamező 7. sz. siklóban a fekü kamra és a pillérekamra kereszteződésében bekövetkezett hirtelen kőzetomlás betemette.

Geszler Márton lakatos 1965. január 12. Iszka II. bányauzem, +150 m szinti bányamező egyik siklójának szkréper-kamrájában lába a szkréperkötél hurokba került. A szkréper jelzőgombját akarta megnyomni, de vé-

letlenül az indítógombot nyomta meg és a szkréper berántotta.

Koroncai Lajos vājár 1965. aug. 26. Iszka II. bányüzem +53 m szintű bányamező VII/A. sz. siklófejen, robbantás után bekövetkezett forrólevegő és kőzetpor robbanásszerű beáramlása következtében szenvedett égési sérüléseibe 1965. szept. 3-án meghalt a székesfehérvári kórházban.

Werger István gépkezelő 1970. aug. 29. József III. bányüzem +40 m szintű szállítóvágat és az I. sz. sikló szkréperről- szalagtöltő helyén a garatba esett és halálos balesetet szenvedett.

Mayer Alajos vājár 1970. szept. 22. Iszka II. bányüzem +53 m szintű bányamező IX. sz. siklóban a fejtés előkészítő vājat és a visszafejtett kamra kereszteződésében bekövetkezett kőzetomlás.

Kocsis András vājár 1971. ápr. 1. Iszka II. bányüzem +75 m szintű bányamező, +87 m szintű II. sz. üzemen belüli siklóban oxigénhiány miatt. Meghalt 1971. ápr. 5-én

Gerencsér János segédvājár 1971. szept. 1. Iszka II. bányüzem +53m szintű bányamező, IX/A sikló alsó kifutójának visszafejtésakor biztosítatlan térségben bekövetkezett kőzetomlás az NL-12. rakodógépnek szorított.

Szeglet Antal segédmunkás 1973. febr. 21. A moharakodói vāgontöltő szalag üzemi takarításakor a szalag elkapta és a feszítőműbe húzta.

Sükösd Sándor JOY kezelő 1979. márc 2?. Bitó II. bányüzem II. sz. légfeltörésben a JOY rakodógéppel műszak végén felfelé utazott. A gép hirtelen hátrafutott és a gépből kiugró gépkezelőt a szállítószalagnak szorította.

Dinó Károly aknász 1984. szept. 13. Munkából hazatérőben gépkocsijában elaludt és egy tehérgépkocsinak ütközött.

hirtelen bekövetkezett kőzetomlás.

Kabai Lajos csillás 1947. Kincses I. bányüzem

Papp László villamos állomáskezelő 1989. szept. 24. 14:05 Műszakából

hazamenet, Fehérvárcurgóg külterületén motorkerékpárjával fának ütközött és azonnal meghalt.

Borbás László villanyszerelő 1992. július 23. Rákhegy II. trafóházban áramütés következtében meghalt.

Újvári Sándor vágár, dízel rakodós 1993. nov. 6.-án 6:25 perckor. Bittó II. bányauzem aknaudvarán szívproblémájával kapcsolatban rosszul lett és ott a helyszínen meghalt. (Nem üzemi baleset)

14. A Fejér megyei bauxitbányászat emlékei

1999. aug. 6-án 10 órakor befejezte termelését az utolsó Kincsesi bauxitbánya a Bitó II. bányauzem. Ezzel véget ért az 58 évig tartó (1941-1999) kincsesi bauxitbányászat.

D. Horváth János vágár egy nagyon szomorú eseményre, személyes élményre emlékszik vissza, amit még élt nem tudott elfelejteni:

„1964. nov. 27-én a délutános szakban az uraságiak közül többen voltak betegek és szabadságon is. Így engem is helyettesítőként osztottak be Iszka II. +150 m szintű 7. sz. sikló alatti csilléltetéshez. Tömösközi Lajos volt a szakvezető aknász aki utasított, hogy igyekezzek a munkámmal, mert ma sok csille lesz. Én először felmentem a csapathoz tájékozódni a munkák állásáról, hogy mikor indul a termelés és a szállítás A csapat a főtet fúrta az omlasztáshoz. Ekkor láttam, hogy két főte gerenda „erősen fogott” (nagy terhelés alatt állott) és mondtam nekik, hogy miért nem dúcolnak alá, hiszen itt van a fa. Ezzel én lementem a sikló alá, hogy előkészítsem a csilléket a töltéshez.

Éppen az üres csilléket toltam be, amikor kiabál Lencsés István a szkréper kezelő, hogy azonnal menjek fel, mert a főte (a fedőkőzet) az emberekre szakadt. Rohanok fel és látom, hogy a kb. 7m hosszú pillérkamra beomlott. Rakk Zoltán vágár már ki tudott jönni az omlásból, de remegett a sokkhatástól. Én rögtön elvágtam a sűrített levegő tömlőjét és betoltam az omlásba és fújattam a levegőt. Kiabálok és hallok egy rekedt hangot, megint kiabálok és újra hallok a hangot.

Közben összeszaladtak a közeli munkatársak és megérkezett Tömösközi aknász is. Ő rögtön mondja hogy a nagyobb kőzetdarabokat szedjük el a víz útjából, biztosítsunk szabad kifolyást a víznek, nehogy fulladást okozzon az omlás alatt levőknek. Ekkor érkezett meg Folytik Béla bányameszter és Kajáry László üzemorvos. Az omlás kirakása közben elértük a második ácsolatot és ott látjuk Mészáros László csillést összekuporodva holtan. Valószínű, hogy menekült kifelé, amikor elérte az omlás. Kihúztuk a halottat és mentettünk tovább. Háromnegyed hatkor értük el Molnár Józsefet akivel végig hangjelzéses kapcsolatban voltunk. Molnár életben volt, de teljesen megőszült. Két egymásnak dőlt ácsolat, mint egy sátor védte meg az életét. Sohasem tudtam elfelejteni azokat a rettenetes órákat amíg a mentés folyt, és rossz álmaimban is még sokszor átéltem azokat a szörnyű eseményeket.”

FOTO HELY

139. sz. ábra Mészáros László halálos balesetének helyszínrajza (MAM)

A Kincsesi bauxit előfordulás termelő üzemei:

A kincsesi bauxitbányászatot története során három vállalat képviselte:

Iszkaszentgyörgyi Bauxitbánya (1941-1957)

Fejér Megyei Bauxitbányák Vállalat (1958-1989)

Bakonyi Bauxitbánya Kft. (1990-1999)

Kincses I. külfejtés (1941-1986) Többszöri megszakításokkal és újrakezdésekkel

József I. külfejtés (1943-1948)

Kincses I. akna (1943-1963)

József I. akna (1944-1963)

Iszka II. bányüzem (1959-1978)

Bitó I. külfejtés (1950-1953)

József III. bányüzem (1967-1975)

Bitó V. külfejtés (1968-1969)

Rákhegy II. bányüzem (1971-1986)

Bitó II. bányüzem (1981-1999)

(Az évszámok a termelés kezdetét és végét jelzik)

A kincsesi bauxitbányászat emlékének őrhelye

A bányatelep neve (Kincsesbánya), a volt kincsesi bauxitbányászok a szívük mélyén, a lelkükben őrzik életük végéig, de még az utódaik is ennek a hatalmas ipari, emberi tevékenységnek az emlékei, de erre emlékeztetnek a kincsesi utcák, a lakóházak, a középületek, a bánya központi épületei is, amíg azok állnak és az emberek emlékezni tudnak. Egy ideig még láthatók az altárók, az aknák, az üzemi épületek maradványai, amíg az örök természet erői le nem győzik, és el nem tüntetik a halandó ember minden mulandó alkotásának még a nyomát is.

Remélem az arra járó embereket még sokáig fogja emlékeztetni a vállalati központban álló szobor, a „kincsesi bauxitbányász” emlékműve. Talapzatán egy márványtáblával és azoknak a nevével, akik nemzeti kincsünk a „bauxit” napfényre hozása közben áldozták életüket, hogy itt valaha egy virágzó és világra szóló bauxitbányászat működött közel három emberöl-

tőn át.

Kedves volt bauxitbányász munkatársaim és Ti, kedves kincsesi emberek akik arra jártok, álljatok meg egy pillanatra, hajtsatok fejet és emlékezzetek a bányára és a munkatársaitokra!

140. ábra Bauxitbányás emlékmű

FOTO HELY

141. sz. ábra. Magyar Alumíniumipari Múzeum

Kísérje továbbra is az önkormányzat és a volt bauxitbányászok gondoskodó, ápoló figyelve a kincsesi bauxitbányászat emlékművét és díszítse minden bányásznapikor friss virág és az emlékezés koszorúja.

A székesfehérvári Magyar Alumíniumipari Múzeum, amely

az egyik legnagyobb gazdasági értéket jelentő természeti kincsünk a bauxit kutatásával, bányászatával és teljes körű ipari felhasználásának történetével, tárgyi és írásos emlékeinek, gyakorlati és tudományos ismeretanyagának gyűjtésével, őrzésével, bemutatásával, terjesztésével foglalkozik.

Ilyen, teljes gyűjtőkörű múzeum, amely egyetlen fémnek, a „20. század fémének” a „magyar ezüstnek” az alumíniumnak a történetével foglalkozik, tudomásom szerint nincs több a világon. Az alumínium korunk legmodernebb és legsokoldalúbb féme. Felhasználása ma már átfogja a gazdaság szinte minden területét és az emberi lét szempontjából nélkülözhetetlen eleme földünknek. Az alumínium felhasználása az alumíniumipar a 20. században olyan gyorsan fejlődött, amire egyetlen más fém esetében sem volt példa. Az alumínium az újkori ipartörtének egyik legjelentősebb fundamentumát képezi. Bár ez a múzeum a múlt emlékeit gyűjti, dolgozza fel és mutatja be, azért mindannyian jól tudjuk, hogy minden mai és jövőbeni tudás, szakismeret, ennek a múltnak tapasztalatain, gyakorlati és tudományos ismeretanyagán épül fel és az emberi emlékezeten.

Tisztelettel és szeretettel hívunk mindenkit a magyar ezüst közel 100

FOTO HELY

*142.sz. ábra Gánti Bauxitbánya, Hosszúharaszi
bányaiüzem (1932 körül)*

éves történetének megismerésére, a Magyar Alumíniumipari Múzeumba. Címe: Székesfehérvár, Zombori u. 12. Nyitva tartás: Hétfő- Péntek 10-15 óra között
Telefonszám: 06-22-333-412

Szíves megtekintésre ajánlom még a gánti Balás Jenő Bauxitbányászati Múzeumot is azon a helyen, ahol a

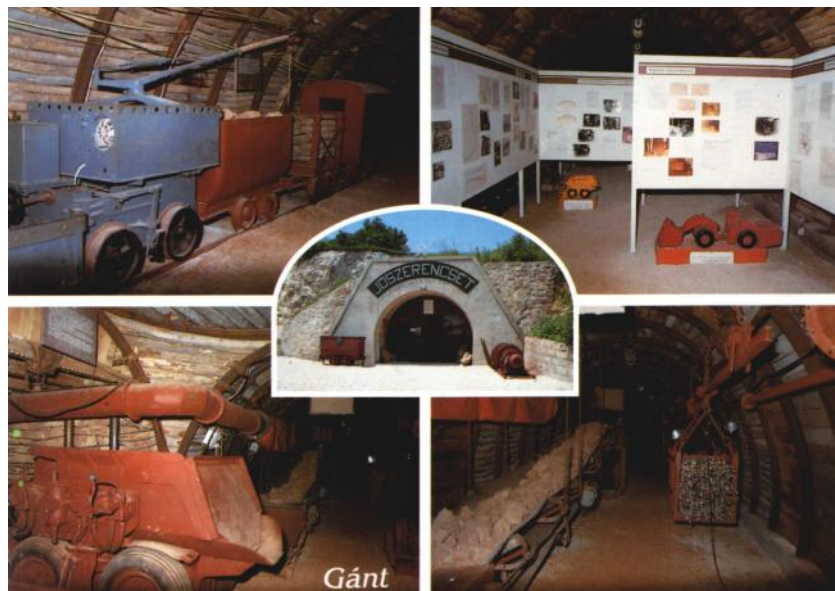
jelenkori Magyarország bauxitbányászatának a bölcsője ringott, ahol az 1930-as évek közepén az akkori világ egyik legnagyobb és legjobban gépesített bauxitbányája működött.

A múzeum udvarán és a földalatti vágataiban megismerkedhetnek a magyar bauxitbányászat legismertebb gépeivel, eszközeivel, technológiáival és azzal a napról – napra folytatott kegyetlen küzdelemmel, amelyet a bauxitbányászok folytattak, a bauxit napfényre hozásáért.

143. ábra. Balázs Jenő Bauxitbányászati Múzeumudvar.

A kedves látogató a múzeum mellett megtekintheti még a példamutató szépen rekultivált Bagolyhegyi Bányauzem területén, az őskasztra települt bauxitfalat, valamint a bauxitot fedő eocéntenger üledékeinek sokszínűségét, amely igen gazdag ősmaradványokban, gipszkristályokban, valamint földtani és geológiai látványosságokban. A bányaterület érdekességeit egy kb. 2 km hosszú, kiépített sétáló út mentén lehet megtekinteni, amit ismerető táblák is jeleznek., és magyaráznak. Itt fejeződött be a gánti bauxitbányászat 1987-ben, 61 évi folyamatos termelés után.

144. sz. ábra Gánti földtani és geológiai sétálópark

A múzeumtól 10 perces sétával érhető el a Meleges II. bauxitbánya, amely a jelenkori Magyarország első bauxitbányája volt. (1925-1951) Lát-

hatók itt a bauxit keletkezés előtti vetősíkok és a fiatalabb kéregmozgások helyei, elvetési magassága és az elmozdulás irányát jelző vetőkarcok. A változatos dolomittalpon gyakoriak a vasas-mangános bekérgeződések. Az egész terület egy holdbéli táj benyomását kelti.

FOTO HELY

145. sz. ábra Meleges II. bányauzem területe

A múzeumtól kb. 2,5 km-re levő Gánt községben, a volt „Mári néni féle kocsmá” (ma Vértes fogadó) udvari szobájában rendeztük be egy emlékszobát 1998-ban. 1925-ben itt volt a Gánti Bauxitbánya első üzemirodája, amelyet a ház utcai homlokzatán egy emléktábla is megőrkít. Az emlékszobában bemutatjuk a gánti bauxitbányászat történetét, jelet eseményeit, vezetőit, szakembereit.

146.sz. ábra Gánti emlékszoba

A Balás Jenő Bauxitbányászati Múzeumot és az ismertetett emlékhelyeket évente több mint 10 ezer látogató keresi fel, köztük sok régi bauxitbányász is, akik egyrészt gyönyörködnek, másrészt fájó szívvel emlékeznek fiatalságukra, a megelevenedő múlt általuk is átélt emlékeire.

A múzeum címe: 8022 Gánt-Bányatelep Nyitva tartás: Mindennap 12-16 óra között. Tel.sz.: 06-22-354-4??, vagy Fehér Sándor, 06-22-354-482. A múzeum megtalálható Gánt-Bányatelep ÉNY-i végén, közvetlen a műút baloldalán.

15. A kincsesi bauxitbányászat vezetői és évtizedeken át itt dolgozó kiváló szakemberei:

(1941-1999)

Igazgatók:

1941-1944	Nemes Vilmos bányamérnök
1945-1949	Halász András bányamérnök
1949-1951	Pjotr Nyeszterenko üzemvezető
1951-1951	Altai Ottó bányamérnök
1951-1953	G.U. Matvejoszov üzemvezető
1953-1954	Szobák Lajos bányamérnök
1954-1956	Babustyák Ferenc bányamérnök (Vörös Akadémia)
1956-1958	Paládi Ferenc bányamérnök
1958-1970	Tatai Mihály bányamérnök
1970-1972	Stubnyán István bányamérnök
1973-1987	Iski Károly bányagépész mérnök
1987-1989	Kramár Tibor bányamérnök
1990-1999	Dr. Fazekas János bányamérnök

Főmérnökök:

1941-1950	Altai Ottó és Bende József
1950-1956	Pohl Károly
1956-1958	Paládi Ferenc
1958-1972	Stubnyán István
1972-1989	Dr. Gordos Péter
1990-1996	Orbán Tibor
1996-1999	Kovacsics Árpád

Párttitkárok

1947-1949 Helembai János, Hay János, Mészáros Mihály, Varga Ferenc, Kiss Vilmos, Babustyák Ferenc

1949-1953 Gódor Lajos

1953-1956 Soós József

1957-1958 Horváth József

1958-1962 Homoki József

1962-1966 Helemin József

1966-1970 Lakner Ferenc

1970-1980 Czetner Gyula

1980-1983 Bányai Ferenc

1983-1989 Berta János

Szakszervezeti titkárok

1945-1950 Kalok György, Papp Gyula, Löffner István, Korpos Márton, Boros János, Szamosvári János, Izsmán Károly, Babustyák Ferenc, Balázs József

1950-1952 Kun László

Bencze Miklós

Nagy III. Imre

1954-1958 Vas II. József

1958-1966 Lakner József

1966-1970 Pataki Gyula

1970-1972 Lakner Ferenc

1972-1978 Bárdy Imre

1978-1989 Ács Ferenc

Évtizedeken át dolgozó kiváló szakembereink:

Bányaüzemek:

Altmann János	vájár
Barinka László	vájár
Balázsik István	vájár, lőmester
Bartus János	aknairnok
Bencze Miklós	Kossuth-díjas vájár
Bíró József	vájár
Bregócs Gábor	vájár, lőmester
Bittmann Jakab	lakatos, bányaműhely vez.
Csécsei István	vájár
Cserháti József	bányamérnök, üz.vez.
Cseszneki István	vájár
Csetneki János	bányamérnök, üz.vez.
Darida Imre	bányamérnök, üz.vez.
Dömsödi Mihály	vájár
Duduma Jenő	vájár, lőmester
Egei Antal	vájár
Farkas László	bányamérnök, üz.vez.
Fekete István	bányamérnök, geológus üz. Vez.
Fidler István	vájár
Fidler Henrik	vájár
Fidler József	vájár
Halasi Gábor	aknász, bányamester, üz. Vez.h.
Galovszki Ferenc	vájár, lőmester

Hóka János	vájár
Horváth János	aknász, bányamester
Horváth Lajos	aknász, bányamester
D. Horváth János	vájár
Horváth Sándor	vill. Főművezető
Németh János	vájár
Nemes Rudolf	vájár
Pallag Ferenc	vájár, lőmester
Pániczter József	vájár
Pataki Gyula	aknász
Papp Géza	vájár
Papp István	aknász
Polyák Lajos	baggervezető
Povolnik György	lakatos, hegesztő
Rácz József	vájár, lőmester, időelemző
Répási József	vájár
Szalczter János	vájár, lőmester
Szarka Béla	vájár
Szécsényi I. Ferenc	vájár
Sendula István	vájár, aknász, bányamester
Sramek János	vájár
Szujó Béla	vájár
Takács József	vájár, lőmester
Takács József	bányamérő figuráns

Takács József	mozdonyvezető
Tamás Miklós	bányamester
Török Miklós	vájár (Orsz. Vetélkedő I. helyezett)
Török Gyula	vájár, lőmester, aknász
Tömösközi Lajos	aknász
Tóth Áron	vájár
Turi Béla	aknász
Varga Ferenc	csillés
Varga II. János	vájár
Varga József	mozdonyvezető
Varga Attila	aknász, főaknász
Huszár András	vájár
Hülber János	vájár, lőmester, aknász
Hülber József	vájár
Imrefi István	vájár, lőmester
Kass István	vájár
Kenyeres Gyula	aknász
Kerpel István	gépkezelő
Körmendi Gábor	vájár
Komlós János	aknász, bányamester
Kovács Béla	mozdonyvezető
Koropnczai Lajos	vájár
Kreischer Károly	bányamérnök, üz. vez.
Kun László	lőmester, közp.robbanó-anyag r aktár vez.

Kuti János	vájár
Lehota István	vájár, lőmester
Menyhárdt Sándor	aknaács
Molnár Károly	vájár
Mucs Béla	bányamérnök, üzemvez. Oszt.vez.
Müllner Imre	vájár
Nagy Imre	vájár
Nagy István	főfűrómester
Nagy Ferenc	vájár, aknász
Nemes Imre	fűrómester
Neubauer Mihály	vájár
Végh József	vájár, lőmester
Vincze Ferenc	vájár
Virág György	vájár
Zahola János	aknász, bányamester
Zarándok József	vájár, (orsz. Vájár vetélkedő II. helyezett)
Zsolnai József	vájár
Zsadányi Gyula	vájár, lőmester

Gépész és villamos szakemberek, a műhelyekből:

Aranyos István	bányagépészmérnök, gépüzem vez.
Bajkai János	bádogos, víz.vez.szerelő
Balikó János	lakatos, csop.vezető
Bogdányi János	gépész főművezető
Balikó Sándor	elektronikus

Csizmadia Lajos	marós
Dene János	villanyszerelő, elektrikus
Frang József	lakatos
Faragó Zoltán	esztergályos
Farkas László	lakatos
Fennt István	gépüzem. Vez.h.
Filkorn Imre	ács
Fűrész István	gépkocsi szerelő
Gabnai Jenő	gépm.vez. főművezető
Hetényi László	gép. Üz. Mérn. Gépműh.vez.
Hartdéken János	villanyszerelő
Horváth György	villanyszerelő
Jánosa Lajos	esztergályos, marós
Jánk László	vill.szer. csop.,.vez.
Kaposi Péter	villanyszerelő
Kiss Attila	gépkocsi szerelő
Kiss Péter	gépkocsi szerelő, csop.vez.
Komendó József	gépkocsi vezető
Keresztes János	csillejavító lakatos
Keresztes József	villanyszerelő
Korponai Jenő	gépkocsi vezető
Kozula László	kovács
Kovács Károly	kovács
Lakk Pál	lakatos művezető

Lendvai Imre	gépkocsi vezető
Lengyel Lajos	gépkocsi vezető
Löffler István	bagger szer., művezető, gépm. Vez.
Lukács Györgyné	kompresszor kezelő
Lukács Barnabásné	kompresszorkezelő
Miklós Gyula	gépkocsi vezető
Mogyorósi István	lakatos motorszerelő
Nagy I. József	gépkocsi üzem.vez.
Németh V. János	lakatos
Ódor József	villanyszerelő
Osváth István	lakatos kompr.szer.
Pénzes József	gépkocsi szerelő
Péninger István	villamos műh.vezető
Pinke József	lakatos bagger szerelő
Polyányi József	lakatos bagger szerelő
Pocsai Lajosné	kompresszor kezelő
Pocsai Lajos	bányamozdony vez.
Pácser József	esztergályos, marós
Raboczki László	lakatos, művezető
Raboczki Márton	vill. Művezető
Raboczki József	lakatos, min.heg. hidr.pneum.szer.
Rendes István	gépész művezető
Rontó János	lakatos
Rácز István	lakatos, csop. Vez.

Sági Mihály	lakatos	
Sárközi Gyula	lakatos, gépmester	
Simon Gábor	esztergályos	
Schiller István	lakatos, kompr.szer.	
Schweighardt Józsefgép.	Művezető	
Schweighardt István gép.	művezető	
Sükösd Sándor	esztergályos, marós, JOY kezelő	
Szabó Lajos	lakatos, ming heg.hidr.pneum.	szakember
Szabó István	lakatos, pneum. Hidr.	Szakember
Szentgyörgyi Ferenc	művezető	
Szabó Imre	asztalos	
Szécsényi József	gépüzem vez. h.	
Szeglet Ferenc	gépkocsi vezető	
Szumzer Béla	gépkocsi vezető	
Tóth László	villanszerelő	
Takács Gyula	gépész művezető	
Tóth Józsefné	kompresszor kezelő	
Tóth János	ép.csop. vezető	
Törzsök József	gumijavító	
Varga János	lakatos, sziv.szer.	
Végh Sándor	lakatos	
Virányi Zoltán	gépm.vez.	
Varga IV. József	villanszerelő, csop. vez.	
Varga Imre	gép.művezető, ber.ell.	

Widermann István lakatos

Widermann Vilmos lakatos

Winkelmann István villanyszerelő

Vörös Tibor művezető

Zsédely György segédmunkás

Szállítási üzemből:

Balogi Gézáné vegyész technikus

Czetner Gyuláné vegyész technikus

Fazekas Lajos fatelep vez. szakvezető

Fodor Pál bányamérnök, üzem.vez.

Gams Frigyes száll. Vez. szakvezető

Hegy János mozdonyvezető

Hermann Rudolf szakvezető

Jung Károly szakvezető

Kötél István mozdonyvezető

Ódor Sándor szakvezető

Németh Jánosné elemző

Pauer Imre mozdonyvezető

Pauer Imréné mintás

Polyák Lajos baggervezető

Rácz Borbála laborvezető

Rendes Istvánné vegyész technikus

Staudinger István szállítás vez.

Stokinger János vegyelemző

Szabó Gyula	szakvezető
Nokta József	szakvezető
Szeglet Imre	mozdonyvezető
Szalay István	száll. Vez.

Vállalati központból:

Bankó Ferenc	anyag és áruforg. Oszt. Vez.
Bátonyi Sándorné	titkárnő, személyzeti előadó
Bárdos Bartók Miklós	geol. oszt.vez.
Bracsók Pál	bérelsz. Csop. Vez.
Csárádi Zoltán	bányamérő
Gabnai Jenőné	geol. techn.
Gellmann József	term.o. vez. h. szellőt.felelős
Huszár György	térkép rajzoló
Hevesi Jenő	bányamérnök, műsz.fejlt. oszt.vez.
Gálitz Béláné	tűzvéd. Csop.vez.
Gams Frigyesné	adminisztrátor
Hermann Rudolfné	gépirónő
Fekete György	geológus
Faragó Jánosné	számviteli oszt.vez.
Krasztina Károly	időelemző
Kun Katalin	gépirónő, titkárnő
Machata Béla	vill. Mérn. Üzemfesz.o.vez.
Martin Roland	bányamester, bányabizt. Felügyelő
Miklós Ervin	gépészeti oszt.vez.

Mucs Béláné	pénzügyi oszt.vez.
Mány Györgyné	munkaügyi előadó
Nagy Károly	bányamérő
Naszáros Géza	bérelsz. Cso.p.vez.
Nagy Péter	geológus
Naszáros Gézáne	könyvelő
Ódor Sándorné	SZTK ügyintéző
Papp Béláné	titkárság vez.
Pikli Károly	bányamérési oszt.vez.
Rideg Gyuláné	számviteli előadó
Rumann Brunó	mérnökség vezető
Rumpler Lajos	beruházási oszt.vez.
Senor Miklós	adminisztrátor
Smidt Ferenc	számviteli oszt.vez.
Szabó Imre	számviteli előadó
Schweighardt Istvánné (Gizike)	titkárnő
Szecskó András	munkaügyi csop.vez.
Szabó János	számviteli oszt. Vez.
Török György	anyag és áruforg. Oszt. Vez.
Takács József	pénzügyi oszt.vez.
Tóth István	műsz.fejl.oszt. tervező mérnök
Uley György	üz.vez. szem.oszt.vez.
Uley Györgyné	energetikus
Varga István	terv.csop.vez.

Vázsonyi Zoltán	gépész technikus
Vincze Tibor	term.oszt. vez.főmérnök h.
Winkle Andor	adminisztrátor
Zaltai Lajos	üzemgazdász
Zaltai Lajosné	üzemgazdász

A legmagasabb kitüntetéssel jutalmazott kincsesi bauxitbányászok:

Állami Díj:

Stubnyán István főmérnök 1978

Iski Károly igazgató 1978

Magyar Népköztársaság Zászlórendje

Altmann János vájár 1952

Kossuth Díj III. fokozat

Bencze Miklós vájár 1956

Munka Érdemrend arany fokozat

Bencze Miklós vájár 1973

Stubnyán István főmérnök 1968

Szocialista Munkáért Érdemérem

Bencze Miklós vájár 1955 Paládi Ferenc főmérnök 1956

Bíró József vájár 1960 Péter Sámuel lakatos 1958

Halasi Gábor bányamester 1962 Romhányi László vájár 1959

Hóka János vájár 1954 Stubnyán István főmérnök 1961

D. Horváth János vájár 1955 Varga Ferenc vájár 1955

Nagy III. Imre vájár 1953 Wágner Ferenc vájár 1955

Müller Imre vájár 1954 Winkelmann István vájár 1954

Magyar Népköztársaság Érdemérem aranyfokozat

Cseszneki István vájár 1952 Müller Imre vájár 1952

Duduma Jenő vájár 1951 Müller Mihály vájár 1953

Folytik Béla bányamester 1951 Pohl Károly főmérnök 1953

Komlós János bányamester 1953 Rántás István vájár 1952

16. A kincsesi bauxitbányászat legfontosabb műszaki és gazdasági mutatóinak alakulása

a. Termelési sor (1941-1999) ezer tonnában

Év	Gánt	Iszka-Kincses	Fenyőfő	Összesen		
	Külfejtés	Mélyművelés	Külfejtés	Mélyművelés	Külfejtés	
1941			70876			70876
1942			205100			205100
1943			227306			227306
1944			86733			86733
1945						0
1946		31022	10466			41488
1947		132276	14489			146765
1948		190250	7810			198060
1949		232548				232548
1950		245616				245616
1951		236240	36406			272646
1952		260077	135463			395540
1953		264979	85724			350703
1954		225588	22131			247719
1955		288802				288802
1956		218728				218728
1957		219632	32021			251653
1958	234157	200995	44433			479585
1959	203802	171939				375741
1960	220469	244466				464935
1961	321700	287081				608781

Kincsesbánya története

Év	Gánt	Iszka- Kincses	Fenyőfő	Összesen		
	Külfejtés	Mélymű- velés	Külfejtés	Mélymű- velés	Külfejtés	
1962	326756	300185				626941
1963	1600	430523				432123
1964	3410	440964				444374
1965	315	516549	12902			529766
1966	29897	480907	10310			521114
1967	19921	512658	55470			588049
1968	66324	615695	4599			686618
1969	60711	570195	2529			633435
1970	59686	629003				688689
1971	67577	625531				693108
1972	65752	697092	10980			773824
1973	46088	773028	50948			870064
1974	99443	826383	3067			928893
1975	124819	850679	1937			977435
1976	176526	790679				967205
1977	146487	760228	1192			907907
1978	148293	700188				848481
1979	221155	664347				885502
1980	193460	620182				813642
1981	148546	490180	117946			756672
1982	258453	422198	44246			724897
1983	173787	463979	46655			684421

Kincsesbánya története

Év	Gánt	Iszka- Kincses	Fenyőfő	Összesen	Külfejtés	
	Külfejtés	Mélymű- velés	Külfejtés	Mélymű- velés		
1984	80885	535860	98324	65842		780911
1985	53940	416798	37453	131365	67483	707039
1986	65250	410111		240036	173600	888997
1987	36677	424449		290115	137121	888362
1988		370430		433062		803492
1989		325010		340459	10090	675559
1990		300100				300100
1991		330136				330136
1992		290907				290907
1993		245003				245003
1994		150012				150012
1995		218015				218015
1996		221022				221022
1997		203248				203248
1998		276400				276400
1999		179600				179600
Össze- sen	3655886	21528713	1477516	1500879	388294	28551288

b. Beruházások számszerű alakulása (1945-1989)

1945-1956 között csak külszíni beruházás történt

Ipari létesítményekre: 13,8 mFt

Lakásokra: 12,2 mFt

Összesen: 26 mFt

1957-1989 közötti éves beruházások

Év	Beruházás mFt	Év	Beruházás mFt	Év	Beruházás mFt
1957	11,9	1968	36,0	1979	104,97
1958	20,7	1969	85,9	1980	161,33
1959	54,3	1970	233,0	1981	214,75
1960	60,4	1971	136,52	1982	337,91
1961	61,3	1972	127,56	1983	444,36
1962	55,6	1973	95,85	1984	421,75
1963	46,6	1974	72,34	1985	359,85
1964	33,6	1975	79,95	1986	59,55
1965	29,8	1976	51,91	1987	79,04
1966	72,9	1977	134,78	1988	58,14
1967	44,4	1978	134,31	1989	190,34

A Fejér Megyei Bauxitbányák összes beruházása 1945-1989 között:
4.111,61mFt.

Vállalati összlétszám alakulása (1941-1999)

Év	Összlét- szám (fő)	Év	Összlét- szám (fő)	Év	Összlét- szám (fő)
1941	412	1962	1124	1983	1146
1942	620	1963	1112	1984	1279
1943	596	1964	1105	1985	1366
1944	579	1965	1076	1986	1382
1945	123	1966	1101	1987	1362
1946	346	1967	1164	1988	1298
1947	645	1968	1240	1989	1225
1948	630	1969	1324	1990	334
1949	660	1970	1368	1991	374
1950	608	1971	1384	1992	340
1951	664	1972	1398	1993	329
1952	847	1973	1420	1994	267
1953	966	1974	1481	1995	222
1954	972	1975	1448	1996	224
1955	1248	1976	1397	1997	182
1956	1256	1977	1356	1998	202
1957	1294	1978	1289	1999	
1958	1285	1979	1249		
1959		1980	1225		
1960	1292	1981	1180		
1961	1288	1982	1140		

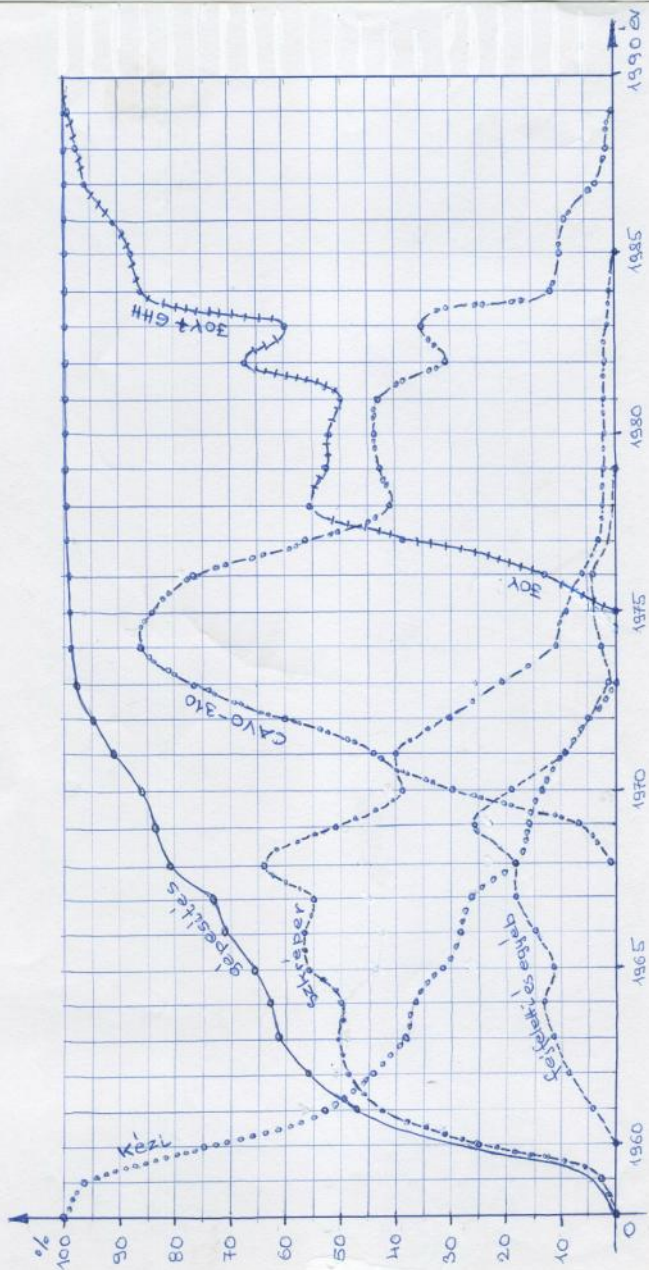
d. Vállalati átlagbér Ft/fő/év (1947-1989)

Év	Átlagbér Ft/fő/év	Év	Átlagbér Ft/fő/év
1947	7125	1968	43319
1948	7432	1969	-
1949	7856	1970	-
1950	8762	1971	-
1951	11068	1972	-
1952	12076	1973	-
1953	13915	1974	-
1954	15605	1975	58800
1955	16281	1976	62644
1956	17400	1977	69028
1957	31618	1978	74381
1958	29812	1979	80012
1959	27531	1980	82405
1960	30444	1981	85718
1961	32078	1982	88552
1962	30674	1983	93798
1963	27767	1984	102293
1964	28156	1985	111059
1965	30536	1986	118756
1966	32060	1987	124101
1967	36302	1988	184181
		1989	-

e. Termelékenység alakulása (1947-1989)

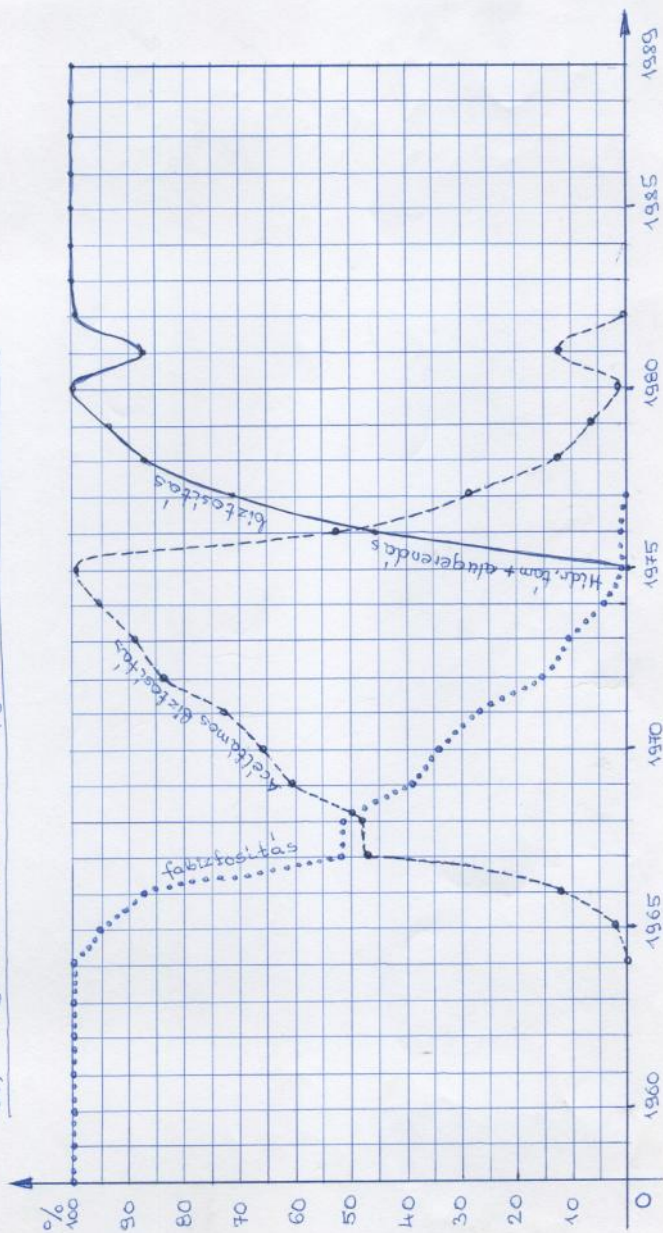
Év	Váll. Össz. t/ műsz/fő	Mélyműv. t/m/fő	Fejtési t/m/fő	Év	Váll. Össz. t/ műsz/fő	Mélyműv. t/m/fő	Fejtési t/m/fő
1947	1,02	1,95	5,2	1969	1,38	2,35	7,25
1948	1,27	2	5,8	1970	1,38	2,7	7,6
1949	1,57	2,02	6,4	1971	1,52	2,87	7,9
1950	1,75	2,4	6,8	1972	2	3,07	8,25
1951	1,85	2,8	7,4	1973	2,95	3,21	8,75
1952	1,9	2,95	7,8	1974	3,21	3,45	12,43
1953	1,9	3	7,1	1975	4,29	3,77	14,33
1954	1,2	3,06	5,8	1976	4,16	3,45	15,15
1955	1,2	3,13	5,9	1977	4,13	3,5	16,53
1956	1	2,36	6	1978	4,33	3,63	17,74
1957	0,95	2,19	6,1	1979	4,85	3,7	17,86
1958	1,15	2,45	6,2	1980	4,92	3,82	16,49
1959	1,2	2,31	6,3	1981	4,88	3,26	15,75
1960	1,29	2,37	6,4	1982	5,12	3,1	16,18
1961	1,4	3,27	6,6	1983	4,3	3	16,01
1962	1,27	4,35	6,65	1984	4,18	3,2	18,79
1963	1,04	2,35	7,25	1985	3,54	2,78	18,01
1964	0,99	2,22	7,3	1986	4,11	3,06	22,84
1965	1,07	2,33	7,25	1987	4,07	3,35	25,09
1966	1,1	2,2	7,05	1988	3,97	3,98	27,01
1967	1,16	2,23	7,06	1989	3,8	4,05	28
1968	1,37	2,52	7,4				

- 32A -
f. munkahelyi rekedés-szállítás fejlődése, (1958-1989)

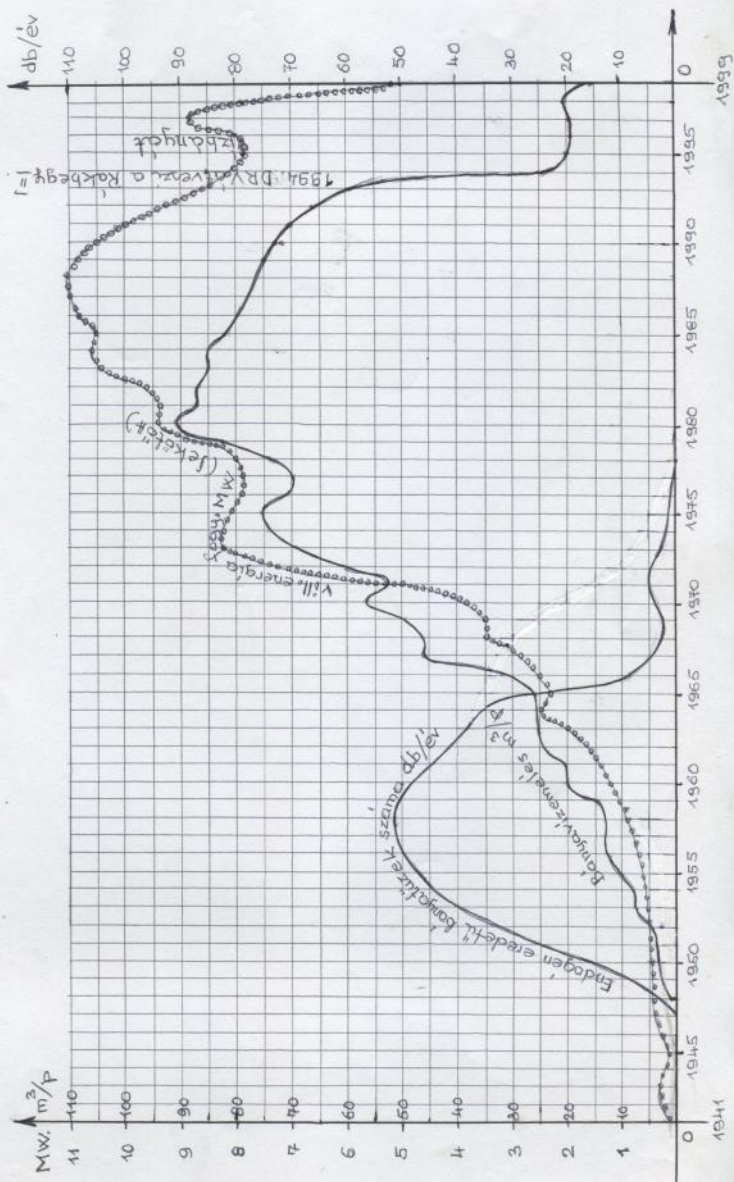
-325-

9.) Fejlesztési biztosíték fejlődése. (1958-1989)

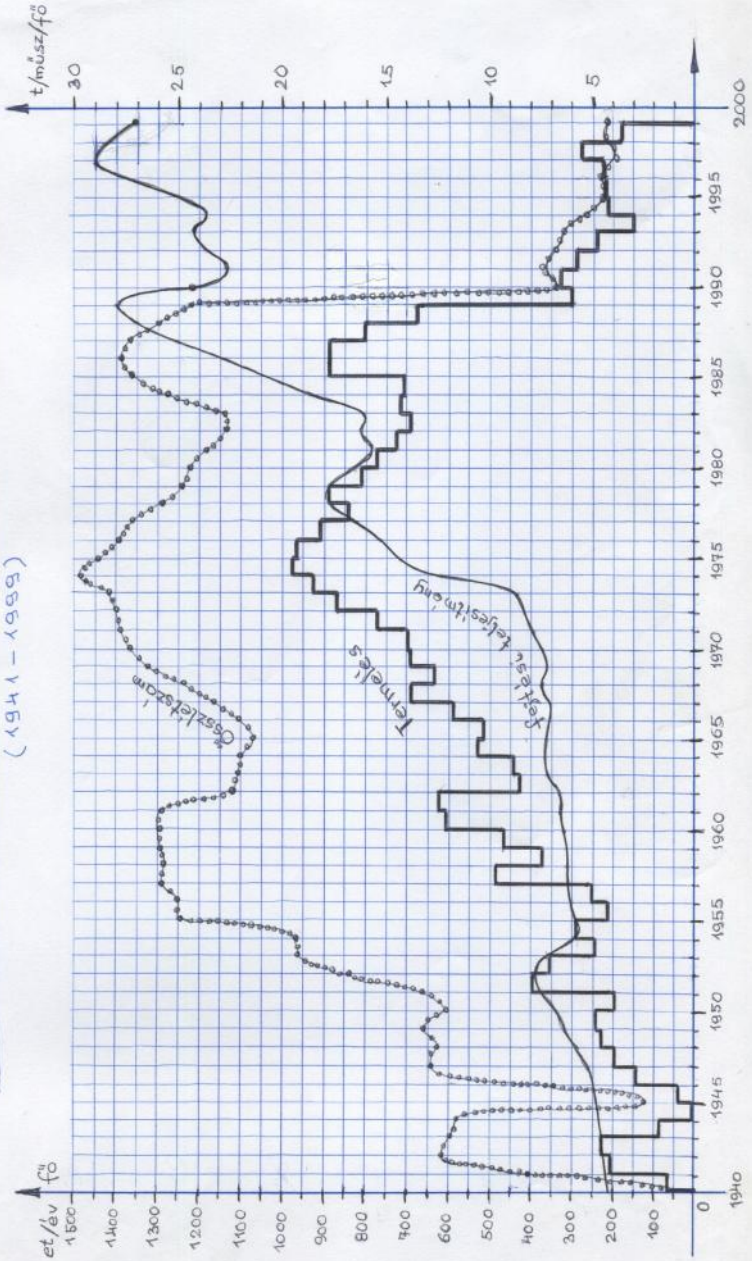

-326

h) Villamos energia fogyasztás, bányászati, endogén bányászati.

- 327 -
 6. Kincsesi bányabányászati termelés, létszám és fejési teljesítménye,
 (1941 - 1999)

17. Felhasznált szakirodalom

Fényes Elek, Magyarország. Rákhegy nevének eredete, statisztikai és geológiai leírása. 1. kötet. Bp. 1936. 80.1. Fejér megyei levéltár

Egyházi névtárak, 1917,1932, 1940,01950 évfolyam. Fejér megyei levéltár

Károly József. Fejér vármegye története III. kötet 1899 381.1 Vaskapu és a Gaja patak. Fejér megyei levéltár

Nemes Vilmos. Iszkaszentgyörgyi üzem. 1941 július 25. MAM Ad.

Graul Róbert. Jelentés az üzemek 1942 évi gépigényéről. Bp. 1941. szept. 1 MAM Ad.

és Dr. Suchanek. Feljegyzés. Bp. 1941. szept. 30. MAM Ad.

Feljegyzés a titkárság részére. Bp. 1941. okt. 1. MAM Ad.

Jelentés. Bp. 1942. aug. 15. MAM. Ad.

Jelentés az iszkai és gánti közös értekezletekről. 1942. nov. 17. MAM. Ad.

Feljegyzés. Bp. 1942 máj. 29. MAM. Ad.

Az iszkaszentgyörgyi bányaműveletekkel kapcsolatos teendők. Bp. 1942. febr. 18. MAM.

Időtanulmányok a kincsesi és a józsefi lejtősakna földalatti munkálatairó. Bp. 1943. január 28. MAM. Ad.

Bende József. Az iszkai bányauzem 1943 évi vázlatos ütemterve. 1942. nov 16. MAM. Ad.

Altai Ottó. 1942 évi üzemi terv. 1942. január 11. MAM. Ad.

Bende József. Levél az ALUÉRC RT. vezetése részére. Iszkaszentgyörgy, 1943. dec. 9. MAM. Ad.

Graul Róbert. Jelentés az 1943. okt. 13-16-i gánti, iszkai és vázsonypusztai üzembejárásról. 1943. okt. 19. MAM. Ad.

Nemes Vilmos. Panasz a katonai parancsnokság ellen. Gánt, 1944. július 6. MAM. Ad.

Graul Róbert. Az iszkaszentgyörgyi bauxitbányászat áramellátása. Bp. 1944. július 27. MAM. Ad.

Martin Ferenc. Jelentés az 1945. jún. 14-21-i iszkaszentgyörgyi kiküldetéséről. Bp. 1945. jún. 22. MAM. Ad.

Szászkirályi Nándor és Söffler István. Jegyzőkönyv. Jelentés a háborús eseményekről. 1945. ápr. 25. MAM. Ad.

Korányi László feljegyzése, Bánkúti Antal és Haffner Ferenc beszámolója alapján. 1945. máj. 9. MAM. Ad.

Bende József. Feljegyzés Schalta vezérigazgató részére, az iszakai mélyművelésről. 1945. szept. 14. MAM. Ad.

Martin Ferenc. Jelentés az iszkaszentgyörgyi kiküldetéséről. 1946. febr. 4-18-ig. Bp. 1946. febr. 25. MAM. Ad.

Martin Ferenc. Feljegyzés. Építési program az iszkaszentgyörgyi bányánál. Bp. 1946. ápr. 15. MAM. Ad.

Fehérvári Hírek, 1947 ápr. 12-i száma. Gazdag szénlelőhelyet fedeztek fel Kincsesbányán. MAM.

Gódor Lajos, Balázs József, Altai Ottó. Jegyzőkönyv. A sztálini műszak kiértékeléséről. 1949. dec. 21-én, 16 órakor. MAM. Ad.

Dr Alligander Endre. Az Iszkaszentgyörgyi Bauxitbánya. 1954. szept. 13. MAM. Ad.

Tóth István. Kincsesbányai képeslap. Kincsesi Bauxit újság. 1959. MAM. Ad.

Ismeretlen szerző. Fejér megyei bauxitbányászat története 1964-ig. 1964. MAM. Ad.

Pohl Károly. A magyar bauxitbányászat története 1900-1967 között. Bp. 1967. MAM. Ad.

Rumpler Lajos. A Fejér megyei bauxitbányászat fejlődése 1945-től, 1970-ig. 1970. január 9. MAM.Ad.

Fejér megyei Tanács Közlönye. F.M.T. VB. 23/1965 Fmt.

Balikó János. Kincsesbánya története, 1941-1972-ig. Kincsesbánya, 1972. MAM. Ad.

Ismeretlen szerző. A kincsesi bauxitbányászat története, 1945-1974-ig. 1975. MAM. Ad.

Pesty Ferenc helynévtára. Bittó néveredete. Fejér megyei Tanácsi Értesítő. Szfvár. 1977. p299.

Pesty Ferenc helynévtára. Tatárhegy néveredete. Fm. T. Ért. 11. kötet. 1977. p195. 1.

Németh Gyula. Iszkaszentgyörgy története. FmLT. 25-21.1 1976.

D. Horváth János. Visszaemlékezéseim, 1921-1972. Kincsesbánya 1979-1980. MAM. Ad.

Kovács-Nemes-Örsi. Bauxitbányászat Fejér megyében 1926-1976. Fejér megyei Bauxitbányák Váll. kiadványa 1976.

Say Istvánné. Interjú Tóth Áron vajúrral és Gódor Lajossal. 1980. január 25. Kincsesb. MAM.

Tóth János. Gódor Lajos visszaemlékezései, 1945-1961-ig. 1980 aug. MAM. Ad.

Balogh Mária. Interjú Bátonyi Sándor lőmesterrel és Török Gyula aknásszal. 1980. jan. 28. Kincsesbánya. MAM. Ad.

Tóth János. Ép. Csop. Vez. Verseim. (válogatás) Bakonykuti, 1982. ápr. 26. MAM. Ad.

Kötél Jenő. Visszaemlékezéseim. 1983. MAM. Ad.

Kurucz János. Rákhegy település története, 1044-től, 1983-ig. 1984. MAM. Ad.

Kurucz János. Kincsesbánya és Guttamási helynevei, 1200-1985-ig. 1985. MAM. Ad.

Kurucz János. Guttamási története. 1984. MAM. Ad.

Martin Rólland. Visszaemlékezéseim, az 1951-1983 közötti évekre. Kincsesbánya, 1986 ápr. MAM. Ad.

Balogh Mária és Komenda Mária. Beszélgetések: Vincze Ferenc vajúrral, Dene János villanyszerelővel, Szeglet Imre mozdonyvezetővel, Hübler János aknásszal, Balikó János lakatossal, Widermann Vilmos lakatossal. 1984. Kincsesbánya. MAM. Ad.

Kurucz János. Kincsesbánya története, 1700-1980 között. 1986. MAM. Ad.

Kurucz János. Néhány érdekes adat Kincsesbánya területéről. 1984. MAM. Ad.

Fejér megyei Bauxitbányák Vállalat: Üdülési Szabályzat, Segélyezési Szabályzat, Lakástámogatási Szabályzat. 1986. MAM. Ad.

Fehér László. Kincsesbányai Műv. Ház 1986 évi tevékenysége. MAM. Ad.

Németh Béla. Bodajki jelen napok. 1988. MAM. Ad.

Németh Béla. Bodajk nekem szülőházam. 1989. aug. 20. MAM. Ad.

Magyar Alumíniumipari múzeum, (MAM) gyűjteményi anyaga.

18. A kincsesi bauxitbányászat utódvállalkozásai.

1999. aug. 6-án véglegesenemőn befejeződött a kincsesi bauxitbányászat. Az élet azonban ment tovább és a kincsesi bauxitbányászat megmaradt üzemi épületeiben fokozatosan újjászerveződött a különböző ipari tevékenység. Sorra alakultak meg az új vállalkozások, amelyek tulajdonosai, dolgozói tisztelettel emlékeznek elődeik, a bauxitbányászok tevékenységére és elfogadták, megszerették az új munkahelyi otthonukat Kincsesbányát a gyönyörű természeti környezetével és a kedves, szorgalmas lakóival együtt, akik jól érzik magukat.

Igyekeznek megismerni életüket, múltjukat, történetüket. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy a Kincsesbánya történetét bemutató könyv megjelenését anyagilag is támogatták, lehetőséget teremtve ezzel, hogy ezt az érdekes és egyedülálló történetet sok ember megismerje.

1. ADVES. Szerszámgyártó KFT.
2. ALESSIO. S. V. P. HUNGARY KFT.
3. PROFIX. Szolgáltató és Árutermelő KFT.
4. Kincses Szerviz KFT.

Szolga Ferenc féle vállalkozás.

19. Köszönetnyilvánítás

Kincsesbánya önkormányzata, jelen esetben e könyv kiadója és a szerzők, segítségükért, támogatásukért köszönetet mondanak mindazon személyeknek és vállalkozásoknak, akik közreműködtek e könyv létrehozásában, nyomdai előkészítésében. Nevezetesen:

A magyar Alumíniumipari Múzeum igazgatónőjének, Kovács Istvánnénak, hogy lehetővé tette a múzeumi gyűjtemény részletes kutatását, az illusztrációk összegyűjtését, amely jelentősen segítette a szerzők munkáját.

A kincsesi bányászoknak, akik visszaemlékezéseikkel, történeteikkel gazdagították, színesítették a kincsesi történetet.

A kincsesbányai Művelődési Ház vezetőjének, Balogh Máriának, hogy rendelkezésünkre bocsájtotta és segítette a kincsesi dokumentumok felhasználását.

Külön mondunk hálás köszönetet Tóth Lászlónak és feleségének azért a nagy munkáért, hogy nagy lelkesedéssel és lelkiismerettel elvégezték a könyv nyomdai előkészítését a gépelést, az illusztrációk számítógépes rögzítését, társadalmi munkával.

Végül, de nem utolsósorban tisztelet és köszönet illeti meg azokat a vállalkozásokat és magánszemélyeket, akik előrendelésükkel anyagilag is támogatták a könyv nyomdai megjelenését.

A kincsesi történet előrendelői:

Kincsesbánya Polgármesteri Hivatala 100 db

Hungamosz főtitkára Dr Bakonyi Árpád 50 db

Bakonyi Bauxitbánya KFT vezérigazg. Dr Fazekas János 50 db

Adves KFT. tulajdonosa 25 db

Alessio kft tulajdonosa 15 db

Profix kft tulajdonosa 10 db

Kincsesbánya lakosai 30 db

Az OMBKE tagjai 10 db

Szolga Ferenc 2 db

